GÎRLEANU

Nucul lui Odobac

267

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

În cursul anului 1965 în „Biblioteca pentru toți" vor vedea lumina tiparului lucrări de proză, versuri, sau teatru de: Mihail Sadoveanu, G. Bacovia, Liviu Rebreanu, Octavian Goga, V. Alecsandri, Shelley, Pr. Mérimée, Th. Mann, Stendhal, Lampedusa, S. Lewis, H. Böll, Th. Dreiser, Dostoievski, Dickens, Sofocle, E. M. Remarque, A. Malraux, H. G. Wells, Feuchtwanger, Faulkner ș.a.

Nu uitați! Cumpărînd săptămînal ultimele volume ale „Bibliotecii pentru toți" vă veți forma o bibliotecă personală cuprinzînd cele mai de seamă creații, ale literaturii romîne și universale.

Lei 5

GÎRLEANU

267

BPT

EMIL GÎRLEANU

Nucul lui Odobac

SCHIȚE ȘI NUVELE

1964
BIBLIOTECA PENTRU TOȚI
EDITURA PENTRU LITERATURĂ

Ediţie îngrijită, Prefaţă
şi Tabel cronologic de *Teodor Vîrgolici*

PREFAȚA

Generația de prozatori care intra entuziastă în literatura romînă în jurul anului 1900 s-a orientat, în primele două decenii ale veacului, aproape cu exclusivitate către genul scurt, ridicîndu-l la un nivel de artă superior. Abia în perioada următoare romanul romînesc a cunoscut o mare dezvoltare și înflorire, reprezentat prin creațiile unor scriitori de înalt prestigiu artistic. *„Înainte de război nuvela și schița au fost genurile preferate ale scriitorilor noștri* — remarca Mihai Ralea în 1927. *După război, cu tenacitate conștientă, toată lumea s-a îndreptat către roman. De unde mai înainte acest gen era o excepție, astăzi el constituie punctul de plecare al oricărui prozator."* [1]

Printre reprezentanții genului scurt, larg cultivat la începutul acestui secol (Mihail Sadoveanu, Ion Agîrbiceanu, Gala Galaction, I. Al. Brătescu-Voinești, I. A. Bassarabescu, Jean Bart, D. D. Pătrășcanu, Al. Cazaban), se numără și Emil Gîrleanu. Opera sa nu are dimensiuni largi, desfășurarea ei fiind curmată de moartea prematură a scriitorului, în 1914. Ca și St. O. Iosif, Dimitrie Anghel și Panait Cerna, stinși din viață între 1913—1914, Emil Gîrleanu a pășit în lumea amintirii cînd nu împlinise încă 40 de ani, cînd mai avea atîtea

---

[1] Mihai Ralea, *De ce nu avem roman?*, în *Viața romînească*, an XIX, nr. 4, aprilie 1927, p. 82.

proiecte de realizat. Totuşi, moştenirea sa literară prezintă calităţi incontestabile, care-i asigură stima şi interesul posterităţii.

Emil Gîrleanu s-a născut în noaptea de 4 spre 5 ianuarie 1878, la Iaşi, în familia colonelului Emanoil Gîrleanu. La naşterea lui Emil, părinţii locuiau în apropierea grădinii Copou. Încîntătorul peisaj înconjurător a desfătat copilăria scriitorului, l-a sensibilizat, predispunîndu-l la reverie. „*Am crescut* — spune Emil Gîrleanu — *pe uliţa boierească a Iaşului, pe «Podul-verde» cum i se zicea odată, în faţa grădinii lui Mihai-vodă Sturza şi în coasta pădurii Copoului. Am crescut pe uliţa din capătul căreia privirea pătrundea pînă departe, spre şesul întins, în fundul căruia Cetăţuia se ridica deodată, ca înălţată de nişte braţe uriaşe, mîndre că pot scălda în razele soarelui un asemenea juvaer.*“ [1] Locuind în imediata apropiere a cazărmilor ieşene, copilul este martorul vieţii de regiment, lăsîndu-se impresionat de strălucirea exerciţiilor şi parăzilor militare, pentru care capătă o vie dragoste, ceea ce-l va determina, mai tîrziu, să îmbrăţişeze el însuşi cariera armelor, devenind ofiţer. La aceasta a contribuit, desigur, şi educaţia primită de la tatăl său.

După ce urmează clasele primare la Şcoala publică de băieţi nr. 2 din Sărărie, se înscrie, în 1889, la liceul din localitate. Nu frecventează însă decît primele trei clase, după care se înscrie în clasa I la Şcoala de fii de militari din Iaşi. Absolvind şcoala, îşi continuă drumul spre cariera armelor, intrînd în Şcoala de artilerie, geniu şi marină. Dar, după un an de cursuri şi trei luni de specializare la marină o părăseşte, deoarece, spirit visător, nedeprins cu ştiinţele exacte, rămîne corijent la matematici. Şi cum infanteria era singura armă care nu cerea calcule algebrice, se hotărăşte să se dedice acesteia, trecînd la Şcoala de infanterie din Dealul Spirii. După obţinerea gradului de ofiţer, în 1898, Emil Gîrleanu se dedică literaturii, începînd să frecventeze cercul scriitoricesc din jurul revistei

---

[1] Emil Gîrleanu, *Cea dintăi durere*, Bucureşti, Alcalay, 1909, p. 7.

ieşene *Arhiva*, condusă de A. D. Xenopol, şi cel al ziarului *Evenimentul*.

Sub pseudonimul *Emilgar*, pentru a nu fi recunoscut de superiori, care priveau nefavorabil preocupările extramilitare ale ofiţerilor, Emil Gîrleanu publică prima sa lucrare literară, poezia *Iubitei*, în revista *Arhiva*, în numărul din iulie-august 1900. Continuă apoi să colaboreze atît la această revistă, cît şi la ziarul *Evenimentul*, începînd din ianuarie 1901, cu versuri, schiţe, recenzii, cronici literare şi plastice. Activitatea publicistică a tînărului sublocotenent nu va rămîne însă tăinuită multă vreme şi în consecinţă va fi admonestat şi mutat disciplinar la Bîrlad.

Evoluţia ideologică şi artistică a lui Emil Gîrleanu este strîns legată de atmosfera şi problemele epocii în care îşi face intrarea în literatură. Începîndu-şi activitatea scriitoricească în prima decadă a acestui veac, cînd sămănătorismul se manifestă tot mai pronunţat ca un curent retrograd, diversionist, exercitînd o influenţă nefastă asupra multor scriitori, Emil Gîrleanu nu rămîne străin de această influenţă.

Caracterul diversionist al ideologiei sămănătoriste consta, mai întîi, în elogierea boierimii, cu intenţia de a propaga ideea reacţionară a „armoniei" sociale, de a abate atenţia de la lupta de clasă. Pe de altă parte, ideologii burgheziei şi moşierimii lansau cele mai înverşunate teze naţionalist-şovine şi antisemite, încercînd să acrediteze ideea că groaznicele realităţi sociale din acea vreme erau provocate numai de acţiunile arendaşilor de altă naţionalitate, ale cîrciumarilor evrei, ale „veneticilor". Prin aceasta, clasele posedante sperau să anihileze lupta de clasă, transformînd-o într-o ură de rasă, să înşele masele ţărăneşti exploatate, nemulţumirea şi revolta acestora să nu se mai îndrepte împotriva marilor latifundiari, împotriva moşierilor, împotriva boierilor aşa-zişi „de neam", de „viţă veche". Idilizarea trecutului, caracteristică ideologiei sămănătoriste, era, de asemenea, în concordanţă cu interesele moşierilor, care căutau prin toate mijloacele să perpetueze relaţiile de tip feudal. Această teză retrogradă avea drept scop demonstrarea faptului că vre-

murile de odinioară, „patriarhale", ar fi fost atît de „fericite" deoarece s-ar fi aflat sub oblăduirea „înțeleaptă" și plină de „bunătate" a boierimii, văzută ca singura păstrătoare de tradiții, legată de pămînt, înțelegătoare față de soarta țărănimii. Intenționînd să îndepărteze țărănimea de clasa muncitoare de la orașe, al cărei avînt revoluționar ia amploare în epoca respectivă, reprezentanții claselor exploatatoare au strecurat, prin intermediul ideologiei sămănătoriste, ideea că orașul constituie un adevărat iad, un mediu de descompunere fizică și morală, stăpînit de cele mai înjositoare patimi și dorinți deșarte. Și, ca soluție, îndemnau la refugiu în lumea satului, pe care îl prezentau, însă, cu totul fals, ca pe o oază de seninătate, liniște și fericire. Idealizînd și idilizînd satul, înfățișîndu-l ca un rai de belșug și fericire, sămănătorismul îl prezenta totodată și ca singurul leagăn în care s-ar fi păstrat tradițiile și datinile din bătrîni. Numai că, tot din tendința de a îndepărta țărănimea de ideile și idealurile noi, progresiste, afirmate în epoca respectivă mai ales prin lupta clasei muncitoare, smănătorismul exalta cu exclusivitate credințele, tradițiile și obiceiurile retrograde, înapoiate, întreținînd misticismul, superstițiile și practicile primitive. Principala tribună de manifestare a sămănătorismului a fost revista *Sămănătorul.*

În perioada de constituire a sămănătorismului, Emil Gîrleanu adoptă mai întîi o atitudine de expectativă, trece printr-o fază de căutări, de oscilare. Rezultatul acestei etape ni-l oferă revista *Făt-Frumos,* apărută la 15 martie 1904, la Bîrlad. Pornită din inițiativa lui Emil Gîrleanu, în colaborare cu D. Nanu și G. Tutoveanu, revista *Făt-Frumos* are de la început un pronunțat caracter sămănătorist.

După ce revista *Făt-Frumos* își încetează apariția, la 1 februarie 1906, Emil Gîrleanu părăsește Bîrladul, stabilindu-se la București, unde se dedică în întregime literaturii. El lucrează cîtva timp în redacțiile unor reviste sămănătoriste, publicînd schițe și nuvele tributare ideologiei acestui curent, cum sînt îndeosebi cele care zugrăvesc viața boierimii, incluse în volumul *Bătrînii.*

La începutul anului 1907, prozatorul părăseşte definitiv revistele sămănătoriste, alăturîndu-se mai întîi revistei *Convorbiri*, devenită mai apoi *Convorbiri critice*, de sub conducerea lui Mihail Dragomirescu. Deşi această revistă nu era situată pe poziţiile realismului, avînd mai mult un caracter eclectic, a contribuit totuşi la ruperea scriitorului de atmosfera sămănătoristă.

Este momentul în care creşterea avîntului mişcării noastre muncitoreşti investeşte literatura cu o nouă viziune asupra realităţii.

O astfel de viziune începe să se manifeste şi în opera lui Emil Gîrleanu. Cu toate că în creaţia sa ulterioară se mai face simţită influenţa negativă a sămănătorismului, scriitorul se desprinde din ce în ce mai mult de concepţiile obtuze, păşind pe drumul creaţiei realiste.

Începînd din 1907, părăseşte idilismul, apropiindu-se de viaţa reală. Schiţele şi nuvelele publicate în 1907 *(Înecatul, Ochiul lui Turculeţ, Bolnavii, Punga)*, deşi nu surprind ecourile răscoalei, sînt străbătute de realism. După 1907, începe să colaboreze şi la alte ziare şi reviste, ca *Viaţa literară şi artistică, Falanga literară şi artistică, Universul, Tribuna, Romînul, Luceafărul* şi altele.

La Bucureşti, Emil Gîrleanu depune o muncă neobosită şi entuziastă pentru strîngerea scriitorilor noştri într-o organizaţie a lor, într-o grupare profesională, în cadrul căreia creatorii de frumos să-şi poată coordona activitatea şi să-şi apere drepturile lor materiale nesocotite de editori şi proprietarii de reviste. Sprijinit de St. O. Iosif şi Dimitrie Anghel, Gîrleanu izbuteşte ca, la 28 aprilie 1908, să înfiinţeze Societatea Scriitorilor Romîni.

O muncă şi mai neobosită, mai plină de încordare, depune ca director al Teatrului Naţional din Craiova, unde este numit la 11 iunie 1911, avînd ca secretar pe Liviu Rebreanu. În puţinele stagiuni teatrale pe care le-a organizat pînă la prematura sa stingere din viaţă, Emil Gîrleanu a ridicat prestigiul teatrului, oferind publicului spectator reprezentaţii de bună calitate,

cu piese româneşti şi străine. Pe lîngă activitatea depusă ca director al Teatrului din Craiova, prozatorul desfăşoară, în acest timp, şi o febrilă muncă literară. Cea mai elocventă dovadă o constituie revista *Proza,* al cărei prim număr apare la 1 februarie 1914, la Craiova, în subtitlul ei specificîndu-se: *„Revistă bilunară scrisă de Emil Gîrleanu"*. Scriitorul redacta singur cele 16 pagini ale fiecărui număr, scriind-o, aşa cum mărturiseşte unul dintre contemporanii săi, *„pe marginea aspră a unui pat de hotel"*. După apariţia celui de al treilea număr, revista se stinge o dată cu viaţa celui ce o scria.

Ultima perioadă a vieţii îi e întunecată de intrigile şi calomniile ce se ţeseau în jurul său cu scopul de a fi înlăturat de la direcţia Teatrului Naţional. În timp ce se afla la Cîmpulung, unde plecase pentru a se întrema în urma unei operaţii pe care o suferise, un gazetăraş obscur din Craiova, Alexandru Olteanu, care uneltea să-i ocupe locul de director al Teatrului Naţional, recurge la o acţiune mîrşavă, organizînd un proces calomniator în presă. Cea mai perfidă lovitură o dă ziarul craiovean *Liberalul,* care publică articolul *Neregulile de la Teatrul Naţional — Directoratul d-lui Emil Gîrleanu.* Adînca mîhnire cauzată de citirea acestui articol, adus de un răuvoitor la patul de suferinţă, a agravat boala scriitorului, l-a zdrobit sufleteşte, grăbindu-i sfîrşitul. Durerosul lui exod se întîmplă la 2 iulie 1914, la numai 36 de ani.

Opera lui Emil Gîrleanu, alcătuită din schiţe şi nuvele, zugrăveşte cu precădere viaţa obişnuită, existenţa cotidiană. Scriitorul a manifestat o preferinţă deosebită pentru aşa-zisele *„fapte diverse"*. Fără a cădea în naturalism, el a ştiut să descifreze semnificaţiile social-umane pe care le degajau episoadele aparent neînsemnate. *„A! dar cînd ai sta să cercetezi* — scria Gîrleanu în *Faptul divers,* sintetizînd concepţia care l-a călăuzit — *să adînceşti aceste fapte diverse, să le afli în tot înţelesul şi în toată adîncimea lor, să străbaţi şi să dezveleşti toată forma sufletească a eroului unei asemenea întîmplări, atunci vei vedea că ceea ce e înregistrat ca un biet «fapt divers» e însăşi*

viața, însăși taina ei... Nu e fapt divers care să nu poată da prilejul unei capodopere, unei nuvele sau unui roman care să închege pentru veșnicie una din fețele lumii acestia." Și adăuga, dînd ca exemplu pe Maupassant, de la care a avut mult de învățat: „*Firește că, supt condeiul reporterului, orice dramă rămîne supt rubrica «faptelor diverse», dar aceeași întîmplare, căzută supt lumina unui adevărat talent, poate da prilejul unei lucrări de seamă*". Transfigurarea realității în opera de artă era considerată de Gîrleanu o condiție absolut necesară. În articolul *Artistul și lumea dinafară*, afirmînd că „*realitatea prinsă de ochiul unui artist e din nou creată*", el preciza: „*Transpusă, în toată nuditatea ei, fie pe-o pînză, fie într-o scriere literară, realitatea rămîne înjosită tocmai fiindcă luînd-o de pe temelia ei firească o așezi pe o alta șubredă. Fotografia nu poate înlocui pictura, nici stenografia literatura.*"

În literatura inspirată de luptele pentru dobîndirea independenței naționale, schițele lui Gîrleanu din volumul *1877 — schițe din război* aduc o notă originală. Vasile Alecsandri în *Ostașii noștri*, G. Coșbuc în *Cîntece de vitejie*, Al. Macedonski în poezii ca *Steagul*, *Plevna*, *Armata romînă*, M. Sadoveanu în *Povestiri din război* au zugrăvit cu precădere încleștarea luptei, dezlănțuirea vijelioasă a forțelor armate, reliefînd eroismul ostașilor romîni, spiritul lor de jertfă patriotică. Emil Gîrleanu nu se oprește însă asupra luptei propriu-zise decît fugitiv, într-o frază sau două, necesare creării atmosferei sau situării în timp și spațiu a acțiunii schiței respective. El insistă aproape exclusiv asupra stărilor sufletești și a atitudinilor morale ale luptătorilor. Ceea ce caracterizează aceste povestiri este puternicul suflu de umanitate.

Eroii schițelor sînt oameni din lumea satelor, înzestrați cu o mișcătoare omenie, sînt firi ușor impresionabile în fața tragismului vieții. Soldatul Cardaș, din schița *Santinela*, pornind în patrulare noaptea, pe o ploaie torențială, ajunge să se adăpostească împreună cu un turc, aflat și el într-o misiune similară, sub frunzarul unui copac. Adăpostul comun ca și mizeria comună îi relevă sentimentul de fraternitate

omenească, imprimînd momentului tensiune și dramatism. *„De ce, săracu? se întreabă Cardaș. Cine știe de unde l-au adus pe meleagurile astea? Cine știe cîți hrănea dînsul acolo, într-un sat, în vreo cocioabă hrentuită?... Își făcea și el datoria ca oricare soldat...“* Și de aceea, cînd își reîntîlnește tovarășii din patrulă, raportează calm comandantului lor : *„Nimic, bună pace, să trăiți, domn' sergent!“*

Schița *Răniții* este ilustrativă pentru aceeași calitate umană. Un grup de soldați, în frunte cu un caporal, cercetează cîmpul de luptă pentru a aduna răniții romîni și ruși. Printre aceștia găsesc însă și un turc. La întrebarea unui soldat : *„Pe ista îl luăm, domn' căprar?“ „căprarul stete puțin pe gînduri, pe urmă vorbi hotărît : — Cum să nu-l luăm! Se cheamă că-i om, și că-i rănit... Să-l ridicăm.“* Hotărîrea este luată, fără ezitare, în numele omeniei!

Deși sînt străbătute de realism, redînd veridic latura umană a eroilor, totuși schițele inspirate de războiul pentru independență nu conțin referiri la lumea pe care ostașii o lăsaseră în satele lor, la viața zbuciumată pe care o trăiseră pînă să vină pe cîmpul de luptă, așa cum întîlnim, spre exemplu, în schița *Două lumi* de M. Sadoveanu, care demonstrează că diferențierile de clasă persistă chiar și pe front.

Schițe și nuvele ca *Înecatul, Punga, Ucigașul, Bolnavii* și altele, surprind în mod realist aspecte caracteristice din viața țărănimii din trecut, reliefînd mizeria cu consecințele ei de dezumanizare. În iazul unei mori *(Înecatul)*, țăranii găsesc un înecat. Scoțîndu-l la mal, reușesc să-l identifice. Fratele, chemat în grabă, de cum sosește, se repede asupra cadavrului și, scotocindu-l prin buzunare, găsește o monedă de un leu. Explicînd că el îl dăduse pentru a cumpăra făină, deoarece *„îmi moare un copchil acasă... și mi-i nevasta bolnavă, și n-am para frîntă-n pungă. Am avut numai leul ista de parale, că vîndusem un lăvicer“*, se suie în căruță și, repetînd *„...mi-i nevasta bolnavă, și-mi moare copchilul...“*, dă bici cailor, lăsînd pe cei din jurul înecatului în mare spaimă și nedumerire.

Un ecou din viaţa de suferinţă şi mizerie a ţărănimii din trecut răzbate şi în nuvelele *Punga* şi *Ucigaşul*. Soţii Safta şi Neculai Lăptuc *(Punga)*, plecînd din tîrg spre satul lor, dau peste un cadavru, pe o bancă din grădina publică. După momente de ezitare, se decid să-i ia punga. Nădejdea că vor scăpa de nevoi şi sărăcie le luminează o clipă viaţa întunecată şi deznădăjduită: *„femeia simţea o bucurie caldă, care i se împrăştia în tot trupul, şi gîndea... O pungă cu bani, pe vremea asta, cînd nici tu para, nici tu lemne, nici tu mălai, nimic n-aveau!“* Deznodămîntul nuvelei aduce însă nota de intensitate a acestei mici drame: în pungă nu se aflau bani, ci gloanţe. Şi atunci, orice vis de salvare se năruie: *„Amîndoi simţeau un gol aşa de mare în sufletul lor, că parcă le scosese cineva inimile din ei“.*

În schiţa *Ucigaşul*, un bătrîn e acuzat că şi-a ucis vecinul cu toporul. La ancheta procurorului, recunoaşte fapta, fiind gata să-şi primească pedeapsa. În acel moment, însă, intervine feciorul bătrînului, asumîndu-şi în întregime săvîrşirea crimei. El afirmă că şi-a ucis vecinul deoarece acesta îi pălmuise tatăl. Arestat, feciorul pleacă la osîndă. Mai întîi *„a sărutat pe rînd mîna bătrînilor... La uşă se opri, de chemă pe tată-său. Apoi se căută în sîn, scoase o basma, o desfăcu şi luă dintr-însa o hîrtie galbenă. O întinse moşneagului şi-i spuse: — Iacă hîrtia de plata ghirului; te-o pune să-l mai dai o dată.“*

Pe oamenii simpli de la sate Emil Gîrleanu i-a prezentat întotdeauna cu dragoste şi compasiune. Chiar cînd comit acte inumane, aceştia îşi păstrează, totuşi, sub crusta mizeriei morale, fondul de cinste şi demnitate nealterat, oprobriul scriitorului căzînd pe strîmba alcătuire socială în care sînt siliţi să trăiască.

În general, Emil Gîrleanu nu adînceşte faptele care i-ar fi permis conturarea unei imagini mai ample şi mai complexe a vieţii ţărănimii, ceea ce face ca realismul prozei sale să aibă un caracter limitat. Scriitorul a zugrăvit în mod veridic aspecte ale vieţii de mizerie şi suferinţă a ţărănimii, a descris

drame din lumea satelor, dar n-a mers pînă la căutarea cauzelor adînci, sociale care provocau mizeria şi durerea ţărănimii.

Una din cele mai bune nuvele ale lui Emil Gîrleanu, inspirată din lumea satelor, este *Nucul lui Odobac*. Conflictul ei este susţinut de lupta dintre generaţii, de lupta dintre bătrînul Toader Odobac şi tînăra sa noră, Ruja, fiica unui hoţ de cai, femeie îndrăzneaţă, aprigă, asemănătoare cu Vidra sau Mara. Ruja, ştiind că Toader Odobac s-a împotrivit căsătoriei lui Mitru cu ea, şi privind cu ochi răi autoritatea şi mîndria bătrînului, care nu permitea să i se schimbe cu ceva felul de viaţă tradiţional, se decide să-l doboare. Începe mai întîi să-l hărţuiască pe bătrîn pentru toate nimicurile din ogradă. În cele din urmă, porneşte la o luptă cu scop precis. Punctul nodal în jurul căruia se duce această luptă şi în jurul căruia gravitează întreaga acţiune a nuvelei îl constituie un nuc bătrîn, care străjuieşte hotarul Odobacilor. De existenţa nucului este legată însăşi existenţa eroilor. Bătrînul Odobac intră într-un aprins conflict cu nora sa, deoarece aceasta voia să taie nucul ce străjuia hotarul, pe motiv că umbrea locul unde intenţiona să sădească o vie. Bătrînul este lipsit de apărare şi sprijin, pe cînd Ruja, femeie energică, cîştigă aproape tot satul de partea ei. Mergînd în zori, cu alai, pe dealul nucului, Ruja asistă satisfăcută la tăierea copacului. Odată cu nucul, cade însă şi bătrînul Odobac, care se spînzurase de crengile lui, fiind acoperit, ca într-un mormînt, de frunzişul des şi fremătător.

Lupta surdă dintre bătrînul Odobac şi Ruja — ciocnire violentă de caractere — este înfăţişată de autor cu sobrietate, prin reliefarea iscusită a gesturilor, sentimentelor şi faptelor personajelor, prin redarea înfruntării lor verbale, asigurînd nuvelei un viu dramatism. Scenele se desfăşoară dinamic, personajele acţionează energic, conform caracterelor lor, în întreaga nuvelă plutind o atmosferă de încordare neliniştitoare.

Deşi Gîrleanu narează faptele cu un aparent spirit obiectiv, totuşi cititorul nuvelei se convinge lesne că o notă de durere şi regret pentru soarta lui Toader Odobac pulsează aproape

în fiecare pagină. Nuvela, conţinînd această atitudine a scriitorului, în atmosfera generală şi în conturarea personajelor, lărgeşte semnificaţia ciocnirii de caractere umane, înfruntarea dintre Toader Odobac şi Ruja apărînd ca o înfruntare între răzeşime şi elementele capitalismului în plină dezvoltare. În dispariţia bătrînului Odobac, scriitorul vede pieirea vremurilor patriarhale şi instaurarea unei lumi în care tronează violenţa, perfidia, impietatea faţă de tradiţiile statornicite. În această atitudine a lui Emil Gîrleanu se resimte influenţa ideilor sămănătoriste.

Ca ofiţer, Emil Gîrleanu a putut cunoaşte atît panica ce stăpînea pe tinerii de la ţară la apropierea intrării în armată, cît şi caracterul antiuman al acestei instituţii în societatea burghezo-moşierească. În *Ochiul lui Turculeţ*, de pildă, groaza de armată zdruncină puternic viaţa oamenilor. După ce Gavrilă Turculeţ îşi pune un ochi de sticlă în locul celui ce-i lipsea, mamă-sa manifestă un sentiment de regret, de nelinişte, gîndindu-se la apropiata tragere la sorţi. De aceea, se adresează medicului cu aceste cuvinte : *„Barem nu-l lăsaşi, coane Iorgule, să-şi tragă băiatul sorţii. Acu o să ni-l ia la oaste, şi ce mă fac eu ? !"*...

Zugrăvind viaţa micii burghezii, a intelectualităţii şi funcţionărimii de la oraş, dramele omeneşti din această lume, Emil Gîrleanu utilizează aceeaşi modalitate artistică, insistînd asupra faptelor mărunte, aparent neînsemnate, dar care au o profundă semnificaţie umană şi socială. Adesea sub haina aparent umoristică a întîmplărilor se ascunde o realitate sumbră, dramatică.

Schiţa *Demisia* ne introduce, printr-o anecdotă, în viaţa actorilor, în mizeriile ei. Cînd Ştiucă, funcţionar la percepţie, se decide să-şi dea demisia, pentru a deveni actor, Şerbescu îi declară : *„Dragă frate Ştiucă, a fost o glumă... Am glumit, bătu-m-ar Dumnezeu să mă bată ! Uite, întreabă şi pe Mincu dacă n-am glumit. De ce să-ţi dai demisia ? Păi, noi, ştii dumneata cum tragem pe dracul de coadă ? Crezi că-i uşor să rămîi aşa, fără cinci parale ? Noi am vrut numai să rîdem, aşa, prieteneşte. Haide, Ştiucă băiete, haide, de hatîrul nostru,*

dacă ne iubeşti, lasă demisia încolo. Vezi-ţi de slujbă..." Cuvintele lui Şerbescu închid în ele dramatismul vieţii actorilor din trecut. O subtilă nuanţă de umor învăluie aici o realitate amară. Imagini similare aduce şi nuvela *În turneu.* Peripeţiile unei trupe în turneu, peregrinările din loc în loc, cu mijloace de locomoţie detestabile, permanenta criză pecuniară, lipsa de hrană, toate acestea istorisite sub formă anecdotică, sînt departe de a-l înveseli pe cititor.

Destinul scriitorului, al creatorului, în societatea burgheză, este înfăţişat de Gîrleanu şi în basmele *Făgăduinţa* şi *Meşterul de oglinzi.* Primul demonstrează că în orînduirea burgheză artistul este neglijat, înlăturat din cîmpul atenţiei şi al solicitudinii, făcîndu-i-se totdeauna ipocrite şi mincinoase promisiuni. În *Meşterul de oglinzi,* asemănător fabulei *Oglindele* a lui Grigore Alexandrescu, Gîrleanu subliniază că adevăratul artist nu poate trăi în societatea în care domnesc minciuna şi falsitatea.

Schiţele şi nuvelele lui Emil Gîrleanu surprind diferite aspecte şi din alte medii şi categorii sociale, zugrăvind tipuri variate, dezbătînd probleme de morală, de conduită, de atitudine socială. Există însă o notă particulară în modul în care a zugrăvit scriitorul aceste realităţi. Din lumea satului şi a artiştilor, Gîrleanu a luat mai întotdeauna aspectele dureroase, fapte şi întîmplări care închideau în ele o dramă omenească. În lumea politicienilor burghezi, a slujitorilor justiţiei şi presei, a marii şi micii burghezii cu pretenţii de nobilitate, scriitorul a văzut însă un climat moral ros de vicii şi patimi, de meschinărie, fără conştiinţă umană, cu porniri retrograde, asupra lor îndreptînd ascuţişul criticii şi satirei sale.

Schiţa *Oratorul* creionează tipul politicianului-cameleon, gata oricînd să aibă o altă părere dacă interesul şi profitul îi impun aceasta.

O satiră la adresa politicianismului venal, demagogic şi patriotard conţine şi schiţa *Om milostiv.* Satira are aici un sens mai larg ; ea se răsfrînge şi asupra justiţiei burgheze. În avocatul Mitică Limbă-Dulce, scriitorul a satirizat nu numai

tipul politicianului perfid, cît și tipul „slujitorului" justiției, corupt, escroc și șantajist.

Față de morala societății burgheze Emil Gîrleanu a manifestat întotdeauna o netă aversiune (*Un om de zahăr*, *Viața e un vis* și altele). În schița *Un om de zahăr* (un rentier ramolit, care își duce viața în provincie, în petreceri de club, își ține frumoasa soție la București, unde poate să-și *„trăiască"* viață fără griji, dîndu-i din timp de veste că va veni s-o vadă), scriitorul a criticat familia burgheză, aflată în descompunere.

Opera lui Emil Gîrleanu este inegală. Alături de cele mai multe din schițele și nuvelele care au un interesant conținut de idei și o realizare artistică meritorie, întîlnim însă și altele cu nimic valoroase. Unele din acestea poartă urme vizibile ale ideologiei sămănătoriste, cum sînt *Întîrziatul*, *Petrecere*, *Vierul*, *Hambarul*, care falsifică realitatea. În schița *Vierul*, de pildă, satul e prezentat ca o oază înflorită, stăpînită de suflul unei vieți senine și fericite. Bătrînul vier, care întîmpină pe feciorul boierului cu voioșie și copleșitoare dragoste, pare a fi uitat toate suferințele pricinuite de tatăl acestuia. Ideea retrogradă a împăcării între clase, specific sămănătoristă, apare mai pregnant în schița *La cules de vii*. Boierii care vin la conul Corbu, la culesul viei, *„se înfrățesc"* cu flăcăii și fetele din sat, cinstesc împreună, rîd, cîntă și spun glume ca niște vechi prieteni. Flăcăii și fetele sînt îmbrăcați sărbătorește, nu au nici un fel de griji, iar boierii, generoși, îi răsplătesc cu bani. „Generozitatea" boierilor este elogiată cu deosebire în schița *Domnul Seneca*, în care acesta apare ca un adevărat mînă-spartă, milos fără reținere față de cei ce-l înconjoară.

Alte schițe sînt tributare naturalismului. Așa este, de pildă, *Vrabia*, singura schiță a lui Gîrleanu inspirată din viața muncitorilor. Descriind atmosfera dintr-o tipografie, scriitorul selectează în mod greșit datele realității, conflictul schiței fiind alcătuit din ciocnirea violentă dintre doi tipografi. Astfel se ajunge la o prezentare naturalistă, insistîndu-se asupra aspectelor neesențiale, accidentale, ca invidia față de cei capabili, bîrfeala întreținută de elementele răuvoitoare, intriga colpor-

tată pe lîngă patron şi chiar bătaia dintre muncitori. Pe lîngă naturalism, în această schiţă se face simţită şi teza sămănătoristă a oraşului ca mediu descompus, corupt.

Prin schiţele grupate în volumul *Din lumea celor cari nu cuvîntă*, Emil Gîrleanu aduce în literatura romînă lumea plantelor, gîzelor şi animalelor. Cu toate că a avut ca model acele *Histoires naturelles* ale lui Jules Renard, Gîrleanu creează o operă plină de originalitate, cu trăsături proprii, manifestîndu-şi în ea individualitatea sa artistică.

Povestirile lui Emil Gîrleanu, creaţii de proporţii reduse, de concentrare maximă, denotînd un subtil spirit de observaţie şi analiză, sînt străbătute de o vibrantă notă de duioşie şi blîndeţe, de delicateţe sufletească şi umanitate. Povestirile sînt alcătuite din mici drame „din lumea celor cari nu cuvîntă", aduse de scriitor la nivelul dramelor umane. Acţiunea propriu-zisă rămîne deseori pe planul al doilea, pretext pentru relevarea unei zone sensibile de viaţă. Procedeul obişnuit prin care Emil Gîrleanu descrie lumea necuvîntătoarelor este evocarea narativă, făcută ingenios prin comprimarea scriitorului la proporţiile eroilor săi, în sens metaforic, prin substituirea sa în lumea microcosmosului. Cercetînd această lume, Gîrleanu a descifrat în ea lucruri şi dureri omeneşti. În *Sărăcuţul* descrie pieirea tragică a unui cărăbuş. Luat de furtună şi dus departe, cărăbuşul scapă de cocoş, de curcan şi păun, duşmanii lui de moarte, şi piere în ciocul unui sturz, pe care îl credea prieten. O întîmplare asemănătoare este înfăţişată şi în *Musculiţa*. Colindînd paginile unui ceaslov, mica fiinţă găseşte o pată de dulceaţă lăsată de degetele copiilor şi începe să se înfrupte din ea, ca pe urmă să adoarmă liniştită. Cînd se credea însă mai fericită, stăpînul ceaslovului vine şi-l închide, strivind-o între filele lui. Este emoţionantă durerea şi zbuciumul care pun stăpînire pe iapa oarbă, părăsită în nemărginirea cîmpului *(Părăsită)*, sau mîhnirea cîinelui Grivei, din schiţa cu acelaşi nume, la despărţirea lui de curtea în care slujise, cu credinţă, vreme îndelungată. Emil Gîrleanu umanizează sentimentele şi stările sufleteşti ale necuvîntătoarelor, le înzestrează cu

atribute omenești. Simțind că i se apropie sfîrșitul și că va fi izgonit, Grivei *„plîngea, plîngea cum plîng oamenii, cu lacrimi fierbinți, care îi lunecau pe bot și parcă-l ardeau"*. La venirea vîntului de toamnă *„frunza își simți puterile slăbite ; cu greu putea să ție piept vîntului, care o clătina în toate părțile ;... frunza tînjea, se îngălbenea... auzea mereu, de acolo, din vîrf, foșnetul cobitor al tovarășelor ce o părăseau, strecurîndu-se ușor, ca o șoaptă, ca o rugăciune, așternîndu-se jos, într-un lăvicer pe deasupra căruia vîntul alerga grăbit"*. Spiritul de jertfă maternă este redat impresionant în paginile schiței *Căprioara.* Pornind cu iedul ei prin pădure și atacați de lup, căprioara nu pregetă să se sacrifice, pentru a-și salva fiul : *„Prăbușită în sînge, la pămînt, supt colții fiarei, căprioara rămîne cu capul întors spre iedul ei. Și numai cînd acesta, înspăimîntat, se topește în adîncul pădurii, căprioara simte durerea, iar ochii i se tulbură de apa morții."*

Între viața lumii celor care nu cuvîntă și între viața oamenilor, Gîrleanu stabilește deseori o legătură organică, viața necuvîntătoarelor fiind sau condiționată, sau în strînsă legătură cu a omului, și invers. Legătura dintre om și animalul din preajma sa e zugrăvită în admirabila schiță *Tovarășii.* Pe o arșiță îngrozitoare, un țăran își ară pămîntul cu cei doi boi ai săi. După ce își ia sărăcăciosul prînz, dejugă boii și se lungește jos, spre a se odihni. Frînt de oboseală, ațipește sub împunsăturile razelor dogorîtoare ale soarelui. După ce adoarme, Duman vine lîngă el și-l privește parcă cu drag : *„Și parcă înțelege, parcă simte, parcă în mintea lui se face deodată o lumină omenească : pornește cu pași grei, se apropie de stăpîn, pînă cînd îl învelește în umbra trupului lui trudit, ca într-o pînză răcoroasă. Apoi, cu ochii închiși, bouleanul rămîne în soare, încremenit, cu genunchiul piciorului drept îndoit, gata să urnească iarăși plugul pe brazdă."*

Simpatia pentru omul necăjit, trudit, pentru omul îndurerat e caracteristică, metaforic vorbind, și altor elemente din natură. Cea mai elocventă în acest sens este povestirea *O rază.* Pornită în lume, în întîia ei zi, o rază de soare caută ceva pe

care să se oprească. Vrea să se strecoare în apa strînsă în golul făcut de copita unui cerb, dar lupul o izgonește; încearcă să se așeze pe o pușcă, dar aceasta împrăștie moarte. Ajungînd într-un oraș, într-un salon bogat, unde se bea ceai aromat, se dansează și se rîde zgomotos, vrea să intre în diamantul din inelul unei tinere. Dar aceasta, imediat ce zărește strălucirea diamantului, plină de infatuare, spune celorlalți: *„Uitați-vă la diamantul meu"*. Nemulțumită și de data aceasta, raza de soare pornește mai departe, ajungînd în cele din urmă într-o mahala sărăcăcioasă și vede la fereastra unei cocioabe o mamă *„cu fața suptă de neodihnă"*, care își leagănă pe genunchi copilul bolnav. Cînd din ochii mamei cade o lacrimă, raza de soare se topește în ea, poleind-o: *„Iar copilașul, care de mult nu se mai înviorase, o zări; întinse mînușița spre obrazul mamei și zîmbi ușor"*.

Alături de nota dramatică, uneori dureroasă, cu accente de o mare vibrație și intensitate emoțională, în schițele lui Gîrleanu se întîlnește un umor blajin, nemăsurată compasiune și duioșie amestecată cu maliție.

Dimineața, cînd cocoșul își caută iubita *„un foșnet ușor de aripi îl făcu să ridice ochii; drept deasupra lui, Puica, șireata, întinsese gîtul și, pe cînd celelalte visau încă, ștrengărița, îl sărută de «bună dimineață»"*. Iar frica înspăimîntătoare a iepurelui este ingenios redată în schița *Fricosul*, micul personaj, iepurașul, temîndu-se și speriindu-se de propria-i umbră.

În portretizare, Emil Gîrleanu recurge la procedeele prozei epice. El încadrează portretul într-o acțiune, elementele lui componente reieșind din desfășurarea unor fapte și situații. În *După asemănarea lor, Cioc! cioc! cioc!, În fel de fel de fețe, Pasere de noapte*, portretele sînt realizate tot într-un cadru epic. Alteori, însă, necuvîntătoarele sînt înfățișate direct, descriptiv, portretul lor nu mai reiese din cadrul unei acțiuni, ci din relatarea scriitorului, în imagini de o mare exactitate realistă, gingășia și umorul blajin contopindu-se în pasaje de strălucitoare originalitate.

Stilul folosit de Emil Gîrleanu imprimă un farmec deosebit acestor schiţe. Este un stil plin de poezie, bogat în metafore, alegorii, comparaţii şi imagini pitoreşti, un stil de o deosebită expresivitate. Nuanţele cele mai vii şi mai colorate servesc mai ales descrierilor de natură. Răsăritul soarelui e pictat într-o autentică pagină de antologie: *„Mijeşte de ziuă. Departe, în zare, se desluşeşte, uşoară, dunga de lumină a zorilor; întîi e ca o dîră de zăpadă, apoi, încetul cu încetul se preface într-un întins de apă care-şi înalţă o margine tot mai sus, prelingîndu-se pe cer, ca sorbită de-o putere a văzduhului. Pe urmă, oglinda aburită de pînă acum pare că răsfrînge un foc depărtat, se face lucie, poala cerului prinde fiinţă parcă, şi lumina începe să se cearnă peste pămînt, uşoară, ca un colb de argint" (Cucoşul).* Metaforele şi comparaţiile pitoreşti sînt prezente aproape în fiecare pagină, prin bogăţia şi expresivitatea lor creînd deseori o atmosferă poetică: *„Iarnă. Noapte lucie pe o lume ca din poveşti; copaci de zahăr, cîmp de cristal, iaz de oglindă. Şi-n cuprinsul larg, uriaşul policandru al cerului îşi aprinde, una cîte una, luminile, ca într-o nemăsurată sală de danţ" (Fricosul).*

Comunicarea sentimentului de durere, de tristeţe se realizează printr-un stil grav, sobru. O frunză, toamna, îşi simte apropiatul sfîrşit: *„Un fior o străbătu şi se gîndi la paserea pe care nu o văzuse de cîteva zile... Şi paserea parcă auzi chemarea tovarăşei de altădată; veni, dar se opri puţin pe o altă ramură, ca şi cînd n-ar fi cunoscut locul obişnuit în care cîntase; apoi îşi luă zborul şi, în trecerea grăbită, fără să întoarcă măcar capul, lovi cu vîrful aripei frunza care, de-abia mai ţinîndu-se, căzu la rîndul ei. Şi lăvicerul de jos nu se mai îngroşă, din ce fusese, cu această, cea din urmă, moartă" (Frunza).* Frazele lungi, molcome redau acelaşi sentiment al duioşiei şi regretului din momentul unei despărţiri: *„Paserile se rotesc în înalt, se deşiră, iar se strîng şi iar se răresc, apoi îşi aleg călăuzele, le pun în frunte, şi-n vîrf de săgeată călătoresc. Se ridică stolul sus-sus, pe apa albastră a cerului, şi lin, ca împinse*

de un dor tainic, vîslesc, se şterg din zarea plaiurilor noastre. Se duc!" (Nedespărţite!...).

Zugrăvirea atentă, plină de fineţe şi sensibilitate, a lumii celor care nu cuvîntă, selectarea amănuntelor interesante, capabile să cuprindă în ele semnificaţii şi simboluri, umanizarea personajelor, stilul plin de poezie, toate acestea asigură schiţelor o deosebită valoare. În cadrul operei lui Emil Gîrleanu, schiţele din ciclul *Din lumea celor cari nu cuvîntă* reprezintă punctul cel mai înalt al artei sale scriitoriceşti.

Tehnica prozei lui Emil Gîrleanu, remarcă G. Călinescu[1], se bazează aproape în întregime pe criteriul dramatic. În majoritatea schiţelor şi nuvelelor sale, acţiunea se desfăşoară dinamic, într-o succesiune rapidă de situaţii. Frazele sînt de obicei scurte, sacadate, dialogul viu şi concis, armonizînd prezentarea faptelor cu vorbirea personajelor. În unele schiţe şi nuvele predomină dialogul, intervenţiile scriitorului fiind minime. Edificatoare, în acest sens, este nuvela *Nucul lui Odobac.* Aici acţiunea se bazează mai mult pe înfruntarea verbală dintre Toader Odobac, Mitru şi Ruja, iar intervenţiile scriitorului nu depăşesc de cele mai multe ori concizia unor indicaţii de regie. În alte schiţe şi nuvele, cum sînt, de pildă, cele de analiză psihologică, predomină comentariile scriitorului.

Intensitatea, evoluţia şi consecinţele diferitelor stări sufleteşti ale personajelor sînt zugrăvite cu atenţie. Valoarea nuvelei *Punga,* de pildă, constă şi în analiza echilibrată, gradată a gesturilor şi frămîntărilor lăuntrice ale celor doi soţi. Aici faptele şi întîmplările nu conţin nimic extraordinar. Cu toate acestea, Emil Gîrleanu a ştiut să le ridice la nivelul unor elemente care determină puternice reacţii sufleteşti prin sesizarea semnificaţiilor care pot rezulta dintr-un fapt mărunt, dintr-un gest simplu dar tragic în consecinţe. Acest procedeu îl întîlnim şi în schiţa *Furnica.* Eroul, Ion Cuhulea, are pasiunea de a

---

[1] G. Călinescu, *Istoria literaturii romîne,* Bucureşti, 1941, p. 562.

urmări, în timpul mesei, o furnică ce-şi cară hrana pentru iarnă. Într-una din zile, urmărind furnica pe piciorul mesei, ajunge să descopere un bilet ce-i dovedeşte infidelitatea soţiei sale. Cuprins de mîhnire, se sinucide. Pasiunea lui Ion Cuhulea este o pasiune umilă, neînsemnată, dar ascunde în ea o notă tragică.

Proza lui Emil Gîrleanu, în cea mai bună parte a ei, se distinge prin simplitate şi conciziune, prin economie verbală. Plastic, sugestiv, îl portretizează pe Toader Odobac : *„E un moşneag înalt, spătos şi uscat ca un schivnic ; priveşte ascuţit, vorbeşte limpede şi calcă apăsat. Cînd se opreşte să se uite la om, îşi îndreaptă şalele, care trosnesc ca un vreasc.“* Cu aceleaşi mijloace o prezintă şi pe Ruja : *„Era voinică, smeadă, cu obrazul rotund, cu părul, ochii şi sprîncenele negre, ca pămîntul cel bun. Cozile, lăsate pe spate, se îndoiau pe oblîncul şălii, aşa erau de lungi. Gura, cu buzele cărnoase, umede şi roşii ca miezul piersicei pietroase.“*

Scriitor realist, Gîrleanu nu „înfrumuseţează“ vorbirea ţăramului, devenit de atîtea ori eroul schiţelor şi nuvelelor sale. În schiţa *Santinela,* dialogul dintre soldaţi se desfăşoară simplu, firesc. Despre ostaşii care dorm obosiţi, Cardaş spune :

„— Is şi ei oameni, domn' sergent !

— Mai bine-i de ceilalţi ! adăogă A Vădanii.

— De cari ?

— Ia, de cei cari s-o dus pe ceea lume !“

Un evident simţ al limbii l-a condus pe Gîrleanu să nu pună în gura personajelor sale, oameni din lumea satului, neologisme stîlcite sau construcţii hibride. Întîlnim însă fonetisme caracteristice graiului ţăranilor moldoveni, ca : *„ghine“*, *„fumeie“*, *„copchil“*, *„doftor“*, *„de-aghe“*, *„chiatră“* etc. Folosirea lor, nefiind abuzivă, nu duce desigur la denaturări lingvistice, la naturalism lexical.

În proza lui Emil Gîrleanu, stilul contribuie la caracterizarea personajelor, acestea definindu-se prin însăşi structura vorbirii lor. De pildă, Tase Filoreanu, din *Oratorul,* apare ca tip al politicianului demagog, panglicar, prin limbajul său găunos, sforăitor.

Emil Gîrleanu armonizează construcţia stilistică cu faptele şi situaţiile descrise. Astfel, în schiţa *Santinela*, pentru a reda atmosfera încordată, apăsătoare, care învăluie patrula romînească, recurge la propoziţii scurte, sacadate, la notaţii concise, sugestive : *„Ploaia se înteţea din ce în ce. Întunericul era de nepătruns. Aerul încărcat te înăduşa. Santinelele se despărţiră, şi-n şuietul apei ce cădea de sus, vuietul paşilor se stinse. Cardaş se opri o clipă, ascultă, din urmă se auzi un ţignal uşor, repeţit de două-trei ori... Şi porni mai departe. Picioarele îi lunecau, simţi că scoboară într-o vîlcea ; se opri din nou. Nu mai auzi ţignalul.“* Un stil bogat în nuanţe, colorat şi plin de expresivitate, se întîlneşte frecvent în descrierile de natură încadrate într-o acţiune lirică. Semnificaţia stărilor sufleteşti ale eroului din *În unele clipe*, de pildă, e anticipată, e pregătită de un sugestiv tablou de natură : *„E toamnă, o seară caldă, în care pămîntul parcă mai primea din adîncimi cereşti suflul primăverii care deschide bobocii şi acoperă de flori copacii. Castanii îşi păstraseră haina lor de frunze, din bogăţia căreia cînd şi cînd se desprindea cîte una şi flutura prin aer pînă ce se aşeza, foşnind ca o mătasă, pe nisip. De sus, din înălţimi, luna îşi trimitea mănunchiul ei de raze împrăştiate.*

Mai încolo, lacul se întindea neted, răsfrîngînd aproape în fiecare clipă dîrele luminoase ale stelelor ce cădeau prin aer lunecînd aiurea, în lumi necunoscute. Între cer şi pămînt părea că pluteşte un colb mărunt, un colb scînteietor, care se cernea peste fire, uşor, înfiorînd-o.“

Prin asemenea procedee stilistice, Emil Gîrleanu cîştigă atenţia cititorului, îl transpune mai mult în miezul acţiunii.

Alături de St. O. Iosif, Panait Cerna, Dimitrie Anghel, I. A. Bassarabescu, I. Al. Brătescu-Voineşti şi alţii, Emil Gîrleanu se înscrie ca o prezenţă activă în literatura romînă din primele două decenii ale veacului al XX-lea, situîndu-se printre cei care au cultivat cu predilecţie genul scurt.

Opera lui Emil Gîrleanu aduce imagini din societatea romînească de la începutul acestui veac, aspecte caracteristice din

viaţa grea a ţărănimii, din viaţa minată de neajunsuri a intelectualităţii, critică putreda morală a orînduirii burgheze şi instituţiile acesteia. Pătrunsă de un cald sentiment de umanitate, de duioşie şi blîndeţe, relevînd cu deosebire calităţile morale ale oamenilor, zugrăvind în culori pline de gingăşie şi sensibilitate universul gîzelor, plantelor şi animalelor, presărată cu un umor fin, opera lui Emil Gîrleanu continuă să emoţioneze şi pe cititorul de azi.

TEODOR VÎRGOLICI

TABEL CRONOLOGIC

1878 În noaptea de 4 spre 5 ianuarie s-a născut, la Iaşi, Emil Gîrleanu, în familia colonelului Emanoil Gîrleanu.

1880 21 mai. S-a născut Tudor Arghezi.
5 noiembrie. S-a născut Mihail Sadoveanu.

1881 25 septembrie. S-a născut Panait Cerna.

1889 Iunie. Emil Gîrleanu se înscrie la liceul din Iaşi.

15 iunie. Se stinge din viaţă Mihail Eminescu.
30 decembrie. Se stinge din viaţă Ion Creangă.

1892 Martie. La Ateneul Romîn, A. Vlahuţă ţine conferinţa *Curentul Eminescu*, la sfîrşitul căreia citeşte poezia *Unde ni sînt visătorii ?*

August. Retrăgîndu-se de la liceul din Iaşi, după primele trei clase, Emil Gîrleanu se reînscrie în clasa I la Şcoala de fii de militari din acelaşi oraş. Aici are coleg pe Eugeniu P. Botez, viitorul scriitor Jean Bart.

1892 Emil Gîrleanu primeşte gradul de sublocotenent de infanterie şi este repartizat la regimentul 13 „Ştefan cel Mare“ din Iaşi.

1900 Debutează cu poezia *Iubitei*, semnată cu pseudonimul Emilgar, în revista ieşeană *Arhiva*, nr. 7—8, din iulie-august.
Publică prima schiţă *Dragul mamii*, în *Arhiva*, nr. 11—12, din noiembrie-decembrie.
Se înscrie în anul I la Facultatea de litere, dar nu va urma cursurile.

1901 Colaborează la *Arhiva* şi *Evenimentul*.
În acest an publică schiţele şi nuvelele *Dreptate cerească*, *Mama Catrina*, *Mihai*, precum şi epigramele *Cu regret... d-lui Ureche*, *Lui Radu Rosetti*, *Maestrului Caragiale cu ocazia jubileului*.

2 decembrie. Apare la Bucureşti, sub conducerea lui A. Vlahuţă şi G. Coşbuc, revista *Sămănătorul*.
Apar *Momentele* lui I. L. Caragiale.

1902 Emil Gîrleanu colaborează la *Evenimentul*.
Publică, în broşură aparte, studiul *Ion Creangă*.
Din cauza activităţii publicistice, care era privită nefavorabil de ofiţerii superiori, Emil Gîrleanu este mutat disciplinar la Bîrlad.

1903 Emil Gîrleanu colaborează la revista ieşeană *Reînvierea*.

1904 15 martie. Apare, la Bîrlad, primul număr al revistei *Făt-Frumos*, iniţiată de Emil Gîrleanu, în colaborare cu Dimitrie Nanu şi G. Tutoveanu.
Emil Gîrleanu colaborează la *Făt-Frumos* şi *Sămănătorul*. În acest an publică schiţele şi nuvelele *Pe malul Siretului*, *Din trecut*, *Puii* (reprodusă ulterior cu titlul *Puişorii*), *Boierul Furtună*,

Conul Iordache Iovu, Sineturile conului Gheorghieş, O întîmplare.

1905 Colaborează la *Sămănătorul* şi *Făt-Frumos.* Publică schiţele şi nuvelele *Alte vremuri!, Într-o duminică, O zi ca altele, De sărbători, Sufletul nu-mbătrîneşte, Un sfîrşit, Boierul Iorgu Buhtea, Suflet de femeie, Franţ, Întîmplarea, Furtuna.*
Tipăreşte volumul *Bătrînii, schiţe din viaţa boierilor moldoveni.*

1906 12 februarie. Se căsătoreşte cu Marilena Voinescu, din Bîrlad.
Februarie. După ce *Făt-Frumos* îşi încetează apariţia, Emil Gîrleanu părăseşte Bîrladul, demisionează din armată şi se stabileşte la Bucureşti.
La Bucureşti lucrează în redacţiile revistelor *Sămănătorul* şi *Neamul romînesc.*
Colaborează la *Făt-Frumos, Sămănătorul, Convorbiri literare, Albina, Neamul romînesc.*
Publică schiţele şi nuvelele *Odată, Fraţi, Negustorul Meremet, Uitat, În ajunul Crăciunului.*

Martie. La Iaşi, apare revista *Viaţa romînească.*

1907 La începutul acestui an, Emil Gîrleanu se alătură revistei *Convorbiri,* devenită ulterior *Convorbiri critice,* de sub conducerea lui Mihail Dragomirescu.

Februarie. În nordul Moldovei încep marile răscoale ţărăneşti, care se extind în scurtă vreme în tot cuprinsul ţării.
Aprilie. A. Vlahuţă publică în *Viaţa romînească* poezia *Minciuna stă cu regele la masă (1907).*

Emil Gîrleanu colaborează la *Calendarul Unirii* (Blaj), *Convorbiri critice*, *Albina*, *Revista politică și literară* (Blaj), *Viața literară și artistică*.
Publică schițele și nuvelele *În ajunul Anului nou*, *Vierul*, *Moștenitorul*, *La vorbă*, *într-o seară de iarnă*, *Grușan*, *Înecatul*, *Ucigașul*, *Altă dată !*, *Flămînd*, *Locul tainic*, *Primăvară*, *Ochiul lui Turculeț*, *Fugitul*, *Calul*, *La moarte*, *În clipa din urmă*, *Bolnavii*, *Vulturul*, *Viereasa*, *Frunza*, *Părăsită*, *Gîza*, *Ochii*, *Un om de zahăr*, *Colonelul*, *O ceartă*, *În turneu*, *O licitație*, *Punga*, *Într-un an*, *La sfînta Paraschiva*.
Emil Gîrleanu tipărește volumele *Cea dintăi durere* și *Odată !*.
Sub îngrijirea lui apare volumul *Poezii* de Grigore Alexandrescu.

1908 28 aprilie. Emil Gîrleanu convoacă pe toți scriitorii din București și din provincie, într-o încăpere a berăriei „Wilhelm" din str. Edgar Quinet, punînd bazele Societății Scriitorilor Romîni.
Colaborează la *Convorbiri critice* și *Albina*.
Publică schițele și nuvelele *Om milostiv*, *Un prețuitor al frumosului*, *Trei prieteni* (ulterior cu titlul *Trei vedenii*), *În noaptea învierii*, *Întuneric*, *Întîiul fior*, *Întîrziatul*, *Furnica*, *Santinela*, *Într-o noapte de mai*, *În anume clipe*, *Prizonierul*.
Tipărește volumele *Într-o noapte de mai* și *1877, schițe din război*.
Apar, sub îngrijirea lui Emil Gîrleanu, edițiile *Iluzii pierdute* de Mihail Kogălniceanu și *Halima sau O mie și una de nopți* în traducerea lui Ioan Barac.

Publică, în traducerea sa, romanele *O viaţă* de Guy de Maupassant, *Nevestele artiştilor* şi *Sapho* de Alphonse Daudet (ultimul în colaborare cu S. Th. Voinescu).

1909 Colaborează la Convorbiri critice, *Făt-Frumos*, *Luceafărul* şi *Convorbiri literare*.
Publică schiţele şi nuvelele *Fetiţa mamei*, *Domnul Seneca*, *Cucoşul*, *Nucul lui Odobac*, *Gîndăcelul*, *Hambarul*, *Musculiţa*, *Tovarăşul*, *Hoinar*, *Cît un fir de neghină*, *Petrecere*, *Oratorul*, *Pe Bistriţa, la vale (Casa Irinucăi)*. Apar într-o nouă ediţie volumele *Bătrînii, schiţe din viaţa boierilor moldoveni* şi *Cea dintăi durere*.
Tipăreşte volumul *Punga*.
Apar, sub îngrijirea lui Emil Gîrleanu, ediţiile *Poezii populare* de Vasile Alecsandri şi *Poezii, proză, scrisori* de Costache Negri.

1910 Colaborează la *Convorbiri literare*, *Falanga literară şi artistică*, *Luceafărul*, *Convorbiri critice*, *Universul*, *Ramuri*, *Tribuna* (Arad), *Junimea literară*, *Seara*.
Publică schiţele şi nuvelele *Luptătorii*, *O convorbire*, *Într-un cimitir*, *Un moldovan*, *Arhiva plăşii Turia*, *O patrulă*, *Trandafirul*, *Domnul maior*, *Scrisoarea găsită*, *Filozoful*, *Singuraticii*, *În pragul Ceahlăului*, *Judecător*, *Darul lui Dumnezeu*, *De pe cruce*, *Într-un colţ de biserică*, *Călătoare*, *Din viaţa noastră*, *Visul lui Pilat*, *După asemănarea lor*, *Cioc! cioc! cioc!*, *Voinicul*, *Mai sus!*, *Cîntăreţul*, *Sorţaş*, *Floarea lacrimilor*, *Sărăcuţul*, *O rază*, *Ca soarele!*, *O lacrimă pe-o geană*, *Grivei*, *Cioplitorul*, *Toamnă*, *Cînd stăpînul nu-i acasă*, *De vorbă*, *Un volum de capodopere*, *Culegătoarea de rouă*, *Lux!*,

Corbii, Pisălogul, Obiceiurile de sărbători, Urna. Apar volumele *Amintiri şi schiţe, Din lumea celor cari nu cuvîntă, Nucul lui Odobac* şi *Trei vedenii.*

1911 11 iunie. Emil Gîrleanu e numit director al Teatrului Naţional din Craiova, avînd ca secretar pe Liviu Rebreanu.
1 septembrie. Îi trimite o scrisoare lui I. L. Caragiale prin care îi cere consimţămîntul să organizeze la Teatrul Naţional din Craiova o *Săptămînă Caragiale.*
9 octombrie. Se deschide prima stagiune a Teatrului Naţional din Craiova sub directoratul lui Emil Gîrleanu.
20 noiembrie. Emil Gîrleanu e ales preşedinte al Societăţii Scriitorilor Romîni.
Colaborează la *Convorbiri literare, Universul, Romînul,* (Arad), *Revista idealistă, Luceafărul, Ramuri, Tribuna* (Arad).
Publică schiţele şi nuvelele *În odăiţa ei, Rodica, Poveste de Anul nou, Nenorocosul, Tîlharul, Contrabandistul, Scaiul, Ursuzul, Singură sub cer, Meşterul de oglinzi, Între copii, Făgăduinţa, Renghiul, Automata !, Palavragiul, Secretul, Calendarul, Ochii, Lampa, Oglinda, Scrinul, Iconostasul, Pentru o pasăre !, Viaţa e un vis.*

1912 Colaborează la *Flacăra* şi *Ramuri.*
Publică schiţa *O înmormîntare.*

9 iunie. La Berlin, se stinge din viaţă I. L. Caragiale.

1913 Colaborează la *Ramuri* şi *Luceafărul.*
Publică schiţele şi nuvelele *Vrabia, Tanti Ama-*

lia, Ibrahim, Fereastra, În clopotnița bisericii pustii, Așa, o poveste!

1914 1 februarie. Emil Gîrleanu editează revista *Proza*, la Craiova, pe care o scrie singur în întregime. Aici publică schițele și nuvelele *Sultan, Geloșii, Jilțul, De pe un carnet, Însemnări din zilele mobilizării.*

2 iulie. Emil Gîrleanu se stinge din viață.

NOTA ASUPRA EDIŢIEI

Ediţia de faţă, alcătuită după un criteriu selectiv, cuprinde o bună parte a operei lui Emil Gîrleanu.

Schiţele şi nuvelele au fost orînduite în următoarele secţiuni:

Din volume

Din periodice

Postume

Din lumea celor cari nu cuvîntă.

Schiţele şi nuvelele din prima secţiune au fost extrase şi transcrise după textul ediţiilor.

Bătrînii — schiţe din viaţa boierilor moldoveni, Bucureşti, Socec, 1909, ediţia a II-a întregită;

Într-o noapte de mai, Bucureşti, Socec, 1908;

1877 — schiţe din război, Bucureşti, Socec, 1908;

Punga, Bucureşti, Socec, 1909;

Cea dintăi durere, Bucureşti, Socec, 1909, ed. a II-a;

Amintiri şi schiţe, Bucureşti, C. Sfetea, 1910;

Nucul lui Odobac, Bucureşti, Minerva, 1910;

Trei vedenii, Bucureşti, Librăria nouă, 1910, ed. a II-a.

Pentru schiţele şi nuvelele din a doua secţiune am folosit ca text de bază pe cel din periodicele în care au apărut.

Schiţa *Recunoştinţă* a fost transcrisă după textul din volumul postum O *lacrimă pe-o geană*, deoarece nu am întîlnit-o publicată în nici unul din periodicele cercetate. E posibil ca

această schiță să fi fost tipărită prima dată în acest volum, după manuscrisul rămas în posesia soției lui Emil Gîrleanu, care s-a îngrijit îndeaproape de apariția edițiilor postume.

Am păstrat unitatea volumului *Din lumea celor cari nu cuvîntă* deoarece are o tematică specifică, un profil de sine stătător. Schițele din acest volum, prin care Emil Gîrleanu a inaugurat un gen nou de scrieri în literatura romînă, nu pot fi înțelese și apreciate decît în întregul lor, în unitatea lor caracteristică.

Schițele și nuvelele extrase atît din volumele antume cît și din periodice și volumele postume, au fost așezate, în fiecare secțiune a ediției noastre, în ordinea cronologică a primei lor apariții în periodice. Numai la volumul *Din lumea celor cari nu cuvîntă* am păstrat ordinea dată de Emil Gîrleanu.

La sfîrșitul fiecărei bucăți am indicat titlul și data periodicului sau volumului în care a apărut prima dată.

În transcrierea textului am ținut seama atît de particularitățile limbii autorului cît și de normele ortografice în vigoare. Astfel, am păstrat alternanțele *mîini* și *mîni*, *care* și *cari* (pentru plural), *întîi* și *întăi* (forma specifică graiului moldovenesc), *pînă* și *pănă*, *lacrămi*, *lacrimi* și *lăcrămi*, *scoborî* și *coborî*, *întuneric* și *întunerec*, *sălbatic* și *sălbatec*, *duminică* și *dumineca*, *perete* și *părete*, atestate ca regionalisme în *Dicționarul limbii romîne literare contemporane*.

Genetiv-dativul cuvintelor cu plural dublu (de ex. *diminetei*) a fost, de asemenea, conservat.

Au fost transcrise întocmai formele ortoepice *pasere*, *streșină*, *däunăzi*, *fevruarie*, *noiemvrie*, *vrun*, *orcine* și altele.

Dat fiind faptul că Emil Gîrleanu a utilizat aproape cu consecvență formele *supt*, *adăoga*, *sînt*, alternate într-o extrem de mică măsură cu formele *sub*, *adăuga*, *sunt*, am adoptat un sistem unitar, transcriind peste tot *supt*, *adăoga* și *sînt*, ca fiindu-i caracteristice.

Am modificat, după normele în vigoare, numai formele de grafie : *amiază* (în loc de *amează*), *sămînță* (în loc de *semînță*), *vuiet* (în loc de *vuet*), *piatră* (în loc de *peatră*), *apropie* (în loc de *apropiă*). Prefixul *res* a fost transcris *răs* (*răsfrînge* în loc de *resfrînge*).

Greşelile de tipar au fost îndreptate tacit.

T. V.

DIN VOLUME

ÎNTR-O DUMINECĂ

E duminecă, zi de odihnă. În odaia înaltă valurile străvezii de fum se ridică, uşoare, în sus — ca nişte pînze de paianjăn, toamna. De trei ori în fiecare zi — dimineaţa, la amiază şi seara — coana Anica afumă prin casă cu odogaciu[1]; aşa s-a deprins de la părinţii dumisale, cînd, copilă, de-abia ţinea în mînă căţuia cu jăratec.

Coana Anica împînzise odaia în fumul mirositor, apoi, pentru că rămăsese singură, se sui în patul acoperit c-un macat, croit dintr-un şal turcesc ţesut cu fir, şi începu să facă pasianţuri.

Încetul cu încetul, tot fumul se aşeză într-o pătură supţire, ca prinsă de bagdadie, iar dedesuptul ei odaia rămase limpede ca un pahar de apă supt o pojghiţă de gheaţă.

Păreţii sînt albi ca omătul, pe mobilele curate măcar un fir de praf n-ai putea găsi, nici în cea mai mică încheietură a jîlţurilor bătrîneşti. Gospodină cum e coana Anica, degeaba ai căuta printr. „cucoanele de modă nouă“ cum le zice dumneaei coana Anica numai după ce sfîrşeşte de şters, dum

[1] *Odogaci* — numele a doi arbuşti exotici a căror scoarţă aromatică, prin ardere, răspîndeşte un miros plăcut.

neaei cu mîna dumisale, fiecare lucruşor, şi după ce-l aşază la locul lui, fiştecare cum l-a avut, numai apoi se odihneşte. Şi ceea ce vă spun nu e glumă, pentru că la fiecare lucru, cît de mic o fi el, coana Anica are trei metehne: întăi îl pufuieşte, pentru colb, cu scuturătoarea făcută din pene moi de clapon; pe urmă îl şterge, pentru lustru, cu o petică curată; şi, al treilea, suflă asupra lui pe mai multe părţi, ca nici bănuială de colb să nu rămîie. Numai după toate acestea, coana Anica se schimbă curat, îşi ia pe umeri, cum e acum iarnă, scurteica blănită, se leagă la cap cu tulpan alb, tivit cu arnici roş, îşi pune cerceii de rubièle în urechi, şi, dacă n-are ceva mai bun de făcut, mai cu seamă sărbătorile, face pasianţuri.

Văzută aşa cum stă, plecată asupra cărţilor, coana Anica pare încă tare frumoasă pentru vrîsta ei: părul alb, ieşit puţin de supt marginile şi mai albe ale tulpanului; nasul drept, adus frumos deasupra gurii, şi faţa rumănă cum e floarea mărului, te fac să întrevezi frumuseţea sănătoasă — astăzi atît de rară — a fetelor de altădată.

Coana Anica îşi urmăreşte pasianţul, dar se vede că nu-i iese. Sprincenele i se strîng la fiecare sfîrşit de cărţi, şi faţa ia o căutătură întrebătoare: „ce să fie oare? dumneaei, care are atîta noroc la pasianţuri!“ Şi-l face şi-l reface: pasianţul însă se închide. Coana Anica îşi numără cărţile; lipseşte şapte de verde! — „Ei poftim! Astea-s treburi de-ale lui Mihalache!“ Şi coana Anica se scoală de umblă într-o parte şi-ntr-alta; ridică muşamalele de pe mese, caută prin tot locul; numai la sfîrşit îi vine în minte să ridice capătul saltelei, şi, chiar în colţ, găseşte cartea. În sfîrşit, îşi poate începe cu nădejde pasianţul.

Conul Mihalache, soţul dumneaei, are obiceiul să o necăjască, şi rîde cu poftă de cîte ori coana Anica se supără pe cărţile nevinovate.

Dimineaţă i-a luat binişor cărţile din saltar, a ascuns, supt saltea, şaptele de verde, şi aştepta acuma să vadă pe coana Anica foc şi pară pe pasianţ ; cînd, tocmai după masă, soseşte să-i vorbească un „cuconaş tare bine îmbrăcat", dar pe care sluga nu-l mai văzuse. Conul Mihalache, cam mirat, a poruncit să-l poftească în salon, şi s-a dus şi dînsul, lăsînd pe coana Anica afumînd, după obicei, cu odogaciu...

A trecut mai bine ca vreo jumătate de ceas ; uşa de la antret se deschide, şi conul Mihalache intră în odaie. E un om care se apropie — dacă nu cumva i-a împlinit — de şaptezeci de ani ; cu toate aceste e încă în putere. E potrivit de nalt, are părul încărunţit cu totul, şi se poartă bărbierit ; musteţile groase îi umbresc buza de sus, iar sprincenele albe, îmbinate, tivesc frumos partea de jos a frunţii largi.

Cînd conul Mihalache intră în odaie, coana Anica ridică puţin capul şi rămîne uimită de faţa lui posomorîtă. Conul Mihalache, fără să spuie vreun cuvînt, începu să se primble, cu mînele la spate, în tot lungul odăii.

La început, coana Anica crezuse că se preface, nu-l văzuse mîhnit de ani de zile ; la urmă însă înţelese că mîhnirea de acum pare să nu fie glumă, ca de alte ori.

Conul Mihalache se primblă mînios prin odaie, face : *hm-hm,* pe nas, des şi apăsat, şi-şi întinde mereu mîna dreaptă de-şi scoate manşeta ce-i tot intră în mînecă.

Coana Anica strînge cărţile şi vine drept în faţa lui :

— Nu zău, eşti supărat ! — ori te prefaci iar ?... Ce ai ?

— Sînt supărat ; lasă-mă, Anico... îi răspunde, şi începe să se primble de cealaltă parte a odăii.

— Da' ce-i ? Cine a fost la tine ?

— Cine, cine... Ia un filfizon, un nătărău — fie-i lui acolo ; un venit din toată lumea... Nu trebuia să-l primească.

— Apoi, cum să fi ştiut, Mihalache, cine-i el ?... Da' ce ţi-a spus ?

Conul Mihalache se opri şi începu a istorisi, dînd din mîni, furios :

— A venit să mă roage să votez ! De unde pănă unde... A început să-mi îndruge : „că opoziţiunea-i puternică ; că s-au adus alegători de prin alte părţi ; că una, că alta, că, în sfîrşit, face *apel* la mine, stîlpul boierimii din tîrg, fec.orul bietului tata (bine că l-a strîns Dumnezeu la vreme, să nu le mai vadă mutra), la mine „care fusesem un puternic sprijin"... şi mă rog se sculase în picioare, şi troncănea şi se muncea. „Stai, domnule, îi zic eu, stai puţin ; mă rog cine te-a trimis pe dumneata la mine ?" — „Conul Vasilică Mîndrescu, fostul prefect..., feciorul răposatului boier Cristache Mîndrescu, de fericită amintire..." (şi conul Mihalache preface glasul muieratec al filfizonului), „un mare om de Stat"... — „Vasilică Mîndrescu ? îi răspund eu, un mare om de Stat ? Nu cunosc nici un Va-si-li-că Mîn-dre-scu. Nu cred că Cristache Mîndrescu să fi avut vr-un băiat, căci dacă ar fi aşa băiatul ar fi venit să mă vadă ; cine fusese mai bun prieten cu tată-său decît mine !"... — „Cum se poate, coane Mihalache... îi feciorul boierului Cristache... dacă vă spun"... — „Iartă-mă, domnule, dar nu pot crede că feciorul lui Cristache Mîndrescu şi-ar fi amintit atît de tîrziu de mine, şi atunci prin alţii." Şi filfizonul începu

a se strîmba : — „Că dă, ar trebui să-l *scuzați* și dumneavoastră..., că afacerile partidului, ale județului..., parlamentul"... Ș-atunci mi s-a suit sîngele la cap, și am început a-i trînti și eu, cu vîrf și-ndesat, să le ție minte, netrebnicii.

Conul Mihalache se înroși, fruntea i se acoperi de năduşală :

— „De afacerile județului ? De aceea județul n-are nici drumuri, nici poduri, nici școli ? De aceea tîrgul e mai rău ca un sat, fără lumină și fără apă, de mor oamenii în toiul verii de sete ? Acestea-s afacerile care vă fac păgîni, care vă opresc să vă vedeți de nevastă și copii ? Care vă împiedică să mergeți la biserică, și să vedeți pe cei cari v-au privit crescînd ? Astea vă sînt treburile cele multe și grele ?... Nu-l cunosc, domnule, și nu cunosc pe nimeni. Pe aleșii mei i-a ales Dumnezeu, ei nu mai sînt... spre fericirea lor ! Plătesc birul și taxele care mi le puneți, nu vă cer nimic, și nici să-mi cereți. Îmi îngrijesc casa și moșia pănă s-o întoarce băiatul meu din străinătate, să-l fac stăpîn pe ele, ș-apoi m-oi pregăti și eu, să mă duc acolo unde oamenii nu mai sînt necăjiți de... *grijile județului și ale parlamentului !...* Băiatul meu, dacă o vrea, v-o da votul ; dînsul poate să cunoască vreun Vasilică Mîndrescu... E mai tînăr ! Pînă atunci, domnule, pe lîngă casa mea să treceți ca pe lîngă un cimitir"...

Conul Mihalache începu să se primble furios, apoi se opri deodată în loc, se uită spre oraș, și strigă încă o dată, cu glasul înăbușit : „...ca pe lîngă un cimitir !..."

Coana Anica rămase cu cărțile în mînă, neștiind ce să spuie. Acuma însă, cînd conul Mihalache tăcu, ea veni lîngă dînsul.

— Dă-l pustiei, Mihalache, zău aşa ; nu te-am văzut în zilele mele atît de tulburat. Lasă-i în plata Domnului... Foarte bine le-ai făcut, nevrednicii ! Coana Anica îl luă de mînă, şi se uită în ochii lui. Conul Mihalache se mai linişti, se aşeză pe un jîlţ ; o viaţă întreagă privirea asta, izvorîtă din ochii albaştri şi nespus de limpezi ai coanei Anicăi, îi fusese alinarea clipelor grele...

Mai tîrziu, conul Mihalache, domolit cu totul, se sculă din jîlţ şi veni să privească pe coana Anica ; dumneaei începuse, cam mîhnită, pasianţul.

— Uite : patru cu patru, îi spune dumnealui.

Coana Anica văzu cartea şi-i răspunse :

— Patru cu patru.

— Uite, colo, sus : un opt. Nu acolo ! Aşa, pune pe opt de spatii[1] peste cel de roş.

— Opt cu opt... Zece cu zece... As cu as... Fante cu fante... şi-i gata. Mi-a ieşit !

— Ţi-a ieşit ? Cum se poate ? întrebă mirat conul Mihalache.

Coana Anica se preface răutăcioasă, îi bate în pumni, şi-i răspunde :

— Iaca mi-a ieşit. Ce crezi ? Am răscolit şi eu toată casa şi-am găsit şaptele de verde supt saltea.

Conul Mihalache nu poate răbda căutătura coanei Anica, îşi mişcă în sus şi în jos, de două, trei ori, sprincenele — ca aripile unei paseri albe ce-şi ia zborul — îşi întinde zîmbind buzele, şi porneşte într-un rîs, din toată inima.

Coana Anica, bucuroasă că-l vede iar senin, începu şi dînsa să rîdă.

— Ştii una, Mihalache ?

— Ce ?

---

[1] *Spatie* — treflă.

— Hai să jucăm o concină... o concină prădată.
— Pe ce?
— Pe un franc.
— Pe un franc? Eu nu joc decît pe-un galbăn.
— Bine; haide pe un galbăn.
— Da' nu aşa! adă galbănul să-l văd, ici, în palmă. Iacă, eu îl scot din pungă, şi-l aşez, frumos, pe marginea pernei... Aşaa!

Coana Anica se scoală, se duce la măsuţa de lîngă fereastră, ia din saltar punga, împletită în sîrmă de argint, scoate un galbăn, nou-nouţ, şi vine de-l pune alăturea de acela al conului Mihalache.

— Da' să nu mi-l iei!
— Iaca. Asta-i frumos! Cum o vrea norocul, soro! îi răspunse serios conul Mihalache. Apoi se aşază amîndoi pe pat, şi conul Mihalache începe a da cărţile. Cam pe la sfîrşitul cărţilor, conul Mihalache, fără a zîmbi măcar, scoate din cărţile dumisale un popă, şi se preface că vrea să strîngă, ca şi cu valetul, pe toate celelalte de jos.

— Ei! îmi iei toate spatiile... spune cu părere de rău coana Anica... Da' ia să văd, mă rog, cu ce mi le ridici?

Dînsul se preface că vrea să strîngă mai repede cărţile.

— Nu, nu; dă mîna-ncoace. Aşa! apoi aşa ţi-i vorba? Să iei de jos cu popa? Pune cărţile înapoi şi dă şi-o carte din mînă.

Conul Mihalache rîde cu hohot.

— Apoi, dacă e prădată, prădată să fie, soro!
— Pune popa jos!

Conul Mihalache dă cartea, şi coana Anica le ia pe toate cu un valet.

— Tot n-ai făcut nimica, soro, îi spune dumnealui; eu am cărţile, concinele... Dă-mi galbănul.

Dar coana Anica pune frumuşel mîna pe amîndoi galbenii, apoi le dă drumul în buzunarul scurteicei... Şi odaia răsună îndelung de rîsul senin al conului Mihalache.

Sămănătorul, an. IV, nr. 7, 13 februarie 1905

O ZI CA ALTELE...

— Da' haide odată, omule, că ne aşteaptă trăsura. Conul Alecu nu se prea uită cînd sora dumisale, coana Elencu, îl aşteaptă cu capela pe cap.

— Stai puţin să-mi găsesc punga, Elenco.

— Da' că doar n-o să faci tîrguieli.

— Tîrguieli-netîrguieli, asta-i ; eu fără bani nu ies în tîrg.

Acesta era obiceiul conului Alecu : fără bani în buzunar nu făcea un pas.

Însă, cînd dumnealui îşi găseşte punga şi vrea să iasă din casă, coana Elencu îşi aduce aminte că n-a închis dulapul.

— Da' und' te duci, soro ?

— Să-mi închid dulapul !

— Da' lasă-l că doar n-or prăda turcii în urmă.

— Or prăda n-or prăda, eu nu-mi pot lăsa casa vraişte...*

În sfîrşit iată-i pe-amîndoi în capul scării : conul Alecu, scurt şi cam şubred, cu faţa osoasă şi mică supt căciula mare de astrahan ; coana Elencu odată femeie ! naltă, zdravănă, cu faţa roşă ca o vişină supt capela încărcată de flori galbene.

Dumnealui, ca bărbat, îşi apucă de braţ sora, s-o sprijine pe scări ; dumneaei îşi priveşte, zîmbind, pe supt gene, fratele. Cînd acesta, ca de obicei, face un pas greşit şi lunecă, coana Elencu îl înhaţă de mînă şi-l ridică în sus, ca pe o pană. De-aici trebuie să sosească cearta ; nu-i plăcea conului Alecu ajutorul acesta de care veşnic avea nevoie.

Moş Vasile, vizitiul, îi aşteptă pe capră uitîndu-se drept înainte ; vezi, el ştie toate obiceiurile stăpînilor săi. După pasul greşit al conului Alecu mai venea ceva : partea lui de ocară.

Au ajuns în josul scării.

— Ia te uită ce-a rămas din bietul Zarif : pielea şi ciolanele ; pentru că huhurezu ista, zice dumneaei, arătînd vizitiul, tot pe Sultan ţi-l îndoapă. Nici n-o să se mai poată mişca de gras ce-i.

— Aşa ! acuma nu mai încapi de calul meu ! răspunde fratele, apoi trece de ceea parte a trăsurii ; coana Elencu rămîne de ceastălaltă, şi încep amîndoi deodată : „...spiţele-s neşterse“ ; „...bucşa-i încărcată de glod“ ; „... ia te uită poclitul, — colbul de două degete pe dînsul !“ Moş Vasile tace ; parcă de cîte ori nu ascultase dînsul pomelnicile aceste ! de cîte ori trăsese trăsura la scară.

Ba lucrul nu se sfîrşea aici ; — conul Alecu se suia pe scara trăsurii, ridica bastonul sus-sus, şi-l lăsa apoi să cadă, uşor ca o pană, pe spatele lui moş Vasile : „Na, să te înveţi minte, netrebnicule !“ La început moş Vasile s-a ferit, dar pe urmă a văzut cît de mult doare lovitura conului Alecu ; o primea şi pe aceasta, cum îi asculta şi ocările. De data aceasta conul Alecu îl scutise de o aşa grea pedeapsă.

Boierii s-au suit amîndoi în trăsură şi moş Vasile trase bici cailor.

— Iaca de ce-i slab Zarif, strigă coana Elencu, pentru că mi-l biciuieşte toată ziua. Să nu mai dai într-însul, huhurezule!

Şi cum moş Vasile în vremea aceasta se pregătea să mai dea odată, conul Alecu îi strigă şi dînsul:

— Să nu cumva să biciuieşti pe Sultan.

Iar caii pornesc la pas, deprinşi se vede şi dînşii cu stăpînii.

Conul Alecu de-abia se iţeşte, în fundul trăsurii, lîngă coana Elencu ce stă dreaptă ca o lumînare... Trăsura iese pe poartă.

După o căsnicie de treizeci şi cinci de ani, conul Ilie Melinte, soţul coanei Elencu, s-a stins de bătrîneţe, uşor, ca o candelă. Coanei Elencu nu i-a curs nici o lacrimă, s-a îngrijit de îngropare ca de afacerile casei, a băgat seama să nu lipsească nimic din ce se face la o îngropare creştinească, şi a treia zi şi-a dus bărbatul spre locaşul de veci, în pataşcă [1] cu şase cai, cu pomeni multe şi cu toţi preoţii din tîrg. Numai muzica nu a fost la înmormîntarea conului Ilie, căci dînsul ura lucrul acesta încă din viaţă: „Să nu cumva să-mi pui darabana să-mi sune la cap. Să mă duci creştineşte, cu linişte şi cuviinţă." Mai toţi cari au privit pe coana Elencu, cînd au scoborît sicriul soţului ei în groapă, au rămas miraţi de faţa liniştită ce avea! „Tare femeie! şopteau ei, după treizeci şi cinci de ani de viaţă împreună, să nu verse o lacrimă." Puţini vor fi băgat de seamă, în clipa ceia de veşnică despărţire, ceaţa ce-i împaingenise ochii, tremurarea repede a buzelor, albe o clipă, ca şi obrazul, cînd se apropiară de mîna rece a conului Ilie.

---

[1] Car mortuar, dric.

Cînd s-a întors acasă de la cimitir, coana Elencu simţi un adevărat pustiu împrejurul ei ; se închise în odaie şi nu se ştie dacă în cele două zile, în care nu făcuse un pas peste pragul uşii, plînsese ori nu. A treia zi cînd începu a se îngriji de gospodărie, cum făcea de atîţia ani de zile, deabia îi întrezăreai pe chip urmele nopţilor nedormite. După o săptămînă parcă nici o grijă nu-i trecuse peste suflet ; numai că acuma rar de mai scotea cîte vreo vorbă.

Într-o linişte de mănăstire stătuse adîncită, un an întreg, casa coanei Elencu. Cînd, într-o dimineaţă, poarta se dădu înlături şi o trăsură intră în ogradă ; într-însa era conul Alecu, fratele. Coana Elencu îi sări înainte, îl coborî din trăsură, ca pe un copil, şi-l sărută de nenumărate ori, căci nu-l mai văzuse de la moartea conului Ilie. Conul Alecu nu mai plecă ; ascultase sfaturile surorii, îşi dete în arendă moşia şi rămase împreună.

Dintre cei cinci fraţi, trei fete şi doi băieţi, copiii postelnicului Iancu Mandrea, dumnealor doi mai trăiau. De mici ţinuse unul la altul, stătuseră amîndoi pe la şcoli, în Iaşi, şi se întîlneau în fiecare sărbătoare, cînd se sărutau cu dragoste şi se certau cu foc. Acesta era obiceiul dumnealor, de mici copii ; stricau prietenia de la un lucru de nimica, stăteau botoşi un ceas-două, şi pe urmă se aruncau unul în braţele celuilalt, fără să-i îndemne nimeni. Aşa trăiau şi acuma după atîţia ani de zile ! Coana Elencu îşi îngrijea fratele ca ochii din cap ; veghea nopţi întregi cînd îl ştia răcit cît de puţin ; iar conului Alecu i se umplea de soare ziua cea mai noroasă, cînd sora intra în odaie să-i zică : „bună dimineaţa". Apoi, din te miri ce, se bodogăneau unul pe altul, se sfădeau de-a binele şi peste puţin

se împăcau. Se sfădeau numai din buze şi se împăcau din fundul inimii.

Toamna, cum e acuma, sînt mai supărăcioşi ; stau mai mult în casă. Se plimbă vreun ceas cu trăsura, apoi iar : coana Elencu la gospodărie, conul Alecu la gazetă. Dar şi unul şi altul puteau să-şi lese gospodăria sau cititul măcar pentru cîteva cuvinte de sfadă. Însă, de cum începea primăvara, îi vedeai pe unul la un colţ al grădinei, pe celalt la alt colţ, curăţind ramurile de omizi. Iar cînd dădea floarea, de acoperea grădina numa-n alb ca o altă iarnă, nu-i mai prindeai prin casă. Prilejurile de sfadă erau mai rare. Se întîlneau numai la masă, voioşi şi mulţumiţi ; iar peste zi se zăreau numai de departe, printre crengile grele de floare, şi-şi vesteau cu glas tare sporul muncii.

O dată pe săptămînă, sîmbăta, dădeau de pomană ; ograda se umplea de toţi săracii din tîrg, şi moş Vasile — huhurezul, cum îi zicea coana Elencu, căci toată noaptea, vara-iarna, orhăia prin ogradă — împărţea cîte cinci parale şi o strachină cu mîncare ; iar cînd venea ziua în care conul Ilie adormise pentru veci, coana Elencu singură împărţea banii şi mîncarea, după ce slujea părintele Năstase de la biserica suburbiei dumnealor. Pentru gospodărie era aşa : o săptămînă ţinea cheltuiala casei sora, şi o săptămînă fratele. Aşa hotărîseră. Caii îi cumpăraseră împreună : pe Zarif coana Elencu, pe Sultan conul Alecu ; trăsura tovărăşie : jumătate şi jumătate. Fiecare ţinea la calul dumisale, şi la urmă, din obiceiul de a vedea trăsura cum e curăţită, coana Elencu pe o parte — cea dinspre scară — conul Alecu cea dinspre ogradă, parcă şi dînsa era pentru dumnealor împărţită tot în două.

Pe moş Vasile, cum era blajin de felul lui, fiecare şi-l credea al lui.

Nopţile de toamnă sînt lungi şi obositoare. Fratele şi sora stăteau tîrziu, seara : dumneaei împletind, dumnealui cetind gazeta sau vreo carte. De multe ori se aşezau pe povestit, şi numai cînd flacăra lămpii începea să se micşoreze, se duceau să se culce.

Astăzi s-au primblat cu trăsura mai mult decît de obicei şi s-au întors cu puţin timp mai nainte de masă. Au mîncat, şi acuma iată-i : coana Elencu deoparte a biroului, împletind ; conul Alecu de ceialaltă, cetind o carte, în lumina slăbită de hîrtia verde, pusă pe sticla lampei, de partea dumisale. Focul pîlpîie în sobă, aruncînd umbre rumene pe păretele din dosul conului Alecu, unde lumina lămpei pătrunde slab. Coana Elencu se scoală de aşază focul, căci afară s-a stîrnit vînt. În dosul ferestrelor, în grădină, cîrîitul cioarelor nu mai găseşte astîmpăr ; cum se înserează vin cu sutele de înnegresc copacii pe crengile cărora stau toată noaptea. Conul Alecu nu le poate suferi ; cîrîitul acestor paseri parcă îl cobesc. Astăseară, mai cu seamă, îl necăjeşte cumplit, nu înţelege nimic din ce citeşte, nu-şi găseşte locul, se întoarce pe scaun, pînă ce zvîrle cartea din mînă :

— Nu-i chip să citeşti cu dihăniile cele.

Coana Elencu mai stă puţin, apoi se duce în odaia ei de culcare şi se întoarce aducînd o puşcă de vînat.

— Ce, nu cumva te-i duce acuma să tragi în ele ?

— Decît te-oi auzi scîncindu-te mereu !

— Lasă-le, Elenco, în plata Domnului, se roagă conul Alecu ce tresare pănă în fundul inimei la o descărcătură de puşcă.

Îi părea rău acuma că nu tăcuse... o să-l apuce iar durerile de cap, vai de păcatele dumisale!...

Coana Elencu iese din odaie pe cînd conul Alecu se vîră în colţul divanului şi aşteaptă detunătura, ţiindu-şi sufletul. Deodată se aude o bufnitură care zgîlţîie geamurile, şi un vaier grozav izbucneşte din glasurile sutelor de cioare care-şi iau, înfricoşate, zborul. Conul Alecu nici nu tresărise bine cînd o a doua descărcătură mai puternică parcă, îi smunceşte inima din loc ; se face galbăn cum îi ceara şi-şi duce mîna la inimă. Vaierul cioarelor mai izbucneşte încă o dată, deznădăjduit, apoi se pierde din ce în ce ; se duc să-şi caute alt loc mai îngăduitor.

Cînd coana Elencu intră în casă nu-şi poate ţine rîsul zărind pe conul Alecu, în fundul divanului, speriat şi răsuflînd din greu.

— Minte ai Elencule, bătu-le-ar focul de cioare!

— Halal! Parcă nu mi-ai fi frate! Vino de citeşte, căci te-am scăpat de cîrîitul lor.

Coana Elencu duce puşca la loc, apoi vine de se aşază iarăşi la împletit.

Conul Alecu mai stă ce stă în fundul divanului, apoi vine şi dînsul. Înainte de a începe să citească, se uită peste carte, la coana Elencu, dînd din cap :

— Doamne! Doamne!

Pe buzele coanei Elencu flutură un zîmbet.

Apoi odaia intră în tăcere ; cînd şi cînd focul împrăştie mănunchiuri de scîntei care sclipesc luminînd adîncul sobei.

Făt-Frumos, an. I, nr. 19, 15 februarie 1905

BOIERUL IORGU BUHTEA

Boierul Iorgu Buhtea şi Toader Buhtea, nepotul lui, înfăţişau cea mai aleasă spiţă a boierimii moldoveneşti.

Neamul Buhteştilor, nu prea numeros, scoborîtor mai mult în partea bărbătească, fusese alcătuit din oameni isteţi la minte şi tari la trup ; unii dintre dînşii încheiaseră cu bine suta de ani. Mihai Buhtea, tatăl boierului Iorgu, murise în vîrstă de o sută cinci ani.

Pe un molitvenic, rămas din moşi-strămoşi în neamul Buhteştilor, boierul Iorgu găsi însemnat, de mîna părintelui său, postelnicul Mihai, următoarele : *„Azi în 23 dechembrie, în anul de la Hristos 1821, am trecut patru ani peste sută"*. În decemvrie 1822 postelnicul muri.

Boierul Iorgu îşi amintea bine chipul măreţ, încununat de părul alb ca omătul, al părintelui său. Tot pe molitvenicul acesta, postelnicul se încercase să-şi facă spiţa neamului.

Cel mai vechi, un Gheorghe Buhtea, căzuse — bănuia postelnicul — în lupta de la Valea-Albă, purtată de Ştefan-vodă împotriva turcilor : *„cam de la acea luptă,* spunea însemnarea, *numele lui Gheorghe Buhtea nu se mai pomineşte, numai doar al frăţîne-său Radul"*. Acesta, Radul, avu şi dînsul un băiat şi o fată, Ruxanda — cel mai vechi nume femeiesc cunoscut în neamul lor. Spiţa cuprindea numai trei nume de femei : pe al Ruxandei ; al uneia Safta, strănepoata Ruxandei, fata unui Toader Buhtea (*„Grozovanul, pentrucă pîrjolise nişte tătari ce-i călcase moşia"* — însemnase postelnicul) şi pe al Marghioalei, mătuşa postelnicului Mihai.

Boierul Iorgu apucase — dar nu mai ţinea minte — pe cea din urmă femeie din neamul lui : pe Savasta, o soră mai mică a postelnicului. Aceasta murise de holeră, chiar în casele unde locuia acum boierul. În spiţa din molitvenic Savasta nu era trecută.

Dintre toţi Buhteştii, numai Gavril, fratele boierului, muri în floarea vîrstei ; călăreţ vestit, jocul soartei făcu să fie omorît tocmai de un cal. Tîrît, cu piciorul prins în scară, peste cîmpuri până în grajdurile curţii, îşi dete sufletul în braţele celor ce-l ridicară să-i dea ajutor. Gavril Buhtea muri la patruzeci şi trei de ani, lăsînd un băiat, pe Toader, în vîrstă de treisprezece ani.

La moartea fratelui său, boierul ştiu să-şi ascundă nemărginita durere ce simţea. Îşi chemă nepotul din colţul unde încremenise de spaimă, şi-l duse lîngă sicriu. Cînd ridică pînza de pe capul sfărîmat al mortului, copilul izbucni în plîns ; dar boierul îi luă mîna de la ochi :

— Băiete, să ştii că nefericirile ca şi fericirile de la Dumnezeu vin, şi trebuiesc privite făţiş. Să fii bărbat cum a fost tată-tău şi să-i porţi numele cu cinste. Eu am să fiu lîngă tine ca să te povăţuiesc... Sărută-i mîna.

Copilul lipi buzele de mîna rece a tatălui său şi îşi simţi sufletul mai puternic...

Boierul îşi puse toată înţelepciunea la îndrumarea temeinică a nepotului. Cu atît mai mult se silise să ajungă acest scop, cu cît vedea că tinerii ce răsăreau pe urmele bătrînilor nu mai erau destoinici să ducă înainte trăinicia neamului.

Chibzuiesc mult până se hotărî să-şi trimeată nepotul în străinătate. Îl momise dintru-ntăi în toate felurile ca să-i cîntărească firea : *„Din încercări sufletul iese mai tare sau se nimiceşte“*, zicea dînsul.

Cînd văzu că băiatul rămîne neînduplecat deşertăciunilor lumeşti, că era strîns legat de pămîntul ce cuprindea ţărîna tuturor alor lui, îl trimise la Paris.

În cei patru ani, cît rămăsese băiatul printre străini, îl călcase de patru ori; îl găsise mereu acelaş: suflet curat, judecată dreaptă şi temeinică. După patru ani Toader Buhtea se întorcea în ţară doctor în drept. Boierului îi fusese dat să-şi vadă visul cu ochii.

La întoarcere, Toader Buhtea se odihni o iarnă întreagă. În primăvară, boierul îl luă alături de dînsul în viaţa încordată, dar sănătoasă şi roditoare, a plugarilor.

Mai tîrziu, după ce-l deslugi bine asupra noului trai ce avea să ducă de acum încolo, boierul îl plimbă pe la toate moşiile şi-l întrebă:

— Pe care ţi-o alegi, băiete, să-i porţi singur de grijă?

— Pe toate, *tată*, e timpul să te odihneşti şi dumneata.

— Hait! fie, dacă vrei tu.

Şi boierul deschise braţele să strîngă la piept pe acela în care îşi simţea tresărind neamul cu atîta putere.

Ce-l mai nelinişte pe boier, era însurătoarea nepotului. De geaba, oricît căuta, nu mai întîlnea chipurile cele pline şi sănătoase, feţele cu privirea limpede ale fetelor harnice şi gospodine foc, de altădată. Ce Dumnezeu, gîndea dînsul, să se sfîrşească oare neamul moldovencelor cu cele de pe urmă jupîniţe ce mai trăiau ici-colo cîte una? Putea îngădui dînsul ca urmaşul său să amestece sîngele Buhteştilor — tare ca vinul cel vechi — cu cel apos al *domnişoarelor* strînse şi înzorzonate de

astăzi? Dar mai bine i se stingea neamul pentru veşnicie decît ar fi lăsat una ca asta!

Boierul Iorgu credea în adevăr că-i era dat să nu vadă cununia nepotului său.

Într-o zi, ducîndu-se, pentru nişte afaceri, la boierul Furtună, îi răsări în prag chipul rumăn şi vioi al unei fete.

Cum nu se aştepta s-o vadă, rămase pe loc privind la dînsa.

— Fata mea! boierule, strigă mulţămit Furtună, care ieşi întru întîmpinarea deosebitului musafir.

— Să-ţi trăiască, frate. D-apoi nu ştiam că ai aşa bujor de fată!

— Fetele cresc cît nici prinzi de veste, boierule.

Boierul Buhtea avusese de ce se mira, căci boierul Furtună, om amarnic şi neînduplecat în faptele lui, nu-şi scosese fata în vileag.

Mai anii trecuţi, coana Mănditţa, soţia boierului Furtună, ba chiar fata, avusese plecare pentru băietul unui om bogat, dar fără să fie de neam; boierul le surgunise atunci la ţară. Acolo gîndurile mamei se limpeziră, obrazul copilei înflori mai frumos, iar mintea li se statornici la amîndouă. Gospodăriseră la ţară trei ani de zile, şi iarnă şi vară, iar anul acesta boierul Furtună socoti cu cale să le aducă înapoi în tîrg.

Pe semne că întoarcerea fusese făcută într-un ceas bun.

Cînd să plece, boierul Iorgu chemă pe fată şi-o sărută pe frunte:

— Sînt tare mulţămit, draga tatei, că mi-a fost dat să mai văd o fată ca cele de demult!

Nunta s-a pus repede la cale.

Într-o seară frumoasă de iunie, lume după lume se scobora spre biserica Domnească, unde avea să

fie cununia nepotului boierului Buhtea, cu fata boierului Furtună.

A fost o nuntă cum nu se mai văzuse. Tîrgul se rumenise ca-ntr-o noapte din poveşti, în lumina masalalelor[1] ce ardeau de la casa boierului Iorgu pănă la uşa bisericii.

Cursese toată boierimea din Moldova să ieie parte la o sărbătoare ce le mai amintea vremurile de altădată.

Luminat de fericire, boierul Iorgu Buhtea stătea în faţa altarului cu privirile ţintite spre icoana Maicii Domnului. Şi niciodată, nimănui nu-i păruse mai frumos şi mai falnic bătrînul.

. . . .

. . . .

Rar om să fi fost mai cu vază în cuprinsul Moldovei ca boierul Iorgu Buhtea — Boierul, cum i se zicea pe scurt.

În casa boierului se pusese multe afaceri însemnate la cale, căci numai el ştia să deie sfatul hotărîtor, el găsea cuvîntul de împăcare pentru cei ce nu se înţelegeau.

Cîte nu descurcase dînsul! Şi, şopteau unii, cîte nu încurcase atunci cînd nu putea împiedica altmintrelea o pornire fără căpătăi. „Să ştiţi, zicea el, de cîte ori am legat pe doi, am dezlegat pe douăzeci!“

Pentru mulţi se suise dînsul în trăsură şi pornise cu jalba în proţap la Vodă.

— Bine, mă Iorgule, îi spusese odată Vodă Cuza, mulţi mai ai de luat supt ocrotirea ta?

— Măria-Ta, deie Dumnezeu să am cîţi mai mulţi, răspunse apăsat boierul.

---

[1] *Masala* — torţă întrebuinţată, în trecut, la luminatul străzilor.

— Ai dreptate ; ştiu că-ţi pui cuvîntul numai pentru cei cu sufletul ales... Şi-s puţini, boierule puţini ! adăogă Vodă cu amărăciune, uitîndu-se la cei de primprejur.

Să fi auzit că ai nesocotit povaţa unui bătrîn !... Îndată îţi trimitea trăsura şi te poftea până la dumnealui. Cînd te chema, ştiai ce te aşteaptă, dar n-aveai încotro, te duceai, Boierul îţi ieşea în scară, te ducea în odaia de primire, îţi da dulceţi şi cafea, apoi te lua la depănat. Nu scăpai decît atunci cînd îţi ghicea din ochi că te întorsese pe calea adevărului. Avea un mare dar : îţi cetea în privire, cum ar fi cetit într-o carte. Odată, tot aşa, povăţuia pe un tînăr ; i-a vorbit boierul cît i-a vorbit, apoi, după ce s-a uitat drept în ochii lui, s-a sculat de pe scaun şi a deschis uşa :

— Paraschivo ! mai adă dulceţi şi cafea, *cuconaşului*.

— Îţi mulţumesc boierule, am luat o dată, răspunse stingherit tînărul.

— Dumneata crezi că nu te-am înţeles ? răspunse boierul. Pe cînd îţi vorbeam, te gîndeai că tot mai bune mi-s dulceţile decît spusele.

Îl ghicise. Tînărul mai luă dulceţi, cafea, apoi fu silit să vorbească cu boierul, două ceasuri întregi, despre prăsila porcilor.

Altădată, venind mai mulţi ocîrmuitori ai tîrgului să-i ceară sfatul într-o afacere bănească, boierul le făcu socoteala rotundă, arătînd cîţi bani puteau economisi fără să ştirbească nimic din ce-şi puseseră dînşii în gînd. Toţi rămăseseră foarte mulţumiţi ; numai mulţumirea unuia nu prea era din inimă. Dar ochiul cel ager al boierului băgă de seamă : „Ce e drept, miia dumitale de lei n-am pus-o la socoteală".

Ocîrmuitorul, care se gîndea tocmai la mirişoara ce-i lunecase din palmă, nici nu crîcni, dar se înroşi pănă-n albul ochilor.

În clipe de acestea, cuvîntul lui tăia ca sabia. Vînător vestit, un sfert de viaţă o petrecuse prin munţi; îndrăzneţ şi ochitor ghibaci cum era, îşi atrăsese pe socoteala vieţii lui de vînător povestiri de necrezut. Cînd le auzea, Buhtea se mira grozav: „Măi, măi, măi! amarnică-i lumea".

Odată, întorcîndu-se de la Iaşi, se întîlni într-un han c-un alt drumeţ, care sosise de cu noapte. Din una-n alta, străinul, căruia nu-i mai tăcuse gura, aduse vorba şi despre Vodă Cuza:

— Îndrăzneţ om, spunea dînsul. Ia închipui-ţi dumneata ce am aflat de la un om care a văzut minunea cu ochii lui. Cică Vodă şi cu Buhtea — Boierul — vrînd să arate, zilele trecute, cît de buni chitaci sînt, şi-au pus cîte un măr pe cap, apoi au tras cu pistoalele amîndoi de-odată, şi au luat merele cu gloanţele fără să-şi atingă măcar un fir de păr.

Boierul plictisit răspunse:

— Vezi că ulciorul nu merge de multe ori la apă. Astăzi au vrut să facă tot astfel, dar au păţit-o. Buhtea a murit lovit drept în frunte, iar Vodă e pe moarte. Eu vin de la Curte, i-am văzut pe amîndoi.

Străinul rămase întîi cu gura căscată, apoi se repezi din han, încălecă şi porni ca o funtună înapoi la Iaşi. Până seara vestea s-a răspîndit în toate părţile, iar Vodă a rîs cu lacrimi de gluma boierului.

Acum, deşi în plină putere, boierul nu mai vîna. Ba, avîntul de altă dată i se prefăcuse într-o neţărmurită milă. De cîte ori nu se gîndea cu părere de rău la jertfele ce le făcuse gustul său de vînător!

Dar ce pusese boierul mai presus de orice în viaţă, fusese cinstea: „Cinstea e ca sîngele; dacă-ţi lipseşte, mori". Astfel de învăţăminte dăduse nepotului său. Celui care nu-şi ţinea cuvîntul, nu-i mai întindea mîna. Dînsul nu făgăduise niciodată ce era cît de puţin îndoielnic, iar cînd spunea că o să-ţi facă un lucru, era ca şi făcut.

Până mai dăunăzi glasul lui încă nu găsise împotrivire . . . .

. . . .

Astăzi vremurile se schimbaseră. O prăpastie din ce în ce mai mare se deschidea între apucăturile tinerimii *emancipate*, dragă Doamne, şi poveţile domoale, dar pline de bun simţ, ale bătrînilor.

Sfătuitorii de altădată începuseră a fi părăsiţi.

Sfaturile bătrînilor nu mai plăceau; erau ca albinele, care puteau da miere dar şi acul lor usturător.

Ocîrmuitorii noi căutau a şterge până şi urmele muncii cinstite a bătrînilor; neîndrăznind să-i atace făţiş, îi loveau în străduinţele lor de ani întregi. Boierii ajunseseră să nu-şi mai cunoască tîrgurile unde se născuseră, copilăriseră şi îmbătrîniseră.

Cutare boier cheltuise din averea lui să lărgească o uliţă; tinerii, veniţi după dînsul, o strîmbau pentru *estetica urbei*; alt bătrîn, crescut în frica lui Dumnezeu, zidise o biserică şi-o înzestrase cu icoane de aur, policandre de argint, cu *aer*[1] ţesut, în fir şi mărgăritare, de către trei rînduri de jupîniţi din neamul lui; tinerii o lăsau să se macine în ruină, până cînd, venindu-le bine la socoteală, o dărîmau pentru că împiedeca vederea unui teatru, bunăoară, ce aveau să clădească dînşii; pe locul unde fusese

[1] Stofă sau pînză cu care se acoperă vasele liturgice; epitaf.

altădată altarul de lemn săpat cu meşteşug şi credinţă, ţinea cîtăva vreme o cruce neîngrădită şi pîngărită de toţi.

Boierii se priveau cu lacrimile-n ochii : „Neam nemernic, boierule, neam nemernic !“

Însă ceea ce mîhnea de moarte pe bătrîni era rătăcirea celor doi-trei copii de-ai lor în şleahta *filfizonilor*.

Cum, prin ce schimbare sufletească, aceşti oameni — sînge din sîngele lor, carne din carnea lor — putuseră rupe cu trecutul şi luneca în mijlocul celor de cari nu erau legaţi prin nimic, nu puteau să înţeleagă bătrînii.

„Creşterea, răcnea Furtună, creşterea ! De ce nu s-a ales aşa băiatul lui Pană, al lui Trufanda ? Pentru că au fost struniţi la vreme ; pentru că părinţii n-au desfăcut băierile pungii, ţîncilor fără de minte. Cei cari au făcut-o, vor da seamă lui Dumnezeu.“

Boierii cu inima slabă, cari lăsaseră averea pe mîna copiilor, îl ascultau şi se gîndeau că tîrziu mai poate da omul de urma greşelii în care a trăit...

În mijlocul acestor hărţuieli nici unul nu părea mai liniştit ca boierul Iorgu Buhtea.

Vedea el bine că lucrurile nu se mai puteau schimba, dar îi era de-ajuns că cel puţin sîngele lui rămăsese curat, ca al strămoşilor ce luptaseră supt Ştefan-Vodă, pentru mîntuirea pămîntului în care aveau să doarmă somnul de veci.

Dar liniştea plină de dispreţ a boierului înfuriase grozav pe tineri ; aceştia doreau să vie cît mai degrabă împrejurarea care i-ar putea izbi de stînca ce le sta în cale ; ştiau bine că boierii nu făceau un pas fără sfatul lui Buhtea, cel mai înţelept dintre ei.

În adevăr, boierul, de o bucată de vreme nu se mai amesteca în hărţuielile zilnice — un dezgust

ascuns îi îneca sufletul şi-i întorcea ochii de la ele — dar sfătuia pe toţi ceilalţi cum să le ducă la sfîrşit...

Clipele acestea erau grele pentru dînsul; doar cei doi copii ai nepotului său, băiatul şi fata, îi înseninau viaţa.

De aceea, cînd Toader Buhtea, dezgustat, ca şi boierul, de cele ce se întîmplau, hotărî să se mute cu totul la ţară, boierului îi păru bine:

— Mută-te, Toadere; o să merg şi eu cu tine.

*

Împrejurarea dorită de tineri sosi mai degrabă de cum se aşteptau dînşii.

În dimineaţa zilei în care boierul Iorgu şi Toader Buhtea trebuiau să plece la ţară, muri pe neaşteptate conul Gheorghieş Pară; prin moartea lui se deschidea un loc în Sfatul ţării.

Boierii nu puteau rămîne la o parte fără să încerce măcar a înlocui pe boierul Pară cu unul dintre dînşii; ba era o datorie chiar, să lupte acum cînd nici o minte luminată nu se afla printre cei trimişi să îngrijească de nevoile ţinutului.

Într-o asemenea împrejurare cuvîntul lui Buhtea era de mare nevoie; merseră cu toţii la dînsul şi-l rugară să mai rămîie cîteva zile. La urma urmei, boierul se înduplecă să mai steie pănă după alegeri. Toader Buhtea plecă la ţară numai cu nevasta şi copiii.

Aveau dreptate boierii să se îngrijească de urmările morţii lui Pară. Tineretul, bucuros că scăpa de un boier ca Pară, găsiră prilejul binevenit să înlăture piatra ce le sta pe inimă.

Gazetele tîrgului începură a tăvăli în mocirla ocărilor amintirea seninului bătrîn de pănă mai

dăunăzi ; prin ele tineretul căuta să deschidă ochii tuturor asupra *„pecinginii sociale“* — asupra boierimii care oprea mersul înainte al ţinutului. „Tinerimea, dînsa-i mîntuirea“, sfătuiau foiţele împărţite degeaba prin toate ungherele.

În această vreme Buhtea îndemnă pe boieri să tragă la sorţi care anume dintre dînşii avea să înlocuiască pe Gheorghe Pară. Căzu boierul Neagu, om bătrîn, cinstit şi cuminte, dar nefericit din pricina feciorului său care-i făcuse viaţa amară, cheltuindu-i fără nici o socoteală averea.

Tinerii, cum auziră, hotărîră să aleagă cu orice preţ pe Gheorghe Neagu, feciorul bătrînului. Prin aceasta erau încredinţaţi că vor sămăna dezbinarea între boieri.

Gheorghe Neagu era unul dintre puţinii cari trecuseră de la boieri în rîndul tineretului. Alergară la dînsul.

Tînărul Neagu nu se gîndise niciodată la o aşa cinste ; acum, dacă întîmplarea i-o aducea, adecă la ce n-ar fi primit ? Om fără nici un căpătîi, nu degeaba îşi petrecuse mai tot timpul prin străinătate, de unde se întorsese cu o diplomă cumpărată ; în viaţa lui strecurată pănă acum mai mult prin cafenele, roasă prin duele şi aventuri, de ce n-ar fi încercat şi această faptă de un soi cu totul nou pentru dînsul ? ! Primi fără nici o şovăire.

La dreptul vorbind, nici prietenii lui nu se aşteptase ca Neagu să primească atît de repede.

Seara, Gheorghe Neagu duse singur vestea tatălui său :

— Ştii, bătrînule, că sîntem vrăjmaşi ?

Bătrînul nu-i răspunse ; ştia el de mult aceasta : erau vrăjmaşi de la avere, de la apucături, gîndire — de la tot.

— Mi-au pus candidatura ca guvernamental.

Într-adevăr, la asta nu se aşteptase tată-său. Nu-i venea să creadă că băiatul lui o să ajungă până acolo să-i poarte duşmănia pe faţă. Lucrul însă era aşa ; Conul Mihalache se încredinţă că băietul său nu glumea.

Bătrînul se tulbură grozav, se sculă de la masă, porunci să-i vină trăsura şi porni la boierul Furtună să-i ceară sfatul.

Cîtă vreme boierul Neagu povesti întîmplarea, boierul Furtună de-abia se putu ţine pe scaun de neastîmpăr :

— Ei, şi nu l-ai croit ? Halal să-ţi fie, Mihalache !

Bătrînul începu să plîngă :

— E prea tîrziu, prea tîrziu, îngînă dînsul. La ce mi-a folosit cinstea dintr-o viaţă-ntreagă ? Mi-a cheltuit tot ce aveam ; däunăzi, dacă nu era Boierul, să-mi deie o mie de galbeni, mi-aş fi pierdut şi moşia.

— Coane Mihalache, strigă Furtună, coane Mihalache, du-te acasă, sfătuieşte-l să se lepede de nesocotinţa lui, şi, dacă n-o vrea, ia-ţi băţul, croieşte-i vreo două şi dă-l pe uşă afară ca pe un netrebnic. Calcă-ţi pe inimă şi nu fi muiere, că te calcă el pe urmă.

Bietul bătrîn plecă mai amărît de cum venise. Seara, cînd îi vorbi băietului, acesta începu să rîdă cu hohot ; atunci bătrînul îşi găsi puterea să-i spuie toate, verde, în faţă, să-l facă netrebnic :

— Mi-ai făcut numele de rîs, mi-ai mîncat zilele ; să lipseşti din faţa mea, netrebnicule.

Băiatul se sculă furios, se apropie de tată-său şi-i dădu cu tifla :

— Na, hodorogule !

Bătrînul crezu dintru-ntîi că se prăbuşeşte jos, apoi tot sîngele îi năvăli la cap, se repezi de luă basto-

nul din colţ şi începu a da în fecioru-său. Acesta, zăpăcit de răpeziciunea loviturilor, abia îşi nemeri pălăria şi fugi afară.

Boierul Neagu, istovit de puteri, căzu plîngînd pe divan.

A doua zi se duse din nou la boierul Furtună, îi istorisi cum îndeplinise fără voie sfatul ce-i dase, şi se rugă cu lacrimile în ochi să-l lase pe dînsul la o parte.

Furtună îi făgădui că va stărui pe lîngă Boierul, căruia conul Mihalache nu îndrăznea să i se arate.

În faţa acestei noi şi neauzite întîmplări, care punea în gurile tuturor numele unuia dintre cei mai cunoscuţi boieri, Buhtea hotărî nu numai să lase la o parte pe boierul Neagu, dar să nu mai puie pe nimeni în locul lui la alegeri ; să rămîie filfizonii de capul lor şi ţinutul de izbelişte.

— Vor vedea dumnealor cît preţuiesc hodorogii, zise el.

Tinerilor li păru grozav de rău cînd aflară că boierii rămîneau de-o parte, de bună voia lor.

Fusese un prilej nemerit să le deie lovitura din urmă !

— Nu vedeţi voi că li-i frică, ţipa Gheorghe Neagu.

— Da, da, au înţeles singuri cît le preţuieşte pielea de *evghenişti*, strigau ceilalţi...

Gheorghe Neagu se alese deputat.

Ca să deie mai mare însemnătate învingerii, tinerii închipuiră o sărbătorire cum nu se mai făcuse pănă atunci în tîrg. Seara adunară măhălălile, le împărţiră masalale şi, c-un taraf de lăutari în frunte, porniră acasă la Gheorghe Neagu.

Acolo, luminile stinse.

Lumea începu să strige :

— Trăiască deputatul Gheorghe Neagu !

Strigătele străbătură până în odaia boierului Neagu, care era bolnav în pat; cînd le auzi, bătrînul căzu cu fața în perne, plîngînd.

Cineva aduse vestea că sărbătoritul e la cafenea. Mulțimea se întoarse. În fața cafenelei, uralele răsunau ca niște pocnete de pistoale.

Deputatul fu ridicat pe brațe și silit să vorbească. Ca om politic ce era acum, Gheorghe Neagu rupse fățiș cu trecutul, blestemă bătrînii, arătînd cum, pentru fericirea neamului, călca și iubirea datorită părintelui său, și sfîrși strigînd la rîndu-i, cît îl ținea glasul: „Trăiască tinerimea învingătoare!"

Strigătele detunară din nou, iar taraful începu să cînte: *Deșteaptă-te romîne.*

În vreme ce alegătorilor li se răsplătea prin băutură, cîțiva *pierde-vară* porniră cu masalalele prin mahalaua boierească.

— Ce-o fi, Măndițo, întrebă boierul Furtună, care nu se pricepea de unde veneau strigătele și lumina cea mare.

— O fi vreun foc, Vasile.

Boierul Furtună ieși în cerdac. Mulțimea ajunsese tocmai la poarta lui:

— Trăiască deputatul Gheorghe Neagu, deputatul tinerimii!

— A! asta-i, lingăilor? Gheorghe, dezleagă zăvozii și asmuță-i la poartă, striga boierul Furtună.

Cei cinci zăvozi se repeziră ca niște lei spre poartă; masalagiii o luară la sănătoasa, dar la capătul celalt boierului Trufanda îi venise se vede același gînd: din ograda lui se năpustiră alți zăvozi, și-ntr-o clipă se adunară toți cînii de prin curțile boierești. Părtașii tineretului aruncară masalalele și pălăriile, ca să fie mai sprinteni, apoi o zbu-

ghiră printr-o hudicioară, unde abia putură scăpa de furia cînilor.

Alegerea avusese loc sîmbătă ; duminică, boierii, ca de obicei, veniră îndată după prînz, să mai steie de vorbă la cafeneaua din mijlocul tîrgului — *Cafeneaua boierească*, unde se băuse cu o seară mai nainte, dar în care, nu de multă vreme, începuseră să intre şi cei mai aşa, mai de mîna a doua, cum s-ar zice. Boierii îşi păstraseră în cafenea colţul dumnealor, cu covor aşternut pe jos, cu divan lîngă părete, şi cu mese de marmoră în faţa lui.

Proprietarul, Ghiţă *Evghenistul*, cum îi zicea lumea, nu te-ar fi lăsat, o dată cu capul, să te aşezi în colţul boieresc.

— Nu te amesteca unde nu-ţi fierbe oala, zicea rîzînd celui ce se încerca să calce obiceiul.

De mult ce primise şi slujise pe boieri ajunsese să se creadă şi el oarecum de neam ; cu mare greu se hotărî să deschidă uşile şi altora, mai mititei. În cele din urmă, i se făcuse atîtea neajunsuri din pricina aceasta, încît alergă într-una din zile cu lacrimile în ochi la boierul Buhtea :

— Ce e de făcut, măria-ta, că nu mă mai lasă tineretul ista să trăiesc.

— Dă, măi Ghiţă, alte vremuri, alţi oameni ! Primeşte-i şi tu ; ce-ai să faci ? Păstrează-ne nouă locul din stînga, şi dă drumul la oricine, căci mîni-poimîni, cînd ne-om cărăbăni de pe lumea asta, copiii tăi cu dînşii au să rămîie...

Pe ziua de azi, Ghiţă avea faţa întunecată de tot ; primi pe boieri oftînd, uitîndu-se cu ură în colţul din dreapta, unde filfizonii, gătiţi ca de nuntă, se adunau unul cîte unul.

Gheorghe Neagu se lăsase aşteptat ; în cele din urmă, sosi şi dînsul ; fu primit cu mare veselie.

Boierii sfătuiau domol, sorbindu-şi în tîcnă cafelele ; nici nu ascultau glumele ce veneau în spre dînşii ca o ploaie de săgeţi. Noroc că boierul Furtună plecase de dimineaţă la o vie ; dacă ar fi fost aici, poate că lucrurile n-ar fi rămas aşa : cum e dumnealui furios li-ar fi dat îndată peste nas.

Peste cîtva timp se scobori din trăsură şi boierul Buhtea ; cînd zări pe Neagu, întoarse capul şi se duse întins la masa boierilor de se aşeză cu spatele la dînsul.

La intrarea lui, tineretul scobori glasul.

— Ce dracu bre, parcă ne-ar fi frică de dînsul ; ce-aţi amuţit aşa ?

— Ştii una, Neagule ? Eu găsesc că ar fi vremea să dai grozavului istuia peste nas, şopti un altul.

Gheorghe Neagu se îngîmfă, porunci şampanie şi turnă prin pahare.

— Să bem, băieţi, în sănătatea celor de *acum.*

Costache Negură, naşul lui Gheorghe Neagu, dete cu jale din cap :

— El bea vinuri scumpe, şi bietul tată-său de abia o duce de azi pe mîne.

Neagu mai porunci şampanie ; sîngele tinerilor prinse a clocoti, glasurile se ridicară din nou.

— Ar fi bine să ieşim de-aici, au început să se obrăznicească, spuse Boierul.

Cînd să plece boierii, Neagu băgă de seamă şi se grăbi să vorbească :

— Aveţi dreptate voi : obiceiurile învechite trebuiesc călcate în picioare ca şi interesele personale. Ruginiţii, cu orice preţ, înlăturaţi.

Boierii îngălbeniră de mînie.

Buhtea se întoarse cătră Costache Negură, şi zise liniştit, dar cu glasul tare :

— Să-i spui lui Mihalache, din partea mea, că rău a făcut că nu şi-a urechiat la vreme *mucosul.*

Apoi ieşi, cu capul sus din cafenea, urmat de ceilalţi...

Tinerii amuţiră ; tocmai după ce se duseseră boierii, îşi veniră în fire de cele auzite. Neagu începu să strige în gura mare că-i va arăta el cine e mucosul. Tinerii îi ţineau hangul ; după părerea tuturor, duelul era de neînlăturat ; „Auzi dumneata, să se insulte un deputat, reprezintantul păturii culte, alesul tinerilor — oamenii de viitor ai ţării !"

— Cu ce s-a simţit insultat ? strigă unul. Neagu nu i-a spus-o personal. Dacă şi-a luat-o asupra dumisale, înseamnă că se cunoaşte singur mai bine de cum îl ştim noi.

— S-au dus vremurile dumisale ; astăzi nu ne mai sperie cu bătrîneţea.

— Bătrîn-nebătrîn, cum ştie să arunce vorbele, trebuie să ştie să şi deie socoteală de ele, strigă Neagu.

Fireşte, după ce se domoliră puţin, se puse la cale duelul. Aleseră pe doi mai vorbăreţi, să se ducă la boier ca martori ai lui Neagu ; acesta, cu ifosul lui, hotărî condiţiile : aveau să se bată cu pistoalele ; trei focuri, unul la 30 şi două la 25 de paşi ; rănile uşoare să nu se ţină în seamă.

Unul se apropie de Neagu :

— Dar tu ştii că pe vremuri boierul a fost un trăgător vestit ?

— O fi fost pe timpul lui Moruz [1], răspunse Neagu ; azi nu-l vezi că tremură ca o gelatină ?

Toţi rîseră de spiritul lui Neagu.

Ş-apoi nu era doar întîiul duel al lui Neagu ; prin străinătate avusese cu ghiotura ; rănise în toate. La lucruri de acest fel era un norocos de frunte.

---

[1] *Alexandru Moruzi* — domn de două ori în Moldova (1792—1793, 1802—1806), şi de două ori în Muntenia (1793—1796, 1799—1801).

Luară înţelegere ca, într-un ceas, să se întîlnească acasă la unul din ei, să chibzuiască răspunsul boierului, care se putea prea bine să nu primească ; apoi se împrăştiară.

Dintre toţi, cel mai încredinţat că boierul Buhtea, cu toată bătrîneţea lui, o să primească duelul, era Gheorghe Neagu. Dînsul se gîndea cu bucurie la faima care avea să-l acopere după acest duel, chiar dacă numai ar fi rănit pe boier. Ce vorbă ! era cea mai frumoasă întîmplare ce-i venea în viaţă, mai frumoasă chiar decît deputăţia. Ş-apoi se ducea mai încrezător ca totdeauna în norocul lui ; ce spusese mai adineoară, că boierul o fi fost trăgător vestit pe timpul lui Moruz, o spusese, nu din glumă, cum o luaseră ceilalţi, ci încredinţat că e aşa ; pe cînd ochiul lui era tot atît de ager acum doi-trei ani în urmă...

Boierul îşi cetea gazeta, cînd cei doi martori sunară clopoţelul. Buhtea le ieşi înainte, de-i primi. În faţa lui, ifosul obişnuit al celor doi tineri pieri ; începură foarte încurcaţi :

— Vă rog să ne iertaţi.. o afacere... o afacere de onoare ne aduce... sîntem foarte mîhniţi...

Boierul zîmbi.

— Înţeleg mîhnirea dumneavoastră, şi e păcat, căci sînteţi tineri ; în schimb, o să vă trimit pe doi bătrîni mai veseli.

Tot timpul cît vorbi, îi ţinu în picioare, în sală. Martorii hotărîră locul de întîlnire cu boierii, apoi mai îngînară două-trei cuvinte şi-o şterseră foarte bucuroşi că scăpau de cei doi ochi ce le sfredeliseră într-o clipă toate gîndurile. Cînd se văzură în trăsură, răsuflară din greu :

— Uf ! afurisit boier ! Parcă l-ar fi chemat la chef ; ce Dumnezeu, nici n-a tresărit. Cum i s-o fi părut lui Neagu că tremură ? Îi cît un brad, omule !

La vestea că boierul primise să se bată, Neagu şi cu prietinii lui săriră în sus de bucurie.

— E vorba că ne-a ţinut toată vremea în sală ca pe nişte cîni.

Tinerii se înfuriară :

— Să nu-l cruţi, Neagule, ţipa care mai de care.

— Nu vă fie frică, le răspunse dînsul, vă curăţ eu pădurea de toate uscăturile, în scurtă vreme.

*

Buhtea trimise trăsura la conul Sandu Dragoş, cu o scrisoare prin care-l ruga să vie numaidecît împreună cu boierul Anghel Iuraşcu.

Într-un sfert de ceas, cei doi boieri suiau scările : conul Sandu Dragoş, scurt şi gros ; conul Anghel Iuraşcu, de aceeaşi statură, dar mai slab. Pănă în susul scărilor conul Sandu se făcuse numai apă de înăduşeală.

— Ne-ai adus pe sus, boierule, ce prăpăd o fi ? Bietului Sandu i-a ieşit sufletul suind în fugă scările.

— Bine-aţi făcut că v-aţi grăbit, le spuse boierul, căci iată cum stă lucrul.

Ajunşi în odaie, boierul le povesti în cîteva cuvinte ce era şi de ce-i chemase.

Conului Anghel îi trecu veselia, iar conul Sandu rămase cu mîna în buzunarul unde-şi căuta batista, să se şteargă pe frunte.

— Boierule, începu conul Anghel, să-mi îngădui să-ţi vorbesc cîteva cuvinte ; eu cred că ar fi să te scobori prea jos primind să te baţi cu un om ca Gheorghe Neagu, pe care l-ai miluit de atîtea ori şi care, în schimb, te bîrfeşte şi pe dumneata ca şi pe noi toţi.

Conul Sandu prinsese la suflet :

— Şi eu cred tot aşa, boierule, zise dînsul.

— Eu nu socotesc astfel, dragii mei, şi voi trebuie să faceţi ce vă rog eu, răspunse boierul. Gheorghe Neagu o fi el un om de nimic, dar astăzi are un loc în sfatul ţării ; locul acesta l-am ţinut şi eu, şi tu Sandule, şi bietul Pară până mai dăunăzi ; dacă nu cinstim omul, să-i cinstim locul care-l are el. Ş-apoi, boierilor, mîne-poimîne ne ducem ; mai avem acolo cîţiva ani de viaţă, nu vreau ca tocmai la sfîrşit să lăsăm o amintire jicnitoare, să se vorbească pe urma noastră ca pe urma unui neam de iepuri. Lumea te judecă după ce aude... ; doar nu mă duc cu gîndul să-l împuşc ; uite, mi-i martor Dumnezeu.

Boierul se întoarse spre iconostas şi-şi făcu cruce.

— Tocmai asta mă nelinişteşte, boierule, răspunse conul Anghel. Ştiam eu, fără să-mi spui, că nu te duci cu gîndul să-l omori, dar vezi că dînsul vine cu gîndul să te ucidă. Boierule, omul acesta n-are suflet. N-o să te cruţe, Doamne fereşte. Bagă de seamă că nu cruţă nici pe cel care i-a dat viaţa.

— Nu, coane Anghele, nu-l cred atît de fără suflet. Neagu face asta de fală.

— Boierule, o face ca să te omoare. Dar de oarece dumneata crezi că trebuie să te baţi, înseamnă că ai judecat bine. Iartă-mă că mi-am dat şi eu părerile, sufletul unui prieten se moaie uşor. Ne ducem.

— Să primiţi orice condiţii vor pune, şi să potriviţi ca mîne să ne batem cît mai de dimineaţă.

Boierii îşi luară ziua-bună ; Buhtea ieşi după ei în cerdac. Pe scara de jos, conul Sandu se întoarse :

— Te găsim mai tîrziu acasă să-ţi aducem răspunsul ?

— Nu-i nevoie să vă trudiţi, dragii mei ; mîne, la şase dimineaţa, vă aştept să luăm împreună cafeaua ; îmi veţi spune atunci cum aţi hotărît.

După ce plecară, Buhtea se plimbă puţin prin cerdac ; gîndurile îl ţinură cîteva clipe legat de întîmplarea de după prînz, apoi liniştea i se scobori în suflet. Nu era omul care să se lese prada închipuirilor ce pun, atît de uşor, stăpînire pe minţile oamenilor slabi.

Boierul se scobori în grădină şi-o luă printre teii ale căror ramuri se împreunau deasupra, cufundînd aleia în întunerec ; departe, la capătul celalt, apusul se zărea puţin, ca lumina unei candele ce clipoceşte într-un altar. Boierul se opri, privi într-acolo, apoi păşi uşor pe nisipul moale.

Îi lipseau copiii nepotului, ce-l întovărăşeau totdeauna în plimbările prin grădină. Amintirea lor îl făcu să zîmbească de mulţămire.

La capătul aleii grădina se prăvălea în vale ; dincolo de umbra copacilor lumina izbucni ca o flacără.

Boierul puse mîna streşină deasupra ochilor şi rămase multă vreme cu privirile pierdute, pănă departe, în adîncul zării, unde bulgărele de aur se topise, înecînd cerul şi pămîntul.

Degrabă seara avea să se lase uşoară, ca aripa unei paseri ce vine de departe.

Tîrziu, boierul se întoarse în cerdac, unde îl aştepta masa. După ce gustă din mîncare, porunci de-i aduse un jîlţ, se aşeză într-însul si-si aprinse o ţigară.

*

Vestea că Buhtea se va bate în duel, străbătu ca fulgerul tot tîrgul. Nimeni nu se aşteptase să

ajungă lucrurile până aici. „La urma urmei, își ziceau cei mai mulți, ce mai vor băieții aceștia ? Își aleseseră pe unul dintre ei, batjocoriseră, pe toate potecile, pe toți cei dinaintea lor, și-acum, cînd ajunseseră să le spuie bătrînilor în față cele ce scriseseră prin gazete, să provoace la duel pe cel care-i pusese la locul lor ? Pe cine ! Pe boierul Iorgu Buhtea, omul căruia nu era nimeni în ținut să nu-i datorească recunoștință !"

În cîteva ceasuri, tot tîrgul trecuse de partea boierului Buhtea. Boierii își chemară băieții și, supt jurămînt de afurisenie, le luară cuvîntul că nici nu se vor uita la cei din șleahta lui Neagu care-și necinsteau neamul.

Boierul Furtună află tocmai seara, tîrziu, cînd se întoarse de la vie, vestea duelului.

Coana Măndița nu se pricepea cum să i-o spuie :

— Știi, Vasile, că Gheorghe Neagu v-a făcut *ruginiți* în cafenea ?

Boierul se făcu foc :

— Măndițo, astfel de lucruri să nu-mi spui mie. Eu nu vreau să știu ce se vorbește în dosul meu.

— Da' vezi că cuscrul l-a făcut *mucos*.

— Ei și ? foarte bine i-a făcut.

— Mîne se bat cu pistoalele, Vasile dragă.

Boierul sări în sus :

— Ce spui ?

Conul Vasile se repezi, își luă bastonul cel gros și o porni pe ușă, curat ca o furtună.

Se duse întîi la boierul Iorgu : acesta se culcase. Atunci o luă înapoi spre boierul Trufanda. Îl zări în cerdac :

— E adevărat, Alecule, că boierul se bate mîne cu nemernicul cela ?

— Adevărat, Vasile.

— Aşa ? atunci să-i arăt eu deputatului duel moldovenesc.

Şi se repezi înapoi spre cafenea.

Sîngeros şi neiertător, boierul Furtună nu putuse în viaţa lui să se stăpînească.

Vestea aceasta îl turburase ca niciodată.

Intră în cafenea, se opri lîngă uşă şi strigă lui Ghiţă, de se curtemură geamurile :

— Mă rog, aici îi deputatul ? aici îi nemernicul cela ! Să-l învăţ eu cum se bate la duel !

Toţi încremeniseră. Neagu, spre norocul lui, lipsea ; altfel, ar fi făcut cunoştinţă cu mîna de fier a boierului Furtună. Cîţiva filfizoni se strecurară, care pe unde putură.

— Să-i spui, Ghiţă, că de mine nu scapă nici în bortă de şarpe. Aşa să-i spui, mă rog dumitale.

Apoi se întoarse către cei de primprejur :

— La asta aţi ajuns, să vă poarte copiii de nas ! De dînşii s-aveţi parte !

Boierul Furtună izbi uşa şi ieşi. Cum ajunse acasă, începu să se plimbe prin odaie. Nu putu dormi toată noaptea. În zorii zilei, dădu poruncă să-i înhame caii şi porni la boierul Iorgu.

Trăsura boierului Furtună intra îndată după trăsura în care veneau boierii Iuraşcu şi Dragoş.

Buhtea le ieşi întru întîmpinare.

— Ce vînt, Vasile ? îl întrebă, rîzînd, pe boierul Furtună.

— Acelaş care i-a suflat şi pe dumnealor, răspunse el, arătînd spre ceilalţi doi.

Apoi, fără să se mai oprească :

— Nu zic, boierule, bine ai făcut că ai primit să te baţi, să nu creadă dumnealor că nu mai putem de frică, dar oricum, de eram ieri ziua aici, îl lipseam eu pe *filfizon* de cinstea de a se bate cu dumneata în duel. Îi dădeam o învăţătură care să

facă cel puţin cît jumătate din cele ce n-a ştiut tată-său să-i deie.

Furtună spuse toate acestea repede, fără să răsufle ; i se suise sîngele în obraz.

— Linişteşte-te, Vasile, o să treacă şi asta.

— Ei ! boierule, oricît de repede or trece, pe urma acestor fapte rămîne mult !

Intrară în casă. Feciorul îi pofti în sufragerie, unde-i aştepta cafeaua cu lapte. Se aşezară liniştiţi în jurul mesei. Dragoş apucă pe boierul Furtună de braţ :

— Închipuieşte-ţi, Vasile, boierul crede că Neagu face lucrul acesta numai de fudulie, în vreme ce dînsul ţipa aseară pe toate potecile că o să-i arate el.

Boierului Furtună i se ridică iar sîngele în obraz, se apropie de boierul Buhtea şi vorbi, privindu-l drept în ochi !

— Aşa ! Iartă-mă, boierule, dacă ţi-oi spune o vorbă mare. Uite, te jur pe Toader şi pe copiii lui, dacă te vei duce să te baţi cu gînduri de acestea ; să-l culci la pămînt, boierule. De-abia îi scăpa ţinutul şi pe tată-său de dînsul.

Buhtea îşi duse mîna la frunte şi rămase cîteva clipe gînditor.

— Dă, în adevăr, mare vorbă ai spus, Vasile ; ce vrei, mie tot nu-mi vine să cred că-i atît de cînos la suflet... Dar mai ştii ! adăogă gînditor boierul.

— Să ne mulţumim, Vasile, că vor să ne împuşte făţiş, şi nu ne omoară pe la spate, noaptea, într-un colţ de uliţă, zise Iuraşcu.

Cîteşipatru tăcură, şi sorbiră cafeaua.

După ce sfîrşiră, boierul Dragoş le spuse condiţiile şi locul. Aveau să se bată la 8 ceasuri, în pădurea de la Cotul-Luncii, într-o poiană de lîngă iaz.

Boierul Furtună se ridică de la masă și începu să se plimbe furios :

— Și mai crezi că nu vrea să te omoare cînd îți pune astfel de condiții ! Filfizonul, ori că e nebun, ori o fi crezînd că nu mai ești în stare să ții pistolul. Din două una.

Buhtea se ridică, și-și luă pălăria.

— Să ne grăbim, o să fim tocmai bine acolo.

Boierii ieșiră în sală. Buhtea rămase în urmă ; se duse în fața iconostasului, își făcu de trei ori cruce, apoi ieși liniștit după ceilalți. În prag șopti lui Furtună :

— Dacă s-o întîmpla ceva, să chemi pe Toader.

Furtună se gîndi puțin :

— Boierule, merg și eu.

— Nu se poate.

— Merg și rămîn în trăsură, de-o parte.

Peste cîteva clipe cele două trăsuri ieșiră una după alta pe rohatca [1] tîrgului.

*

O dimineață înecată în lumină. Cerul curat și ca suflat cu aur în bătaia soarelui se înălțase parcă mai sus, doar va încăpea între dînsul și pămînt mai multă frumusețe. Dealurile se înșirau unele după altele, acoperite de roada crudă, verde ca buratecul ; pînă la ele, cîmpuri întregi de romaniță se așterneau albe, ca niște pînze ; deasupra lor, lumînărelele își ridicau vîrfurile bătute cu fluturi ce pîlpîiau repede din aripi, ca niște flacări gata să se stingă. Drumul mergea printre valurile de iarbă care, în fața trăsurilor, păreau că se dau la o parte, apoi, la spate, se împreunau iarăși. Deasupra, cio-

[1] *Rohatcă* — barieră.

cîrliile se ridicau sus sus, bătînd din aripi, ciripind prelung şi dulce. Departe, încolo, iazul: oglindă pe faţa căreia razele soarelui se sfărîmau într-o pulbere scînteietoare. Din marginea iazului se ridica pădurea; copacii parcă răsăreau din apă, împrăştiindu-se ca supt o vrajă, pe şesul din preajmă.

— Ce dimineaţă frumoasă, boierule! zise Dragoş.

Buhtea nu-l auzi. Frumuseţea aceasta îl răpise. Nici un gînd nu-i cutreiera mintea, niciodată nu se simţise mai fericit, căci niciodată firea nu i se păruse mai ademenitoare. Cît de departe era de cele ce trebuiau să se întîmple! Boierului Buhtea i se părea la început că merge la moşie, încolo, după dealurile acelea, unde Toader cu nevasta şi copiii îl aşteptau. Apoi şi gîndul acesta i se aşeză tihnit la fundul minţii, şi privirile i le răpiră cîmpul cu lanurile şi zarea aurită.

În schimb, boierul Furtună privea toate acestea cu nişte ochi din care ţîşnea mînia, ca apa dintr-un izvor proaspăt. Nemernicia omenească îl înfuria până la nebunie.

Se gîndea dacă n-ar fi mai bine să oprească trăsura, să aştepte pe ceilalţi, căci credea că nu le luase înainte, să umfle *deputatul* pe sus, şi, într-o grabă de cai, să-i facă o baie în iaz, ca să-l vindece de ferbinţeală.

La boierul Furtună hotărîrile, oricare ar fi fost ele, nu sufereau întîrziere; opri trăsura şi întrebă pe nişte ţărani ce treceau în spre tîrg:

— Aţi mai întîlnit vreo trăsură înaintea noastră?

— Sărutăm mîna, coane Vasile, una cu vro patru-cinci cuconaşi, pe la Cotul-Luncii, intra în pădure.

Furtună mormăi supărat şi dădu poruncă vizitiului să mîie înainte.

După cîtăva vreme trăsurile intrau în pădure. Buhtea cu cei doi martori ai săi se scoborîră, şi o luară încet, spre locul de întîlnire. Mai la o parte, era trăsura lui Neagu.

Cînd ajunseră în poiană, martorii se salutară. Neagu parcă nici nu-i văzuse ; îşi aprinse o ţigară şi se plimba cu o mînă în buzunar. La vederea lui boierul îşi aminti mai bine pentru ce venea aici şi simţi un dezgust ce, fără îndoială, i se arăta pe faţă deoarece tinerii, luîndu-l drept un semn de frică, se duseră numaidecît de şoptiră ceva lui Neagu, care rîse cu poftă.

Lipsea numai domnul Franţ. Peste cîteva clipe însă, huruitul năbuşitor al unor roate aducea vestea că doctorul venea şi el. Bietul om sări de departe din trăsură şi alergă către boier, rugîndu-l să-l ierte de întîrziere. Era galben la faţă, căci pănă acum nu mai luase parte la nici un duel ; pentru dînsul aceste fapte erau adevărate nebunii ; n-avea ce se face acum, căci era doctorul de casă al boierului.

Adunîndu-se cîteşipatru martorii, aleseră partea cea mai largă a poienii ; unul dintre martorii lui Neagu şi boierul Iuraşcu măsurară pe rînd treizeci de paşi. Boierul se aşeză liniştit într-un capăt, în celalt Neagu, zîmbind ironic.

Traseră la sorţi pistoalele şi căzură ale lui Neagu ; Dragoş le încărcă în faţa tuturor, apoi ceti cu glas tare condiţiile. Nici unii nici alţii nu se gîndeau să mijlocească împăcarea ; din partea boierului acest pas ar fi fost o slăbiciune de care Neagu şi-ar fi bătut joc.

Totul fiind gata, martorii se dădură în lături ; doctorul Franţ îngălbeni, tinerilor parcă li se mai stinsese încrederea ; Neagu, cu privirea batjocoritoare, aştepta. Numai Buhtea, liniştit, se uita departe.

Iuraşcu le strigă :

— Fiţi gata !

Apoi, după ce numără de trei ori, porunci scurt şi apăsat : *Foc !*

Detunăturile răsunară deodată ; pădurea clocoti ca într-o clipă de vijelie.

Boierul Buhtea ţinuse pistolul în sus, glonţul trecu prin frunzişul copacului din faţă ; cîteva frunze rupte fluturară prin aier.

Fiecare rămase la locul lui.

Neagu, care se încredinţase că boierului în adevăr îi tremura mîna, părea grozav de mirat că şi dînsul trăsese rău. Nu înţelegea cum de nu lovise pe boier.

În această vreme, Iuraşcu se pregătea să măsoare cei cinci paşi ce trebuiau scăzuţi la al doilea foc, cînd domnul Franţ le strigă că boierul e rănit.

Toţi priviră miraţi ; însuşi boierul nu înţelegea cum de nu simţise nici o durere. Domnul Franţ veni şi-i ridică mîna ; o şuviţă de sînge i se scobora de supt mînecă printre degete. Doctorul îi ajută să-şi scoată redingota şi-i ridică uşor mîneca, udată de sînge, a cămeşii. Glonţul îi scrijelise puţin braţul.

Doctorul lui Neagu se uită :

— O simplă zgîrietură, zise el.

Dar domnul Franţ era pentru încetarea duelului.

— Dumneata eşti aici numai ca doctor, îi zise unul dintre tineri.

Boierul se uită la Iuraşcu ; acesta îl înţelese.

— La loc, strigă dînsul.

Boierul îşi puse redingota ; se măsurară cîte doi paşi şi jumătate de la fiecare luptător, apoi, după ce aceştia îşi luară locurile, Dragoş încărcă din nou pistoalele.

Buhtea privi pe Neagu ; ochii acestuia sticleau. Boierul înţelese că al doilea glonţ al lui Neagu avea

să vie mai drept ca cel dintăi, își aduse aminte de cuvintele lui Furtună, tresări și-și încruntă sprincenele.

Glasul lui Iurașcu se auzi iarăși, scurt și apăsat: *Foc!*

Pădurea clocoti din nou. Mîna boierului căzu în jos, scăpînd pistolul; glonțul îl lovise de astădată în braț. Neagu rămase puțin cu pistolul ridicat, apoi îl scăpă, arunca o privire spre boier, se clătină și căzu în genunchi, rostogolindu-se pe-o coastă. Sîngele îl năbuși pe gură, horcăi de cîteva ori și rămase nemișcat.

Doctorii alergară; domnul Franț, tremurînd, se plecă peste rănit, apoi după cîteva clipe abia, îngînă:

— *Este* mort.

Filfizonii împietriseră în loc, galbeni ca moartea. Pe boierul Buhtea îl apucă un tremur ușor, ochii i se umeziră, și un șir de lacrimi îi lunecă pe obraz.

— Haide, boierule.

Furtună, îngrijat, sărise din trăsură la cel dintăi foc, și ajunsese pe locul de luptă în clipa cînd Neagu cădea lovit drept în inimă; acum apucase pe boier de mînă, să-l ducă spre trăsură: parcă și lui i se muiase sufletul. Dar cînd îi văzu mîneca udă de sînge, se înfurie.

— Iată pe cine ai fi cruțat.

Sprijinit de către Furtună, boierul plecă, de-abia mergînd, din poiană...

Cînd se scobori din trăsură acasă și vroi să intre înăuntru, boierul Buhtea căzu în fața ușii, ca lovit de trăznet. Furtună și cu slugile îl ridicară și-l duseră pe un pat, îl desfăcură la piept și-l stropiră cu apă, dar boierul nu dădea nici un semn de viață; tremurătura ușoară, ce-i mișcase fața la început, se stinsese, și acum părea că moartea își pusese stăpînire peste întreg trupul.

După cîteva clipe, veni şi domnul Franţ; Furtună îl duse pe sus lîngă boier. Doctorul se aşeză pe pat şi căută bolnavul cu mare băgare de seamă. Cînd ridică în sus capul, ochii boierului Furtună păreau că vor să-i smulgă răspunsul: întîmplarea ce avusese loc zdrobise sufletul boierului Buhtea; mîhnit peste măsură, avusese o năvălire de sînge la creier; de scăpat, doar o minune cerească dacă şi-ar fi trimes puterea. Inima cea de piatră a boierului Furtună se topi de astădată ca un bulgăre de ceară într-o grămadă de jăratec, şi începu să plîngă ca un copil.

Un vătaf încălecă şi porni la moşie, să cheme pe Toader...

. . . .

Toţi doctorii din tîrg veghează pe rînd lîngă patul bolnavului. În trei zile, Toader ajunsese ca o umbră; boierii uitaseră de toate, nici nu mîncau, nici nu dormeau, stăteau toată ziua lîngă doctori, aşteptînd vreo veste mai îmbucurătoare: dar aceştia dădeau deznădăjduiţi din cap.

Boala boierului mîhni întreg ţinutul; dacă moartea lui Neagu era privită ca o răsplată, apropiatul sfîrşit al boierului era ca o nefericire pentru toţi. Acum de-abia începeau a simţi lipsa sufletului ales cum nu mai era altul.

În dimineaţa zilei a cincea, boierul Iorgu Buhtea se stinse fără nici o tresărire. Cînd se răspîndi vestea morţii lui, norodul năvăli în curte... Fiecare trecu prin odaia încărcată cu flori, în mijlocul cărora boierul stătea în sicriu, cu faţa liniştită ca într-un somn cutreierat de vise senine. Toţi îi sărutau mîna; deoparte boierii plîngeau cu suspine, căci cu boierul Buhtea li se ducea şi lor o parte din suflet.

În ziua de îngropare, cînd boierii se pregăteau să scoboare sicriul în pataşcă, o trăsură îşi făcea loc printre miile de oameni ce se strînseseră din întreg ţinutul. Şi nimănui nu-i venea să creadă că într-însa venea, îmbătrînit ca de-o sută de ani, boierul Mihalache Neagu.

Cîţiva îl ajutară să suie scările, iar boierul Furtună, cînd îl zări, se înduioşă şi-i ieşi în cale. Boierii se dădură la o parte, iar bătrînul Neagu se ridică, tremurînd, pe catafalc şi căzu deasupra sicriului, în hohote de plîns :

— Iartă-mă boierule, căci m-ai pedepsit de două ori, de două ori !

Sămănătorul, an. IV, nr. 26, 26 iunie 1905

NADIŞANCA

Boier bogat, bun la inimă şi cu slăbăciunile lui — ca fiecare om. Aşa, printre alte slăbăciuni mai mici, avea una mare, foarte mare : ţinea, ca la ochii din cap, la *bălanul* dumnisale, un cal bătrîn care de-abia mai ducea acum nadişanca în care se încerca să steie chipeş, cu braţele întinse pe hăţuri, cu biciul în mîna dreaptă, boierul Gavril — conul Gavrilaş. Pentru că iubea atît de grozav bălanul, ţinea tot pe atîta la nadişancă ; nu se putea gîndi la cal fără să nu-şi amintească şi de tovarăşa lui de călătorie.

Pe bălan îl avea de mult ; să-l fi cumpărat acum douăzeci de ani — un mînzoc pe atunci. L-a mai ţinut un an, şi, cum împlinea trei ani şi jumătate,

i-a cumpărat, pe măsura lui, din iarmaroc de la Frumoasa, o nadişancă nouă-nouţă, pe toate părţile cu flori asemănătoare cu cele de pe lăzile de Braşov, de care casa boierului era plină — ca pe atunci. Un an întreg şi-a plimbat boierul soţia, pe coana Casuca — linişteasc-o Dumnezeu — în nadişanca trasă de căluţul sprinten, învîrstat de nişte hamuri ruseşti cu alămuri şi canafuri.

După acest an fericit coana Casuca muri. Boierul, amărît ca vai de lume, nu-şi mai găsea astîmpăr. De la o vreme află leacul : înhăma bălanul la nadişancă şi purcedea pe moşii — de la una la alta, şi-napoi. Aşa s-au ţinut ani după ani ; şi vremea trecea, nadişanca se hodorogea, conul Gavrilaş şi bălanul îmbătrîneau — bălanul mai repede, cum e felul calului.

Bălanul îmbătrînise mai tare, dar şi boierul, pe zi ce mergea, se făcea tot mai morocănos. Fata dumisale, văduvă, se mutase la ţară, doar l-o mai urni din mohorala ce-i întuneca zilele. Ţi-ai găsit ! Numai bălanul îl făcea să zîmbească.

Dimineaţa, cînd ieşea în cerdac, striga cam pe nas, dar destul de tare :

— Bălaaane, măăă ; vin la tata !

Dintru-ntăi bălanul se iţia numai, ca şi cum ar fi făcut mofturi ; apoi o lua la fugă până lîngă cerdac. Aici se suia cu picioarele de dinainte două-trei scări, apoi îşi întindea gîtul. Boierul zîmbea de mulţumire, îl lua de urechi, îl scutura prieteneşte, pe urmă scotea din buzunar bucăţica de zahăr şi i-o întindea.

Acum, în urmă, bătrîneţea ţinea pe bietul bălan în pas ; de-abia mai ridica o scară de-şi întindea, greoi, gîtul după bucăţica de zahăr. Numai ochii umezi, calzi şi nespus de duioşi, umbriţi de genele

lungi şi albe, priveau tot atît de nevinovaţi într-acei ai stăpînului.

Conul Gavrilaş însă tot se primbla pe moşie; dar ţinea calul la pas. Arareori, cînd venea o poftă bălanului, smuncea nadişanca într-un trap trăgănat, molatec.

Cînd avea să plece, boierul poruncea să i se tragă nadişanca la scară. Argatul o aducea, aducea şi hamurile de le aşeza jos lîngă cerdac, iar bălanul, cum auzea zgomotul roţilor, ieşea singurel din grajd, venea domol, se vîra între hlube şi aştepta pănă ce ieşea boierul, de-i găsea pe-amîndoi, tovarăşii nedespărţiţi. Conul Gavrilaş săruta întăi bălanul pe bot, apoi îi aşeza hamurile. După ce gătea, se suia şi pornea în vuietul grozav al nadişancei pe pietrele curţii.

Care om din împrejurimi nu cunoştea nadişanca boierului Gavrilaş! Mă rog, mai rar lucru ca nanadişanca dumisale! Douăzeci de ani, cît o hurducase pe pietrişurile şuşelelor, o sfărîmase toată. Dar boierul nu făcea *reparaţii*; dumnealui avea ţiganul dumisale, fierar, care ştia destul de bine să-i peticească nadişanca cu *zbanţuri* de fier.

Întîi, se-nţelege, s-au sfărîmat părţile de lemn: obezile, spiţele, hlubele. Venea argatul — boierul n-avea vizitiu, căci mîna singur — să-i spuie că s-a frînt, bunăoară, o obadă; boierul îi poruncea:

— Du-te la ţigan şi spune-i să-i puie un zbanţ.

Şi azi un zbanţ, mîne un altul, ajunsese nadişanca să nu mai aibă nici o bucăţică de lemn într-însa. Toată era cîrpită cu fier şi tinichea. Cînd pornea la drum, şi mai cu seamă cînd vroia bălanul să-şi mai încerce puterile, hodorogea nadişanca de ţi se părea că plouă cu grindină pe acoperămînturi de tablă.

Pe moşie hodorogeala aceasta era un semn. Cînd o auzeau muncitorii — şi o auzeau de departe — îndată sporeau la muncă :

— I-auzi mă, vine Sfîntul Ilie !

Vechilii încălecau şi dădeau raite ; oamenii mişcau mai repede braţele ; şi cîmpul întreg mişuna, ca de furnici, într-atîta hărnicie.

Pe boierul Gavrilă nici capul nu-l durea ; hodorogeala crescînd treptat cu numărul zbanţurilor, dumnealui, ca şi bălanul, se deprinsese cu dînsa şi nici n-o auzea măcar...

Dar într-o zi argatul veni şi-i spuse că bălanul nu vrea să mănînce. Boierul s-a speriat, s-a scoborît repede, şi s-a dus în grajd. Calul ridică încet capul, închise ochii şi-şi sprijini botul pe umărul stăpînului său.

— Ce-i, măi bălane ? Ce ai tu ? Ce ai, *băiete ?*

Bălanul deschise ochii, se uită, ca şi cînd ar fi vrut să spuie ceva, apoi îi închise iarăşi.

Boierul trimise repede după un ţigan care ştia să ia sînge, apoi alergă să spuie şi fetei dumisale despre boala bălanului. Cînd se întoarseră amîndoi în grajd, îl găsiră culcat jos. Se apropiară de dînsul. Nu mai mişca ; peste ochii, pe jumătate închişi, genele se mişcau uşor, suflate de vîntul ce se strecura pe uşă. Boierul se repezi lîngă cal, şi-l apucă un plîns amarnic.

Îngropară calul în grădină, iar nadişanca o închise în şură, cu porunca să nu se mai atingă nimenea de dînsa...

Trecuse vreo jumătate de an de la moartea bălanului. Boierul Gavrilaş rămăsese mai posomorît, mai întunecat decît fusese. Stătea toată ziua închis în casă ; pe cîmp nu se mai ducea, nu-şi căuta de nici un interes ; căzuse într-un fel de toropeală din care în zadar se încerca fata lui să-l scoată. Dînsa

alerga de la un capăt la altul al moşiei, punea trebile la cale şi îngrijea de avere, care altmintrelea s-ar fi părăduit.

Într-o zi, spre seară, boierul ieşi în cerdac, porunci să-i aducă un jîlţ şi se aşeză să steie. De mult nu privise curtea, care parcă i se părea mai mare, mai schimbată. Şi, stînd aşa, amintirea începu să i se redeştepte : îi răsări bălanul, cu ochii lui cei blînzi şi negri, nadişanca, hamurile ; avu chiar părerea că trebuie să pornească pe moşie. Un suspin îi ridică pieptul, apoi îl cuprinse un dor mare. Se sculă, se coborî în ogradă şi o luă încet spre şură. O găsi deschisă şi intră. Şura goală.

— Nadişanca !

Atît putu să spuie boierul şi se răzimă de uşorul uşii.

Tocmai atunci i se păru că aude un sunet cunoscut. Se întoarse. Pe poartă intra, în trapul unui cal voinic, o nadişancă nouă, văpsită cu galben. Din nadişancă sări coana Elencu. Cînd dădu cu ochii de tatăl ei rămase împietrită.

Boierului i se sui sîngele la cap şi întrebă răstit :

— Unde-i nadişanca ?

Coana Elencu îşi ţinti privirile în pămînt. Conul Gavrilaş înţelesese totul : fata dumisale dresese nadişanca fără să-i ceară voie. Nu mai spuse nici un cuvînt, se sui în casă şi se închise în odaia lui.

O săptămînă nu vorbi cu nimeni.

Coana Elencu, amărîtă pănă în adîncul sufletului că-l necăjise atît de tare, se hotărî, şi, duminecă, înainte de a se spovădui, călcă fricoasă pragul odăii în care tatăl ei stătea pe gînduri, lîngă masă. Cînd îl văzu, se aruncă în genunchi şi-l rugă plîngînd :

— Iartă-mă tată. Aveam nevoie şi n-am vrut să cheltuiesc prea mult... Nu ştiam că o să te mîhnesc.

Boierul tresări, îi dete mîna să i-o sărute şi-i spuse :

— Tu ştiai doar că o ţineam aşa, în amintirea lui bălan !

Iar cînd după această dojană, care însemna iertarea, boierul se plecă să o sărute pe cap, coana Elencu simţi cum două lacrimi fierbinţi i se strecurau prin păr.

Bătrînii — schiţe din viaţa boierilor moldoveni, 1905

CĂLĂUZA

Bătrînul boier Iorgu Kostache şi soţia dumnealui împlineau cincizeci de ani de la căsătorie, şi sărbătoreau nunta de aur. Sărbătoare rară, care-n zilele din urmă s-a rărit „ca şi păsările sfinte din *Eghipet*", cum spunea bătrînul. Se hotărîse dar să o serbeze cu mare petrecere, pentru care scop poftise pe toate rudele şi pe toţi prietenii. Nu mai încape vorbă că la cel dintăi la care se gîndise era boierul Toader Voinea, vărul lui, cu care copilărise şi trăise ca fraţii. Aşa, pentru că moşia lui Voinea era cale de aproape o zi depărtare cu trăsura, îi trimise, cu două zile mai nainte, printr-un vătaj călare, un răvaş în care îşi arăta marea dorinţă să-l aibă lîngă dumnealui, la o sărbătoare ca aceia.

Boierul Voinea primi cu mare bucurie poftirea, şi dădu poruncă, de cu seară, pentru plecarea de dimineaţă, socotind să fie la vărul său cu o zi mai nainte.

Dar cînd să plece, ba cu treburile, ba te miri cu ce alta se luase, întîrzie şi, cu toată pornirea cerului spre ploaie, porni cam tîrzior, după amiază. Luase brişca la care mîna singur. Coana Ruxanda îl sfătuise să iee droşca şi vizitiul.

— N-o să ploaie, femeie, înţelege-mă, răspunse dînsul.

În schimb luă pe Costică, băietul dumnealor.

Mersese cale de vreo trei ceasuri, cînd cele dintăi picături de ploaie începură să plescăie pe aripile briştei. De ce mergeau ploaia se îndesea, şi la urma urmei se prefăcu într-o răpăială puternică ce biciuia caii pe cari boierul de-abia îi mai putea struni.

Se opriră la un rateş [1], aşteptînd să treacă ploaia. Cu aşteptarea aceasta altă zăbavă ; se înserase de-a binelea. Coana Ruxanda vroia să se întoarcă acasă, căci era mai aproape ; dar boierul cînd spunea un cuvînt, era cuvînt : trebuiau să meargă mai departe. Cum se mai domoli ploaia, îşi învăli soţia în mantaua dumnealui de muşama, luă de la rateş un suman de-l puse în spatele băietului — şi la drum.

Se înnoptase ; ploaia prefăcuse şoseaua într-un pîrău în care caii mergeau cu frică, lunecînd. De pe cerul, negru ca păcura, nu se strecura nici o lumină. Boierul se scula mai la fiecare clipă să vadă drumul, în lungul căruia nu se arăta nici o făptură omenească. Ştia că trebuia să cotească în dreapta, la întîia cotitură. Aşa cînd de-abia zări, în dreapta, dunga unui drum, se scobori din brişcă să se încredinţeze, se sui apoi de trase frîul roibului, şi brişca porni din nou pe drumul ce credea boierul că duce la Cerbureni.

---

[1] Han aşezat la drumul mare.

Coana Ruxanda tremura; Costică adormise. De la o vreme boierul începuse a se îngriji şi dînsul; mergea de mult şi nici un sat nu întîlnise, cu toate că trebuia să treacă prin Stoileştii lui Mandrea. „Să fi rătăcit drumul, se gîndea, asta-mi mai trebuie!“ în acelaş timp mintea coanei Ruxanda depăna alte feluri de gînduri. În mintea ei de femeie răsărise grozăviile haiducului Iordache Lupu, ce împrăştiase groaza prin părţile astea, cu prădăciunile lui. La gîndul acesta se înghesuia lîngă boier, şi-l ruga cu glasul înecat de spaimă:

— Întoarce-te Toadere, haide acasă. Nu vezi că ai rătăcit drumul? O să se îmbolnăvească băietul.

Boierul se împietrea şi mai tare în hotărîrea dumisale.

De la o vreme începu să sufle un vînt rece care tăia faţa; picături mari de ploaie începuseră din nou să cadă cînd şi cînd; coana Ruxanda prinse a simţi o umezeală mare, care o îneca: băietul tuşi de cîteva ori; un foşnet năbuşit îi umplu sufletul de spaimă.

Boierul se încredinţase şi dînsul că rătăcise drumul, înţelese că umezeala aceasta se ridica din nişte bălţi pe lîngă care treceau — foşnetul venea din păpurişurile ce le acoperea. Apoi ştia că pănă la Cerbureni nu era nici o apă. Fără de îndoială cotise greşit, luase alt drum. Deşi i se părea ca o scădere în ochii coanei Ruxanda hotărîrea lui de a se întoarce, era tocmai pregătit să facă aceasta, cînd, departe, hăt încolo, parcă zări o lumină. Descoperirea îl îmbucură, dădu bici cailor, şi în curînd ajunse în dreptul unui bordei. Lumina se stinse îndată ce se opri brişca. Boierul pocni din bici şi începu să strige:

— Hei, bade ; omule !

Deocamdată nici un răspuns. Boierul mai strigă de cîteva ori ; lumina răsări din nou şi uşa scîrţîi în ţîţîni. Un glas răguşit întrebă răstit :

— Care-i acolo ?

— Oameni buni, cari-au rătăcit drumul.

Glasul iar mormăi, răstit ca dintru-ntîi :

— Sănătate ! Ce să-ţi fac eu ?

Boierul se-nfurie :

— Să ne spui unde-i drumul pe care voim să mergem, sălbatecule. Încotro îs Cerburenii lui Iorgu Kostache ?

Un rîs înfundat, apoi glasul :

— Da' pe aici îi căutaţi ? Bună treabă ! O să-i ajungeţi poimîni, la soare-răsare. Dar ce aveţi cu el ?

Boierul pierduse răbdarea, dar se stăpîni :

— Mi-e văr, şi am o afacere cu dînsul.

La aceste cuvinte omul din uşă ridică fanarul şi întrebă :

— Dumneata nu eşti conul Toader Voinea ?

— Eu sînt.

— Apoi dacă-i aşa, să mă ierţi cucoane, şi să-ţi ajute Dumnezeu că mi-ai spus mai repede. De drumuri rătăcite numai grecilor li-i frică... Deşi-i vremea aşa, o să te duc eu la conul Iorgu. Aşteaptă puţin.

Peste cîteva clipe lumina se stinse din nou. Necunoscutul ieşi afară, prinse capătul oiştii şi întoarse brişca în loc, apoi o luă pe jos înaintea cailor.

— Ţine la pas cucoane. Mare noroc ai avut, dacă pe drumul *ista* nu te-ai răsturnat măcar de două ori. În vreo trei ceasuri te pun la Cerbureni. Am s-o iau de-a dreptul prin pădurea Săcuienilor ; scurtăm mai mult de jumătate calea...

Necunoscutul tăcu. Foşnetul papurii se pierdu cu încetul. Picăturile de ploaie cînd încetau, cînd se repezeau, împrăştiate de bătaia vîntului. Boierului nu-i

trecuse încă mirarea, dar şi ciuda. Să-l iee pe dînsul drept un grec! Coana Ruxanda se mai liniştise, iar Costică vorbea repede şi neînţeles, prin somn.

Casa boierului Iorgu Kostache era luminată în toate odăile. Unii dintre poftiţi sosiseră de cu ziua. Printre ei se afla venit, aşa, la întîmplare, s-ar fi zis, şi ispravnicul ţinutului, un grec ajuns, foarte puţin iubit de către boieri, ce nu vroise să scape o masă prea îmbelşugată, la care însă nu fusese poftit. În astă seară era foarte vesel; povestea la toţi isprăvile poterilor purtate de dînsul pe urmele lui Iordache Lupu. Boierii, ca să-l necăjească, ţineau pe faţă cu haiducul, iar unii îi spuneau, ca şi cînd n-ar fi cunoscut spiţa ispravnicului:

— Păi la urma urmei, el nu pradă decît pe greci, cari, slavă Domnului, ştiu să cîştige ceea ce pierd.

Boierul Iorgu Kostache îi tăia gustul de vorbă în scurt:

— Ce tot vorbeşti dumneata? L-aţi avut de zece ori în mînă şi vi s-a strecurat printre degete.

Grecul se-nroşi; boierul urmă, aprig:

— Eu ţi-o spun făţiş: dacă l-aş avea în mînă nu vi l-aş da pe Iordache. Dînsul e ca şi o lege care nu loveşte decît pe cei răi. Pentru vremurile aceste un astfel de om e trebuitor chiar.

Din roş ce era, grecul învineţi; un altul s-ar fi dus, dar grecului i se arătă dinaintea ochilor masa cu toate mîncările şi vinurile vechi, şi obrazul lui puhav se strînse într-un zîmbet silit. Boierii îl priviră ironici, pe supt gene; unii se prefăcură că tuşesc, alţii începură a vorbi despre alte lucruri, iar boierului Iorgu îi rîdea sufletul...

Erau tocmai gata să se culce, cînd pătrunse înăuntru huruitul unei trăsuri. Boierul Iorgu şi ceilalţi ieşiră, cu lumină, în scară.

— Sărut mîna, boierule. V-am adus pe conul Toderică ; iacă îl las sănătos în mînele dumitale. Rătăcise drumul.

Boierul Iorgu se uită bine la cel ce vorbea și tresări, apoi căută repede cu ochii pe ispravnic. Un zîmbet ușor flutură pe buzele boierului. Grecul stătea nepăsător.

Glasul călăuzei urmă :

— Bine-ar fi, boierule, dacă mi-ai împrumuta un cal să mă întorc. Mîne dimineață ți-l aduce un *băiet* de-al meu.

De supt căciula mare, ciobănească, ochii necunoscutului străluceau ca două scîntei.

— Du-te la grajd să-ți deie, îi răspunse boierul.

În vremea aceasta conul Toader, cu coana Ruxanda și băietul se scoborîseră din brișcă ; boierul Iorgu îi strînse în brațe, pe rînd, și se duseră într-o odaie, pregătită anume.

Înviorați de această sosire neașteptată, musafirii intrară din nou în salon, deși trecuse de miezul nopții.

Coana Ruxanda era prăpădită de oboseală și frică. Soția boierului Iorgu îi ajută să se schimbe, apoi, după ce se îmbrăcă și conul Toader cu alte haine și culcară pe Costică, îi duseră în sufragerie să guste cîte ceva. Soția boierului Iorgu trecu să ție de urît musafirilor.

Cînd se așezară la masă, coana Ruxanda oftă ușurată :

— Uf ! credeam că n-o să mai ajung ! Noroc de omul cela.

Apoi se întoarse spre conul Toader :

— Toadere, i-ai dat un bacșiș ?

Conul Toader se bătu cu mîna peste frunte. Uitase.

Dar boierul Iorgu prinse a surîde :

— Voi ştiţi cine v-a adus aici ?

— Cine ? întrebă coana Ruxanda.

— Iordache Lupu !

Conul Toader, cît era de îndrăzneţ, se îngălbeni. Coana Ruxanda se ridică în picioare, scoase un ţipet şi căzu leşinată pe scaun.

La auzul ţipetului musafirii se repeziră în sufragerie, toţi se grăbiră s-o stropească pe faţă cu apă ; de-abia o deşteptară.

Conul Toader îşi veni în fire, începu a spune musafirilor :

— Oboseala, ce credeţi dumneavoastră, atîta drum, pe ploaie !

Buzele coanei Ruxanda se mişcară, parcă ar fi vroit să zică ceva, dar ochii conului Toader, care zărise de la început chipul nesuferit al ispravnicului, se pironiră într-acei ai soţiei lui.

Ispravnicul găsi iarăşi locul să amintească despre visul lui cel rău :

— Şi ce noroc ! Putea să vă iasă înainte Iordache Lupu.

La aceste vorbe coana Ruxanda îşi pierdu iarăşi cunoştinţa, boierii alergau din nou la apă, gîndindu-se în acelaş timp că de data aceasta grecul poate avea dreptate. Numai boierul Iorgu Kostache se apropie de ispravnic şi-i spuse zîmbind :

— Ce-i dreptul, mare noroc ; dar dumitale, care arzi de nerăbdare să-l prinzi pe Iordache, nu ţi-l doresc.

Bătrînii — schiţe din viaţa boierilor moldoveni, 1905

Fără să ridice privirea de pe hîrtiile ce iscălea, maiorul răspunse răstit :

— Va merge cornistul companiei.

Ofiţerul vroi să mai adaoge ceva, dar maiorul nu-i dădu vremea, ridică în sus capul şi, cu acea luminiţă gălbuie în ochi, ce dădea căutăturii lui un aer de veselie, chiar atunci cînd era înfuriat, spuse răspicat :

— Cred c-aţi înţeles, domnule sublocotenent.

Ofiţerul răspunse scurt că a-nţeles, şi plecă. Străbătu sala pe lîngă camarazii ce-l priveau bănuitori, apoi luă drumul drept înspre compania lui. În uşă îl aştepta sergentul-major. Ofiţerul îi porunci, la rîndul lui, cu un glas ce împrumutase ceva din acel al maiorului :

— Va merge cornistul companiei.

Sergentul-major se întoarse şi strigă :

— Va merge...

Dar nu avu cînd să sfîrşească, cineva din fundul întunecos al sălii, cornistul, care şi auzise ordinul comandantului de pluton, răspunse înăbuşit, dar hotărît :

— Am înţeles, să trăiţi, domnule sergent-major.

În această vreme, ofiţerul intră în cancelaria companiei, îşi puse mantaua, îşi luă chipiul şi, ridicîndu-şi gulerul, ieşi în curte, îndreptîndu-se spre poartă ; o luă pe o stradă lăturalnică, mai apropiată. Ajuns acasă, îşi aruncă sabia şi chipiul într-un colţ, mantaua în altul, nu dădu voie să i se facă focul, şi se trînti pe pat.

Cu faţa înfundată în perne, degeaba căuta să-şi găsească astîmpăr. Îi fu peste putinţă să adoarmă. La urma urmei, vrînd să-şi gonească neliniştea, se

încercă să gîndească într-un anumit fel: Mă rog, nu-i murise nimeni dintre cei de aproape ai lui, nici o rudenie mai depărtată, nici măcar un prieten dintre aceia cu cari ar fi petrecut clipe tulburi, sau fericite, ce pecetluiesc trăinicia înfrăţirii a doi oameni. Nu; ci un soldat, un străin, un om pe care-l avusese un an în frontul companiei... Aşa vroia ofiţerul să-şi înlăture mîhnirea, dar nu putea. Gîndul celalt, cel ce izvora fără voia lui, acela îi reîmprospăta alte lucruri. Îşi aducea aminte cum, în cutare zi de marş, pe o arşiţă dogoritoare, ceruse apă la soldaţii din pluton — mai nimeni nu avea, iar celor ce le rămăsese cîteva picături, le păstrau pentru setea lor de oameni trudiţi ce duc atîta *amuniţie* pe dînşii... Un singur om a întins bidonul, dar în aşa fel, că rămînea ascuns, parcă într-adins, după raniţa camaradului din rîndul întăi. Cînd i l-a înapoiat, a ţinut bidonul aproape, silind pe soldat să se arate: era Stan Petre... Dar, în cutare noapte ploioasă, în avanposturi, în manevra trecută, cînd a găsit în cort un culcuş de paie uscate, pregătit pentru o odihnă mai cumsecade! Tocmai tîrziu află, printr-o întîmplare, că tot Stan Petre i le adusese... Îl primise ca recrut în urma stăruinţei fratelui său, cornist al companiei, cu doi ani de vechime. Îl întrebase: „Vrei să vii la mine, băiete?“ Recrutul îşi apropie repede călcîiele, îşi scoase iute căciula şi răspunse din toată inima: „Vreau, cum nu, să trăiţi, domnule sublocotenent...“ Ce voios era soldatul acesta. Numai să-l fi privit, în marşuri, mergînd voiniceşte, totdeauna zîmbind, şi-ţi trecea orice oboseală. Rar soldat şi prieten credincios ca Stan Petre!... Acum cîteva zile, intrînd dimineaţa în companie, îi ieşi cornistul înainte; cu glasul înecat de lacrimi, îi spuse că peste noapte dusese pe frate-său la spital. Îl cuprinsese o căldură grozavă, vorbea

într-aiurea, iar doctorul, chemat grabnic, spusese că-i tifos. De frică să nu se îmbolnăvească şi alţii, îl scoseseră repede din cazarmă.

Îl văzuse la spital, pe patul de chinuri, cu buzele arse, cu faţa suptă, cu ochii şterşi ce nu mai puteau cunoaşte. Ieri, la raportul companiei, caporalul de serviciu îi raportase că soldatul Stan Petre murise... Iar maiorul, om bun, dar cu toane, nu îngăduise ca la înmormîntare să sune un alt cornist.

Înţelegînd că nu va putea adormi, chinuit de gînduri şi amintiri, ofiţerul se îmbrăcă şi, cu toate că nu era nevoie, plecă din nou la cazarmă.

A doua zi începuse să ningă. Plutonul de paradă venise şi se înşirase în ograda spitalului, în faţa odăii întunecoase ca o hrubă de beci. Un caporal şi cîţiva soldaţi intrară înăuntru. Ofiţerul făcu semn cornistului să se ducă şi el, apoi înaintă singur, intră pe uşa îngustă, scobori cîteva scări şi rămase lîngă părete. În mijlocul cămăruţei de piatră, pe o masă, Stan Petre părea că doarme uşor, gata să tresară la cel dintăi sunet al „deşteptării", pe care nu mai avea să o audă. De pe faţă i se dusese urma de zbucium ce rămîne după o boală plină de chinuri ; în locu-i răsărise zîmbetul acela cuminte ce-l prindea atît de bine.

La căpătîi îi plîngea maică-sa, o femeie slabă, trudită de muncă, cu picioarele goale pe o vreme ca aceasta de început de iarnă. Mai încolo, un frate al ei, cu decoraţiile războiului pe piept. Cînd bătrîna văzu pe celalt băiat, pe cornist, începu să se bocească în gura mare :

— Mi l-o luat Dumnezeu şi m-o lăsat numai cu tine ! Băietul mamei băiet.

Iar bătrînul căuta s-o liniştească :

— Taci, Mărando, aşa a vrut cel de sus. Apoi veni lîngă ofiţer, se opri la o parte şi spuse : Să trăiţi, domnule sublocotenent, nu vă supăraţi, aşa-s femeile, mai slabe.

Cu două zile înainte, se dăduse ordinul de zi prin care Stan Petre era făcut fruntaş. Doi dintre camarazi îi cusură, pe mînecile tunicii, galonul împletit din mătasă : puseseră mînă de la mînă şi-l cumpăraseră. Şi deodată unul băgă de seamă că numai cravata îi lipsea *fruntaşului* Stan Petre ; cornistul îşi desfăcu repede cravata lui şi o înfăşură uşor la gîtul fratelui său. Iar maică-sa, cu degetele ei groase, de-abia îi atinse fruntea şi-i aşeză capul pe pernă :

— Aşa, să nu se lovească, dragul mamei.

Preotul sluji puţin, apoi patru soldaţi aşezară sicriul pe o năsălie şi-l scoaseră afară. Soldaţii se descoperiră. Ningea des, cu fulgi mari, ce cădeau ca nişte flori albe de cununie. Preotul trecu înainte, apoi veneau cei ce purtau năsălia, ce-i doi bătrîni, ofiţerul şi plutonul. Plecară în bocetele mamei.

Ofiţerul privi pe cornist. Îl văzu că duce cornul la gură, că stă cîteva clipe fără să poată suna, apoi auzi un scîncet ce se schimbă într-un hohot de plîns şi, deodată, ca un strigăt de durere, cîntecul de îngropare al ostaşilor străbătu aerul. Şi-n clipa ceea i se păru că aude un şopot înăbuşit în rîndurile soldaţilor din urma lui, vroi să privească înapoi, dar nu putu, căci lacrămile îi năpădiră în ochi ; înclină capul pe piept şi începu să plîngă.

Sămănătorul, an. V, nr. 23, 4 iunie 1906

Din fundul canapelei unde stam împreună, eu şi căpitanul, se vedea tocmai în a treia odaie, unde începuse jocul de cărţi. Se vedea bine faţa slabă, suptă de nesomn, a gazdei. Îi zăream mişcările nervoase ale capului, puţin piezişe, îndreptate către vecinul din stînga, un profesor, venit de curînd în oraş, al cărui fel de joc nu se cunoştea încă. Se lămurea, în toată grosimea lui, în celalt capăt al mesei, trupul maiorului, plecat peste masă, într-aceeaşi înclinare caraghioasă cum obişnuia să se lase peste gîtul calului, la instrucţie, pe cîmp. În vreme ce *partenerul* al patrulea, prefectul judeţului, cu spatele la noi, sălta din cînd în cînd, cu aceeaşi săritură de om înţepat pe neaşteptate. Am privit cîtăva vreme acest tablou tăcut : nu se auzea o vorbă. Apoi căpitanul îmi trecu o mînă pe după mijloc, îmbiindu-mă în odaia din fund, tocmai în sufragerie. Aici cerurăm două pahare cu ceai. M-am aşezat la masă. Căpitanul era însă nervos, nu îşi găsea astîmpăr. Mă întrebă deodată :

— Ce te face să nu joci cărţi ?

— Nu ştiu, i-am răspuns, dar simt că niciodată n-o să pun mîna pe ele.

— Pe mine, urmă el, m-a îndepărtat de ele o amintire tristă, pe care o să ţi-o spun.

Căpitanul începu să se plimbe prin odaie, între fereastră şi sobă, apoi, cu glasul lui răsunător, care se revărsa uneori în gîlgîiri puternice, ca şi cum ar fi comandat, începu să povestească :

...Poate să fi avut vreo cincisprezece ani cînd am început să înţeleg şi eu oarecari rosturi ale lumii acesteia. Şi am avut nenorocul, sau poate norocul, să deschid ochii pe unele întîmplări a cărora dezle-

gare mi-a slujit în tot restul vieţii mele, uneori în bine, alteori în rău. Mi-am petrecut copilăria, după cum ţi-am mai spus, într-un tîrg de graniţă, într-un tîrg mic, unde întîmplările sînt rare, dar, oricînd sînt, se ştiu de-a-fir-a-părul de către toată lumea.

Aşa se face că şi povestirea ce va urma ar putea fi spusă de către toţi cei de acolo, întocmai ca şi de mine, care am fost un martor de aproape al ei... Locuiam pe uliţa „cea boierească". Drept în faţa casei noastre, fereşti în fereşti, locuia un boier, cuconul Gavrilaş — Gavrilaş Barbu sau Gavrilaş Corbu, nu-mi aduc bine aminte, numele de familie îmi scapă. Zid în zid cu noi, deci în preajma cuconului Gavrilaş, stătea un alt boier, pe care tîrgul îl poreclise, pentru averea risipită în tinereţe, Mînă-Spartă. La dreptul, această poreclă se cuvenea amîndorura. Şi unul şi altul vînturaseră miile de galbeni cum vîntură copiii, vara, colbul de pe drum. Şi această lepădare de bani avea de pricină o patimă, dar o patimă, dragul meu, care cotropeşte ca focul, care se revarsă ca apa cînd se prăbuşeşte în înec. Aceşti doi oameni pierduseră tot, tot, înţelegi tu ? Nu le rămăsese decît banul pentru hrana zilnică şi lucrurile din casă. Aşa se face că, după ce se întoarseră de prin străinătăţi, dînşii s-au apropiat, găsindu-şi unul în altul scăparea de urîtul ce se cobora cu aripile întinse peste viaţa lor mohorîtă.

Şi au început să joace cărţile înainte. Bani nu mai aveau, atunci — care dintre ei doi şi-o fi dat părerea ? — au început să joace pe lucrurile din casă. Cînd am priceput ce se petrecea în casa din faţă, cînd am înţeles de ce nu călcase piciorul tatei, o dată măcar, peste pragul portiţei înflorite, şi de ce dînsul se ferea, ca de o molimă, să se întîlnească cu cei doi vecini, faptul era vechi de peste şase ani. Atunci am

căutat să văd lucrul mai de aproape... Cărţile se jucau numai la cuconul Gavrilaş, într-acelaşi loc, lîngă fereastra a doua din partea stîngă. Eu, unul, nu i-am văzut începînd jocul ; îl începuseră cu şapte ani înainte ; acum îl urmau. Poate aveau un răgaz de un ceas, două pe zi, şi tot atîta pe noapte. Dimineaţa, cînd mă sculam să-mi revăd lecţiile, la fereastra ceea totdeauna licăreau cele două mucuri ale lumînărilor pe sfîrşite.

Şi deasupra foiţelor de hîrtie, capetele buhoase, aproape fără ochi, de adînciţi ce erau în orbite, tremurau în neastîmpărul dorului de cîştig. La început jucaseră pe bivoliţele, pe caii, pe trăsura ce mai rămăsese cuconului Gavrilaş. Cînd cîştiga Mînă-Spartă, nevasta lui purta caleaşca ferfeniţită, de scăpărau uliţele bolovănite ale tîrgului, iar la hopuri roţile săreau de un cot. Doar nu era a ei ! Vai de bietul vizitiu, care trecea de la un stăpîn la celalt, o dată cu trăsura şi caii. În urmă de tot, cuconul Gavrilaş vîndu trăsura, nemaiavînd ce mînca. Şi atunci veni rîndul lucrurilor. Socotelile de zi se făceau seara ; cele de noapte — dimineaţa ; atunci se perindau, de la unul la altul, şi lucrurile cîştigate. Seara, mai cu seamă, se strîngea toată mahalaua să vadă ce a pierdut unul, ce a cîştigat altul. Am văzut, dragul meu, mese, scaune, oglinzi, tricheluri, divanuri, tablouri — două gospodării întregi ticsindu-se cînd într-un loc, cînd într-altul.

De multe ori, unul dintre dînşii pierdea toată mobila unei odăi, şi atunci, pe ferestrele deschise, se vedeau pereţii goi, cu piroanele negre înfipte într-înşii, plini de păienjenişul ţesut ani întregi de la un capăt la altul al odăii. Da' ploua, da' ningea, mutarea se făcea, căci, Doamne fereşte, nu încuviinţa unul o zăbavă, cît de mică, în plata datoriei. De multe ori, dimineaţa, în zilele de sărbătoare, cînd

nu mă duceam la şcoală, tresăream de vuietul unui divan, o dată chiar de al pianului nevestei cuconului Gavrilaş, trîntit în mijlocul uliţei de către acei ce nu-l puteau căra. Oglinzile ajunseseră nişte cioburi, scaunele erau rupte şi aveau cîlţul ieşit, telurile scoase. Parcă pustiise şi mistuise focul. De la o vreme însă lucrurile începuseră să treacă numai din casa cuconului Gavrilaş dincolo. Norocul îl părăsise cu totul: într-o săptămînă rămăsese numai cu paturile. Pe ce o să mai joace? mă gîndeam eu. Cînd, într-o seară, slugile purtară din ograda nenorocosului cel din urmă lucru: un tablou mare, acoperit. Ţinuse mult, tare mult, conul Gavrilaş la dînsul, şi mai cu seamă nevasta lui. Cînd l-au scos pe poartă, amîndoi îl urmăriră cu privirile de la fereastră. A doua zi îl cîştigă din nou. Tabloul, tot acoperit, făcu primblarea înapoi. Schimbul acesta, o zi al unuia, o zi al celuilalt, s-a perindat vreo săptămînă. Într-o dimineaţă, pe o ploaie repede şi-un vînt năprasnic, slugile scoaseră tabloul pentru cea din urmă oară din odaia adevăratului stăpîn. Cînd voiră să iasă în uliţă, vîntul se năpusti în prostirea [1] ce-l acoperea, slugile şovăiră, clătinîndu-se, şi prostirea zbură de pe faţa lui ca o bucăţică de hîrtie. De la fereastra unde eram, într-o ochire repede, văzui înfăţişarea mîndră a unei femei, cu faţa albă, cu ochii întunecaţi, cu o mînă pe răzimătoarea jîlţului în care sta, cu ceealaltă la piept, pe nişte dantele, poate. Semăna bine cu soţia cuconului Gavrilaş. Era mama ei. În aceeaşi clipă, cuconul Gavrilaş, numai în jiletcă, alergă să ajute, aplecară tabloul şi-l duseră dincolo... Din ziua aceea n-au mai jucat. Supărarea, nopţile nedormite, poate o răceală căpătată în ziua ploioasă în care ieşise dezbrăcat afară culcară pe nenorocosul boier în pat.

---

[1] *Prostire* — cearşaf.

A zăcut o săptămînă, şi într-o dimineaţă, în odaia în care altădată licărea mucul luminărilor sleite, se înălţau flacările gălbui ale făcliilor de ceară. Pe divan, cuconul Gavrilaş dormea cel mai liniştit somn. L-au îngropat într-o zi frumoasă, plină de soare şi de miros de liliac. Se împrimăvăra. M-am dus să-l văd. Era întins într-un sicriu văpsit albastru, în mijlocul odăii goale. Cînd l-au scos în uliţă, să-l puie în pataşcă, nevasta lui a privit spre casa celuia ce-i sărăcise. Şi, ca şi cînd ar fi zărit pe cineva, întinse braţele şi izbucni într-un strigăt deznădăjduit: „M-aţi lăsat amîndoi!"

Cine dintre cei de faţă va fi înţeles rostul acestor cuvinte? Am întors capul, privind într-acolo; pe fereastra deschisă, ca printr-o ciudată întîmplare, se zărea, într-un colţ, tabloul. Am lăsat să pornească mortul, apoi, pentru că nu era nimeni, m-am apropiat. Am stat mult şi l-am putut vedea bine. Cu ochii întunecaţi, acoperiţi parcă de pînza lacrămilor, plecată, ca şi cînd ar fi voit să se scoboare din ramă, cu faţa albă în bogăţia părului negru, *mama* părea că jeleşte durerea adîncă a fetei ei. Mîna dreaptă strîngea răzimătoarea jîlţului, iar ceealaltă, acum vedeam desluşit, ducea batista la ochi. Ce presimţire vremelnică va fi încremenit mîna tinerei femei de pe atunci în această mişcare de durere?...

Căpitanul se opri, duse mîna la ochi şi rămase aşa cîteva clipe.

— Parcă o văd încă, adăogă dînsul.

Fără să mai spunem un cuvînt, fără să luăm de la cineva „seara bună", am plecat. În uliţă ne-am dat mîna şi ne-am despărţit.

Sămănătorul, an. V, nr. 35, 27 august 1906

CEA DINTÂI DURERE

Am crescut pe uliţa boierească a Iaşului, pe „Podul-Verde", cum i se zicea odată, în faţa grădinii lui Mihai-vodă Sturza şi-n coasta pădurii Copoului. Am crescut pe uliţa din capătul căreia privirea pătrundea pînă departe, spre şesul întins, în fundul căruia Cetăţuia se ridica deodată, ca înălţată de nişte braţe uriaşe, mîndre că pot scălda în razele soarelui un asemenea juvaer. Am mai apucat încă pe cei de pe urmă boieri, îmbrăcaţi totdeauna în haină neagră, cu pălării înalte, rătăcind pe supt aleile de tei, cu ochii pierduţi în urmărirea unui vis ce nu se poate îndeplini. Îmi aduc aminte cum ascultam, toată ziua, trîmbiţele, al căror glas războinic făcea să răsune cazărmile ce ne înconjurau casa. Toată lumea militărească era tărăbuită lîngă noi, *„la deal"*. Nu o dată am rămas uimit, în poartă, cînd regimentul *de linie* pornea la paradă, cu tamburul-major în frunte, un ţigan cît un munte, purtînd în cap o căciulă de urs, cît o baniţă de mare, haine numai aur, şi-n mînă un buzdugan pe care îl azvîrlea în aer de se rotea de două ori, apoi îl prindea în palmă şi-l ţinea o clipă sus, pînă ce clocotea glasul de tunet al tobei celei mari. Din poarta ogrăzii duceam mîna la pălărie, să salut milităreşte pe tata, care mergea călare în fruntea batalionului. Tata, parcă-l văd, se uita de sus, pleca sabia spre gîtul calului, ca să-mi răspundă, iar eu mă credeam un soldat straşnic.

Multe am văzut în uliţa aceasta, în multe întîmplări am fost şi eu amestecat, şi multe lucruri de pe acea vreme sînt închise în sufletul meu. De unele nu-mi aduc aminte, îs ascunse bine colea, şi cine ştie dacă vreodată farmecul sau durerea lor vor răsări iarăşi în mintea mea, cum răsar, în unele nopţi,

dîrele luminoase ale fărămiturilor de stele. Cine ştie! Dar unele din aceste întîmplări mi-au rămas săpate în amintire cu o atît de mare putere, încît oricînd le pot vedea, le pot povesti, cum aş putea spune cea dintăi rugăciune pe care mama m-a învăţat s-o înşir: cu mînile împreunate şi-n genunchi, în faţa icoanei de deasupra pătişorului meu...

De multe ori m-am gîndit la cea dintăi durere ce-am simţit-o în inima mea de copil. O pot povesti aşa cum aş fi văzut-o aseară, cu înţelegerea mea de acum, cu ochii şi inima mea de atuncea.

...Poate să fi avut vreo cinci-şase ani. Într-o seară mă jucam în grădinuţa din faţă. Cum făceam grămezi de nisip, deodată clocoti strigătul grabnic şi deznădăjduit al trîmbiţei de foc. Şi într-o clipă năvăli, în goana nebună a cailor, şirul întreg de care cu soldaţi, ale căror căşti galbene tăiară repede o dungă luminoasă în înseratul zilei. Apoi a fost un învălmăşag de trăsuri, de călăreţi, de ofiţeri, de soldaţi alergînd mai mulţi, supt comanda cuiva, sau singuri, în gîfîiala fugii. Se opreau unii pe alţii, se întrebau, sau îşi strigau vorbe de-abia spuse, apoi se aruncau în aceeaşi goană grozavă. Un soldat sosi cu un plic; după cîteva clipe am văzut şi pe tata, cu chipul îngrijat, trecînd pe lîngă mine fără să mă vadă. Mă răzimasem de parmaclîc, în colţul grădinuţei, şi priveam cu plăcere la neobişnuita mişcare a uliţei.

Peste puţin veni în fugă slujnica noastră, mătuşa Smaranda. Am văzut-o ieşind pînă în mijlocul străzii, ţipînd speriată: „Vai de mine, arde tîrgul!“ Atunci m-am strecurat printre două jaluzele desprinse, şi bătrîna s-a trezit cu mine lîngă dînsa. M-am uitat şi eu: în fund, cerul se rumenise, unde de fum negru se ridicau în văzduh, şi uneori, cîte un smoc de scîntei scăpăra ca nişte mărgele împrăştiate.

Ne-am întors lîngă poartă. Un călăreţ trecu în goană ; nu mult după aceea, alte pîlcuri de soldaţi se perindară, ca nişte vedenii. Seara se aşezase uşoară ; o dată cu răcoarea ei, veni un miros acru şi înecăcios ; rumeneala cuprinsese tot cerul, iar vîrfurile copacilor din grădina lui vodă se auriră ; mişcate de vînt, păreau nişte flacări ce ardeau legănîndu-se. Peste tot se întinsese o lumină dulce, de vis. Mătuşa Smaranda întrebă pe un trecător : „Mă rog dumitale, ce arde ?" Acesta îi răspunse din treacăt : „Uliţa Mare". Bătrîna îşi rosti numele, cum obişnuia să facă la orice întîmplare ce-i redeştepta mila sau mîhnirea : „Smărăndiţă, Smărăndiţă !" Şi iar se făcu tăcere. Numai de departe venea vuietul năbuşit al unui zbucium. Mă cuprinsese o frică neînţeleasă. Deodată, gîndul mi se opri la mama, care plecase în tîrg. „Dar mama ?" întrebai îngrijat. Bătrîna mă trase mai lîngă dînsa şi-mi răspunse : „O să vie, conaşule, n-ai mata teamă".

Nu ştiu cît vom fi stat în această aşteptare încordată. Mama nu mai venea, nici tata, care pornise pe urmă. Deodată răsunară nişte paşi trăgănaţi. Privirăm în lungul uliţei. În curînd puturăm desluşi pe cei ce veneau : erau doi soldaţi cari duceau o năsălie. În dreptul porţii dînşii se opriră : de supt pătura ce acoperea năsălia ieşea un horcăit răguşit, care se stingea cu totul o clipă, apoi izbucnea din nou. Am auzit bine şi mi-a rămas săpat în adîncul minţii fiecare cuvînt din convorbirea celor doi soldaţi. Cel dintăi se întoarse şi spuse, cu glasul plin de spaimă : „Moare, măi". „Da, moare", îi răspunse celalt. Întăiul urmă : „Să-l punem ici, în dosul porţii, să-şi deie sufletul în linişte". „Să-l punem." Cînd zăriră pe mătuşa Smaranda, o trimiseră repede : „Fă-ţi pomană şi adu o lumînare".

Bătrîna se zăpăci, alergă numaidecît, şi pe mine mă lăsă singurel lîngă stîlpul porţii. Soldaţii nici nu mă văzură poate. Aşezară năsălia în ogradă, chiar lîngă parmaclîcul grădinuţei, şi unul dintre ei ridică pătura. Lumina felinarului din faţă se întindea pînă acolo. Horcăitul se auzi desluşit, aerul serii parcă-i dase putere ; cel ce sta întins, un pompier, înghiţea în gîlgîiri adînci, parcă ar fi băut, însetat, apă. O grijă de ceva ce nu înţelegeam mă făcuse şi mai mititel şi mă ţintuise locului. Pieptul pompierului se ridica des, ca nişte foi. „Scoate-i casca", spuse unul dintre soldaţi. Celalt îi luă binişor casca.

Atunci se petrecu ceva groaznic. Pompierul scoase un strigăt de durere, un strigăt aşa de adînc, că mi s-a părut că ieşise din fundul unei hrube, de supt picioarele mele. Apoi, cu cea din urmă putere, vroi să se scoale, se prăvăli pe o coastă şi se răsturnă jos, trîntind pe soldatul ce se plecase peste dînsul. Casca se rostogoli pînă lîngă mine. Rănitul rămase pe pămînt, zbătîndu-se, iar faţa i se acoperi ca de un văl negru, ce se întindea cu încetul şi pe jos : îi izvora sîngele din cap.

Toate acestea s-au petrecut cît ai clipi. Nici n-am avut vremea să mă înspăimînt. Aproape în aceeaşi vreme putusem auzi, la spate, glasul mamei : „Ce-i aici ?" Apoi acel al tatei, întrebînd pe soldaţi : „Ce e, ce faceţi ?" Cînd mama se apropie şi înţelese ce se petrecea, şi cînd, întorcîndu-se, mă zări pe mine, se azvîrli, cu un ţipet, să mă ieie în braţe : „Pentru numele lui Dumnezeu, ce cauţi tu aici ?" Mă ridică, apoi îmi întoarse capul cu mîna şi mi-l sprijini de umărul ei.

În această vreme veni şi mătuşa Smaranda. Am auzit scrîşnetul chibritului ce aprindea lumînarea, am auzit cele cîteva cuvinte, întretăiate, ale soldatului

ce povestea tatei : „Un zid dărîmat... da, peste dînsul... scos de supt dărămăturile unei bolţi"... Apoi o clipă de linişte, şi pe urmă un suspin, un suspin lung, de uşurare, ca al unui om care se aşază să se odihnească după un drum lung. Simţii tremurul mamei. Tata o luă de braţ : „Hai, ce stai şi tu ; hai, dragă". În urmă, glasul bătrînei tînguia : „Smărăndiţă, Smărăndiţă !"

În noaptea aceea n-am putut dormi. Într-un răstimp mi se păru că lumina candelei se înalţă, se supţiază şi se toarce mereu din caierul luminat al paharului, apoi se întinde de se strînge ghem împrejurul unei căşti mari ce spînzura deasupra patului meu. Am ţipat, a alergat mama lîngă mine, şi toată noaptea mi-am simţit mîna într-a ei.

A doua zi m-am jucat, ca de obicei. Tot ce privisem cu o seară mai înainte se ştersese ca un vis. La întîmplarea din seara trecută nu mai gîndeam, cum nu mai gîndeam la zgîriiturile care mă usturaseră numai în clipa cînd mi le făcusem.

Dar a treia zi, rînduri-rînduri, soldaţii treceau în pas domol, cu toţi ofiţerii lor, cu drapelul şi cu goarnele ce sunau, duios, o rugăciune. „E o paradă, îmi spuse mama, care mă ţinea în braţe, o paradă, ştii, ca atunci cînd a venit generalul." Eu n-am crezut ; căci de la fereastră am văzut sicriul purtat pe un tun, iar deasupra sicriului, *casca*. Şi atunci din nou mi-a răsărit în minte seara aceea.

Din nou am văzut pompierul întins jos, vărsîndu-şi chinul în suspinul adînc ce mi se păruse că ieşise de supt pămînt. Mi-am dat seama că acum îl duceau undeva, departe, că-l luau de lîngă toţi ai lui, săracul ! Şi-am avut acea presimţire nedeslușită a despărţirii ce cîndva nu se poate înlătura, presimţire care se naşte o dată cu noi. Nu pricepusem

tot, dar înţelesesem destul. Şi, ca şi cînd cineva ar fi vrut să mă despartă şi pe mine de mama, am cuprins-o de gît cu amîndouă mînile şi-am plîns, zguduitor, cea dintăi durere a mea.

Sămănătorul, an. V, nr. 38, 17 septembrie 1906

MOŞTENITORUL

Mă rog, ce avea lumea să i se amestece în afaceri ? Mai zilele trecute, cînd împlinise pe un datornic, să-l omoare şi mai multe nu : Că e un hain ; că suge sîngele oamenilor ; că nu crede nevoile nimănui ! Ba le crede, le crede foarte bine, dar are şi el necazurile lui. De unde pînă unde au luat-o că e dator să-şi împartă banii, în grămezi, pe la pragurile celor ce nu au ?! Pînă şi de îmbrăcămintea lui se legau. Acum cîteva clipe îl întîlni Gheorghe Poiană, casapul : „Ei ! da' nu te-am văzut de un car de vreme, vecine Vasile !" „Ia, de-abia acum m-am îndurat să ies din casă, să-mi cumpăr o căciulă", îi răspunsese. „Cum să-ţi cumperi o căciulă ? Asta-i veche ; sau poate ai luat-o din hala vechiturilor ? Toată-i mîncată de molii." Parcă i-ar fi tras o palmă. „Ei şi ? îi zisese. Eu am luat-o ca să-mi ţie cald. Îmi ţine ? Înseamnă că-mi slujeşte. Dacă nu slujeşte şi ochilor dumitale, asta nu mă priveşte. Eu nu dau parale pentru ochii altora." Şi plecă furios. Dar casapul îi strigă, de răsună uliţa : „Mai bine ai da-o nepotu-tău şi ţi-ai lua alta !"

În asta îl loveau toţi : nepotul şi nepotul. N-aveau decît să-l îmbrace ei dacă-i purtau atîta de grijă !... Cine dracul îl pusese să-şi ridice casă în mahalaua în care dase cu împrumut ? Aşa-i trebuia ! Gîndind astfel, Manea mergea fără să audă lătrăturile cînilor, cari totdeauna îl luau drept un necunoscut. Nici nu-şi dete seama cînd ajunse în ograda lui. Pe stratul de ninsoare, aşternut pe cărare, văzu urme de paşi.

— Hm, mormăi, iar vreun calic !

Şi din nou se dojeni. Cine-l pusese oare să-şi ridice casă în mahalaua asta ?

În odaie, slujnica, o babă hărţăgoasă, pripăşită de nevoi pe lîngă gospodăria lui, făcea focul. Manea o întrebă :

— Cine a fost pe aici ?

— Păi, Grecul, răspunse baba. Vai de capul lui !

Manea îşi scoase paltonul, se mai învîrti prin casă, gîndind la tovarăşul bun de odinioară, la Grecul, cum îi ziceau cu toţii, apoi vîrî mîna în buzunar.

— Na cincizeci de bani, cînd o veni să-i dai şi să mă lase-n pace.

Ca şi cînd baba n-ar fi înţeles, moşneagul i se apropie de ureche şi-i ţipă :

— Şi să mă lase-n pace, m-ai auzit ?

— Ho, am auzit ! răcni baba, căreia bătrînul îi răbda toate pentru că nu-i cerea decît hrana.

Baba mai vroi să spuie ceva, dar cuvintele casapului veniră din nou în amintirea lui Manea, îl cuprinse o toană de furie şi izbucni :

— Mă rog, căciula asta e mîncată de molii ? E mîncată de molii căciula mea ? Ei, şi chiar de-o fi, îmi ţine mie cald ? Ce le pasă lor ? Şi de ce-mi tot scot înainte, zor-nevoie, pe nepotu-meu ? Eu nu vreau să ştiu de dînsul !

Baba nu-i mai dete vreme să urmeze ; începu ea :

— Ba să ştii. Trebuie să ştii, că e din sîngele neamului dumitale. A fost şi adinioarea pe aici, am vrut să-ţi spun şi mi-ai tăiat vorba. E slab şi gol, îngheţat de frig, de-i erau mînile tari ca ciolanul. A venit să-i dai de un palton, de un cojocel măcar.

— Să-i dea maică-sa, răcni Manea, e al ei !

— Dar maică-sa ţi-i soră.

— Dacă mi-i soră, să adune, ca frate-său. Eu am strîns ban lîngă ban.

— Ai avut de unde, răspunse baba.

— Lasă, că tot el o să mă moştenească ! ţipa bătrînul, scos din fire. Tot el. Şi ce-a făcut pentru asta ? Nimic, nici n-a dat din mîni ! O să-i cadă bogăţia de-a dreptul în palmă, ca o pară coaptă. Se apropie de babă şi, cu ochii scoşi, cu spume la gură, ca un apucat, urmă, cu glasul răguşit : A umblat el pe ploi, pe viscole după paraua intrată pe mîni străine ? Şi-a sfărîmat el picioarele în bolovanii uliţelor ? L-au rupt pe dînsul cînii ? A auzit el ocările şi blestemele pe care le-au auzit urechile mele ? L-a urît pe dînsul lumea şi l-a arătat cu degetul, ca pe mine ? Nu. Şi cu toate astea el o să tragă folosul banilor ăstora ; pe cînd eu voi putrezi colo, între patru scînduri. Iată pentru ce am trăit o viaţă de cîne ! Şi să-i dau eu, cu mîna mea, banul ? Eu ? Să-i deie legea, după ce voi muri, legea făcută de trîntori, legea care opreşte să mă scoboare cu banii strînşi, grămadă, lîngă mine, în pămînt. Lasă-l să tremure. Lasă-l să moară ! Cel puţin aşa n-oi şti eu mîna care o să-mi împrăştie bogăţia.

Manea se înecă, glasul parcă i se curmă. Baba se uită la el cu ochi sălbatici, de huhurez, şi-i zise :

— Uite-l, vine iar ; spune-i şi lui, în faţă, să te cunoască, încaltea.

Uşa se deschide încet. Un chip galben, cu ochii în fundul capului, un trup slab, subţiat parcă şi mai tare în pardesiul ferfeniţit, căpătat de pomană, lunecă uşor, ca o vedenie, pînă lîngă bătrîn şi se plecă să-i sărute mîna. Manea şi-o trase repede, se uită la trupul înfrigurat, ce tremura, îşi aminti la ce venea copilul să-l roage şi apucă marginea pardesiului între degete, prefăcîndu-se că-i încearcă grosimea. Apoi, cu glasul schimbat, miorlăitor, îi vorbi, arătînd parcă bucurie :

— Ei ! te-ai îmbrăcat pentru iarnă ! Te-ai făcut cu palton ! Da' ştii că-i gros, e foarte gros. Da, da. Îmi pare foarte bine c-ai venit să-mi arăţi şi mie. Aşa... Acum du-te, că am puţină treabă. Şi, împingîndu-l spre uşă, urmă să-i vorbească : Da' ştii că ţi-i gros paltonul ! E chiar gros... Îmi pare bine, da, da, foarte bine.

Şi închise uşa după băiat.

Convorbiri critice, an. I, nr. 1, 1 ianuarie 1907

GRUŞAN

Lui Costin Petrescu

Făcusem inspecţia şi mă grăbisem să ajung în odaia largă, de scînduri, a cantinei, în care ne întîlneam, în fiecare seară, ofiţerii aflaţi în tabără. Veneam cu toţii, şi tineri şi bătrîni, mulţumiţi că puteam sta puţin, unii lîngă alţii, fără să fim strînşi în chinga legilor milităreşti. Astă-seară se adunaseră mai mulţi ca de obicei, căci veniseră şi ofi-

ţerii regimentului de cavalerie ce sosise dimineaţa. Toţi vorbeau despre una şi alta ; eu îmi aşteptam ceaiul obişnuit, cînd intră un căpitan de călăraşi, salută pe maiorul ce sta la o parte, singur, apoi se îndreptă spre alţi doi căpitani bătrîni, camarazi de-ai lui, şi le spuse tare :

— Ştiţi că s-a împuşcat Gruşan ? Uite, citiţi...

Se făcu tăcere. Unul din căpitani luă jurnalul şi citi cu glas tare :

— „Aseară s-a împuşcat generalul în retragere Gruşan. Pricina acestei fapte e necunoscută." Omul acesta nici nu putea să moară altfel, zise căpitanul.

Iar cel ce adusese vestea se întoarse spre ofiţerii tineri şi le spuse :

— Ei, băieţilor, voi nu ştiţi cine a fost Gruşan ; n-aţi văzut astfel de şef, şi nici n-o să vedeţi. Noi, cei cu părul cărunt, am apucat alte vremuri, dragilor.

Atunci, din fundul odăii se ridică un sublocotenent de vînători, foarte tînăr, cu mustaţa de-abia răsărită, subţire la trup şi slab la faţă, căruia camarazii, de plăpînd ce era, îi spuneau : Duduia.

— Domnule căpitan, zise el cu glasul tremurat, eu n-am apucat vremurile cele grele ; cu toate acestea, am cunoscut pe generalul Gruşan : l-am văzut pe cînd eu eram copil şi dînsul colonel. Dacă-mi daţi voie, vă pot povesti cum m-a făcut să simt cea mai grozavă spaimă ce am avut-o în viaţa mea.

Toţi şi-au tras scaunele mai aproape, iar maiorul se sculă de la masă, mişcat parcă, veni pînă lîngă ofiţer şi, uitîndu-se drept la el, rămase să-l asculte în picioare.

Sublocotenentul stătu cîteva clipe, apoi, hotărîndu-se, povesti :

— Mi-am petrecut copilăria în Iaşi, în casele în care mă născusem, atît de aproape de cazarmă, încît răsunau comenzile pînă la noi. Casa fiind împărţită în două, partea dinspre cazărmi se închiria ofiţerilor. Acolo am văzut mulţi militari.

Unul dintre aceştia era şi colonelul care se ducea acum. Regimentul primise ordinul de plecare, şi dînsul venise să-şi ia ziua bună de la mătuşile mele. Cum eram bolnav, s-a apropiat de pat, mi-a dat mîna şi mi-a urat însănătoşire grabnică. Apoi l-am auzit cum spunea în sală că se-nţelesese cu comandantul regimentului ce venea să se mute la noi, în locul lui.

Peste două zile un furgon aducea lucrurile chiriaşului.

Ardeam de nerăbdare să văd pe colonelul cel nou, dar boala mă vînduse patului. Zilele îşi luară mersul lor obişnuit. Alături parcă nu stătea nimeni. Chiriaşul nu da nici un semn de viaţă. Pesemne pleca dimineaţa, cum se lumina, şi se întorcea tocmai seara. Nici mătuşile nu-i putuseră încă vorbi. La urma urmei, nu era nici o grabă. Mai grăbit eram eu, care, la vîrsta mea, vreo treisprezece ani, legam prietenie şi cu cei tineri, şi cu cei bătrîni.

Dorinţa mea de a vedea pe colonel crescuse. Dar în aceeaşi vreme aşteptam cu o frică nemărginită clipa întîlnirii. Căci aflasem, fără voia mea, multe despre el de la o slujnică, ce vorbea seara, alături, în odaie, cu fata din casă. Toate cele povestite le auzise de la ordonanţă, care, la rîndul lui, le primise, ca un fel de spovedanie, de la cel dinainte: colonelul fusese în război; avea un semn în obraz, dar nu se prea băga de seamă din pricina bărbii. Era răstit la vorbă. Îşi bătea ordonanţa, dar apoi îi da bani mulţi. Avea patima călăritului, umbla călare zi şi noapte. Şi de frica lui îi ştia şi calul, cît era

el de zmeu. Îl chema Gruşan, iar ofiţerii îi ziceau: Gruşan-Sălbatecul.

L-am văzut întăiaşi dată într-o zi de primăvară. Mă însănătoşisem şi mă plimbam prin grădină. Deodată aud un tropot, apoi o smuncitură şi un nechezat. Mă întorc. Trei soldaţi aduceau un cal negru ca tăciunele, cu gîtul înecat în coama ce se răsfira peste capul în care se zbătea albul ochilor. În aceeaşi clipă se deschise uşa. Colonelul ieşi în scară. Vederea lui m-a înfricoşat mai mult.

Era înalt, spătos, cu o barbă mare, neagră, ce-i pornea aproape de lîngă ochii adînci, întunecaţi. Genele îi acopereau pleoapele. Iar chipiul îi umbrea fruntea pînă lîngă cuta adîncă dintre sprincene. Dînsul se scobori încet, apoi porunci: „Daţi-i drumul!"

Calul, simţindu-se slobod, vroi să sară, dar glasul detună groaznic: „Stai!"

Calul rămase pironit locului.

Stăpînul îl privi drept în ochi, parcă-l vrăjea, apoi făcu un pas deoparte... Mă zări.

„Vino aici", îmi zise.

Simţii că nu-mi mai bate inima. Toate dimprejurul meu parcă se şterseseră. Nu vedeam pe nimeni, afară de el. Mi se părea uriaş. Fără voie, păşii spre dînsul. Mă luă de mijloc şi, mai înainte să pot scoate un cuvînt, mă zvîrli călare. Glasul răsună iar: „Stai!"

Calul şi cu mine făceam în clipa aceea un singur trup răscolit de spaimă, cu nervii uniţi într-o singură tremurare.

Apoi colonelul mă luă jos, puse piciorul în scară şi se şterse ca o vedenie din faţa mea.

Am căzut din nou bolnav de moarte, în prada celei mai puternice spaime. Am zăcut întreaga primăvară, fără ca mătuşile mele să ştie pentru ce m-a

întors boala. Nu le spusesem nimic despre întîmplarea care nu putuse ieşi din mintea mea nici după ce mă însănătoşisem, nici chiar după ce scăpasem de groaznicele visuri ce-mi cutreierau somnul.

Şi totuşi pe urmă doream să mai văd pe sălbatecul soldat. Nu ştiu de ce îmi închipuiam că n-aş mai fi tremurat pe spatele calului...

Era pe la mijlocul iernii. Auzisem că şi regimentul acesta trebuia să plece numaidecît. Toată ziua mă plimbam prin grădinuţă, dar pe colonel nu-l puteam zări. Mă hotărîi să mă scol dis-de-dimineaţă în cele cîteva zile ce mai rămăseseră pănă la plecarea lui. A doua zi de la hotărîrea mea, tocmai mă îmbrăcasem şi priveam pe fereastră dealul din faţă, acoperit de mii şi mii de cioare ce stăteau încă, aripă lîngă aripă, pe omătul pe care îşi petrecuseră noaptea. Deodată răsunară alături vuiete şi văd slugile alergînd într-acolo. Mi-am luat repede paltonul şi m-am dus şi eu. Ce se întîmplase ? Calul, mai sălbatec decît oricînd, trîntise pe cei ce-l ţineau şi, într-o smuncitură, scăpă din mînile lor. Ordonanţa se repezi, vroi să-l oprească, dar lunecă, şi calul îl lovi cu picioarele dinapoi în piept. Toate acestea le istorisea, de-abia vorbind, un biet soldat colonelului, care, îngenuncheat, descheia haina celui lovit. Acesta din urmă rămăsese lungit jos, cu albul ochilor întors în afară, cu gura deschisă, plină de sîngele ce picura, înroşind omătul. După cîteva tresăriri uşoare, îşi dete sufletul. Atunci se auzi în poartă tropotul calului. Nişte călăraşi îl prinseseră şi-l aduceau. Colonelul tresări, se sculă repede şi se aruncă strigînd : „Lăsaţi-i dîrlogii !"

Cînd se opri în faţa calului, repezi mîna şi-i izbi un pumn straşnic în frunte. Calul se ridică în două picioare, vroi parcă să se arunce asupra stăpînului

său, dar, ameţit, căzu pe spate, ca şi cum s-ar fi topit. Gruşan, care apucase dîrlogii, se prăvăli şi el. Dar într-o clipă se ridicară amîndoi, se înfruntară ca doi duşmani de moarte, apoi colonelul scoase un strigăt spăimîntător, se aruncă în şea, smunci dîrlogii, învîrti calul în loc şi se năpusti pe poartă. Peste puţin l-am văzut pe deal, intrînd săgeată printre miile de cioare care se ridicară, deodată, într-un vaier asurzitor, acoperindu-l, înfăşurîndu-l ca-ntr-un zăbranic, şi nu l-am mai zărit, ca şi cum nenumăratele paseri negre l-ar fi răpit în zborul lor spre cer.

De atunci nu l-am mai întîlnit niciodată.

Sublocotenentul îşi trecu mîna peste faţă, vroind să gonească parcă această amintire. Toţi tăceau. Atunci, maiorul, care nu se mişcase toată vremea cît povestise ofiţerul, se răzimă cu spatele de părete şi spuse, cum şi-ar fi vorbit lui :

— Da, aşa era dînsul. Rămase o clipă cu privirile pierdute în gol, apoi adăogă : Pentru că e vorba despre un om cum nu trec mulţi prin viaţă, şi fiindcă dînsul astăzi nu mai este, o să vă povestesc, domnilor, într-adevăr cea mai grozavă întîmplare din viaţa lui, şi dintr-a mea, care am fost martor.

Maiorul se opri puţin, voind să-şi stăpînească glasul ce tremura, ca şi al sublocotenentului ; pe urmă începu :

— În ajunul războiului eram sergent în regimentul de călăraşi pus supt comanda colonelului Gruşan — Gruşan-Sălbatecul. I se zicea astfel în urma unei întîmplări : Într-o dimineaţă, pe toate ordinele de zi în josul cărora era iscălit dînsul, se găsi adăogat : *Sălbatecul*. De atunci i-a rămas porecla. Prin ce împrejurare, nu-mi aduc aminte, căpătasem în-

crederea acestui om, de care se fereau cu toţii. Aşa se face că aveam dese însărcinări din partea lui.

Într-o seară, cu vreo două zile înainte de plecarea noastră spre cîmpul de război, mă întorsesem dintr-un sat îndepărtat, unde fusesem trimis de către colonel să văd dacă se găsea fînul trebuincios. Plouase ziua întreagă, drumurile se desfundaseră, calul răzbea cu greu prin glod. Întîrziasem, şi toată vremea mă gîndisem cu grijă la întîlnirea cu colonelul, căruia trebuia să-i raportez. Cînd am intrat în cort, l-am găsit în picioare, uitîndu-se, cu ochii lui întunecaţi, la ordonanţa ce-i povestea ceva, dar care, în clipa venirii mele, tăcuse. Am rămas lîngă uşă, cu mîna la cozorocul capelei, aşteptînd. Comandantul se uită la mine, apoi îmi porunci: „Ia-ţi calul şi vino".

M-am dus la conovăţ, mi-am luat calul, care rămăsese cu şaua pe el, şi m-am întors. Colonelul şi cu ordonanţa încălecaseră. O luarăm îndată la trap în lungul bivuacului, pînă ce trecurăm de el. Ploaia se înteţise, începuse să bată un vînt care ne arunca picăturile în faţă; caii lunecau, iar al meu, obosit, de-abia se putea ţine pe urma celorlalţi doi. Repede am băgat de seamă că nu luasem şoseaua şi că tăiem cîmpul de-a dreptul. M-am uitat înapoi: luminile din bivuac rămăseseră în urmă tare, înspre stînga. Trecusem şi pe lîngă păduricea pe care o cunoşteam, apoi ne pierdurăm cu totul în întunericul adînc. Eram deprins cu obiceiurile colonelului, îmi închipuiam că poate voia să facă el singur o recunoaştere, dar nu ştiu cum, de astă dată, o presimţire neînţeleasă mă nelinişte. Încotro apucasem, nu ştiam. Mergeam în bobote, ca înspre pierzare. N-am să uit niciodată drumul acesta.

Deodată colonelul lăsă calul mai încet şi chemă ordonanţa, îl apucă de mînă, ca să călărească scară

la scară, şi-l întrebă. Acum eram aproape ; am auzit bine întrebările şi răspunsurile : „Nu era nimeni acasă, nici o slugă ?“ „Nu.“ „Pe unde l-ai văzut ?“ „Pe fereastră.“ „Cum ?“ „N-am găsit pe nimeni să dau scrisoarea şi m-am uitat pe geam, să văd pe cineva.“ „Ce făceau ?“ „Stăteau la masă.“ Colonelul tăcu, apoi întrebă din nou : „Cînd ai dat scrisoarea, ce ţi-a spus duduca ?“ „Nimic, a luat-o.“ „Bine !“ O scăpărare de lumină îmi trecu prin minte. Începusem să înţeleg. Mergeam la moşia colonelului. Nu mai fusesem acolo, dar mi se spusese că nu-i departe de tîrg. Cine să fi fost însă acela pe care îl văzuse ordonanţa ? Şi atunci îmi amintii de unele vorbe ce umblau printre soldaţii ce se duceau la comandant acasă. Sufletul mi se strînse şi mă rugai în gînd lui Dumnezeu să nu se întîmple nimic.

După vreo trei ceasuri de drum, ne-am oprit la poarta curţii. Am descălecat şi-am legat caii de parii gardului, am aruncat mantalele pe ei, apoi ne-am furişat în ogradă. Nu se vedea decît o dungă de lumină pe după o perdea.

Colonelul se întoarse spre ordonanţă şi-i porunci : „Du-te şi te uită pe geam !“ După o clipă soldatul veni. „Acolo-s ?“ „Acolo.“ O luarăm pe după casă, scoborînd ; colonelul se opri în dreptul unei uşi înguste. Apucă de clanţă, puse umărul, împinse cu puterea lui grozavă, şi uşa se deschise, scîrţîind uşor. Suirăm cîteva trepte şi intrarăm pe o sală. În clipa aceea am auzit cum colonelul duce mîna la toc şi scoate revolverul. Simţeam că inima nu-mi mai bătea ; aş fi fost bucuros să cad mort. Păşeam în vîrful picioarelor. La uşa odăii, pe fereastra căreia se uitase ordonanţa, colonelul se opri, apoi o deschise deodată. Doamne ! parcă sînt acolo, la spatele lui. Într-o scăpărare s-a petrecut totul : ea

stătea pe marginea patului ; un bărbat, în picioare, lîngă dînsa, îi vorbea. Pe masă era aprinsă o lumînare. Cînd Gruşan trecu pragul, femeia lui se ridică şi întinse mînile în faţă, ca şi cum ar fi vrut să se ferească de o vedenie. În clipa aceea revolverul detună, dînsa scoase un strigăt, căzu pe pat, apoi se rostogoli jos. Bărbatul, un om voinic, părea că nu-şi pierduse cumpătul, luă un scaun şi-l aruncă spre colonel, dar nu-l lovi. Alte două detunături, una după alta, cutremurară casa. Bărbatul se prăbuşi cu faţa în sus pe podele. Colonelul puse revolverul în toc şi se duse lîngă fereastră. „Intraţi înăuntru !“ ne porunci. Am intrat încet, cutremuraţi de groază. Ordonanţa rămase lîngă uşă, eu m-am dus aproape de sobă. De unde stam, vedeam amîndouă trupurile întinse, aproape unul de altul. Dînsa murise ; avea faţa albă ca varul, ochii deschişi, încremeniţi de groază, părul despletit, mînile date în lături, ca o cruce. Rănitul se muncea grozav, în zvîrcoliri, apăsîndu-şi pieptul cu mîna în partea dreaptă, unde i se înroşise cămaşa de sînge. Din gît îi ieşea un horcăit înăbuşit, întretăiat. Gruşan îl privea.

Deodată, ca venit de supt pămînt, se auzi jalnic, rugător, glasul muribundului : „Apă, apă !“ M-am uitat pe masă, am văzut o sticlă plină, am vrut să întind mîna să o iau, să-i torn în gură, cînd, fără voie, privii spre fereastră : ochii colonelului luceau sălbatec, pironindu-mă locului. Glasul răsună din nou, mai sfîşietor. La fiecare rugăminte, ochii comandantului se îndreptau spre mine, ţintuindu-mă în loc.

O sfîrîitură mă făcu să tresar pînă în adîncul sufletului : lumînarea se trecuse, pîlpîi de cîteva ori şi se stinse. Aşa, rămaşi neclintiţi, şi-n întu-

nericul ce ne învăluia, glasul muribundului răsuna mai spăimîntător. Eu parcă tot vedeam ochii scînteietori ce mă opreau să întind mîna. Afară ploaia bătea în geamuri, livada se frămînta foşnind zbuciumat, jos uşa deschisă pocnea bătută de vînt. Într-un tîrziu se auzi scrîşnetul unui chibrit ; la flacăra lui, faţa colonelului se lumină groaznic, o clipă. Fuma. Vîrful ţigării sclipea ca o scînteie, aprinzînd parcă, la fiecare dată, mustăţile şi barba răzbunătorului. După cîtăva vreme, ţigara se stinse. Apoi am stat aşa, în întunerecul nepătruns, pînă cînd, de după geamuri, se împrăştie lumina sură a zorilor întunecate de nori. Încetul cu încetul ochii-mi începură să desluşească lucrurile şi oamenii din odaie. Ordonanţa se răzimase de uşorul uşei, spaima părea că-i luase cunoştinţa. Colonelul rămase locului. Moarta se uita îngrozită. Rănitul deabia mai răsufla, mişca buzele, dar vorbele i se stingeau în gît. Setea îl mai chinuia poate. Şi cum parcă aşteptase lumina zilei ca să mai vadă o dată pe aceea pentru care murea, deschise ochii, vroi să se ridice, scoase un gemăt adînc şi rămase nemişcat. Colonelul încruntă sprincenile, se apropie, se uită lung la mort, apoi spuse : „Haidem !“

Am încălecat caii aproape înţepeniţi de răceala ploaiei şi ne-am depărtat de casa în care, după dragoste, intrase moartea.

Maiorul tăcu. Ne-am despărţit şi-am plecat în pîlcuri, ca şi cum ne-ar fi fost frică să străbatem singuri întunericul nopţii.

Convorbiri critice, an. I, nr. 3, 1 februarie 1907

INECATUL

Gheorghe Nicoară, călăraş cu schimbul, şi frate-său, un băieţandru căruia nu-i mijise mustaţa, veniseră să adape caii în Siret. Cum scoborau spre vad, băiatul spuse :

— Ia te uită, bădiţă, colo, supt mal, ce buştean a adus apa !

Călăraşul privi într-acolo, apoi strînse calul în călcîie şi intră pînă la mijlocul rîului. După ce se uită, ţipă deodată :

— Îra, măi, un om înecat !

Băieţandrul încremeni locului. Călăraşul îi strigă :

— Fugi pănă ici la moară şi cheamă pe moş Vasile.

Băiatul lovi cu funia căpăstrului în cal şi o luă spre moară. Se întoarse repede înapoi. Morarul nu era acolo.

— Atunci repede-te şi adu pe tătuca. Luaţi şi o frînghie.

Rămas singur, călăraşul se apropie să se uite. Privi îndelung. Înecatul fusese izbit de apă în mîncătura malului şi se prinsese între nişte rădăcini. Şuvoiul îl bătea, mai să-l smulgă să-l ducă la vale.

Călăraşul auzi nişte glasuri, se întoarse şi, cunoscînd pe cei de pe mal, le răcni :

— Măi Toadere... Năstase... veniţi, că-i un om înecat ! Hai de l-om scoate !

Flăcăii rămaseră puţin pe gînduri, apoi scoborîră povîrnişul. După ce se uitară într-acolo, unul se scărpină în cap şi spuse :

— Păi... cum să-l scoatem, măi Gheorghieş ?

— Iaca bine. O să vie tata, o s-aducă o frînghie, l-om lega şi l-om trage pe mal. Călăraşul se uită înspre sat : Uite-l, vine.

Peste puţin, sărea de pe cal un ţăran cărunt, dar voinic.

— Uite-l colea, tată, între rădăcini.

Ţăranul îşi scoase opincile şi intră în apă pînă la brîu, de veni lîngă feciorul său. După ce privi, se scutură şi zise: „Haidem!“ Călăraşul descălecă, cei doi flăcăi nu se mai codiră, veniră şi dînşii. Băieţandrul se întorsese; privea de pe mal.

Ţăranul desfăcu funia ce o avea încolăcită pe după umăr:

— Aşa! Să-l legăm.

Îşi suflecă mînecile, înnodă capul frînghiei de un braţ al înecatului, supţioară, apoi luă capătul celalt, îl trecu de două ori împrejurul pieptului calului şi-l aduse să-l lege de celalt braţ, ca un ham.

— Bine! Acum desfaceţi rădăcinile.

Flăcăii dădură la o parte rădăcinile, călăraşul apucă de căpăstru calul şi, încet-încet, îl scoaseră în susul apei, pe mal.

Tocmai atunci venea şi morarul, moş Vasile. Flăcăii îl chiuiră, şi dînsul scoborî către ei. Era un bătrîn scurt, cu mustăţile roase, cu ochii mici, lucitori supt căciula albă, ţuguiată.

— Da' ce-i, feţilor? Ce-aţi pescuit?

Cînd văzu pe cel înecat, îşi dădu căciula pe ceafă şi se apucă de păr:

— Păi bine, mă, ce n-aţi lăsat *rumînul* să se ducă la vale? Boclucuri de *iste* îmi trebuiesc mie? Şi dumneata, bade Dumitre, doar eşti om bătrîn, şi te potriveşti *copchiilor!*

Tatăl călăraşului se apropie de moşneag şi-i răspunse:

— Nu ţi-e ruşine la obraz să grăieşti aşa? Da' ista n-o fost şi el om, ca mine şi ca dumneata? Ce-i cîne să-i dau drumul pe apă?

Moşneagului îi sticleau ochii şi prinse să fluiere a pagubă, apoi zise :

— Păi dacă aş fi prins pe toţi umflaţii cari au trecut pe ici, vă mai măcinam eu făină ? Mai stătu puţin pe gînduri şi adăogă : Păi asta-i treaba *primarului.*

— A lui, răspunse călăraşul, mă duc să-l chem. Da' pănă atunci dă un ţol, o rogojină, să-l învălim.

— Da' lasă-l că *deghe* s-o-mprimăvărat, nu arde aşa soarele, bodogăni bătrînul şi rămase uitîndu-se la mort.

Ceilalţi se traseră deoparte, vorbind încet.

Călăraşul, văzînd că n-o poate scoate la capăt cu moşneagul tehui, rupse o creangă de mesteacăn, acoperi cu dînsa mortul, apoi plecă după primar...

Vestea se răspîndise repede. Oamenii din sat începuseră să se adune. Veniseră bărbaţi, flăcăi ; cîteva femei stăteau departe, cu mîna la gură, galbene de frică.

Într-un tîrziu, după ce le trecu mirarea, bărbaţii prinseră să vorbească tare. Unul întrebă :

— Măi, cine să fie ?

Altul răspunse :

— O fi de prin tîrgul Romanului, că-i îmbrăcat în straie nemţeşti.

Şi altul încheie :

— Dumnezeu îl ştie !

Dar cum venise primarul, se desfăcu din mulţime un băietan, dădu la o parte frunzele ce acopereau faţa mortului, se uită de aproape, apoi spuse :

— Ista-i din Săbăoani. Îi Pintilie Iepure din Săbăoani. L-am văzut şi zilele trecute în tîrg, îşi cumpăra un *surduc.* Îi Pintilie Iepure din Săbăoani, că doar îl cunosc.

Primarul se întoarse către notar şi-i porunci :

— Atunci *tilifonează* 'mneata la Săbăoani. O fi aşa cum zice băietul.

Notarul porni, mergînd încet, plecîndu-se cînd într-o parte, cînd într-alta, ca şi cînd scotea un picior dintr-o groapă, ca să deie cu celalt în alta.

Deodată, ca ieşită din pămînt, se repezi o babă ţipînd :

— Valeu, valeu, mămucuţă !

Babei i se înecase şi ei, mai acum cîţiva ani, feciorul de-abia întors din oaste. De atunci îşi ieşise din minţi şi bătea drumurile, jălindu-se tuturor.

Se trînti la capul mortului şi începu să bocească în gura mare :

— Valeu, băietul mamei, valeu ! Cum te-ai prăpădit ; cum ţi-ai pus capăt zilelor ! Cine te-o-ndemnat la pierzanie, puiul mamei ! cum nu te-o iubit nimeni pe lumea asta, de te-o lăsat să-ţi răpui zilele !

Un fior trecu prin sufletele oamenilor. O femeie se bătu cu mîna peste gură :

— Păzeşte-mă, Doamne, că alta n-am ce zice !

. . . .

Au stat cu toţii aşa pînă tîrziu, povestind despre toţi înecaţii de pe locurile acelea.

Se înserase. Notarul se găsea în treburi, trecea de la unul la altul, spunînd cum ajunsese la primărie, cum telefonase la Săbăoani, la Roman, parchetului. Dar răspunsul nu venise încă.

Deodată se auzi vuietul unei căruţe purtate în goana mare. După cîtăva vreme, căruţa se opri, şi dinăuntru sări, speriat, galben la faţă, un ţăran. De-abia putu întreba :

— Unde-i frate-meu ?

Primarul îi ieşi înainte :

— Înecatul ţi-e frate ? Eşti din Săbăoani ?

— Ni-i frate, îngînă venitul, căutînd cu ochii spre mal.

— Apoi să-i facem hîrtiile în regulă, o să vie şi domnul procuror, adăogă primarul.

Ţăranul vorbi ca într-aiurea :

— Păi, o să-i vie nevastă-sa, că i-am spus. Eu am luat căruţa asta de la un vecin şi m-am repezit cînd am auzit că l-o adus apele aici. Că îmi moare un copchil acasă... şi mi-i nevasta bolnavă, şi n-am para frîntă-n pungă. Am avut numai leul ista de parale, că vîndusem un lăvicer.

Oamenii se uitară nedumeriţi unii la alţii, iar ţăranul se îndreptă spre mal.

Cînd ajunse lîngă înecat, dădu creanga de mesteacăn la o parte, se uită la dînsul, apoi se puse într-un genunchi şi-i căută buzunarul pantalonilor. Vîrî încet mîna, scoase o pungă, o deschise şi găsi un franc. Pe urmă se întoarse către oamenii care-l urmăriseră şi zise :

— L-am găsit. Că eu i-l dădusem să-mi ieie nişte făină de la moară, şi el, Dumnezeu să-l ierte, s-o hîrjonit cu un flăcău şi o căzut, de l-o luat apa, că nu ştia să-noate. Şi am rămas fără de un gologan... Şi mi-i nevasta bolnavă, şi-mi moare copchilul...

După ce spuse acestea, se duse la căruţă, se sui, întoarse calul şi dădu bici.

Oamenii rămaseră în urmă, încremeniţi, fără să poată scoate vreunul o vorbă.

Convorbiri critice, an. I, nr. 4, 15 februarie 1907

UCIGAŞUL

Ieşeam de pe sala întunecoasă şi umedă a tribunalului. Eram cu un avocat, un vechi prieten al meu. Cum străbăteam cu greutate prin împestriţătura de oameni pe cari patimele şi ura îi poate aduna la un loc, trecu repede, prin faţa noastră, un condamnat, urmat de santinelă. Condamnatul, un domn foarte bine îmbrăcat, ţinea batista la ochi şi plîngea cu sughiţuri.

Prietenul mi-l arătă şi-mi zise :

— Uite-l, a dat foc, pentru ca apoi să fie despăgubit, a lăsat pe drumuri nu ştiu cîte familii, şi acuma, cînd se duce pe un an la puşcărie, plînge ca o muiere. Şi adăogă cu dezgust : Urîţi îmi sînt oamenii ăştia...

— Dragul meu, urmă el cînd ieşirăm afară în uliţă, cît am fost procuror, am avut de cercetat multe fapte. Şi m-am încredinţat că laşii cei mai mulţi sînt printre noi. Dumnezeu să mă ierte dacă-ţi spun că, din cîţi oameni cunosc eu, nu se vor găsi zece care să-şi ia asupra-şi răspunderea faptei îndeplinite. Ca să-ţi dau o pildă de cum ştiu cei mici, cei umiliţi, să-şi primească soarta, să-ţi povestesc o întîmplare.

Am luat-o încet, pe supt copacii umbroşi ce mărgineau uliţa. Prietenul începu :

Eram pe atunci procuror la Iaşi. Se făcuse un omor la drumul mare, şi-a trebuit să plec repede cu trăsura. Am sfîrşit cercetarea uşor ; cînd am ajuns, jandarmii şi puseseră mîna pe şatra printre ţiganii căreia se găsea şi cel ce omorîse proprietarul. Ţiganul era dintre acei cari ucid ca şi cum ar bea un pahar de rachiu, sau ar mînca o găină

de furat. În mintea lui nu trăia deosebirea dintre un fapt şi altul. O bestie. Ăştia nu pot intra în rîndul oamenilor... Mă întorceam spre Iaşi, cînd, într-un sat, în dreptul primăriei, îmi ieşi notarul cu jandarmul înainte şi-mi spuse că, atunci chiar, se făptuise o rănire cu toporul.

Eram foarte grăbit, dar a trebuit să merg. Ne-am îndreptat cu toţii într-acolo.

Ograda era plină de oameni. Jandarmul i-a dat la o parte şi am intrat în casă. Rănitul era un om în vîrsta mijlocie. Primise o muche de topor în cap, la ceafă, dar nu murise. Nu putea scoate însă nici o vorbă. Nici nu se gîndiseră măcar să-l ducă la spital. Am poruncit să-l trimită în trăsura mea şi-am întrebat de cel ce lovise. Era vecinul, un moşneag. Am trecut alături. Într-o odaie joasă, pe pat, lîngă un străjer, sta dînsul. Într-un colţ, în picioare, un om voinic — fecioru-său ; iar lîngă cuptor, bătrîna — nevastă-sa. Cînd am intrat, moşneagul s-a sculat în picioare. M-am aşezat pe un scaun, l-am chemat lîngă mine şi l-am întrebat :

— Dumneata ai lovit cu toporul pe Cristea Dămian ?

Moşneagul răspunse dîrz :

— Eu.

— De ce ?

Bătrînul îşi trecu mîna peste gură, îşi potrivi mijlocul în chimir, se uită pe supt gene la mine, apoi vorbi :

— I-am dat cu barda, pentru că, după ce mi-a înjunghiat purcelul, s-a ţinut şi ţanţoş şi mi-a tras o palmă. Mi-a înjunghiat un purcel, purcel de două luni, şi l-am prins, că l-am văzut cum îl pîrlea dis-de-dimineaţă. Şi aista-i al doilea purcel care mi-l mănîncă, mînca-l-ar... Doamne iartă-mă...

— Ei, îi zic eu, şi pentru un purcel să omori omul ?

Moşneagul dădu cu mîna, să n-am grijă :

— Nu mai moare el, că doar nu l-am lovit să moară. L-a bătut tot satul o dată, şi n-a murit, că-i soi rău. Soiul rău nu moare.

— Şi cum l-ai lovit ?

Moşneagul stătu puţin pe gînduri :

— Păi cum... Ia, aşa, bine...

— Nu : „Aşa, bine" ! Spune-mi, cum ?

— Păi... m-am dus în ograda lui şi i-am zis : „Măi, da' purceii mei îs de făcut pomană pentru sufletul bunică-tei ? De ce mi-i înjunghii, mă, c-o să te ieu de beregată." El atunci, cum era cu barda în mîna dreaptă, a trecut-o în stînga şi mi-a trîntit o palmă zdravănă. Eu i-am smucit barda şi i-am făcut o dată vînt. Şi Dămian numai ce-a căzut moale la pămînt... Eu, cînd am văzut aşa, şi cum eram singur, că nu mai era nimeni cu noi, am strigat la fecioru-meu, să vie, să-mi ajute să ridicăm pe Dămian de jos, că ţipa şi gemea de durere. Pe urmă a venit şi oamenii de ne-a găsit pe amîndoi, pe mine şi pe fecioru-meu, acolo... Iaca aşa...

În clipa aceasta se deschise uşa, intră un jandarm şi-mi aduse vestea :

— Să trăiţi, domnule procuror, pînă la spital rănitul a murit.

La vorbele acestea, moşneagul tresări uşor, dar rămase locului. În tăcerea care se făcu, glasul bătrînei se auzi de lîngă cuptor : „Dumnezeu să-l ierte". Apoi prinse să bocească. Moşneagul încercă să-şi facă cruce, dar se opri repede, spuse numai şi el : „Dumnezeu să-l ierte".

Atunci din colţul odăii ieşi la lumină feciorul bătrînului. Veni, se alătură de tată-său, îl dădu cu umărul mai încolo şi îi zise :

— De-acu, lasă! Apoi se întoarse către mine: De-acu pot să spun: eu l-am omorît. Că tătuca nu credea să moară Dămian, aşa, dintr-o lovitură, şi-mi spusese, acolo, pe loc, să-l las pe dînsul să facă cele cîteva luni de gros, că el tot îi bătrîn, şi eu muncesc mai din greu acasă, şi ajut mai mult mămucăi. Şi eu am lăsat să fie aşa, că Dămian n-a văzut cine l-a lovit, că eram numai eu cu tătuca, şi cînd i-a dat tătucăi o palmă, s-a şi întors să fugă, şi eu, cum eram cu barda în mînă, că cioplisem un par să-l înfig într-o spărtură de gard, am văzut roşu şi l-am lovit pe la spate. Şi dacă a murit, Dumnezeu să-l ierte. Da' eu tot nu puteam să trăiesc să ştiu pe tătuca în gros pentru mine, că m-ar fi muncit gîndul.

Bătrîna bocea mai tare. Moşneagul îşi şterse fruntea de sudoarea ce-i picura pe faţă. Ceilalţi rămăseseră încremeniţi...

L-am arestat. Mai înainte de a-l ridica, mi-a cerut voie să se ducă într-un colţ. Acolo şi-a scos cizmele cu creţi, de şi-a pus o pereche ruptă de opinci. Şi-a lăsat cojocelul cel bun de pe dînsul şi a luat un mundir vechi. A sărutat pe rînd mîna bătrînilor, şi-am dat să plecăm. La uşă se opri, de chemă pe tată-său. Apoi se căută în sîn, scoase o basma, o desfăcu şi luă dintr-însa o hîrtie galbenă. O întinse moşneagului şi-i spuse:

— Iacă hîrtia de plata ghirului; că te-o pune să-l mai dai o dată.

Apoi plecă fără să privească înapoi.

M-am plimbat încă mult cu prietenul meu, dar n-am mai vorbit nici unul. Ne cercetam sufletele.

Convorbiri critice, an. I, nr. 5, 1 martie 1907

Prietenul mă dojeni:

— Pentru ce stai de o bucată de vreme atît de posomorît?

Nu mă simţeam tocmai bine; i-am răspuns:

— Sînt cam bolnav.

— Mofturi! Ţi-a intrat în cap, ca la babe, că eşti bolnav, şi-o ţii morţiş. Priveşte frumuseţea dimprejurul tău şi-o să vezi cum te însănătoşezi. Eşti doar poet!

Intram cu trăsura printre lanuri de rapiţă; un vînt uşor legăna floarea galbenă, aurită în revărsarea celor dintăi raze ale soarelui. Pe margini, în zări, pădurile rămîneau în urmă, albăstrii, păreau că lunecă una după alta, pe faţa cerului, ca nişte nori. Cîte un ciocîrlan se ridica deodată, din faţa calului, şi zbura pe o parte, ciripind ascuţit.

Privelіştea îmi întări puţin sufletul.

— Ei, şi ce ai? mă întrebă batjocoritor prietenul.

— Mă cam doare capul.

Prietenul ridică puţin sprincenele, zîmbi în colţul buzelor şi suspină prelung.

— Ei, dragul meu, zise dînsul, ce păcat că nu se poate înlocui şi capul, ca ochiul lui Gavrilă Turculeţ!

Îi cunoşteam de mult meşteşugul de povestitor. „Întîmplarea cu ochiul lui Turculeţ trebuie să aibă hazul ei“, mi-am zis, şi l-am rugat să mi-o spuie.

— Ce-o să-ţi povestesc, începu prietenul, s-a petrecut acum vreo trei ani. Eram, ca şi acum, doctor de plasă la Urziceni, în apropiere de Bucureşti. Am fost totdeauna atras de capitală, ca fluturii de flacăra lumînării. Îţi cam pîrleşti din cînd în cînd aripile, nu-i vorbă, dar, cînd nu poţi zbura, Bucu-

reştiul îţi dă mijlocul să te tîrîi, şi tot e bine. Eram, după cum ţi-am spus, doctor de plasă. Foarte iubit de ţărani, făceam şi pe duhovnicul, în ciuda popii. Le iertam păcatele pe-un cap, fără de parale, bineînţeles. Aşa, nu m-am mirat de loc cînd, într-o bună dimineaţă, m-am pomenit cu Turculeţ că vine să-mi vorbească. Dar întăi să ţi-l descriu. Închipuie-ţi un băietan încă o dată mai înalt şi mai gros ca mine, bălan, cu nişte buze cărnoase, cu faţa rotundă, ce, dimpreună cu părul cîrlionţat, ieşea de supt pălăria mare, purtată pe ceafă, ca o floarea-soarelui. Ţinea totdeauna mîna dreaptă afundată în chimir, gata să plătească. Ş-avea un mers neobişnuit : cînd călca, se ferea parcă să nu desfunde pămîntul. După cum ţi-am spus, numai ce-mi răsare namila asta de om înaintea mea, în cerdac.

— Ce mai veste, Turculeţ ? îl întreb.

— Bună, sărut mîna.

— Ce e ?

— M-aş însura, coane...

Îmi spunea vorbele acestea ca şi cînd aş fi putut să-l opresc de la isprava ce-şi pusese în gînd.

— Bine, Turculeţ ; şi pe cine iei ?

— Pe Zamfira.

— Lui Săftoiu ?

— Lui !

— Ehe ! Halal de tine ! am adăogat.

Fata era cea mai bogată de prin părţile acelea. Fată de mocan cu cîteva mii de oi, ce crezi !

Flăcăul se înfierbîntase :

— Îmi dă şi zestre mare. Îmi dă casele din deal, o vie, două perechi de boi, o vacă şi, pe deasupra, trei sute de oi. Îmi dă zestre bună. Nu-i vorbă, urmă el mai afundîndu-şi mîna în chimir, parale am şi eu, dar tot nu strică să ai mai multe.

Pînă aici flăcăul îmi vorbise înfocat. Numai ce-l văd însă că pune capul în pămînt şi începe mai domol :

— Mocanul, tat-său, mă vrea, că ştie că-s om de treabă, om cu stare. Fata parc-ar face nazuri. Că ea, ce-i drept, are de toate. Că nu-i lipseşte nimic. De asta nu pot zice.

— Ei, şi ţie ce-ţi lipseşte ?

Flăcăul nu-mi răspunse de-a dreptul.

— Ei nu-i lipseşte nimic, îi întreagă. Da' eu, dă, ştii, sînt cam beteag.

Şi se scărpină în cap.

De-abia acum îl înţelesei. Am uitat să-ţi spun ce era mai însemnat : bietul Turculeţ se împunsese c-un ţăpoi şi pierduse un ochi, după ce stase o mulţime de vreme în spital. La drept vorbind, lucrul acesta nu prea strica unui băietan atît de frumos ca dînsul. Dar pesemne fata era năzuroasă.

— Bine, Turculeţ, dacă nu te ia cum eşti, nu te iubeşte, mă.

— Ba m-o fi iubind dînsa, decît, dă, m-o fi vrînd întreg.

— Ce e de făcut atunci ? îl întreb eu.

El îşi luă aer în piept, semn că avea să povestească ceva :

— Păi, de asta am venit şi eu, coane Iorgule. Că aseară stam, ştii, la un pahar de vin cu Năstase Militaru, şi, din una-n alta, vine vorba şi despre fată. Şi el numai ce-mi zice : „Tii ! da' prost eşti, măi Gavrilă !“ „De ce, mă ?“ „Păi fiindcă ai parale şi nici măcar un ochi nu poţi să-ţi pui, mă !“ Eu am rămas cu gura căscată ; da' el mi-a mai zis : „Bine mă, boierul nostru are un ochi pus, şi vede ca mine şi ca *tine*“. „Ce spui, bre ? !“ „Să n-ajung pînă mîine, mă dacă, mint !“ Şi m-a trimis la 'mneatale, că zice că 'mneatale trebuie să ştii unde se pun

ochii la oameni. Eu dau pentru lucrul ăsta patru poli în cap, de face trebuinţă.

Proprietarul, era adevărat, avea un ochi de sticlă. La urma urmei, de ce nu şi-ar fi pus şi Turculeţ al meu ?

Tot aveam să mă duc a doua zi în oraş ; i-am spus :

— Bine, Turculeţ băiete, să-ţi punem şi ochiul, dacă vrei tu. Mîine dis-de-dimineaţă să fii la mine, să mergem.

A doua zi către prînz eram pe uliţele Bucureştiului, cu Turculeţ după mine. Eu, cam stingherit, o luasem cu cîţiva paşi mai înainte.

Turculeţ venea în urmă, cu pălăria lui cea mare cît o roată de car, cu cizmele înalte, de iuft, în ale căror creţuri aducea aninate cîteva paie tocmai din Urziceni.

Am ajuns şi am intrat în prăvălie. Turculeţ al meu şi-a scos pălăria, s-a plecat la uşă să nu se lovească, a venit pînă în mijlocul prăvăliei şi, cînd a răsuflat o dată, a făcut vînt la nişte hîrtii de pe un raft, trimiţîndu-le să zboare pînă jos.

Cîteva cucoane ce erau înăuntru se făcură nevăzute.

M-am îndreptat către stăpîn, un neamţ gros cu ochelari, pe care-l cunoşteam, şi i-am spus să-i puie băiatului un ochi.

Turculeţ se apropie şi adăogă sfătuitor :

— Da' vezi 'mneatale, să se lovească bine cu ăst' de-l am.

Neamţul zîmbi, îl luă prieteneşte de mijloc şi-l duse la fereastră, să-i vadă culoarea. Apoi căută în sertare, prin cutii, şi aşeză flăcăul pe un scaun. În scurt, treaba era făcută. După ce sfîrşi, luă pe băietan de mînă şi-l duse în faţa oglinzii.

Turculeţ rămase o clipă cu gura căscată, apoi faţa i se lumină de un zîmbet ce părea că-i izvorăşte din ochi, din gură, din fiecare părticică a obrazului, şi izbucni deodată într-un hohot scurt şi puternic de rîs. Pe urmă se lovi cu mîna după ceafă şi se întoarse către mine:

— E ochiul meu, şi pace! Şi cum nu putea să-şi curme mirarea, adăogă, ca pentru dînsul: Halal!

Cînd a văzut că trebuia să plătească mai puţin decît bănuia, nu-i venea să creadă. A stat cîtăva vreme cu mîna în chimir, să vadă, n-o să-i mai ceară ceva? Cînd a înţeles că lucrul e hotărît, spuse neamţului din toată inima:

— Mulţămim!

Şi am plecat.

La han, cînd să ne suim în trăsură, l-am întrebat:

— Ei, cum îţi vine?

Turculeţ se uită primprejur cu băgare de seamă, apoi se apropie de mine şi-mi spuse în mare taină:

— Îmi vine *ghine*, da' parcă tot nu văd aşa de limpede!...

În sat vestea s-a împrăştiat ca fulgerul. Toţi îl suceau şi-l învîrteau. Seara s-a şi pus la cale logodna cu fata mocanului.

A doua zi de dimineaţă beam cafeaua. Deodată mă pomenesc cu mama lui Turculeţ. „Vine să-mi mulţumească", mi-am zis. Bătrîna se opri în uşă, îşi puse mîna la bărbie, plecă pe umăr capul şi îmi spuse cu glasul amărît:

— Barem nu-l lăsaşi, coane Iorgule, să-şi tragă băiatul sorţii. Acu o să ni-l ia la oaste, şi ce mă fac eu?!...

. . . .

— Ţi-e mai bine? mă întrebă, zîmbind, prietenul, după ce sfîrşi.

I-am răspuns rîzînd încă :
— Mare doctor eşti, coane Iorgule !
Mă vindecase !

Convorbiri critice, an I, nr. 8—10,
15 aprilie—15 mai 1907

BOLNAVII

Lui D. Nanu

Ioan Bughea, ciobanul, venea nepăsător, cu sarica pe umeri, cu ghioaga în mîna dreaptă, iar în stînga c-o sidilă [1] în care aducea un caş pentru cumătru-său, popa Eftimie.

Bughea se scobora arareori din munte, ş-atunci sta o zi încheiată în sat, de se mai lua cu oamenii.

În dreptul primăriei se opri. În ogradă se adunaseră o mulţime de oameni : moşnegi, femei cu copii în braţe, flăcăi ; stăteau pîlcuri-pîlcuri şi vorbeau. Vreo cîţiva se aşezară pe laviţe.

Bughea îşi rupse din drum şi veni dintr-o întinsoare între băietani.

— Da' ce v-aţi adunat, mă, că doar nu-s acum sorţii ? le zise el.

Unul dintre flăcăi îi dădu, în glumă, un pumn în umăr şi-i răspunse :

— Trece *doftorul,* Bugheo, prin plasă.

Ciobanul rămase o clipă locului, mirat, apoi începu să rîdă. Toţi întoarseră capetele spre el. Atunci el îi întrebă :

[1] Sac mic, cu ţesătura rară, în care se pune brînza la scurs.

— Bine, mă, şi dacă trece doftoru, îi ieşiţi înainte ca la împăratul?

— Eu am venit cu mămuca, spuse un flăcău.

— Eu mi-am adus pe soru-mea, spuse un altul, că se topeşte aşa, din picioare, ca ceara.

Ciobanul începu iar:

— Ghine, da' mătuşa Casandra nu-i în sat? Adică voi credeţi că doftorul vostru e mai ceva ca dînsa?

— Ştie, ştie, bădiţă, îi răspunse o fată care sta mai la o parte, ştie, că pe tătuţa el l-o vindecat.

— Tacă-ţi gura, fă! Nu ştie nimica. Dacă ţi-o fi scris să mori, apoi mori cu zece ca el. Fa, tătîne-tău s-o îndreptat c-o avut zile. Ştii tu? Apoi iaca aşa! O avut zile.

Bughea îşi împinse căciula pe ceafă, puse sidila pe-o laviţă, se aşeză şi el jos şi se uită împrejurul lui, căci se strînseseră cu toţii.

El o ţinea pe-a lui:

— Da' pe a Ruxandii de ce nu l-o vindecat?

Un moşneag bunduc, cu două tufe mari de păr alb ieşite de supt căciulă, deasupra urechilor, se vîrî printre oameni pănă lîngă cioban, îşi puse mînile subsuoară, apoi se amestecă şi dînsul în vorbă:

— Da; de ce nu l-o îndreptat?

— Păi nici el nu-i Dumnezeu, zise o femeie ce ţinea un copilaş cu ochiul umflat.

Bughea parcă se înfurie:

— Nu l-o îndreptat, că merge în bobote: cînd e omul voinic, se răţoieşte, că ştie el că firea lui îl scapă; cînd e slab, ia-l de unde nu-i, nici nu vine să vadă măcar pe cel ce trage de moarte. Că doar mi ţi-l cunosc eu! Apoi întoarse capul către o bătrînă, strînsă mototol în pragul uşii, şi o întrebă: Ce ai, mătuşă Vasîlcă?

Bătrîna deschise ochii, parcă îşi aminti de ceva, se luă cu mînile de cap şi începu să şi-l poarte într-o parte şi-ntr-alta :

— Capul, măi băiete, capul mă omoară. Apoi dădu drumul povestei, pe care-o spunea la toţi ce-o întrebau : Şi, să vezi, mă ţine de la Sîn Petru. M-o apucat aşa deodată, m-o fulgerat pin ochi, şi deatunci într-una mă taie înăuntru... Gemu de cîteva ori şi adăogă : Am venit să-mi deie ceva doftorul, c-o fi ştiind el ce am.

Ciobanul lovi cu mîna în vînt, ca şi cum s-ar fi apărat de-o muscă, se gîndi puţin, zîmbi, ş-apoi se-ntoarse către flăcăi :

— Cînd vine doftoru ?

— Apoi trebuie să pice acuma.

Bughea se sculă în picioare, îşi scoase pieptul în afară şi le spuse :

— Măi, mă vedeţi voi pe mine ? Sînt eu om voinic, ori nu ?... Hai, cine s-o lupta cu mine şi m-o doborî, îi dau caşul.

Flăcăii tăcură.

— Ei, urmă el, dacă m-oi preface bolnav, eu zic că doftorul mă crede.

— Îra ! făcu unul.

— Ghine ! Iacă, eu las caşul ici, şi-al tău să fie, măi fîrtate, dacă n-o zice doftorul că-s bolnav.

Nici nu isprăvi bine vorba, şi din depărtare se auzi clopoţeii unei trăsuri.

— Vine, vine, spuseră cîţiva.

Peste puţin se opri trăsura. Dintr-însa sări jos un om scurt, plinuţ, cu mustăţile rase, cu gura ieşită, ca un bot, înainte ; de-a lungul urechilor cu favoriţi încărunţiţi şi scurţi. Purta pălărie neagră, înaltă, redingotă lungă, şi în mînă ducea o lădiţă, pe care-o ţinea de-un mîner. Umbla iute-iute, cu paşi mărunţi, se întorcea la dreapta şi la stînga, parcă îl

apucase ameţelile, şi întreba pe toţi: „Unde-i primarele, unde-i primarele?" pănă ce intră în primărie.

Ciobanul se sculă în picioare şi spuse:

— Parcă-i un *momiţoi*.

Flăcăii rîseră.

Peste cîteva clipe notarul ieşi în uşă de strigă:

— Să vie bolnavii încoace!

Din pîlcuri se rupse o mulţime, ca să se ducă. Bughea se sculă şi el; cîţiva flăcăi intrară cu dînsul înăuntru, iar alţii rămaseră în sală, la uşă.

Femeile se înşirară lîngă păretele din stînga, bărbaţii lîngă cel din dreapta; în mijloc, la o masă, doctorul, primarul şi notarul.

Notarul îi chemă pe rînd, mai întîi pe femeile cu copii.

Doctorul le vorbea repede; de-abia îi prindeau cuvintele:

— Unde-l doare, unde, unde?

Cînd îi arăta, împreuna palmele:

— Aha! bine, bine!

Apoi se pleca, se răsucea, punea urechea la pieptul şi la spatele copilului, şi toată vremea cît asculta, ţinea ochii închişi; iar cînd ridica în sus capul, îi deschidea, clipea des, ca şi cînd i-ar fi intrat întrînşii colb.

După ce sfîrşea, se repezea la lădiţă, scotea cîte un praf, îl învălea în hîrtie de ţigară şi i-l băga bolnavului, cu de-a sila, pe gît.

— Înghite, înghite, năucule! Dă-i apă, aşa, dă-i apă!

Cîteodată se spărgea hîrtia şi amăreala se împrăştia în gura copilului, care începea să urle, de nu se mai auzea nici în cer, nici pe pămînt.

Ciobanul se uita întins la doctor.

Cînd sfîrşi cu copiii, căută, în odaia de alături, cîteva femei ; după ce plecară acestea, veni rîndul bărbaţilor ; apoi, cînd sfîrşi şi cu aceştia, se ridică, la urmă, şi ciobanul, să vie. Păşea bleg, cu capul în jos. Lîngă uşă flăcăii se îmbrînceau unii pe alţii. Doctorul se uită ; îşi răsturnă capul pe spate, ca să poată vedea faţa lui Bughea. Se minună :

— Mare namilă de om ! spuse primarului. Apoi se întoarse către cioban : Da' tu ce ai ?

Bughea îşi muie glasul, rătăci mîna peste trup, voi parcă să arate la cap, apoi îşi luă de seamă, duse mîna în partea dreaptă, în deşert :

— Mă doare straşnic ici, tare mă doare, domnule doftor. De-*aghie* merg.

Doctorul se dete mai înapoi, să-l poată privi bine, apoi clipi şi-i spuse :

— Se poate, se poate. Nu mă uit eu că eşti cît un munte.

Pe urmă îl pipăi pe supt cămaşă ; îl întinse pe-o bancă, îl ciocăni şi-i zise :

— Te taie aşa din cînd în cînd. Ori parcă te împunge. Ha ?

Bughe îngăimă :

— Da, aşa, chiar aşa, domnule doftor.

— Eşti bolnav de *mai*, băiete, de mai. Dar pentru asta n-am doctorii cu mine. Trebuie să-ţi iei de la tîrg. Ai cu ce ? Să-ţi dau o însemnare.

— Daţi-mi, că eu şi mîni mă răped pănă la *Cheatra*.

Doctorul luă un creion şi începu să scrie, ca şi cum ar fi împuns hîrtia. Flăcăii rîdeau înfundat. Bughea se plecă peşte umărul doctorului, şi după ce acesta sfîrşi de scris, ce-i veni să facă din gură aşa, ca atunci cînd vrei să sparii un copil :

„Chhîu ! !“ Doctorul tresări şi-l întrebă :

— Ce ai, ce te-a apucat ?

Bughea luă repede însemnarea de pe masă, iar flăcăii începură să rîdă cu hohot. Primarul ţipă la ei.

Dar doctorul se înfuriase :

— Ia staţi, de ce rîdeţi, de ce rîdeţi, nepricepuţilor ?

Atunci unul mai mehenghi răspunse :

— Dă, rîdem şi noi, c-am pus un rămăşag cu ist' de l-aţi căutat. Că el ne-o spus că n-are nimica şi c-o să vă-nşele.

Doctorul se repezi la lădiţă, o închise, ţipă ca ieşit din minţi :

— Plecaţi, nepricepuţilor, năucilor !

Şi ieşi afară.

Biata babă, cea cu capul, care adormise şi se trezise tocmai acuma, se luă după el :

— Fă-ţi pomană, domnule doftor... mă omoară capul... m-o luat aşa, dintr-o dată... parcă m-o fulgerat.

Dar doctorul se sui în trăsură şi plecă.

Baba rămase văicărindu-se în gura mare. Atunci Bughea o luă de mînă şi-i zise rîzînd, făcînd din ochi la ceilalţi :

— Nu te mai boci, mătuşă, că-ţi dau ţidula care mi-o făcut-o mie, să-ţi iei doftorii şi să te ungi.

Bătrîna se însenină.

— Taci, dragul mătuşei !

— Iaca, zău. Da' trebuie să te duci la Cheatra, la spiţărie, să o faci.

— Mă duc, mă duc. Dumnezeu să-ţi lungească zilele !

Şi bătrîna luă hîrtia, o strînse în patru, o vîrî în sîn şi se duse mulţumită. Flăcăii rămaseră rîzînd. Primarul se învîrtea printre oameni, făgăduind să

facă cercetare, să le arate el celor cu pricina, cari supăraseră pe doctor.

În urmă Bughea își luă sidila, dădu flăcăilor „ziua bună" și plecă, foarte vesel, la cumătrul său, popa Eftimie. Cînd ajunse, îi sărută mîna, îi dădu cașul și-i povesti, de-a fir-a-părul, toată întîmplarea.

Sfîrși rîzînd :

— Cică mă taie, mă împunge prin mai. Și eu n-am fost bolnav de zilele mele. Cum o să mă împungă ?

Popei nu-i prea plăcuse purtarea finului, numai da din cap ; după ce mîntui ciobanul, îi zise :

— Orișicum, taică, acela-i om cu carte ; dacă ți-o zis că ai ceva, ăi fi avînd, mai știi ?

— Taci, sfinția-ta, că eu, cum ți-am spus, n-am fost bolnav de zilele mele.

Popa iar clătină din cap.

— Dă, îi om cu carte, îi om cu învățătură, taică.

Bughea rămase pe gînduri ; mai stete puțin, apoi, văzînd că părintelui nu-i prea plăcuse gluma lui, plecă. O luă prin sat. Se întîlni cu primarul.

— Să știi că ți-o coc eu, măi Bugheo, îi zise acesta.

— Păi bine, domnule *premare,* cum o să mă înjunghie în mai, că eu rup ghioaga asta în două.

— Ai să vezi tu, ascultă ce-ți spun eu !

Și primarul, rotofei, cu pălăria de pîslă pe ceafă, se depărtă încet, călcînd ca din pod în bocîncele cu talpa groasă de-un deget.

Pe cioban îl opreau toți :

— Îl jucași, Bugheo !

Flăcăul parcă simțea nevoie să spuie la toți că el rupe ghioaga în două, că nu putea să-l împungă în mai așa, din senin.

— Cum să mă-mpungă, mă ?!

Şi rîdea cu hohot, în gîlgîiri scurte, de răsuna uliţa.

Către seară ieşi din sat şi luă drumul spre stînă. Cînd ajunse, oile erau în strungă, ceilalţi ciobani stăteau pe scăunaşele spătariului şi mulgeau. Bughea îşi azvîrli căciula pe ceafă şi strigă: „Cu ghine!", apoi se aşeză şi dînsul în rînd cu ceilalţi, luă o cupă şi bău, însetat, laptele dintr-însa.

Apoi întoarse capul:

— Mă, în Stejărel o fost azi doftoru.

Ciobanii mulgeau înainte.

— Auziţi voi, o fost doftoru în Stejărel... Da' ţi l-am jucat eu!

Ciobanii lăsară din muls. Bughea urmă:

— Că venise oamenii la dînsul ca la biserică. Şi eu le-am zis: „Mă, doftoru nu ştie nimica... El şi pe mine m-o găsi bolnav..." Şi-am pus rămăşag că m-o găsi.

Apoi Bughea povesti toată întîmplarea şi încheie:

— Să-l fi văzut cum mă sucea, cum mă bocănea, şi da mereu: „Că mă împunge, că mă taie prin mai".

Ceilalţi se puseră pe rîs. Dar baciul le făcu semn.

— Hai, că-nnoptăm.

Oile intrau pe rînd prin deschizăturile spătariului. Laptele cădea în cupele din găleţi, sărind în stropi albi şi mărunţi, ca şi cum fierbea.

Ciobanii gîfîiau, osteniţi.

Deasupra muntelui, deasupra brazilor negri, luna îşi închega turta ei de ceară. De undeva, departe, răsuna un bucium. Bughea zise:

— He-he, ist de buciumă îi Ungureanu, îi Joji de pe Onofrei.

Se sculă, se scutură să-şi alunge gîndurile cari parcă-l cuprinsese, se duse la *aripa oilor*, într-o

colibă, unde dormea dînsul, luă buciumul şi suflă prelung. Sunetul se împrăştie departe, departe, furişîndu-se din munte în munte.

Dar cum sufla aşa, deodată i se păru lui Bughea că-l taie prin deşert, în dreapta. Lăsă repede buciumul şi se şi apucă de mijloc :

— Măi, al dracului !

Apoi veni în stînă. Ceilalţi strecurau laptele în budăie.

Bughea nu-şi putea ţine vorba în gură.

— Aţi auzit, cică-s bolnav de mai !

Tovarăşii lui iar rîseră.

Şi fiindcă-n ziua asta era slobod, se duse într-un colţ să stea, dar parcă simţi din nou o împunsătură, în acelaşi loc ; se frecă şi, printre dinţi, îi scăpă iar mirarea :

— Măi, al dracului !

Stete ce stete, apoi se duse în coliba lui şi se culcă. Adormi repede, dar visă urît. Se făcea că se întîlnise în munte cu o dihanie uricioasă, un fel de maimuţă cu unghii lungi şi ascuţite. Cum îl zări, se şi repezi la dînsul ; dar el o cuprinse în braţe, o strînse voiniceşte, ferindu-şi chica, se rostogoliră pe iarbă, şi la urmă o dovedi. Dar cum se zvîrcoleau jos, dihania îi înfipse unghiile în deşert, în dreapta. Se sculă asudat, trăgîndu-şi sufletul, ca şi cum s-ar fi luptat într-adevăr. Îl durea straşnic în partea dreaptă. Bughea se ridică în picioare, se frecă la ochi, apoi de data aceasta spuse tare, înfuriat :

— Măi, al dracului !

Şi ieşi din colibă. Luna parcă încremenise drept în creştetul stînei. Dinăuntru se auzea răsufletul oilor. Ciobanul se scoborî în vale, se duse la şipot să bea apă ; izvorul curgea repezit ; în bătaia lunei, parcă era de lapte. Răceala apei îl mai dezmetici.

Dar durerea o simţea acum desluşit : parcă-l împungea un ac. Se întoarse şi se culcă iar.

Durerea îl ţinu şi a doua şi a treia zi. Îl ţinea într-una.

Ciobanii, cărora la urma urmei le spuse, îl rîdeau :

— Ţi-o intrat în cap ca la muieri. Ai slăbit, prostule. Ai vrut să-ţi baţi joc de doftor, şi te-o mîncat dînsul fript.

Baciul bătrîn îl bătu pe spate :

— Odată şi-odată tot trebuia să ţi se împlinească ; prea credeai şi tu lumea proastă.

Bughea îşi aducea acuma aminte mereu de cuvintele popei Eftimie : „Ăi fi avînd ceva dacă ţi-o spus... acela-i om cu carte". Pe zi ce trecea, slăbea mai tare ; se silea să ţie într-însul tot ce-i fulgera prin minte, să nu mai spuie nimănui nimic. De multe ori vroia să se ia cu altceva, rîdea, dar cînd credea că a scăpat, deodată acul îl împungea ; atunci se înfuria, îi venea să se azvîrle cu capul în jos într-o prăpastie.

Ca să se întoarcă în sat, nici nu se gîndise. Cum avea să dea ochi cu flăcăii ? Dar într-o bună zi, răzbit, lăsă ruşinea la o parte şi se scobori din munte.

Cînd îl văzură flăcăii, aproape nu-l mai cunoscură. Unii se uitară îngrijaţi la dînsul, alţii rîdeau pe ascuns, căci tot le era frică.

Bughea vorbea cu capul plecat :

— Dă, pesemne că tot eram eu bolnav. O fost într-un ceas rău gluma.

Primarul, cînd auzi, veni într-un răsuflet să-l vadă.

— Ei, Bugheo, văzuşi pe dracul ?

Ciobanul tăcu. De-abia trecuse o lună şi jumătate de la întîmplarea lui. Primarului i se făcu oarecum milă :

— Vino mîne, că trece iar domnul doftor pe-aici. Ca să-l împăcăm, am fost de patru ori la dînsul, la *reşedinţie*. Că alergau bieţii oameni pănă acolo, la el, din pricina ta.

Bughea se duse la popă, să mîie noaptea ; acesta îl boscorodi :

— Vezi, băiete, cu Dumnezeu şi cu învăţătura, care tot dînsul ne-o dă, să nu te pui. Iacă ce-ai păţit. Stai şi te odihneşte, şi mîne dimineaţă, la doftor, taică ! Să te rogi cu lăcrimile în ochi, să-ţi dea ceva, să te puie pe picioare, cum ai fost.

A doua zi dimineaţă, cînd ajunse la primărie, doctorul şi venise, căutase aproape pe toţi, mai avea vreo doi-trei.

Flăcăii se strînseră să vadă pe Bughea, care rămase puţin în sală pănă ce se isprăvi cu ceilalţi, apoi intră şi dînsul, smerit.

Primarul vorbi încet ceva doctorului la ureche ; acesta se uită la flăcău, clipi, îşi apropie palmele bucuros, apoi zise :

— Aşa ! Ei, tot te prefaci, fîrtate ? Ia întinde-te ici.

Ciobanul se întinse pe bancă, doctorul îi ridică, peste cap, cămaşa, îl ciocăni, îl căută îndelung, apoi înalţă capul.

— Te-ai uns cu doctoria ce ţi-am dat ?

Bughea de-abia îngăimă :

— Nu, sărut mîna.

Doctorul făcu o mişcare, ca şi cînd ar fi vrut să-i dea o palmă, strîmbă din nas, îl mai ciocăni, mai sus, mai jos, apoi se întoarse către primar :

— Vezi-l ? Atunci o fi fost bolnav, dacă i-am spus ; dar acum n-are nimic, nimic ; îi teafăr.

Flăcăii se uitară cu gura căscată unii la alţii. Bughea începu să se vaite.

— Mă împunge, aşa, ca o sulă... Nici nu pot dormi.

Doctorul îl ciocăni în frunte:

— Ţi-a intrat în cap, ţi-a intrat în cap! Ce aveai atuncea nu mai ai acuma; să mănînci bine şi să nu te gîndeşti la boală, năucule!

Bughea parcă se mai însenină o clipă, apoi iar începu să se vaicăre.

Doctorul, furios, clipi repede, luă un praf de chinină, îl vărsă într-un pahar cu puţină apă şi i-l întinse.

— Na, bea asta, să nu te duci aşa... cu mîna goală.

Ciobanul bău şi se oţărî ca de moarte:

— Nu mai sînt eu om de-acum! zise el.

Doctorul închise cutia, mai vorbi, răstit, cu primarul, şi porni. Dar cînd vroi să iasă din odaie, deodată se repezi pe uşă o babă cu o găină subsuoară — baba ceea cu durere de cap. Cum îl văzu pe doctor, îi întinse găina şi-i aruncă repede un potop de mulţumiri:

— Dumnezeu să-ţi deie sănătate, sufleţele, să trăieşti o sută de ani, să nu mai îmbătrîneşti dintr-atîta, că mi-ai scăpat zilele.

Doctorul se opri, îşi zbîrci faţa iară nemulţumit, se uită la ea, şi după ce se gîndi puţin, îi zise:

— Da, da, îmi aduc aminte de tine, dar... eram supărat şi nu ţi-am dat nimic.

Pe chipul babei trecu o lumină de zîmbet, apoi urmă repede:

— Nu mi-ai dat, dar tot din ţidula dumitale se cheamă că m-am vindecat, că mi-o dat-o ciobanul ista, de-am făcut alifie la Cheatra. Şi cum m-am uns la tîmple, cu mîna parcă mi-o luat durerea. Iaca aşa, cu mîna...

Doctorul nu-i dete vreme să isprăvească, se strîmbă grozav, o îmbrînci la o parte şi ieşi strigînd cît îl ţinea gura :

— Aista-i un sat de năuci, domnule, un sat de năuci !

Convorbiri critice, an. I, nr. 14—17,
15 iulie—1 septembrie 1907

OCHII

Conul Andrei parcă nu mai trăieşte. Din faţă i s-a stins orice urmă de viaţă ; ochii lui, din care nu mai poate cădea o lacrimă, sînt şterşi — două ferestre ce dau în gol. Durerea l-a împietrit, o simte cum i s-a înfipt în capul pieptului. Rareori un oftat adînc îi scapă, ca o pasăre chinuită dintre gratiile unei cuşti. Cele mai de multe ori, însă, nici acest răsuflu de uşurare nu-l alină ; chinul îi rămîne închis în suflet. Cînd cei de primprejur l-ar crede că doarme, bătrînul se gîndeşte la coana Despina. În sufletul lui se dă atunci o luptă crudă : omul care se spovăduieşte lui însuşi, cerînd iertare. Conul Andrei — vinovatul, mărturiseşte conului Andrei — duhovnicul.

...„Am iubit-o pe Despina, am iubit-o mai presus de fire, mai presus de înţelegere, mai presus de orice în lume. Am chinuit-o, dar pentru că mi-era dragă, scumpă ca lumina ochilor. Dacă am ţinut-o zece ani închisă în casa asta, dacă nu o lăsam să iasă nici până în cerdac, dacă o ascundeam cînd venea cineva, pricina a fost că o iubeam, o iubeam... Ş-apoi ochii ei, ochii mi se păreau vinovaţi. Aveau o strălucire blîndă, nenchipuită, şi parcă-ţi făgăduiau totul cînd

te priveau. De cîte ori n-am rugat-o să nu se mai uite aşa ; să steie mai încruntată. Căci prin ochi se mărturiseşte şi dragostea, şi ura, ca şi îngăduirea... Ochii ei doar m-au robit, ei m-au legat de dînsa... Îi spuneam, dînsa vroia să mă asculte, şi totuşi, cînd încerca, numai sprincenele se apropiau, încreţindu-i fruntea, dar privirea rămînea tot dulce, ispititoare. Nu, nu puteam lăsa ca şi alţii să se bucure de ochii mari, albaştri, prin care izvora tot sufletul celei ce o credeam născută numai pentru mine !"...

Dar mărturisirilor acestora răspundea un glas ascuns şi aspru : „Nu, n-ai avut dreptate !" Însă conul Andrei căuta o dezvinovăţire în cele ce-şi spunea, o alinare :

...„În întăiul an al căsătoriei noastre, la o petrecere, un prieten se înnebuni după Despina la cea dintăi privire a ei. A ştiut dînsa aceasta ? Apoi, altă dată, un văr al meu ; şi cu o altă împrejurare... Dar cîte întîmplări de aceste n-aş putea spune ! În toate, ochii ei se prefăceau în călăii ce storceau din sufletul meu încrederea, picătură cu picătură. Cît am suferit !"...

Şi iarăşi glasul îi răsuna îndărătnic : „Nu, n-ai avut dreptate !" Şi după ce conul Andrei rămînea năucit, cu inima răscolită, începea să se îndoiască şi dînsul, şi părerea de rău îl mistuia. Atunci se ruga în sine, recunoştea : ...„Da, n-am avut dreptate ; acum aş lua-o pe Despina cu mine, aş duce-o pretutindeni, să se bucure şi ea de viaţa aceasta frumoasă cînd e trăită omeneşte, curată cînd ai sădită în suflet încrederea. Aş lăsa-o să se bucure de tot ce ochiul prinde în el din afară, de tot ce oglinda lui minunată răsfrînge ca pe o altă lume ce o purtăm în noi. Ah ! ochii ei !"...

Dar glasul aspru răsărea din nou : „E prea tîrziu !"

te priveau. De cîte ori n-am rugat-o să nu se mai uite aşa ; să steie mai încruntată. Căci prin ochi se mărturiseşte şi dragostea, şi ura, ca şi îngăduirea... Ochii ei doar m-au robit, ei m-au legat de dînsa... Îi spuneam, dînsa vroia să mă asculte, şi totuşi, cînd încerca, numai sprincenele se apropiau, încreţindu-i fruntea, dar privirea rămînea tot dulce, ispititoare. Nu, nu puteam lăsa ca şi alţii să se bucure de ochii mari, albaştri, prin care izvora tot sufletul celei ce o credeam născută numai pentru mine !"...

Dar mărturisirilor acestora răspundea un glas ascuns şi aspru : „Nu, n-ai avut dreptate !" Însă conul Andrei căuta o dezvinovăţire în cele ce-şi spunea, o alinare :

...„În întăiul an al căsătoriei noastre, la o petrecere, un prieten se înnebuni după Despina la cea dintăi privire a ei. A ştiut dînsa aceasta ? Apoi, altă dată, un văr al meu ; şi cu o altă împrejurare... Dar cîte întîmplări de aceste n-aş putea spune ! În toate, ochii ei se prefăceau în călăii ce storceau din sufletul meu încrederea, picătură cu picătură. Cît am suferit !"...

Şi iarăşi glasul îi răsuna îndărătnic : „Nu, n-ai avut dreptate !" Şi după ce conul Andrei rămînea năucit, cu inima răscolită, începea să se îndoiască şi dînsul, şi părerea de rău îl mistuia. Atunci se ruga în sine, recunoştea : ...„Da, n-am avut dreptate ; acum aş lua-o pe Despina cu mine, aş duce-o pretutindeni, să se bucure şi ea de viaţa aceasta frumoasă cînd e trăită omeneşte, curată cînd ai sădită în suflet încrederea. Aş lăsa-o să se bucure de tot ce ochiul prinde în el din afară, de tot ce oglinda lui minunată răsfrînge ca pe o altă lume ce o purtăm în noi. Ah ! ochii ei !"...

Dar glasul aspru răsărea din nou : „E prea tîrziu !"

ească, parcă venea spre el, un chip alb, ca de sidef: gura mică, buza de jos puţin răsfrîntă, fruntea mare, şi supt ea, două luminiţi ce pîlpîiau uşor, ce căutau să se statornicească, încremeneau puţin, apoi fumegau, sclipeau repede-repede, se ştergeau, şi de prea multă văpaie, ce rămînea parcă pe urma lor, conul Andrei părea că orbeşte, ca şi cînd s-ar fi uitat în soare, şi nu mai vedea nimic. Şi iar strîngea pleoapele, iar căuta să prindă privirea ceea, măcar o clipă, dar ochii nu mai luau fiinţă — ca o pedeapsă.

Cele două picături de cer, pentru care suferise toată viaţa, pe care le visase noaptea, la care se gîndise din depărtare, care-l tulburase cînd se înecau în ochii lui crunţi, se şterseseră parcă din mintea lui pentru totdeauna... Îşi aducea aminte de coana Despina numai ca de o fiinţă pe care nu ţi-i îngăduit s-o vezi decît toată, deodată, într-o fulgerare.

Şi atunci alerga prin casă, ca şi cum lucrurile în mijlocul cărora dînsa trăise i-ar fi putut-o aduce din nou. Nu avea nici un portret al ei; se ferise totdeauna să-i atîrne chipul, acolo, sus, într-un cadru din care dînsa ar fi putut privi în voie pe toţi. De un singur portret mic al coanei Despina, ca fată, pe care dînsa îl purta uneori la gît, într-un medalion, îşi aducea aminte conul Andrei.

Dar unde să fi fost? Răscolea dulapurile, răsturna sertarele, scotea totul de prin lăzi, doar l-o găsi. Şi cum dorul îl mistuia, într-o zi îi trecu prin gînd că poate o scoborîse cu medalionul în mormînt. În zăpăceala aceea, în clipele de durere, nu s-a gîndit la nimic, nu s-a uitat decît la faţa ei. Şi gînduri păgîne, nebuneşti, îl îmbiau să meargă noaptea, să dezgroape sicriul, să caute la gîtul moartei icoana închisă în clapele supţiri de aur... Şi se blestema că n-a avut copii, o fată, care să fi moştenit ochii aceia, stinşi pentru totdeauna...

Ajunsese o umbră. Aproape nu se mai mişca. Nu mai putea face doi paşi fără să nu-şi simtă răsuflarea tăiată. Cu privirile încremenite, urmărind ceva în gol, părea un orb ce dibuie. Stătea mai mult înfipt în colţul canapelei ce se adîncise în locul din care el nu se mai urnea ceasuri, zile întregi. Şi deacolo, din colţul acela, căuta mereu închipuirea albă ce parcă se infiripa uneori.

Într-o spre seară, într-un apus de soare, dincolo de geamurile deschise, vîntul răsfira prin aer frunzele îngălbenite ; şi conul Andrei le urmărea căderea, fără să-şi deie seama, fără să gîndească nimic, cu sufletul gol, ca şi mintea. Deodată parcă i se topi tot dinainte, simţi cum i se sleiesc puterile, cum se ducea la vale, ca pe o apă. Vroi să se sprijine, dar mîna îi lunecă, strecurîndu-i-se în încheietura spetezei canapelei. Şi atunci se înfioră, simţind că degetele au atins ceva rece, rotund.

Ghici ; ca prin minune, vlaga îi veni din nou, şi scoase repede mîna, cu medalionul, căzut acolo prin cine ştie ce întîmplare. Se ridică, merse, încordat, până la fereastră şi, răzimat de zid, se uită la foile îmbinate de aur ce-i aduceau, în sfîrşit, privirea coanei Despina. Vroi s-o vadă mai repede, dar degetele îi tremurau, se necăji puţin, capacele se desfăcură, şi pe fundul unuia portretul lipit se desluşi. Îl apropie, se uită bine, cîteva clipe, ca şi cum n-ar fi putut vedea nimic. Apoi înţelese. Pe chipul luciu, mîna coanei Despina zgîriase, ca să nu se mai poată cunoaşte, cu vîrful unui ac, într-o clipă de deznădejde, ochii. Şi conul Andrei căzu în genunchi, plîngînd în hohote, privind jos la foile de aur ce-i scăpaseră din mînă şi care, în căderea lor, se-nchiseseră, strîngînd între ele mărturia unei nefericiri.

Viaţa literară şi artistică, an. I, nr. 39, 7 octombrie 1907

UN OM DE ZAHĂR

Conul Gavrilă Grosu era cunoscut de tot tîrgul. Precupeţele îi ziceau: „Moş Plăcintă", şcolarii „Mormolocul", iar prietenii: „Zeul-Păcii". Şi toţi aveau dreptate în felul lor. Precupeţele, pentru că de cîte ori se ducea să cumpere zarzavaturi, conul Gavrilă îşi făcea singur cumpărăturile, se aşeza între movilele de verze şi ţelină şi cădea *plăcintă*, întrebînd de toate, şi nu se mişca de acolo cîte un ceas. Şcolarii îl vedeau zilnic, trecînd totdeauna pe marginea trotuarului, ca să nu stingherească pe nimeni, păşind încet, semănînd mai mult unei mingi ce se rostogoleşte decît unui om ce merge, atît era de rotund. Băieţii îl lăsau să le ieie înainte, apoi îşi şopteau: „Uite Mormolocul!" Iar prietenii, aceştia îl cunoşteau mai bine. Prietenii îl aveau de preşedinte la clubul lor — „Clubul independent". Îl aleseseră în urma unei lucrări, în trei volume, ce făcuse mare răsunet: *Istoricul cluburilor din România*. De cînd îl aveau în fruntea lor, nu se pomenise sfadă între dînşii. Doamne fereşte! Ce avea alta preşedintele de făcut decît asta: să nu se supere nimeni, să nu rămîie nimeni nemulţumit. Şi nu-i puţin lucru să-i împaci pe toţi. Întrebaţi pe alţi preşedinţi de cluburi de vroiţi să înţelegeţi însemnătatea acestei însuşiri a conului Gavrilă Grosu. Pacea îşi întinsese aripile peste clubul independenţilor.

O singură dată Zeul-Păcii îşi simţise puterea în cumpănă cu îndărătnicia unuia; dar l-a învins, căci avea felul dumisale să ducă lucrurile până la capăt. Într-o seară, doi prieteni se sfădiseră... o sfadă dintre acelea în care mijlocesc mînile; o palmă zdravănă împrăştie liniştea odăilor, ca un pocnet de

pistol. Sfîrşitul avea să-l deie martorii — un duel se punea la cale. „Puiule!" „Dragule!" striga conul Gavrilă cînd unuia, cînd altuia. Aş! nici nu era de vorbit. Cel ce mîncase palma spuma, ar fi fost în stare să dărîme lumea. Preşedintele părea că-şi pierduse din înrîurire. În sfîrşit, se hotărî să se ducă acasă la cel lovit.

— Puiule, dragoste, linişteşte-te... se pierde faima clubului, numele meu. Puiule! Împăcaţi-vă!

— Nu se poate, coane Gavrile, dumneata n-ai văzut? Am mîncat o palmă. Unul trebuie să moară... Sau să primească palma înapoi.

— N-o să vreie, dragoste!

— Atunci, duelul!

Preşedintele se scobori, amărît, până jos, să plece. Dar pe cea din urmă scară îi veni o idee. Se întoarse, gîfîind, înapoi.

— Ştii ce? Uite, primesc eu palma, ici, între patru ochi. Numai să sfîrşiţi odată...

— Nu glumeşti?

— Uite, poftim!

Şi conul Gavrilă întinse obrazul. Celalt ridică mîna, prefăcîndu-se că vrea să tragă. Conul Gavrilă închise repede ochii şi aşteptă.

Supăratul lăsă mîna în jos şi zise:

— Haide, în hatîrul dumitale, treacă... Nu că... mi-e frică, dar, dă, pentru d-ta...

— Mulţumesc, puiule! Ce crezi, ar fi ţipat gazetele, ar fi vorbit lumea. Mulţumesc. La revedere.

Şi plecă.

Seara, cei doi hărţăgoşi parcă nu se sfădiseră de cînd lumea; preşedintele ieşise biruitor şi de astă dată.

— Dumneata eşti zeul păcii, îi zise un clubist în urma acestei afaceri, şi vorba se prinse.

Conul Gavrilă Grosu era însurat. Ce nevastă ! Să-i fi văzut alături, te-ai fi frecat bine la ochi, să te încredinţezi de nu-i vreo glumă. Ea dacă avea treizeci de ani, pe lîngă cei şaizeci ai lui. Şi dacă el semăna cu un mormoloc, dînsa părea o şopîrlă ce se strecura cu înmlădieri repezi, sclipitoare. Cum de-o luase, cum de-l luase ? Nimeni nu putea pricepe. Se întîmplă de multe ori astfel. Împreună n-au stat decît o săptămînă, şi nevasta i s-a mutat în Bucureşti. Conul Gavrilă rămăsese în oraşul lîngă care avea şi moşia, dar se ducea în fiecare săptămînă să-şi vadă odorul.

Călătorii care mergeau mai des pe linia Rîmnic-Bucureşti îl cunoşteau şi prin somn. Conul Gavrilă intra în vagon întovărăşit întotdeauna de măcăitul raţelor, sau de cotcodăcitul găinilor ce le purta în panere. Ajuns acasă, nevasta şi copiii îi ieşeau înainte, la scară. De-abia îi putea cuprinde în braţele lui scurte. Lucru ciudat, oricîte găini, oricîte raţe aducea, pe nevastă-sa o găsea tot slabă. „Mănîncă, fetiţa tatei." Mînca, dar pesemne că aşa îi era felul. Conul Gavrilă habar n-avea cum se trezise, dintr-o dată, cu o puzderie de copii. În şase ani, cinci. Şi ce copii ! Toţi frumoşi. „Ce bine că nu-mi seamănă mie", spunea dînsul, mîndrindu-se că toţi aveau din frumuseţea mamei. Şi ce deştepţi ! îl lăsau cu gura căscată. Milică era de trei ani, nu mai mult, şi ştia numele tuturor celor ce veneau în casă. Numai ce-l auzeai vorbind singur, cum vorbesc copiii, despre cutare sau cutare.

— Nişte prieteni ai mei, răspundea nevinovat soţia.

Conul Gavrilă lua băieţelul în braţe şi-l înăduşea în sărutări. Era de speriat aşa ţinere de minte. La deşteptăciune îi semăna lui, nici vorbă ! Cînd venea acasă, telegrafia cu două zile mai înainte, ca să nu-şi stinghereasca nevasta. Ce, e glumă să vie ci-

neva, hodoronc-tronc, într-o casă, într-o casă cu cinci copii şi o gospodărie ca a nevesti-sei? „Poimîni sosesc", telegrafia, şi nevasta se grăbea să răspundă: „Vino". Dumnealui împacheta raţele, gîştele, şi haide la Bucureşti.

Niciodată nu-şi ieşise din calea asta.

Numai astăzi şi-a călcat obiceiul. Cum sta la prînz, primi o telegramă: „Vino numaidecît. Cel întîi tren. Interesul clubului." Pentru Dumnezeu, ce se întîmplase? Interesul clubului! La 5 era în tren, la 9 seara în Bucureşti, la 10 se întîlni cu prietenul ce-i telegrafiase. Era vorba despre un biliard nou-nouţ ce se vindea pe un preţ de nimic.

— Bine, dragă, pentru asta m-ai chemat?

— Interesul clubului, coane Gavrilă.

Şi-l încredinţă numaidecît.

Apoi conul Gavrilă trimise răspuns nevestei că e în Bucureşti, la hotel, şi că vine a doua zi pe la 10 să o vadă. La 10 sosi acasă. Ca de obicei, nevasta cu copiii îi ieşi în cale.

Şi cum conul Gavrilă se pregătea să urce scările, nevasta îi spuse:

— Bine, dragă, de ce n-ai venit de-aseară?

Conul Gavrilă rămase o clipă cu gura căscată, minunat de aşa întrebare. Apoi răspunse:

— Se putea, drăguţă, se putea să fi venit dacă nu-ţi telegrafiasem de cu vreme?

Şi sui scările, încet, gîfîind, vorbind întretăiat:

— Se putea... dacă nu-ţi telegrafiasem... s-ar fi putut aşa ceva, drăguţă?!

Convorbiri critice, an. I, nr. 20, 15 octombrie 1907.

Trenul se opri. Din vagoane se dădură jos, pe rînd, toţi actorii — aproape singurii călători sosiţi dimineaţa aceasta la Bîrlad. Domnul Rotopan, „maestrul", un om înalt, spătos, era îngrijat:

— Urîtă vreme! Ce ne facem?

Apoi, fiindcă toţi se grăbeau să intre în gară, căci îi ploua, dînsul luă de o parte şi de alta pe două dintre femei, pe „Regina" şi pe „Muma nobilă", şi plecară. În faţa gării erau numai trei trăsuri. În cea dintăi se sui maestrul, cu cele două actriţe; în a doua, casierul — gros, de-abia suflînd, mai îngroşat cu sacul din spate, un fel de raniţă în care-şi păstra rufele de schimb, şi sufleorul — slab, şi-atît de nalt, încît, pentru ca să încapă supt poclit, trebui să-şi scoată jobenul din cap. În a treia trăsură intrară: „Intrigantul", domnul Ion Straşnic, „Junele amorez", donmul *Jean* Prituş, şi „Subreta", domnişoara Lilica Milovici, o fetiţă durdulie, care se aşeză între cei doi, mai mult pe genunchii Intrigantului, deşi Junele o trăgea de mînă spre el. Şi caii porniră, stropind în lături până pe trotuare, prin băltoagele adînci, pline de bolovani dezgropaţi, cari făceau pe casier să icnească la fiecare hop, iar pe Subretă să ţipe, săltînd în sus ca o minge. Uliţele, strîmbe, strîmte, parcă n-aveau sfîrşit. Ploaia cădea în ropote, şurluind pe burdufurile trăsurilor, udînd ciorapii femeilor, care-şi ridicaseră rochiile sus, ca să nu li se murdărească de noroi poalele.

Maestrul îşi pierdu răbdarea şi strigă birjarului:

— Mînă mai repede, pîrlitule... Du-ne la cel mai apropiat hotel!

— La „Europa", domnule *director*, răspunse birjarul, care ştia pe cine poartă în trăsură.

Şi peste cîteva clipe se opriră; maestrul şi cele două femei se scoborîră iute. Dar casierul se munci cîteva clipe să iasă din cutia în care acum se mira cum de intrase. „Să ştii c-am mai slăbit dacă am încăput eu în cuşca asta", zise sufleorului, cu bucuria omului care nu vrea decît atîta. Subreta sări uşoară, dînd o palmă, din glumă, Intrigantului, care se-ncerca să o ajute.

Junele se uită cu necaz şi spuse Intrigantului cu un glas ce nu vroia parcă să pară furios:

— Şi aici ţi-ai jucat rolul bine!

Femeile luară cîtetrele o odaie, bărbaţii două, apoi, fiindcă era şi vremea prînzului, se scoborîră în sala de mîncare. Maestrul se apropie de fereastră; pe luciul geamului ploaia plescăia furioasă, casele din faţă aproape nu se vedeau.

Domnul Rotopan se întoarse spre casier:

— O-nceta oare pănă diseară ploaia?

— Stă, cum să nu steie, plouă de-aseară doar! răspunse, pentru casier, chelnerul; şi întinse lista de mîncare.

Maestrul se aşeză în capul unei mese lungi din mijlocul odăii; de o parte şi alta luară loc Regina şi Muma; Subreta, între Intrigant şi sufleor; casierul şi Junele amorez, în faţă. Maestrul scoase tacticos ochelarii, îi puse pe nas, cum obişnuia întotdeauna cînd voia să dea însemnătate unui lucru, şi începu să citească pe deasupra lor.

— Mie dă-mi un borş! spuse piţigăiat Junele.

Intrigantul îi aruncă o privire tăioasă, apoi ceru şi el:

— Atunci mie să-mi dai o supă.

Şi Subreta adăogă, arătînd pe Intrigant:

— Şi mie tot ca dumnealui.

Toţi tăceau, mai cu seamă că-n faţa tuturor abureau farfuriile. Casierul întovărăşea fiecare lingură

de supă cu cîte o cogeamite bucată de pîne. Muma nobilă se-necă ; se-nroşi şi nu-şi mai putu trage sufletul. Sufleorul îi dădu cîţiva pumni uşori după ceafă :

— Moaşa-n pod, stimabilă doamnă !

Aşa o necăjeau toţi. Ea se supără :

— Domnule... te rog... te rr... lasă-mă...

Dar tusea nu o lăsa, nu putea încheia vorbele ; după ce se linişti, îşi şterse lacrimile cu batista pe care i-o întinse peste masă Regina — pe a ei o uitase — apoi începu să mănînce liniştită. Intrigantul tăia felioare mici de pîne Subretei şi le aşeza lîngă farfuria ei. Casierul nu scotea nici un cuvînt — înfulica o farfurie cu varză. Sufleorul îi aminti :

— Nene Dincă, parcă ziseşi că ţii regim, să slăbeşti, şi eu te văd înghiţind cît şase.

Cu gura plină, cu sudoarea şurluindu-i pe faţă, casierul răsufla ca un morun prins în cîrlige :

— Trei zile... trei zile rabd... a patra mănînc... n-am ce face...

Subreta îşi făcu gura mititică :

— Papă, papă, mititelule...

Toţi rîseră. Dar nenea Dincă îşi aminti deodată ceva, îşi căută carnetul şi însemnă pripit.

— Ce e ? întrebă directorul.

— Uitasem să însemn plata birjilor.

La sfîrşitul mesei le aduse o budincă de grisă. Junele vroi s-o taie, mai mult ca să arate cuţitul frumos de buzunar care-l primise în dar de la Subretă, dar sufleorul îi îndepărtă mîna şi scoase o sticluţă de rom.

— Îmi dai voie, maestre ?

— Cum nu !

Atunci desfăcu foiţa de plumb, scoase cu furculiţa dopul şi turnă deasupra budincei. Intrigantul înţelesese, ţinea chibritul gata aprins şi dete foc.

Femeile se mirară deodată cîtetrele, cu plăcere :

— A !

Flacăra se ridică albăstrie în sus şi-un miros frumos, de prăjitură rumenită, umplu odaia şi desprinse buzele casierului. Cînd romul se sfîrşi, Junele se pregăti să împartă, dar Intrigantul nu-l lăsă :

— Ai putea să tai cu cuţitul birtului, nu cu al dumitale.

— Atunci taie dumneata.

— Cu plăcere.

Şi domnul Straşnic împărţi prăjitura ; Junele nu putu să se înfrîneze, îşi primi partea, gîndindu-se că, după cum obişnuia Subreta, în cel dintăi oraş avea să-l răzbune.

După masă maestrul spuse :

— Cu toate că deseară nu putem juca, tot trebuie să mergem să vedem scena.

— Tot cu trăsura ? întrebă speriat casierul.

— Ba pe jos.

Peste cîteva clipe, maestrul, casierul şi sufleorul, de-abia-şi desprindeau galoşii din apăria trotuarelor. După zece minute erau în grădinuţă, în mijlocul căreia se strînsese o băltoacă. Înăuntrul scenei apa curgea peste decoruri ; de subt o culisă căzută se repezi, schelălăind, un cîne ce se adăpostise acolo.

— Halal scenă ! răsuflă din greu casierul.

Maestrul se uită, apoi se întoarse spre sufleor, care făcea şi pe zugravul :

— Cumpără-ţi văpsele, şi dacă poţi, drege puţin pînzele. Mîne facem repetiţie, căci pănă seara trebuie să se facă vreme frumoasă.

Directorul şi casierul se întoarseră la otel...

A doua zi dimineaţa, ploaia tot nu încetase, cerul era încins de nori peste tot.

El se uită posomorît afară. Nu vorbi cu nimeni un cuvînt. La masă ceru numai o friptură ; ceilalţi fă-

cură la fel, şi îndată ce sfîrşiră de mîncat, o luară, prin ploaie, spre grădină.

— Păi dacă nu jucăm deseară, ce mai facem repetiţie? întrebă încet Intrigantul pe sufleor.

— Aşa a hotărît maestrul, răspunse acesta; cînd e supărat, nu-i poţi vorbi; nu ştii?

Şi galoşii lipăiră prin ploaie până la grădină. Femeilor le era rece. La începutul lui august parcă dăduse în toamnă, tîrziu.

Domnul Rotopan se aşeză pe un scaun, într-un colţ, sufleorul intră în cuşca lui, şi repetiţia începu.

Maestrul nu-şi găsea locul; nu-i plăcea nimic.

Se sculă şi se apropie de June, care făcea în piesă pe un conte, şi-l îndreptă răstit:

— Pentru numele lui Dumnezeu, Prituş, m-ai prăpădit. Aci eşti conte, ai sînge nobil în vine... fii mai mlădios... Aristocraţii ăştia or fi ei cum or fi, da-s *fini*... au mişcări mai alese... calcă mai uşor... Şi-apoi dumneata eşti gazda... fii mai la dumneata acasă... parcă mergi în picioroange... Uită-te la mine.

Maestrul urcă până lîngă uşa din fund şi, primind pe Muma nobilă, o marchiză bătrînă, se plecă uşor, graţios:

— Doamnă marchiză!...

Şi îi arătă un scaun, apoi păşi după ea cu o eleganţă care arăta pe artistul adevărat, deprins cu scena.

În urmă se înfurie iar, se întoarse către marchiză:

— Şi dumneata nu te trînti pe scaun să-l dărîmi... Dar îşi aduse aminte, porunci: Straşnic! intră în scenă! Apoi întrebă pe sufleor: Nu intră Henry, vicontele, îndată după asta?

— Da.

— Atunci ce mai aştepţi, stimabile?... Vreţi să vă fac eu toate rolurile?

Cînd scăpară, după trei ceasuri, de supt privirea scrutătoare a maestrului, erau prăpădiţi. Lipăiră iarăşi prin apă şi se întoarseră spre otel. Seara băură numai cîte o cafea cu lapte.

Directorul trase deoparte pe casier:

— Ce ne facem, nene?

— Ne-a mai rămas încă optzeci de lei. Cu asta o ducem morţiş pănă duminică.

— Dar drumul la Vaslui? întrebă îngrijat maestrul.

— Drumul îl am eu; dar de o ploua într-una, n-avem ce mînca.

Şi fiindcă maestrul se încruntă, îngîndurat, casierul îl mîngîie:

— Mîne trebuie să se însenineze, nu se poate... A dracului vreme!

Noaptea cădea mohorîtă, fără pic de nădejde; în sala luminată de o singură lampă arareori trecea cîte un călător, venit pe cîte o zi, pentru afaceri, în tîrgul acesta adormit...

Trecuse de miezul nopţii cînd Muma nobilă şi cu Regina ieşiră amîndouă, bîjbîind, căci lumina se stinsese. Femeile şopteau:

— Unde-i?

— Mă-ntrebi pe mine?

— Asta-i neruşinare... Ce Dumnezeu?... Nu-i ajunge ce ne-a făcut la Ploieşti?...

Sst!

Din capătul celalt se auziră paşi, şi peste cîteva clipe, deprinzîndu-li-se ochii cu întunericul, zăriră venind împreună pe Intrigant şi pe Subretă.

— Halal, făcu Regina, ştiu că ai obraz, fetiţo!

— Ei ce-i, ce-i?

Muma nobilă, îngerul păzitor al trupei, izbucni:

— Cum ce-i, vrei iar să fie bucluc, să-şi scoată ăştia ochii pentru tine?... Intră în casă.

Şi în vreme ce femeile intrau tăcute în odaie, Intrigantul îngăima, pentru Mumă, cu un glas înăbuşit, de bas, aria lui Mephisto din *Faust* :

„Vecinica-i cam trecuuuută !...“

— Obraznicule ! făcu aceasta şi trînti uşa...

A treia zi apa cădea de sus cu aceeaşi îndărătnicie. Maestrul, amărît, galben de nesomn, turburat de grijă, nici nu se coborî la masă. Se aşeză într-un jilţ, în faţa ferestrei, şi privea în neştire la stropii ce săreau pe acoperişurile casei din faţă. În viaţa lui de artist rătăcitor i se mai întîmplase şi altă dată aceasta, dar vremea rea îl găsise ori cu parale, ori cu mai multă îndrăzneală, îndrăzneala tinereţei, pe care acum nu o mai avea. Şi în odaia aceasta goală, în faţa ferestrei peste care apa bătea în valuri, maestrul se gîndi o clipă la bătrîneţele lui... Nu agonisise nimic... cei din urmă bani îi punea acum în joc... Deodată se uită la ceasornic, se gîndi că vremea aceasta moleşeşte pe om şi se scoborî repede. În sala de mîncare actorii stăteau somnoroşi. Glasul lui îi trezi :

— Dacă mai plouă şi mîni, plecăm... Acum haideţi la repetiţie.

Toţi se uitară miraţi, dar se ridicară repede să se-mbrace...

A doua zi era duminică. Maestrul se sculă de dimineaţă, se uită afară, se frecă la ochi şi nu-i venea să creadă ; printre perdele, un sul de raze se revărsa peste perne ; sări jos şi se repezi spre patul casierului :

— Scoală, îmbracă-te degrabă !

Casierul se trezi tresărind ; bolborosi :

— Ce e, ce e, maestre ?

— S-a-nseninat! Sîntem scăpaţi! Repede la tipografie... tipăreşte afişe... împarte bilete... Diseară jucăm...

Casierul se dezmetici; începu să se-mbrace. Directorul trase storul, şi soarele năvăli în odaie.

Lumina îi învioră pe amîndoi. Apoi directorul ieşi să deştepte pe ceilalţi; le bătu în uşă:

— Haide, sculaţi. La repetiţie!

Băură cîte un lapte şi plecară... Pe la amiază era o arşiţă grozavă. Casierul veni scăldat de sudoare: afişele se lipiseră, biletele începuseră să se vîndă. Actorii, înăduşiţi şi ei, după repetiţie, se odihneau. Maestrul era mulţumit, zîmbea:

— Foarte bine. Piesa merge de minune. Tu, Prituş, eşti un artist rar... Şi se întoarse spre ceilalţi: Ce zîmbiţi? Daţi-mi mie un *conte* mai bun decît dînsul! Apoi, către nenea Dincă: Nene, cu trupa mea joc la „Naţional" şi-i bat pe toţi ăia de acolo!... Să ştiţi că-i bat!...

Şi rîdea, îmbujorat, bucuros, cu ochelarii pe vîrful nasului, cum îi rămăseseră din urmărirea piesei. Îşi scoase batista, se şterse pe frunte.

— Tare s-a-ncălzit!

Mîncară cu poftă. Mai făcură încă o repetiţie, şi la opt cortina era lăsată, actorii îmbrăcaţi, publicul începuse să vie. Cîţiva lăutari cîntau *„marşul"* la poartă.

Dar parcă se răcise iar. Un vînticel uşor începu să mişte ramurile salcîmilor din faţă. Pe scenă actorii nu se gîndeau decît la rolurile lor. La nouă trebuiau să înceapă. Directorul, încălzit de cît alergase într-o parte şi într-alta, aştepta, cu ceasornicul în mînă, cum avea obiceiul.

Deodată cortina se clătină, culisele scîrţîiră; un vînt puternic, un vîrtej scutură scena. Maestrul şi

actorii se uitară îngrijoraţi unii la alţii. În grădină se auziră cîteva glasuri : „Plouă ! plouă !" şi peste cîteva clipe o răpăială grozavă se dezlănţui : ploua potop, cu furie. Lumea fugi înspăimîntată în cofetăria de peste drum. Actorii ridicară cortina. Prin acoperişul spart, ploaia începu să şurluie din nou pe scenă. În grădină lămpile se stinseseră : una singură, la poartă, arunca o lumină ştearsă peste băltoaca ce se aşternu, într-o clipă, în mijlocul grădinuţei. Se făcu rece de tot. Actorii se îmbrăcară cu hainele lor. Apoi se adunară pe scenă, împrejurul maestrului, care sta abătut, cu jobenul în cap, cu gulerul ridicat, fără să poată spune un cuvînt, uitîndu-se ţintă înaintea lui.

Cu o mişcare vie, Subreta îmbrînci pe Intrigant :

— Fugi, că eşti de „*mauvais augure*" [1].

Şi alergă lîngă June.

Deodată vîntul se încuibă în scenă. O culisă căzu. Lămpile filară ; casierul alergă şi stinse pe cele de lîngă pînze, să nu se aprindă baraca. Nimeni nu ştia ce trebuia să facă. Aveau să stea aici până ce trecea ploaia ? A doua zi plecau ? Nu îndrăzneau nici unul să întrebe. Maestrul era în drept să hotărască. Se uitau la el, aşteptîndu-i cuvîntul.

Dar, lipsit de orice cunoştinţă a împrejurărilor parcă, maestrul îşi scoase jobenul, îşi purtă mîna, în neştire, peste frunte, îşi ridică părul în sus, apoi, ca şi cînd nimic alta nu aşteptase, răsuflă adînc :

— Uf, bine că s-a mai răcorit !

Viaţa literară şi artistică, an. I, nr. 43, 4 noiembrie 1907

[1] Piază-rea (fr.).

PUNGA

Cînd se treziră, în zorii zilei, amîndoi, la han, şi după ce plătiră un franc şi douăzeci pentru că dormiseră acolo, femeia Safta, nevasta lui Neculai Lăptuc, se căută prin buzunarele fustei. După ce şi le întoarse pe dos, căzu dintr-unul cinci parale. Atîta ; nu mai aveau nimic. Veniseră cu o zi înainte, vînduseră două perechi de gîşte, şi în loc să se întoarcă acasă, în Popriceni, ici, o palmă de loc, rămăseseră în tîrg să beie la han.

Femeia se uită la cel de cinci parale, îl întoarse pe faţă, pe dos, apoi îl arătă lui bărbatu-său :

— Merge ?

Neculai Lăptuc îl învîrti şi el, îl puse în zare, să se uite de departe, ca şi cînd ar fi vrut să-l vadă dacă-i străveziu, apoi îşi trecu degetul pe supt nas şi răspunse :

— Pe dracu !

Femeia i-l smunci, răstindu-se la el :

— Tu l-ai luat, prostule !

— Ba tu !

— Aşa să trăieşti !... Haidem !

Şi porniră.

Afară începuse iar să fulguie. Nevasta îşi trase bine barijul peste urechi ; era o femeie înaltă, ciolănoasă, largă în spate ; şi cum vîntul îi flutura fustele, i se vedeau pulpele subţiri în ciorapii albi de lînă, băţoase, ca nişte catalige, de cari se părea că adevăratele ei picioare se legau mai sus. Mergea cu paşi mari, cam şonţîş, ca şi cum vroia mereu să cîrmească.

Bărbatul, un prichindel, cu pieptul lipit de spate parcă, se ţinea pe urma ei, gîfîind ; în cap avea o pălărie grozav de mare, cu un fund cît un ceaun,

care parcă-l apăsase pe om în jos, de-i intrase picioarele în pîntece. Mai mult sărea, ca un purice, decît mergea ; da din mîni şi se uita spre partea în care nevastă-sa se ţinea puţin pe o coastă, ca şi cînd îi era frică să nu se întoarcă să-l înhaţe.

Aproape de barieră, femeia se opri dintr-o dată :

— S-o luăm *pin* grădina *poblice* ; sărim gardul şi tăiem drumul de-a dreptul ; ce s-o mai încunjurăm !

— Mă aburci ? întrebă sfios ţăranul.

Şi femeia-i răspunse :

— Te-oi aburca, *stîrchitură !*

Deschiseră, încet, portiţa şi intrară în grădina publică.

Ninsoarea cădea înceată, fîşiind, printre ramurile copacilor, şi se aşeza uşoară, ca un puf.

Ţăranii o luară pe aleea cea mare, apoi făcură la stînga. Femeia mergea drept înainte, cînd bărbatu-său îi strigă din urmă :

— Fa, Safto, să cotim, că ajungem tocmai bine la capul dealului, şi-i drumul mai neted pe ici.

Ţăranca stete puţin pe gînduri, apoi pesemne că-şi făcu şi dînsa aceeaşi socoteală, că o luă repede la dreapta : ea înainte, bărbatu-său în urmă. Făcură cîţiva paşi, şi Neculai Lăptuc, cum se uita în pămînt ca şi cînd număra urmele neveste-sii, mai că era să se izbească de dînsa, aşa de scurt se oprise aceasta : drept în faţa lor, un gardist sta plecat şi se uita deasupra unei bănci, pe care un om părea că doarme. Gardistul întoarse capul, îi zări şi-i chemă :

— Ia veniţi aici !

Cei doi ţărani se apropiară sfioşi : dacă le-a fi ghicit gîndul că voiau să sară zăplazul ?

Gardistul spuse bucuros :

— Bine c-aţi venit, ia staţi colea până m-oi întoarce eu, să nu deie vrun cîne. Mă duc să dau de veste, ici la poliţie ; într-o jumătate de ceas sînt înapoi... C-acuma l-am găsit şi eu !

Şi arătă spre cel ce părea că doarme pe bancă. Apoi gardistul o luă la fugă.

Femeia se apropie să se uite ; bărbatul nu-şi dăduse încă bine seama ce era ; stătea mai la o parte.

Femeia se mai uită puţin, pe urmă întoarse capul spre bărbatu-său :

— Iacă, tontule, dacă m-am luat după tine ! Stăi acum şi păzeşte mortul.

Lăptuc veni şi dînsul mai aproape, uitîndu-se la nevastă-sa, gata să primească vreo cîţiva pumni, pe dreptul ; se gîndea el că altă dată îi luase şi degeaba. Dar femeia îl lăsă în pace şi căta întins la mort, vrînd să ştie, ca toate femeile, ce şi cum. Apoi spuse, ca şi cum şi-ar fi vorbit singură :

— S-o omorît ; uite *chistolul* ici, lîngă dînsul. Şi iar îşi luă de seamă : D-apoi ce sînt eu să-l păzesc ? ! Haidem !

Dar bărbatu-său nu vroi ; răspunse cam cu jumătate de gură :

— Dacă ne-o spus *gvardistul* să stăm, trebuie să stăm.

Femeia îi aruncă o privire furioasă, şi-n urmă se plecă să privească iar la cel de pe bancă. De mort nu îi era ei frică — la cîte priveghiuri nu stătuse dînsa, pe cîţi nu îngropase ! Ehei ! că mai mult din asta trăia. Dar revolverul o umplea de groază, şi parcă şi bărbatu-său, care nu pusese în viaţa lui mîna pe puşcă — la oaste nu-l luase — şi dînsul simţi un fior prin şira spinării, aşa ca un bulgăraş de gheaţă ce-i luneca pe piele, cînd se uită la ţeava lucioasă.

Împuşcatul rămăsese pe-o coastă; din mîna dreaptă, zgîrcită, revolverul căzuse pe bancă Mîna stîngă nu i se vedea de supt palton. Era bine îmbrăcat; căciula de astrahan atrase îndată privirea ţăranului:

— Halal căciulă!

Femeia nu răspunse: dînsa nu găsea ce căuta.

— Unde s-o pocnit oare? Nu se vede nici un *chic* de sînge. Parcă doarme. Vezi-l? Nici un chic de sînge.

Dînsa îşi aduse aminte că văzuse odată pe notar cum trăgea cu „chistolul"; o săptămînă de zile nu-i ieşise atuncea din minte bucăţelele cele cu care poţi omorî chiar vita, că-i vită; şi începu din nou să vorbească lui bărbatu-său:

— Şi doar plumbul îi mare, trebuie să-l fi potrocolit[1] rău. Ai văzut cele cu care dădea notaru?... Doamne iartă-mă... erau cîtu-i ghinda.

Şi în minte parcă i se înţepeni gîndul acesta: să vadă unde se lovise. Cu ochii la revolver, să nu cumva să-l atingă, luă mortul binişor de umăr şi-l întoarse. Atunci trupul ţeapăn se rostogoli repede pe spate. Pulpana paltonului se desfăcu peste marginea băncii, şi pe partea stîngă a surtucului se văzu pata de sînge cum se lăţise peste tot...

Cînd se rostogoli mortul, ţăranii rămaseră o clipă împietriţi de frică, amîndoi cu ochii la revolver, dar arma nu se mişcase din loc. Atunci femeia se linişti şi spuse:

— În inimă şi-o tras!

Bărbatul îi bănui:

— De ce l-ai întors, fa? Ce-o să zică gvardistul?

Dar în aceeaşi vreme se auzi parcă un fîşîit, un vuiet ciudat, parcă se mişcase ceva lîngă mort şi căzu apoi în stratul subţire de omăt de pe jos.

---

[1] *A potricăli* — a găuri.

Ţăranii priviră şi rămaseră încremeniţi. Din buzunarul mortului lunecase o pungă de piele, neagră, o pungă umflată, doldora.

După ce le trecu mirarea, ei uitară de mort; Lăptuc se făcu puţin mai mititel, lăsîndu-se pe vine, femeia se lăsă şi ea, ca şi cînd se scoborîse de pe catalige, şi cu ochii mari, ţinîndu-şi răsuflarea, se uitară la pungă.

Cum stăteau aşa, grămădiţi, ţăranul ridică ochii şi întîlni pe ai nevestei. O lumină de înţelegere sticli în privirea lor; de cînd erau împreună nu se înţeleseseră aşa dintr-o dată, fără nici un cuvînt, ca acum; apoi, îndată, ca şi cum s-ar fi ferit unul de altul, şi de mort, femeia întoarse capul şi se uită spre cel împuşcat, ţăranul privi spre copaci, ca să nu-i vadă nici pe unul, nici pe celălalt, întinse mîna, luă punga şi o vîrî repede în carîmbul cizmei. Apoi se sculară dintr-o dată amîndoi, ca pe teluri, femeia parcă mai lungă decît era, şi priviră îngrijaţi în toate părţile; bărbatul dete cu piciorul peste urma mică, pătrată, ce lăsase punga în omăt, iar nevasta ridică pulpana paltonului la loc şi întoarse mortul pe-o coastă, cum fusese. Ţăranul iar privi spre partea de unde avea să vie gardistul şi, nevăzînd pe nimeni, vîrî mîna în carîmb şi îndesă, mai în jos, punga, căci îi apăsa pulpa.

Dar parcă îi apucară frica să mai steie singuri, cu mortul, în tăcerea ceea. Ţăranul începu să vorbească:

— Halal căciulă... şi ce straie!

Şi-atunci simţi ceva cald şi tare lîngă picior, şi parcă ar fi vrut să zică: „Şi ce pungă!"

Dar adăogă altceva:

— Şi el se omoară! Ca şi băietul lui Dumitrache Strîmbu; da' să zici că celuia i s-o slobozit puşca singură-n *chept!*

Vorbele însă nu-i mai veneau: n-avea ce mai spune. Iar îi cuprinse o grijă mare, se traseră amîndoi deoparte, unul lîngă altul. Lăptuc, înăduşit, ca după cine ştie ce drum. Femeia se gîndea... Dacă i-o da în cap gardistului să-i caute? Dacă dînsul umblase mai dinainte prin buzunarele împuşcatului şi ştia ce are, şi-i lua acuma din scurt?

— Ha? făcu speriat Lăptuc, ca şi cînd îl întrebase ceva nevastă-sa.

Femeia nu-i răspunse, întoarse capul în toate părţile, apoi se duse şi mai bătători cu mîna omătul. De-abia se ridică, şi auzi un tropot. Venea gardistul, în fugă, cum se dusese. Ţăranii se-nfiorară, dar gardistul le vorbi bucuros, ca şi adinioare, cînd îi rugase să păzească mortul:

— Ei, brava vouă! Mulţumesc! De-acu rămîn eu cu dînsul; că *aista-i* domnul Bucur Colţescu, profesor la *gimnaz*. Dragostea trebuie să-l fi dat gata, săracul!

Dînşii mai steteră o clipă locului; nu le venea să creadă că puteau pleca; apoi, ca şi cînd i-ar fi şfichiuit cineva de la spate, ziseră:

— S-auzim de *ghine!*

Şi-o luară repede la picior.

Cînd ajunseră în fundul grădinii, Lăptuc se căţără pe gard, nevastă-sa îl apucă de mijloc, apoi de tălpile cizmelor, şi-l aruncă dincolo; în urmă dînsa parcă păşi gardul, şi o luară gîfîind, la deal, printre spini, uitîndu-se din cînd în cînd în urmă.

Fulgii se aşterneau molcomi, cernuţi de sus. Pe umerii femeii ninsoarea se strînsese în două grămăjioare, iar pălăria bărbatului se făcuse albă. Ţăranii mergeau, mergeau mereu, fără să simtă că-s obosiţi. Deodată se ridică în faţa lor cumpăna unei fîntîni, singuratică în tot cuprinsul cîmpului. Cînd ajunseră în dreptul ei, se opriră. Erau departe de

tîrg, încă o postață, și-ajungeau satul. Și, cum se opriră, parcă li se tăiaseră picioarele. Se așezară pe ghizdele, unul de o parte, celălalt de alta, și răsuflară ușurați.

Țăranul zise:

— Vezi, fa, dacă n-o luai pe unde ți-am zis eu, îți mergea în *săc*.

Femeia nu-i răspunse.

Apoi se ridicară deodată, ca și cum și-amintiră de ceva, și o porniră din nou, puțin mai încet: ea înainte, el în urmă. Femeia simțea o bucurie caldă, care i se împrăștia în tot trupul, și gîndea... O pungă cu bani, pe vremea asta, cînd nici tu para, nici tu lemne, nici tu mălai, nimic n-aveau! Dacă n-o luau ei, ar fi luat-o gardistul. Ce, cu banii Năstăsoaii, căreia îi ținuse lumînarea, nu se întîmplase tot astfel? Ea-i lăsase, și notarul îi păpase. D-apoi zău! Doar nu mai era proastă... Și cum gîndea așa, parcă i se șterse deodată amintirea întregii întîmplări: nu mai vedea nici banca, nici mortul; i se părea că banii aceștia i se cuveneau, ba, mai mult, că erau ai ei. Atunci își aminti și de bărbatu-său și-i fu ciudă că de pe urma lui oarecum se căpătuise cu parale. Apoi se uită înapoi, ca și cum îi era frică să nu-l piardă. Bărbatul venea în urmă, bălăbănind din mîni; și femeia se liniști.

Läptuc gîndea și el, și el simțea ceva cald într-însul, ceva care-l necăjea, și-i plăcea că-l necăjește; fără să vreie, începu să rîdă singur, înfundat, dete drumul unui hohot și își șterse, mulțumit, nasul cu degetul. Femeia întoarse capul iar, se priviră unul pe altul și, ca și-atunci cînd se-nțeleseseră în fața pungii, își ghiciră și acum, dintr-o dată, gîndul, pentru a doua oară într-atîta amar de vreme. Și-ncepură să rîdă împreună; rîdeau amîndoi, de-o bucurie ascunsă, mare, care le gîdila sufletele...

Cînd zăriră şuviţele de fum pe hornurile bordeielor din Popriceni, începură să păşească mai repede. Se grăbeau pe măsură ce se apropiau, se grăbeau, nerăbdători. Uliţa satului era pustie ; cîţiva băieţi, într-o hudicioară, se băteau cu omăt ; încolo — nimeni. A doua, a treia casă după biserică era a lor. Lăptuc deschise poarta, iar femeia trase cu coada ochiului spre vecin : la Adumitroaiei nu era nimeni prin ogradă — cu atît mai bine. Apoi se suiră pe prispă, iar se uitară în toate părţile, şi femeia întinse mîna, de luă, din stuhul streşinei, din locul ştiut, cheia uşii — o punea acolo ca să n-o mai piardă, cum păţise în vreo două rînduri ; apoi tropăiră, să se scuture de ninsoare, şi Lăptuc întoarse cu amîndouă mînile cheia în broasca stricată. Intrară. Din tindă trecură într-o odaie sărăcăcioasă, cu un pat de scînduri, acoperit de un lăvicer, o masă joasă, azvîrlită într-un colţ, o ladă fără capac şi un jîlţ cu telurile scoase, căpătat demult de la un boier.

Dintru-ntăi se opriră în mijlocul odăii ; apoi femeia îşi aduse aminte, se întoarse repede şi zăvori uşa tindei. Pe urmă veni iar în odaie, îşi smulse barizul, luă o pernă şi se repezi de înfundă ochiul de geam, lat cît palma. Bărbatul îşi scutură pălăria, apoi rămaseră o clipă aşa, unul în faţa celuilalt.

Femeia îi spuse, gîfîind :

— Dă-mi punga, s-o deşărt.

Ţăranul clipi repede din ochi :

— Ţi-oi da-o ; stăi, că mi-s îngheţate degetele.

Dar femeia se apropie cu mîna întinsă şi se răsti :

— Dă-mi punga !

Ţăranul iar clipi din ochi, apoi parcă se proţăpi în picioare. Adecă de ce s-o deşarte dînsa ? Ce, nu tot el făcuse s-o găsească ? Şi pentru întăiaşi dată simţi că îndrăzneşte ceva în faţa femeii lui. Banii cari-i ardeau pulpa parcă îi trimeteau, de-acolo, o

înviorare în tot trupul. La ce i-ar da-o? Răspunse dîrz :

— Eu am luat-o de jos, eu am s-o caut.

La rîndul ei, femeia îl privi şi i se părea că niciodată nu-l urîse mai mult. Se repezi ca sărită din minţi :

— Scoate-o din cizmă !

Apoi îi dete un pumn şi întinse mîna spre picior. Omul, care-i suferise de atîta amar de vreme pumnii şi palmele, ca un cîne, simţi în sufletul lui o furie grozavă şi, cum femeia se plecase să-i prindă piciorul, el o cuprinse cu braţele pe după mijloc şi, cu pieptul strîns de braţele ei, vroi s-o răstoarne, s-o calce în picioare. Dar femeia se zvîrcoli o clipă, îl ridică în cîrcă şi se scutură de dînsul, cum fac dulăii cînd sar pe dînşii javrele, şi iar căută să-i prindă cizma. Atunci bărbatul se văzu o clipă învins, se plecă, vîrî repede mîna în carîmb şi scoase punga, ţinînd-o cu degetele încleştate. Femeia îi apucă pumnul în mînile ei osoase şi, călcîndu-se cu picioarele, gîfîind, cu ochii holbaţi, strîngeau punga, prin pielea căreia li se părea că simt zimţii banilor, de aur poate. Lui Lăptuc îi slăbeau degetele supt ghearele nevestei şi, cu o încordare deznădăjduită, îşi trase mîna, se făcu mititel, îşi alipi braţele ghem la piept, izbi în pîntecele femeii cu capul şi o dete tăvălucul pe pat. Atunci dînsa, nebună de furie, îşi desfăcu mînile ca două aripi de vultan şi începu să lovească pe bărbatu-său peste faţă şi-n cap. Acesta simţi că nu mai încăpea împotrivire, ameţise, de-abia îngăimă :

— Ţi-o dau... Ţi-o dau, fa, *fumeie !*

Atunci nevastă-sa se opri ; el îi întinse punga, ea o luă, pe urmă se aşezară amîndoi pe marginea patului, gîfîind, miraţi : femeia, de îndrăzneala bărbatu-său, el, de puterea lui. Vra să zică putea să o

înfrunte! Şi întoarseră amîndoi capetele, se uitară unul la altul, parcă nu se cunoscuseră niciodată.

Femeia se trase în fundul patului, întinse mînile, vroi să deschidă punga, dar deodată răsunară cîteva lovituri în uşă şi-un glas:

— Taică Lăptuc!

Femeia se zăpăci, se culcă repede pe pat şi puse punga supt dînsa, neştiind unde să o ascundă în pripă; zise bărbatu-său:

— Spune-i că mor de durere de *şăle*... Ne-o chema la dezghiocat păpuşoii.

Lăptuc ieşi în tindă, trase zăvorul, şi femeia ascultă din casă.

— Săr' mîna, părinte.

— Bine v-am găsit, taică. Haide şi mi-i ajuta să vîr o balercă de vin în beci.

Ţăranul tăcu puţin, parcă să-şi aducă aminte de ce-i spusese nevastă-sa. Apoi răspunse:

— Oi veni, sfinţia-ta, da' mai tîrzior, că moare nevasta de şăle.

— Aşa, bine, taică; te-aştept.

Şi preotul plecă.

Lăptuc trase iar zăvorul, veni, desfăcu puţin perna, să vadă de-a ieşit preotul din ogradă, pe urmă se cocoţă şi dînsul pe pat. Femeia se ridicase, bătători bine lăvicerul, apoi, uitîndu-se amîndoi cu ochii holbaţi la pungă şi ţinîndu-şi răsuflarea, femeia o deschise şi-o răsturnă deodată. Atunci se auzi un sunet sec, şi pe lăvicer se împrăştiară patru cartuşe de revolver.

Ţăranii făcură numai atît: „Hîîî!“, ca şi cum îşi muşcaseră limba, şi rămaseră împietriţi, galbeni ca moartea, uitîndu-se cu ochi rătăciţi la cele patru cartuşe, cu vîrfurile roşii, ca muiate în sînge.

Vra să zică pentru bucăţelele acestea alergaseră, se bătuseră, gata să se sugrume! Pe aceste le purtase

el în cizmă, pe aceste le strînseseră în pumni, fără să știe că dintr-o clipă într-alta dînsele îi putea sfărma. Se jucaseră cu moartea, și ei credeau că țin în mînile lor o avere! Și deodată amintirea mortului le trecu prin trup ca un fior.

După clipa aceasta de mirare, li se scobori în suflet o deznădejde fără de margini. Așa le era scris, pesemne, să trăiască și de acum înainte calici. Amîndoi simțeau un gol așa de mare în sufletul lor, că parcă le scosese cineva inimile din ei.

Dar, repede, un alt gînd, un gînd tot atît de grozav pentru dînșii, li se țintui în minte: ce aveau să facă acum cu cartușele? Și nu îndrăzneau să se miște, să întindă mîna, ca nu cumva bucățelele să ieie foc, să-i omoare dintr-o dată.

Într-un tîrziu, țăranul ridică în sus capul și întîlni privirea femeii; apoi o întrebă, printr-un singur sunet, care-i arăta toată spaima și care de-abia îi ieși din fundul gurii:

— Ha?

Femeia înțelese. Dar și dînsa se gîndea la același lucru, și încă nu-și putea da seama, lămurit, ce puteau să facă. Iarăși rămaseră tăcuți, buimăciți. Apoi parcă le mai veni sufletul la loc. Femeia judecă: le izbiseră ei atîta și nu luaseră foc, n-or lua ele tocmai acuma, cînd trebuia să le arunce. Bărbatul iar ridică în sus capul, și iar făcu din fundul gurii:

— Ha?

Atunci femeia îngăimă:

— Dacă le-om da peste gard, la Adumitroaiei, în spinărișu cela?

Țăranul nu răspunse. Femeia se răzgîndi:

— Nu, că le-or găsi plodurile. Și-or lua foc lîngă casa noastră.

Lăptuc se mai înviora, își trecu încet degetul pe supt nas și-și dădu părerea:

— Mai ghine în fîntînă!
— Tontule! să se lovească de *chietre?*
Şi iarăşi se uitară la ele, şi iară le trecu un fior prin spate. Atunci nevasta se înfurie:
— Fă ce ştii, stîrchitură, că tu le-ai găsit!
Lăptuc simţi că atîta vreme cît or fi bucăţelele cele între dînşii, e la adăpost; rînji parcă:
— Fă tu ce ştii, zăludo, că tu ai deschis punga!
Dar amîndoi înţeleseră că trebuiau să scape de ele cu orice preţ. O lăsară mai domol. Femeia făcu un plan:
— Iaca ce-i: mergem şi le dăm în Rîpa-Ţurluiesei. Punga o zvîrlim în vatră, şi cînd om face focul, arde.
Pe urmă, ca să dea suflet bărbatu-său, întinse mîna şi, cu două degete, ca şi cum îi era teamă să nu se frigă, luă un cartuş.
— Iaca, ie-le aşa.
Ţăranul se uită, dădu din cap şi întrebă cu glasul pe jumătate:
— Şi cum să le ducem?
Femeia se gîndi şi-i răspunse:
— Pune-le binişor, pe cîte unul, în chimir, şi-om merge.
Ţăranul le luă uşor, le puse pe cîte unul în chimir, cu vîrful în jos, apoi se sculă încet, ca şi cum avea în sîn ouă. Femeia aruncă punga în cenuşă, în vatră, apoi ieşiră, încuiară şi puseră cheia la locul ei, în streşină.
Dar cum treceau prin faţa bisericii, le ieşi înainte, bucuros, popa:
— Ei, bine că venişi, taică! Haidem să scoborîm polobocelul.
Lăptuc uitase de popă, ca de moarte; se-ngălbeni. Dar n-avea ce face; ce era să spuie? Se scărpină în cap şi porni cu femeia după preot. În faţa be-

ciului, unde era balerca, femeia își suflecă mînecile să ajute și ea, dar preotul o goni :

— Ia lasă, lasă pe bărbat, că n-o fi el așa de bicisnic cum îl crezi.

Și apucă de-un capăt, iar țăranul se-nțepeni în picioare, se-ndoi ca un arc, doar nu s-o atinge cu chimirul de balercă. Simțea că bucățelele mici de plumb îl ard. Și-n vreme ce se opintea, îl necăjea un gînd rău, ce-i intrase în creier ca un cui : din clipă în clipă aștepta parcă să-l sfărîme în mii de bucăți. Cînd ajunse în gîrliciul beciului, se rezimă de părete, gata să leșine. Nădușelile îi curgeau potop de supt pălăria mare, care-i strîngea capul ca un cerc de fier. Preotul luă o ulcică de pe o policioară, bătută în păretele de lut, o puse la canea, apoi îi dădu să beie :

— Dă-o peste cap !... Așa !

Vinul parcă îi mai dete putere.

Cînd se văzu iar pe drum, în urma nevestei, Lăptuc își scoase pălăria ; mergea cu capul gol, și din cînd în cînd își ștergea sudoarea cu dosul mînii, apoi o azvîrlea jos.

Pe marginea prăpastiei se opriră.

Femeia îl sfătui :

— Zvîrle cîte unul.

Țăranul se uită în rîpă, o văzu plină de bolovani și se-nfricoșă :

— Bun cap mai ai ! Da' dacă s-or lovi de chetri ?

Atunci femeia gîndi ce se gîndi, se plecă, își ridică o fustă, apoi alta, și rupse din poalele cămășii, de jur împrejur, o fîșie lungă ; pe aceasta o destrămă cu dinții, în patru bucăți, și se răsti :

— Hai, scoate unul !

Țăranul vîrî două degete în chimir și trase încet-încetișor un cartuș.

Femeia îi întinse o bucăţică din pînza ruptă :

— Na, învăleşte-l şi-l azvîrle.

Lăptuc înfăşură uşor cartuşul şi-i dete drumul. Apoi stătu o clipă, ca şi cînd ar fi aşteptat detunetul. Cînd văzu că nu se întîmplă nimic, prinse inimă şi scoase pe al doilea.

După ce le aruncă pe toate, ţăranul răsuflă uşurat şi căzu, sleit de oboseală, pe un bolovan mare, ce era parcă într-adins pus acolo pentru el. Nevasta lui se aşeză de cealaltă parte şi rămaseră tăcuţi, spate la spate.

Acuma erau iar ei ; femeia simţea că nu mai are nici o nădejde în suflet, ca şi mai înainte ; bărbatul înţelese că i se dusese puterea de adineoare, cînd se luptase cu nevasta lui. Din pulpă nu i se mai ridica înviorarea ceea caldă ; şi cînd auzi glasul femeii, tresări. Îl ocăra :

— Iacă, ţi-ai văzut scofala cu ochii, stîrchitură ?... Hai, porneşte !

Şi porniră...

Dar în capul lui Lăptuc încolţi iar un gînd... un gînd care-l muncea de cum se sculase de pe bolovan. Şi, cu toată frica de nevastă-sa, strigă :

— Fa, Safto !

Femeia se întoarse.

— Fa, eu cred că-n pungă tot bani o fost, da' i-o schimbat în *plunghi* Necuratul.

Atunci, cum bărbatu-său sta drept în faţa ei, cu capul pe spate, femeia se plecă puţin şi-l stupi drept între ochi.

Şi porniră : ea înainte, el în urmă, cum făceau de douăzeci de ani în şir.

Convorbiri critice, an. I, nr. 23, 1 decembrie 1907

Boierul Toma privea de la fereastră cum creşteau, văzînd cu ochii, troianele în ogradă. Niciodată nu i se păruse iarna mai plină de întristarea aceea care o răspîndeşte căderea molcomă a fulgilor înfoiaţi de zăpadă. Cădea într-una ninsoarea, cădea fără să contenească, legănîndu-se ca penele, înceată, gînditoare parcă unde să se aşeze. Îngropase ograda, legînd-o de-a dreptul cu şleahul[1] dinspre sat, prefăcuse şurile, şoproanele într-un singur morman, aruncase peste toate aceeaşi învelitoare albă, de supt care se părea că niciodată nu vor mai răsări lucrurile cunoscute. Boierul căută să pătrundă cu vederea prin perdeaua deasă a ninsorii, dar nu putea ; zarea se închidea sură. Căută să prindă cu auzul un vuiet, un strigăt, strigătul unui om din sat, lătratul unui cîne, ţipetul unei pasări înfrigurate. Nimic.

Toată firea părea înecată în acea tăcere adîncă ce-ţi poate da închipuirea morţii. Nici măcar scînteierile focului din sobă nu mai răsunau, focul se stinsese. Numai ceasornicul cel mare şi rotund din perete bătea rar, înăbuşit, ca de aiurea ; şi scuturînd clipele din zimţii roţilor lui, regula parcă mersul ninsorii.

Un urît de moarte, un urît dintr-acele care se strecoară în suflet ca otrava, care se schimbă în spaimă, cuprinse pe singuratecul boier. Ar fi vrut să vadă pe cineva, pe-un duşman chiar, numai să-l vadă. Şi spaima veni repede. Boierul se repezi la clopot, trase găitanul cu putere şi-l rupse, iar de sus, din colţul casei, nici un clinchet nu veni. Ce făceau oare argaţii ? Să-i strige, dar cum ? Culmea

[1] *Şleah* — drum.

era departe. El singur îşi deprinsese slugile să nu vie decît chemate, ca să nu-l stînjenească în socotelile lui ; ca nu cumva să găsească deschise lăzile de fier ce gemeau supt greutatea bănăritului. Începu să cutreiere odăile mari, înfrigurate, în care nu mai făcea foc. Aceeaşi linişte de moarte, neturburată nici măcar de foşnetul unei haine atinse de lemnul sau pînza unei mobile.

Gîndurile-l năpădeau. Era întăia iarnă pe care o petrecea singur. De la moartea nevestei lui se împlinise jumătate de an, şi singurătatea îl silea să simtă că-i lipseşte cineva, că suferă o pierdere, ca aceea ce ar îndura cînd n-ar mai avea haina groasă, pe care nu o iubea, dar care totuşi îi ţinea cald şi o avea aproape de trupul lui. Trecînd din pustiul unui colţ într-altul, se mira cît loc prinsese în casă fiinţa ceea căreia, fiindcă nu era de aur, ca galbenii lui, nu-i zîmbise o dată mai binevoitor, căreia nu-i purtase ură, pentru că atunci cînd urăşti simţi că-ţi răscoleşti sufletul împotriva cuiva care este, şi ea nu era. Un abur care se mută dintr-un loc într-altul, asta fusese dînsa.

Dar deodată boierul se opri locului încremenit. I se păruse că auzise foşnetul unei rochii, dincolo, şi întoarse încet capul. Nu era nimeni ; se desprinsese o perdea şi lunecase într-o parte, strîngîndu-se într-un singur fald. O lumină cenuşie intră în odaie, şi în dosul geamului, acoperit pe jumătate cu zăpadă, se vedeau ramurile negre ale copacilor, înfigîndu-se, ca nişte suliţi, în pieptul alb al grădinii. O pasere trecu printre ele, tăind ca o foarfecă pînza de ninsoare. Liniştea se întinse din nou. Boierul se lăsă într-un colţ pe scaun. Ziua aceasta de Crăciun îi amintea pe cea din anul trecut, îi aduse aminte chipul prietenului celui mai bun, chipul lui

Filip Micle, care nu lipsise niciodată mai îndelung din casa lui. Îi scrisese acum cîteva zile, rugîndu-l să vie, îi făgăduise că vine, dar pesemne că se răzgîndise.

Ce să facă singur, Doamne! Deodată i se păru că aude ceva, nişte clinchete înăbuşite, aşa ca loviturile de linguriţi în paharele pline, şi o dată cu ele i se strecură o picătură caldă în suflet. Se ridică repede şi alergă la geamul uşii, în sală. În poartă răsări ceva negru, care se mărea, se apropia, pînă ce se desluşi că e un poştalion. Caii se izbiră cu piepturile de fruntea troianului, se opintiră şi, cu capetele în sus, începură să taie pîrtie prin zăpadă. Dar, cu toate puterile lor încordate, după cîteva clipe, se opriră. Surugiul se înălţă în scări şi se auzi, întretăiat, strigătele lui: „Măăi, măăă... să vie argaţii cu lopeţile... Cine dracul să poată intra în iadul ista?... Morţilor... Măăă, n-auziţi, dugleşilor[1]?!" Boierul Toma împinse cu putere uşa înţepenită de zăpada strînsă în cerdac şi strigă şi el la argaţii cari de-abia acuma îşi scoaseră capetele afară. După ce se uitară ca nişte oameni buimaci de băutură, se întoarseră cu lopeţile pe umăr, înotînd pînă la gît prin troian. Musafirul ce venise se coborî din sanie şi o luă spre cerdac, dezgropîndu-şi, la fiecare pas, picioarele. Era Filip Micle. Lui Toma i se strecurase o rază de bucurie în suflet cum parcă niciodată nu simţise. Şi venitul nu-şi credea ochilor cînd văzu chipul destins într-un surîs de bunătate cum nu mai aflase la prietenul său.

În vreme ce Toma desfăcea musafirul de blănurile ce le avea pe dînsul, de afară veneau glasurile

---

[1] *Dugleş* — leneş.

necăjite ale argaţilor, cari de-abia urcau sania înspre grajduri.

*

Aşa se face că, în seara aceasta a ajunului Anului nou, boierul Toma nu era singur la măsuţa acoperită cu şervet curat, de supt lampa atîrnată, a căreia revărsare de lumină rumenea sticla cu vin rubiniu şi aprindea scîntei din picăturile rămase în cele două pahare de cristal. Prietenii mîncaseră, şi acum rămăseseră la un pahar de vin. Moleşiţi de băutura veche, stăteau răsturnaţi în scaune şi gîndeau. Frica boierului Toma se dusese, şi dînsul rămăsese omul din trecut, cu sufletul lui cel adevărat. Fireşte, se gîndea la munca lui, la munca în adevăr uriaşă, care-i răvăşise viaţa pe cîmpuri, în ploi, pe soare şi-n ceaţă, pentru adunarea banului rotund care la dînsul nu se rostogolea, ci cădea, pe lat, în cutiile de tinichea ale lăzilor de fier... Şi pentru cine strînsese ? Pentru el ! Numai pentru el ! N-avea nici un copil, n-avea pe nimeni. Mai bine că nu avusese copii, deşi ei nu i-ar fi răpit măcar o parte cît de mică din dragostea lui pentru bani. Dar copiilor le trebuie hrană, foc, şcoală... Îi fusese de ajuns nevasta. Îşi amintea bine de nevastă.

Fără voie, se uită pe peretele din faţă, deasupra uşii. Acolo îi era portretul. Un prezent[1] al lui Filip, de ziua ei. Simţi nevoia să vorbească despre dînsa.

— Seamănă bine Ana în portretul cela.

Filip tresări, întoarse repede capul, se uită la chipul, pe jumătate în umbră, al femeii şi răspunse scurt, cu glasul tremurat :

---

[1] Cadou.

— Da, foarte bine.

Şi căzu iar pe gînduri.

Toma urmă :

— Parcă vă văd, anul trecut, în ajunul Anului nou ; tu erai tot în locul acesta, dînsa sta colo, lîngă bibliotecă. Vorbeaţi, ca de obicei, despre o carte, mi se pare.

— Da, despre o carte.

— Iar acum doi ani... A, da, acum doi ani aţi făcut sărbătorile singuri. Eu a trebuit să mă duc la Iaşi pentru vînzarea pădurii celeia... La întoarcere, mi-aţi ieşit înainte, voioşi... Vă înţelegeaţi bine voi amîndoi. Apoi adăogă ca încheiere : Iaca, eu n-am înţeles-o niciodată pe nevastă-mea. Nici ea pe mine, nu-i vorbă.

Filip se uita departe, cu ochii umezi.

Un dor îl îneca, îi oprea parcă inima să-i mai bată, îl făcea să sufere grozav.

Şi tocmai acum glasul lui Toma răsărise dintr-o lume de vrăşmăşie. Nevoia unei spovedanii, a unei spovedanii făcută nu din credinţă, ci dintr-o mîndrie haină, dădea mereu răsunet cuvintelor lui :

— Dumnezeu să mă ierte, dar parcă nu eram făcuţi unul pentru altul.

Filip îi răspunse, stăpînindu-se :

— Nu ţi-ai cunoscut femeia, cum nu-ţi cunoşti nici una din cărţile acele, din biblioteca pe care n-ai deschis-o niciodată.

Toma sorbi din pahar şi răspunse :

— E adevărat ! N-am avut vreme să-mi citesc biblioteca, întocmai după cum n-am avut vreme să-mi iubesc nevasta.

Filip se îndreptă pe scaun şi întrebă răstit :

— De ce-ai luat-o atunci dacă n-ai iubit-o ?

Toma răspunse liniştit :

— Am luat-o pentru bani. Fără zestrea ei, azi n-am sta aici, în casa asta.

Filip vorbi cu glasul înăbuşit, întretăiat, neputîndu-şi stăpîni furia, care veni deodată, ca un clocot :

— Ai luat-o ca să-i înşeli viaţa... Ai amăgit-o ani de-a rîndul.

Toma nu băgase de seamă felul în care prietenul îi vorbise. Urmă să spuie :

— N-am iubit-o, dar i-am dat tot ce a vrut. A avut de toate aici în casă. Nu a dus nici o grijă. Nu i-a lipsit nimic ; spune tu dacă i-a lipsit ceva ?

Filip se sculă în picioare ; o clipă îi venise să-l lovească peste gura care minţea ; o furie grozavă îi năvăli din inima în care o ţinuse pînă acuma ascunsă, ca pe un izvor ce n-are pe unde ieşi la lumină, apoi cuvintele curseră repede, dezlănţuindu-se, aproape fără răsuflet :

— I-a lipsit, i-a lipsit dragostea ta. Dragostea pe care sufletul tău n-a avut-o, sufletul sterp ca un pămînt nisipos din care nu răsare iarba. I-a lipsit cuvîntul tău cald, care nu-ţi putea ieşi de pe limba deprinsă numai să numere. I-a lipsit blîndeţea, pe care faptele tale de om zgîrcit, care stoarce banul, nu puteau să i-o dea. I-a lipsit fericirea, înţelegi, fericirea, pe care tu ai gustat-o lîngă lăzile tale cu bani, dar pe care ea n-a avut-o pentru că... pentru că era cinstită, pentru că era credincioasă jurămîntului ei. Totul i-a lipsit în casa asta, tot, tot !

Filip se plimba prin odaie, îşi purta mîna prin părul lung, cărunt. Se simţea tot mai luat de furie. Toma se îndreptase şi el în scaun, trupul i se scuturase de moleşeală, deschise ochii mari şi se uita nedumerit la chipul prietenului, pe care aproape nu-l recunoştea. Întrebă cu spaimă parcă :

— Ce ai? De ce-mi spui vorbele aceste?

Filip i se aşeză în faţă şi, aproape de tot, îi suflă ca un şuier cuvintele:

— Pentru că ai deschis singur vorba, vorba care nu te costă parale. Eram hotărît să ţi le spun de mult încă, deşi ar fi trebuit să-mi calc sufletul pentru aceasta, dar aş fi făcut-o dacă ar fi venit o împrejurare ca cea de azi, aş fi făcut-o, nu pentru tine, ci pentru dînsa. Aş fi încercat şi mai mult: aş fi dat şi viaţa pentru ca să o văd mai fericită, mai mulţumită. Aş fi dat tot, şi dacă ţi-aş fi deschis ochii, dacă te-aş fi făcut să-ţi înstrăinezi măcar o parte, cît de mică, din iubirea pentru bani, şi să i-o dai ei, atunci nu ţi-aş mai fi călcat în casă. Dar nu ţi-am putut spune nimic fiindcă n-ai pomenit niciodată numele ei; îl pomeneşti astăzi, cînd nu mai este, cînd ai scăpat de dînsa, cînd vorbele mele nu-i mai pot aduce nici o alinare, acolo, în mormîntul ei, lîngă care ar trebui să stai zile întregi, îngenuncheat... ca un nemernic.

Toma se sculase în picioare. Supt biciuirea cuvintelor lui Filip parcă-i încolţise o lumină în minte, o lumină care lega anumite fapte din trecut şi al căror înţeles se desluşea acuma, aşa, deodată, într-o scăpărare ca de fulger. În clipa aceea Toma simţise şi mînie — mînie asupra cuiva care-l furase de o avere uitată într-un colţ — şi un simţimînt străin care-i umpluse pieptul, apoi îl golise repede, poate o părere de rău.

Amîndoi stăteau faţă în faţă. Filip — cu încredinţarea că spusese prea mult, deşi parcă ar mai fi vrut să adaoge ceva mărturisirii, Toma — cu părerea de rău că nu auzise totul, cu dorinţa de a mai întreba.

Şi, cu toate acestea, înţeleseseră că trebuiau să tacă, să nu-şi mai vorbească un cuvînt unul altuia, niciodată. Între dînşii parcă se întrupase o umbră,

o vedenie, care le pusese ușor mîna pe gură. Și buzele lor rămaseră închise peste mormîntul sufletului lor. Se uitară unul la altul, apoi Filip porni repede, purtîndu-și mîna peste fruntea scăldată în sudoare, înspre odaia lui, să se pregătească de plecare, în zorii zilei, fără să se mai revadă.

Cea dintăi durere, 1907.

PĂRTAȘUL

Soldatul Pintilie Gheorghe era învinuit că furase în sîmbăta Paștelor cîțiva saci cu orz și că apoi îi vînduse. Santinela ce încuviințase aceasta era adusă înaintea consiliului, ca părtașă la furt.

Vinovatul mărturisise hoția. El o îndeplinise, pe cînd de santinelă la orzărie era Neculai Oană, recrut din anul acela, un biet om, luat în oaste pe nevăzutele, și pe care, de șase luni de zile de cînd venise, nu-l scosese nimenea din ceea ce știa el de acasă. De nepriceperea lui se feriseră toți comandanții de companie, ca de foc, și-l lăsaseră la boi. În săptămîna Patimilor soldații fură învoiți pe acasă. De sărbători e greu să pui mîna pe un om mai acătărei, — rămîn ciurucurile. S-a zbătut bietul aghiotant, în dreapta, în stînga, pînă a dat, în grajd, cu ochii de Neculai Oană, care vorbea cu boii lui, dezmierdîndu-i pe grumaz. „Valeu ! Oană neică, zise aghiotantul, Maica Domnului mi te scoase în cale. Vino-ncoa, zmeule, să te înarmez ca pe sfîntul Gheorghe." L-a înșfăcat de guler, l-a dus de l-a încins, i-a dat o armă și-un picior și l-a înfipt de santinelă în poarta orzăriei, în ograda căreia rămă-

seseră cîţiva saci plini, afară din hambar. „Să nu laşi nici pe Dumnezeu sfîntul să intre înăuntru, Oană băiete, că a ta-i împărăţia Necuratului pe urmă", îi mai zise aghiotantul şi plecă.

De aci încolo să lăsăm să povestească Oană, întrebat, la rîndu-i, de către judecători.

Oană îşi duse mîna la cap în neştire, chip să salute, răcni : „S' trăiţi", trase aer mult în piept, ca şi cum s-ar fi pregătit să se cufunde în apă, apoi începu :

— Acu, eu, s' trăiţi, eram pus de santinelă ; era cald şi mă uitam pe cîmp, şi pe poarta de din dos văd, s' trăiţi, că ieşeau boii. Le dăduse drumul nu ştiu cine, ori îşi luaseră ei singuri lumea în cap, că eu, vezi, eram de santinelă, nu eram în grajd. Pe mine nu m-o răbdat inima să-i las în voia lor, că tot eu aveam să-i caut pe urmă prin meleaguri, că eu îs la boi, la amîndouă părechile. Da' o păreche acuma n-o mai am pe samă, de-o săptămînă, că s-o dus cu Ailincăi la cărat pietriş de la Ipate, de supt Dealul Rîpoaiei. Eu îs din cealaltă parte, de la Argieni, din vale de...

— Nu mai bîigui ; spune ce-ai făcut cînd ai văzut boii ! răcni colonelul.

Oană iar răsuflă adînc :

— S' trăiţi ! Eu am văzut boii, am răzămat puşca de gard şi am împuns-o la fugă după dînşii, de i-am întors. După ce i-am dus înapoi în grajd, i-am închis, am pus un beţişor în belciugul uşei, că zăvorul îi stricat — l-o stricat Marin Dumitrache, bătu-l-ar Dumnezeu, şi eu am *rapurtat*, da' nu l-au dres, că fieraru nu-i...

— Lasă pe fierar, tontule, spune ce ai făcut după ce ai închis boii ! Te-ai dus la locul tău ? răcni iar colonelul, scos din fire.

— M-am dus la locul meu, unde mă aşezase domnul căprar.

— Căprarul, nu aghiotantul? întrebă un căpitan din consiliu.

— Ba *aghiutantul,* domnul aghiutant, s' trăiţi. Acu, eu mai s-adorm. Da' n-am dormit, că de dormeam, aş fi visat. Şi n-am visat nimic, zău n-am visat. Şi numai ce vine deşca Gheorghe şi dă să intre în orzărie. Eu îi zic : „Mă, deşcă, ce cauţi tu aici, că eu nici pe Dumnezeu nu-l las, mă, să intre". Da' el mă dă odată la o parte, intră înăuntru şi-mi spune : „Tu nu ştii, mă, că trebuie să duc orz pentru calul domnului ghinărar?" De aşa, aşa-i, am socotit eu, că alta nu ştiu, da' asta o ştiu bine, că domnul ghinărar e tatăl nostru, s' trăiţi ; şi l-am lăsat să ia un sac. Cînd o ieşit cu sacul afară, mi-o şters o palmă, de-am ameţit. O luat-o pe după gard, şi ce-o fi făcut, ce-o fi dres, că se întoarce iar înapoi şi mai ia un sac. „Cîţi saci iei, deşcă?" îl întreb eu. „Las', că-i vedea tu. Să-i numeri", mi-o răspuns. Şi cînd o trecut cu al doilea pe poartă, mi-o mai şters o palmă şi-o strigat : „Doi!" Cînd o mai venit pe urmă, nu l-am mai întrebat, de frică să nu mă mai bată. Da' el tot mi-o mai tras două palme, şi-o strigat : „Trei!" „Patru!" După al patrulea n-o mai venit, da' şi pe mine m-o bufnit sîngele pe nas.

— Vra să zică patru saci a furat? întrebă colonelul.

— Patru ; cîte palme am mîncat, atîţia saci o furat, s' trăiţi... De schimbat, nu m-o schimbat decît hăt! tîrziu de tot, că prinsese să se spuzească cerul de stele, şi eu mă gîndeam încă la boii mei, că nu aveau ce mînca ; eu le dau de mîncare la vreme, ba-i duc şi la păscut, în suhatul[1] tîrgului, unde-s şi

[1] *Suhat* — păşune, izlaz.

ceilalţi văcari, că am păscut doar şi tamaslîcul [1] conului Mache de pe Popricani...

— Bine, bine, cine te-a schimbat?

— Domnul căprar, ista, domnul aghiutant. Aflase şi dumnealui că Pintilie luase sacii, că mi-o tras şi dînsul cîteva palme, da' fără să le numere, că mi le-o tras grăbit. Apoi m-o dus la închisoare. Ş-am stat închis, s' trăiţi, ia, aşa, degeaba, pentru mehenghiul ista de Pintilie. Că doar am vrut eu să pun mîna pe el în închisoare, dar n-am putut. Da' ce crezi, tu, mă (zise Oană, întorcîndu-se spre vinovat), că eşti în satul lui Cremene, să furi orz şi să baţi oamenii în drum?...

— Unde te trezeşti aici? ţipă colonelul. Pentru ce i-ai dat drumul că intre în orzărie?

— Domnul ghinărar e tatăl nostru, s' trăiţi! Cum să nu-l fi lăsat? Dumnezeu e Dumnezeu, şi domnul ghinărar e domnul ghinărar. Alta n-oi şti, da' asta o ştiu bine. Cum să nu-l fi lăsat? Apoi începu să se roage: Dacă Pintilie n-are de unde, tătuca dă cei patru saci înapoi, că tătuca are în hambar şi păpuşoi, şi orz, şi grîu; zău că-i dă tătuca, numai să-şi scape băietul!

Toţi zîmbiră, iar Pintilie pufni de rîs. Oană îl zări şi-i strigă printre lacrimi:

— Te rîzi, măi deşcă, te rîzi, nu ţi-ar mai călca piciorul pragul maică-ta şi al tătîne-tău!

Consiliul a achitat pe Neculai Oană, cerîndu-i trimiterea înapoi la vatră, ca un om slab de minte ce era. Cînd i s-a spus că scăpase, nu-i venea să crează.

Dar pe Gheorghe Pintilie, care se ducea la închisoare, nu-l răbdă inima să tacă; întrebă rîzînd:

---

[1] *Tamazlîc, tamaslîc* — totalitatea vitelor care aparţin unui proprietar.

— Ce ţi-o fi făcînd boii, mă Onică ?

Oană tresări, ca şi cînd şi-ar fi adus aminte de ceva, ochii i se luminară deodată, se întoarse şi veni pînă în faţa lui Pintilie. Şi cum acesta din urmă şedea între cele două santinele, îi zise : „Stăi, măi deşcă", şi, mai nainte să poată fi oprit, îi trînti o palmă straşnică.

Apoi, cu buzele întinse într-un zîmbet de nespusă mulţumire, ieşi pe uşă, scărpinîndu-şi palma cu care lovise.

Cea dintăi durere, 1907.

OM MILOSTIV

— Ei, acu i-acu, neică ! zise el.

Iar naşu-său îi răspunse fără înconjur :

— Ascultă-mă ce-ţi spun eu : nu fi papă-lapte ; du-te la conul Mitică Limbă-Dulce, că altminteri mergi la puşcărie cu mînile în buzunar... Du-te la el ; ţi-o face el ce ţi-o face, şi-i scăpa. Dă, îi avocat mare, îi om cu trecere, şi-i d-ai noştri, din popor.

Şi iată-l acum pe Ghiţă Paşalău mergînd la deputatul şi avocatul Mitică Limbă-Dulce, care are casa în strada *Iustiţiei* no. 5 şi care primeşte între 6 şi 7 seara, chiar dumineca şi sărbătorile.

Dimineaţa fusese o zi frumoasă, — soare şi cald, adevărată zi de început de primăvară : e pe la mijlocul lui martie. Ghiţă Paşalău şi-a făcut ghetele, şi-a scos pestelca de piele de căprioară, a închis sticla cu mastică de Hio, din care numai dumnealui turna la muşterii, şi-a înfăşurat gîtul cu o legătură roşie, a luat pardesiul, pălăria cea tare şi a

plecat. Dar iată, cînd nici nu se aştepta — că de atîtea gînduri n-avusese vreme să se mai uite spre cer — se trezi, pe drum, că începe să bureze. Dracul s-o ia de ploaie! Poftim! Asta-i trebuia?... I se strica lustrul la ghete şi i se muia pălăria... Până la avocat mai era doar o bucată bună. De-abia e în strada Mitridate, şi până în acea a Iustiţiei mai avea de străbătut două: a lui Gambetta şi-a lui Popa Prescură... Iuţi pasul. Ploaia se-nteţea şi, după cîteva clipe, auzea, cu groază, cum îi lipăiau picioarele în apa strînsă repede prin adînciturile lăsate de tăbliile sfărmate ale trotuarului.

A ajuns. O casă la stradă, cu o poartă mare, de fier. Înainte de a intra în curte, Paşalău se opri privind în toate părţile dacă nu-i văzut, apoi ridică, repede, picioarele pe rînd, le şterse cu cele două colţuri ale pardesiului şi, încet-încet, sui scările, gîfîind, ca şi cînd ar fi călcat poştii. Bătu mai întâi în geam; dar în sala luminată strălucitor nu răsări nimeni. Atunci îşi aduse aminte de sonerie; se uită, caută. O găsi, e la-ndămînă, în stînga, lîngă uşorul uşii, dedesubtul unei tăbliţe, pe care lui Paşalău i se păru că scrie: „Curaj!"

Şi, într-adevăr, ridică mîna, de-abia atinse bumburuzul alb, şi-şi trase degetul ca şi cînd s-ar fi fript.

Uşa dinăuntru, de la sală, se deschise, apoi cheia se-nvîrti şi-n broasca uşii cesteilalte, şi un fecior, în livrea, se pleca puţin, ca şi cînd i-ar fi fost frică să nu i se umezească frizura de aerul jilav de afară:

— Poftiţi, domnule!

Paşalău nici nu apucă să păşească bine pragul, şi feciorul îl şi descheia la palton, în aceeaşi vreme în care îi smulgea şi pălăria din cap; apoi, întorcîndu-l în loc, pe călcîie, ca pe-o păpuşă, îl dezbrăcă, lăsîndu-l în redingotă.

Pe urmă feciorul se înclină, mai adînc:

— Mă rog, poftiţi!

Îl luă de mijloc, îl trecu printr-un antreu lustruit aşa de tare că lunecă de două ori, pe spate, apoi îl aruncă într-un salon. Paşalău rămase buimac, în mijlocul odăii îmbrăcată toată în albastru, cu oglinzi mari, drepte, de sus până jos, cu două policandre atîrnate de tavan, — o lumină orbitoare. În oglinda din faţă, omul se văzu bine, deşi la-nceput nu-i venea să creadă că e el. Pentru întâiaşi dată se privea întreg, bine şi amănunţit. Niciodată nu se văzuse atît de subţire, că parcă redingota măslinie — el o crezuse neagră cum e cărbunele — îi ţinea oasele strînse la un loc, să nu se risipească pe jos. Şi nasul lung i se scobora aşa de adus înăuntru, de la vîrf spre gură, ca un cleşte ce-ar fi vrut să-i smulgă ceva, — cuvintele care acum simţea el bine că n-o să-i vie pe limbă. Ochii şterşi; cărunt; zgribulit... Tare-mbătrînise!... I se părea că-i la un vrăjitor. Atîta sclipire, de sus, de pe pereţi, de jos, îi făcea rău, îl ameţea. Paşalău se uită primprejur; chiar lîngă el era un jîlţ; îndoi încet genunchii şi se lăsă, uşor, pe marginea scaunului. Deodată, în trei oglinzi, alţi trei oameni se lăsară o dată cu dînsul, ca nişte umbre ce-i urmăreau mişcările. Paşalău răsuflă adînc... Cine-l pusese să vie la un avocat aşa de mare? Parcă-i încolţise în minte un gînd: s-o ştergă frumuşel. Dar uşa se deschise din nou, şi-un alt fecior — ăsta îmbrăcat în negru — răsări în prag.

— Dumneavoastră vroiţi să vorbiţi cu domnul avocat?

Paşalău se gîndi că doar la asta venise; înghiţi mai mult decît răspunse:

— Hîhî!

— Atunci, poftim dincoace!

Şi omul iar îl luă de spate, îl duse binişor, pe covorul moale, pe care Paşalău, din prevedere, se ferea să nu mai lunece ca-n sală; şi pe o altă uşă intră într-o altă odaie.

— Aşteptaţi!

Rămase iarăşi buimac, în mijlocul salonului mare, îmbrăcat în mobilă roşie, cu tricheluri[1] în păreţi şi cu oglinzi rotunde, atîrnate plecat, sus, încît odaia se arăta în ele prăvălită, gata-gata să se răstoarne. Şi lui Paşalău din nou îi veni să creadă că visează. Iar se aşeză pe marginea unui jîlţ. După cîteva clipe se linişti şi răsuflă mai uşurat. Gîndurile i se mai limpeziră, şi atunci îi trecu prin minte vorbele lui naşă-său: „Ţi-o face el ce ţi-o face şi te-o scoate din încurcătură... că-i şi el... de-ai noştri... din popor!" Aşa e, i-o face conu Mitică Limbă-Dulce ceva... E deputat... L-a votat doar de trei ori, el, Ghiţă Paşalău, crîşm...

...Un scîrţîit, şi de unde nici visa, se deschise o altă uşă, ca ruptă din părete, şi feciorul îl întrebă de două ori pănă să primească răspunsul:

— Numele dumneavoastră?... Numele dumneavoastră?...

— Ghi... Ghiţă, Pa... Paşalău!

Feciorul întoarse capul şi aruncă vorbele, ca dintr-o goarnă, dincolo, în odaie:

— Domnul Ghiţă Paşalău!... Pe urmă se întoarse de-l chemă: Poftiţi, mă rog...

Merse ca tras de-o sfoară, intră în a treia odaie: numai scaune, canapeluţe: roşii, galbene; şi oglinzi, şi...

---

[1] *Trichel* — sfeşnic cu trei lumînări.

— Aşteptaţi puţin...

Omul rămase o clipă locului, şi cum îşi trecea mîna peste ochi, să ieie de pe dînşii ca o perdea ce-l împiedica să vadă, un braţ îl împinse din nou. Iar feciorul. Trecu deodată în altă încăpere, statura feciorului se şterse, şi-n faţa lui Paşalău răsări, ca din pămînt, un om scurt, burtos, chel ca-n palmă, încît capul lui se părea că-i un alt glob de lampă, supt care ardea o lumină la fel cu cea din mijlocul odăii, de sus, ce arunca rotogoale, clătinîndu-se ; şi supt globul acesta, două scîntei ascuţite : ochii conului Mitică Limbă-Dulce, chiar domnul deputat şi avocat.

Paşalău îl cunoştea, îl auzise vorbind, şi totuşi i se părea acuma că nu-l văzuse în viaţa lui. Vroi să se închine, să zică : „Sărut mîna !“ dar nu putu măcar crîcni.

Avocatul îl apăsă de umăr :

— Stai, suflete.

Şi fiindcă Paşalău tăcea mereu, conul Mitică începu să-l întrebe dulceag :

— Eşti din coloarea noastră ?

— Hîhî, săr't mîna...

— Bine ; tare, tare bine... Eşti... eşti... negustor ? Cu ce te ocupi ?

Paşalău înghiţi, mai luă suflet :

— Cîrciumar... coane Mitică.

— A-ha !... cîrciumar. Iată, domnule, un negoţ, un negoţ *fain !* Cu cîrciumăritul faci bani, ştii, berechet, colea.

Şi avocatul încovoie palmele una peste alta, făcîndu-le scoică, cîntărind în aer, ca şi cînd ar fi ţinut o pungă grea.

Crîşmarul începu să se simţă mai la largul lui...

— Săr't mîna... nu prea, acum nu prea... aldată... că şi oamenii au mai calicit...

Dar conul Mitică îi luă repede vorba din gură :

— Orişicum, suflete, orişicum, tot cîştigaţi bine... Unde ţi-i cîrciuma ?

— În Plopii cu soţ, la colţ, în faţa Hengherigiului... cum o iei la barieră... la dreapta, cînd mergi încolo... la stînga...

— Cînd vii încoace... Bun loc... Şi...

Avocatul îşi scoase batista şi-o trecu pe faţă, răspîndind un miros de „Ideal“, parfumul dumisale; apoi, aşa, într-o doară :

— Trebuie să-ţi iasă zece mii de lei ca popa... cinci sute pe lună... Ehei... bună treabă !

Dar fiindcă Paşalău se pregătea să-i răspundă, conul Mitică nu-i dete vreme să înceapă, se lovi cu amîndouă palmele peste genunchi, se plecă puţin înainte şi, grăbit :

— Ei, chestiunea, chestiunea noastră !

Omul nu pricepu.

— Ce e ? Ce daraveră ai ? îl mai întrebă avocatul.

Crîşmarul se aşeză pe scaun, căută să-şi amintească cele dintăi trei cuvinte cu care începea să-şi povestească, de-o săptămînă, întîmplarea, la toţi, cuvinte de cari celelalte se ţineau lanţ, şi începu :

— N-ai să crezi !... Nici să mă gîndesc, aşa să am parte de ceva pe lume, nici să mă gîndesc, nici dumitale prin gînd să-ţi treacă, mă rog, că fusese ceva pregătit de mai nainte. Eu n-am cu nimeni nimică... Un sfrijit ca mine să-l doboare, da', ştii, dintr-o lovitură. Vine în cîrciumă şi cere un chil. „Bine, îţi dau, da' banii, ici, pe tejghea.“ Că veşnic mă băuse, şi banii, canci !... Plăteşte un chil... Da' venise trăsnit de-aiurea ; că cine nu-l ştie pe Mitu Becheru, din Zlătari ? Să dai şi să fugi ! Asta pe la două după douăsprezece ziua. Bea chilul, — să-i dau altul ! „Bine, altul ; da' banii pe tejghea.“ Nu,

că el nu dă banii. „Măi ! zic. Banii, altfel nu-ţi dau." „Ba să-mi dai, că-ţi stric tot..." Şi nici n-apuc bine să-i prind vorba, şi, pleosc, ia două sticle de borviţ de pe tejghea şi le lăţeşte pe duşumea. Şi dă să se ducă. Pe mine mă ţineau bani... Dumnezeu ştie cum... Mi se ridică sîngele la cap, pun mîna pe stinghia cu care proptesc uşa şi-o arunc, să-l ologesc... Dracu ştie cum am aruncat. Mi se suise sîngele la crier... Îl pocnesc în cap, drept în ceafă, şi pac ! se-ntinde Becheru meu la pămînt. Sînge, năvală ; du-l la spital... Vin oamenii, secţia, hai la poliţie... Mai dă-i unuia un leu, celuia doi, scăpasem. Da' Zăludu, Toma Zăludu, celui de i-am luat vinul cel roş de supt nas acu un an, a-nvăţat pe nevasta lui Becheru, de necaz... pîrlitu... şi m-a dat în judecată... Ş-acu...

Răsuflarea cîrciumarului se curmă...

— Ş-acu vii să te apăr.

Avocatul mai stă puţin pe gînduri, apoi :

— Greu... oricum, o palmă-două, mergea să-i fi dat. Dar capul ? Ha ?... Capul, cea mai fragedă parte a trupului, şi cea mai preţioasă... Ce facem ? Ce facem cu capul ?... Greu, suflete neică... am uitat cum îţi zice.

— Paşalău, Ghiţă Paş...

— Greu, neică Paşalău... Avocatul îşi dădu mîna peste frunte, ca şi cînd şi-ar fi ridicat părul, se frecă pe faţă, apoi, repede : Ei, dar pentru dumneata... că eşti din coloarea mea, oi face totul. Apoi, şi mai repede, aşa, din treacăt numai, aşezînd nişte hîrtii : Scoate cei cinci sute de lei ce spuseşi că mi-i dai, vii poimîine, mergem împreună, să vedem cînd e termenul...

Paşalău îngălbeni. Cînd spusese el de cinci sute de lei ? Nu-şi aducea aminte. Se zăpăci, se sculă în picioare şi bîigui :

— Săr't mîna... vorba-i că n-am... decît optzeci de lei, coane Mitică...

Avocatul încreţi fruntea.

— Ei, frate... parcă ziseşi... Ştii... vroisem, pentru dumneata... Altfel, eu nici nu fac afaceri de astea... mici. Eu nu iau decît de la o mie-n sus... Unde am vreme, domnule Paşalău ?... Unde am vreme să mă ocup cu toate bagatelurile ?... Pentru astfel de sume nici n-am deschise rubrice în registru... Să-ţi arăt.

Avocatul întinse mîna, prinse bumburuzul clopoţelului de pe birou, îl învîrti, şi ţîrîitul prelung aduse pe un tînăr roşcat, — secretarul domnului avocat.

— Adu registrul de afaceri ! îi porunci.

Secretarul se făcu nevăzut, şi peste o clipă veni cu o condică mare, legată în piele verde, cu marginile aurite, o lăsă pe birou şi se duse. Avocatul o deschise, întoarse cea dintăi foaie, de mătase, care foşni ca o rochie, apoi răsfoi repede, se opri şi arătă cu degetul :

— Uite, azi, spre pildă... uite, domnule Paşalău... mă rog... 19 martie... Ştii citi... Şi începu să silabisească : Pro-ce-sul... domnului... numele nu te priveşte — trecem mai departe ; aşa : ce-re-re de punere supt interdicţie... Uite ici... la coloana asta : *Onorariu :* 4.000 de lei — două mii încasaţi. Ăstălalt... domnul ... hm-hm-hm-hm... în-ves-ti-rea cu formula executorie... 2.500 lei — încasaţi... Mai departe : Fraţii... pentru ieşirea din indiviziune, 5.000 de lei... dom-nule Paşalău... în-ca-saţi... Apoi închise condica şi se întoarse către cîrciumar : Ei, unde să te vîr pe dumneata cu patacele dumitale ? Unde ? Pentru numele lui Dumnezeu, unde ?... Şi începu a se tîngui : Ce să fac ? Ce să fac ?... Dar pesemne că o idee fericită îi străbătu mintea. Se lumină la faţă : Ştii ce ?...

Avocatul sună iar. Secretarul sosi.

— Cît ai zis că ai, suflete? întrebă conul Mitică Limbă-Dulce pe crîşmar.

— Optzeci de lei!

Conul Mitică porunci mai întîi secretarului:

— Domnule secretar, ia ăşti optzeci de lei de la dumnealui... pentru cheltuieli de cancelarie. Apoi, cu hotărîrea omului care ştie să-şi calce pe inimă, bătu pe Paşalău prieteneşte pe umăr: Te apăr degeaba!

Convorbiri critice, an. II, nr. 4, 15 februarie 1908

TREI VEDENII

Da era vară, da era toamnă, da ploua, da ningea, cei trei prieteni străbăteau, mai în fiecare săptămînă, satul. Intrau ca o furtună, străpungeau uliţa de la un capăt la altul şi se făceau nevăzuţi în largul cîmpului, spre malurile rîpoase ale Siretului.

Călăreţul era slab, tras la faţă; calul era roib; iar cînele, — un cîne ciobănesc, scurt la trup, cu urechile tăiate. Călăreţului îi zicea Tudor, calului, Argint; cînelui Leu. Oamenii nu-i prea cunoşteau. Lui Tudor îi ziceau Vîntosul, fiindcă trecea ca o furtună prin sat; de cal puţin le păsa; iar Leului îi purtau sîmbetele, căci rupsese pe toţi dulăii din sat.

Cînd trecea Tudor, mîncînd pămîntul, cînii se ţineau droaie după el; Leu se repezea, înşfăca pe cîte unul şi-l arunca, dintr-o zvîrlitură de cap, încolo, la o parte. Era un chelălăit, o tăvăleală pe uliţa satului, mai cu seamă seara, cînd se ridica în sus colbul

şi înconjura pe călăreţ, ca într-un nor, de nu-l mai puteai osebi. Grozav era Leu, dar şi dulăii erau mulţi ; se ţineau după ei pînă dincolo de poarta ţarinei. Atunci Tudor lăsa pe Argint la pas, iar Leu se băga şi mergea, la adăpost, între picioarele calului, cu limba scoasă, mort de oboseală. Cînii îşi arătau colţii pe de margini, dar nu îndrăzneau să se apropie : se întorceau în sat pe la ogrăzile lor.

Şi aşa, cum mergeau la pas, — calul ţinînd pe om şi ocrotind în aceeaşi vreme cînele — cei trei prieteni păreau una şi aceeaşi fiinţă din poveşti, rătăcită în lungul drumului, prin luncile căruia parcă vreo Ileană Cosînzeană îi aştepta.

Repede, oamenii vorbiră multe despre Tudor. Ba că n-ar fi feciorul drept al boierului din Sureni, ci un copil din flori, odrasla unei ţigance. Ba că era numai copilul cucoanei, care greşise ca fată. Unii ziceau că-i zănatec : îl apuca, aşa, cîte un dor de fugă, şi atunci rătăcea zile şi nopţi întregi peste cîmpuri, peste ţarine, prin corhane [1], pe unde apuca. Cînd îl întîlneau prin lunci, cînd, încolo, spre Roman, dacă nu dădeau peste el prin pădurile Bacăului. El, calul şi cînele, — ca trei vedenii. Cînd o pornea dintr-o parte, de răsărea în cealaltă ? Atunci unul îşi dădu părerea că-ntr-însul avea pe Necuratul. Altul l-a botezat Vîntosul. Şi se fereau de el.

Într-un rînd, în faţa rateşului, se învîrtea hora. Vîntosul a trecut printr-însa, a răsturnat o fată, cînele a încolţit un flăcău, şi duşi au fost. Satul a ales, în sfîrşit, pe doi oameni bătrîni, să se plîngă boierului, lui tată-său.

Boierul a ieşit în cerdac, le-a ascultat plîngerea, apoi le-a spus :

---

[1] *Corhană* — coastă de deal stearpă, rîpoasă.

— Dă, ce să-i fac? Dacă aşa i-e firea!
— Aşa?
— Aşa.
Şi oamenii s-au dus, ce erau să mai zică?!
Decît boierul Pîltea era om mînios; a intrat în casă, a trîntit, pe rînd, la toate odăile, uşile grele de stejar, şi nu s-a oprit decît în ietacul soţiei lui. Firavă, plăpîndă ca un fir de iarbă primăvara, obişnuită numai să asculte, să tacă şi să sufere, cum era coana Pulcheria, cînd şi-a zărit bărbatul venind cu sprincenile încruntate, numai şi-a trecut degetele peste frunte, de şi-a dat părul în sus, apoi, cu mîna la obraz, a aşteptat.
— Ce e, Savine?
Boierul a pufnit din nări şi-a izbucnit:
— Odorul, odorul dumitale, a mai făcut o ispravă. A împrăştiat hora satului, a trîntit, din fuga calului, o fată la pămînt, şi s-a făcut nevăzut... Ştii ceva despre toate astea?
— Nu, Savine.
— Păi cînd ai mai ştiut, să ştii şi azi? Nu ţi-am poruncit să-l chemi, să-i vorbeşti, să-l sfătuieşti?
— Degeaba!
— Dacă-i aşa, trimite-l. Dă-i bani să plece, să se ducă în străinătăţi.
— Savine!
— Să piară din ochii mei!
— Dragă!
— Nu mai vreau să-l văd!
— Dragul meu... Coana Pulcheria căzu în genunchi şi, la gîndul despărţirii de copilul ei, căpătă îndrăzneala deznădejdii, se rugă: Dragul meu! tu ştii cît îl iubesc. Ştii cum l-am îngrijit; cum l-am vegheat nopţi întregi cînd a fost bolnav; tu ştii că el e mulţumirea şi viaţa mea; tu ştii, Savine, că e singura nădejde ce mi-ai dat! De ce să-l gonesc?

Ori vrei să mă omori? Mai bine omoară-ne pe amîndoi; n-o să se plîngă nimeni, n-o să te știe nimeni. Suspinînd, ținîndu-și obrazul în mîni, coana Pulcheria se ruga cu vorbe repezi, ca și cînd i-ar fi fost frică să nu uite din ce avea de spus: De ce nu-l lași să se însoare? Iubește pe fata Surdarului, și dînsa ține la el; lasă-i-o; e gustul lui; a înnebunit de dragostea ei. De trei ani te pui de-a curmezișul.

La vorbele astea, boierul tresări, dădu cu pumnul în vînt:

— Destul! nu!

— De ce te-mpotrivești, Savine?

— Nu! am spus nu! Fata Surdarului se mărită. Peste cîteva săptămîni e nunta. Eu am pus-o la cale. Spune fiu-tău să-și mute gîndul.

În clipa aceasta tropotul unui cal smulse răsunete din bolțile sălilor de jos. Întoarcerea băiatului îmbărbătă pe coana Pulcheria, o ridică deodată în picioare.

— Nu-i adevărat!

— Ba da! Uite-l, vine! Spune-i-o!

— Atunci îți omori feciorul.

Boierul se cutremură. Într-un avînt de furie, izbucni în strigăte, încurcînd vorbele, fără să mai știe ce spune:

— Ba îl ucizi tu, că n-ai știut să-i întorci gîndul... căci nu se cuvenea s-o ieie... nu l-ai putut stăpîni... ai fost muiere slabă... slabă... asta-i... și n-o putea lua... nu!... nu!... nu!...

— Ba putea, dacă-ai fi vrut!

Din pragul ușii, cu vinele gîtului îngroșate, roșu, cu ochii fioroși, boierul destăinui, într-un răcnet, cum îi destăinuise atîtea altele vreme de douăzeci de ani:

— N-o putea lua... Spune-i că i-e soră... Fata Surdarului îi e soră... Asta-i vrut să ştii, şti-o, poftim, şti-o ! A-ha ! ştiţi-o, ştiţi-o, ştiţi-o !

Uşa grea de stejar se prinse-n clanţă ; coana Pulcheria se clătină şi căzu pe divan.

Albă, ca faţa perinei pe care îşi ţinea capul, coana Pulcheria mîngîie, uşor, părul bălai al băiatului ; băiatul stă pe marginea patului şi priveşte în ochii mamei lui. Bolnava de-abia poate vorbi :

— Haide, să ne primblăm departe, departe, prin ţări străine.

Băiatul are un singur gînd în mintea lui :

— Dar Maria ?

— Las-o. Ascultă-mă pe mine, sfatul mamei e povaţa lui Dumnezeu... Maria nu te vrea.

— Nu mă vrea ?

— Nu. Ştiu eu că nu te vrea. Surdaru nu ţine la neam... Fata... fata i-o fi semănînd... Lui Surdaru îi trebuie om de lume... ca cel pe care şi l-a ales.

— Şi l-a ales ?... Cine ţi-a adus vestea, mamă, că şi-a ales Surdaru ginere ?

— Tată-tău.

— Tata... tata într-adins ţi-a spus.

A spus adevărul, băiete ; peste o săptămînă-i nunta. Lasă-i în plata Domnului... Bărbat eşti, şi-ţi poţi stăpîni sufletul... Haide, haidem, departe, împreună...

Băiatul răspunse liniştit :

— Bine, mamă.

Îi sărută mîna şi plecă.

Era într-o joi, era frumos ; pe la începutul verii. Se-nsera. Tudor chemă pe vizitiu, pe ţiganul Cutrea :

— Ce mai știi, Cutreo, de pe la curtea Surdarului?

Țiganul își învîrti cușma în mînă și îngînă:

— Nimic, cuconașule.

— Da' cu nunta? Cu nunta de diseară cum stăm? De ce nu mi-ai spus? Ca să-mi afli toate te-am pus să pîndești doar.

Cutrea tremura ca varga.

— Ți-a fost frică? Băiatul se-nțepeni în picioare, dădu două palme strașnice țiganului, apoi porunci: Șaua!

Cutrea o aduse; Tudor își înșeuă singur calul, încălecă, șuieră pe Leu și porni. Parcă niciodată nu simțise în sufletul lui un dor mai aprins de fugă; aerul îi șfichiuia fața. Și-i plăcea. Își umflă pieptul, să soarbă mireasma florilor fragede din cîmpie. Își scutură capul, apoi se plecă din nou pe coamă și, una cu pămîntul, se ducea. Cînd trecuse prin Sureni? Casele se deșiraseră în urmă, repede, ca o sclipire, ca un fir de ață albă, pe o parte și alta a drumului.

Într-un tîrziu ajunse în lunca Siretului și domoli mersul. O luă de-a dreptul pe supt mestecăniș; încolo, dintr-o margine, casa Surdarului se ridică deodată în limpezimea serii. Leu lătră, și călărețul îl lovi abraș cu biciușca scurtă, legată pe după pumn.

Merse încet, pînă-ntr-un drum lăturalnic, ce ducea pe din dosul curților boierești. De unde se opri, se vedeau bine ferestrele luminate; în cuprinsul larg al privazurilor, umbre lunecau într-o parte și-ntr-alta. Din fața porților, deodată, se-nălță limbile roșii de foc ale măsălălilor; lumina lor păli seninătatea nopții, și încolătăciră, pînă departe, pe

pămînt, şerpi de umbre ce se îmbinau în zvîrcoliri de luptă parcă.

Rumeneala aceasta ciudată nelinişti pe Argint; calul tremura uşor, ca de-o presimţire; iar Leu mîrîia înăbuşit, ca şi cum vroia să întrebe ceva.

Urechea călăreţului se deprinse tot mai bine cu zgomotele dimprejur; dintr-o dată, legănatul unui cîntec îi lovi auzul. Atunci, ca scos din minţi, îmbie calul şi purcese drept pînă supt ferestrele casei.

Călăreţul se-nălţă în scări; printre cei ce jucau zări mireasa în braţele unui străin, trecînd uşoară, ca privind într-aiurea, pierdută, ştergîndu-se în mulţimea celorlalţi.

Călăreţul scoase un gemăt adînc de deznădejde, căzu în şa, strînse dîrlogii, întoarse calul şi, încleştînd pulpele, pintenii intrară în carne, şi-n locul în care dînşii apăsaseră răsăriră bobişoare de sînge.

Vîrtej: aşa se duceau! Calul năduşise; spuma zăbalelor o fura vîntul şi o purta departe, ca pe nişte fulgi albi. Leu răsufla din greu. Lui Argint i se înroşiseră ochii; pieptul nu mai putea răsufla; picioarele i se tăiaseră... Ce avea azi stăpînul?

Trecură lunca şi, încolo, drept în faţă, se înălţa malul prăpăstios al Siretului. Pintenii intrară din nou, nebuneşte, în coastele fugarului. Argint, sfîşiat de durere, îşi strînse încheieturile şi le desfăcu apoi, de plecă într-o fugă năprasnică, într-un avînt de moarte. Leu lătră scurt, de două-trei ori, parcă le-ar fi spus să bage de seamă.

Dar călăreţul, nălucit, ca şi calul, îşi pironi ochii drept înainte, şi călcîiele se îndesară iarăşi, adînc, în trupul lui Argint.

Atunci Leu ridică o clipă capul, înţelese parcă, lătră, apoi, ca şi cînd ar fi vrut să-i oprească din goana năprasnică, se repezi de-şi înfipse colţii în botul calului; Argint se scutură din nou şi, supt

biciuirea acestei noi dureri, își încordă trupul cu cele din urmă puteri.

Cu simțimîntul pe care îl au animalele în fața primejdiei, calul se opri, deodată, drept deasupra prăpastiei, supt care Siretul, umflat de ploi, bolborosea. Într-un imbold de turbare, Leu sări din nou în preajma lui Argint, de-și prinse colții de botul sîngerat. Dar călărețul strînse pulpele într-o încleștare groaznică, pintenii se îngropară, Argint gemu, se ridică în două picioare, cu Leu spînzurat de gura lui, și se zvîrli în prăpastie, rostogolindu-se cîteșitrei...

Își zdrobiră mai întîi trupurile de bolovanii mari, ascuțiți, ai unei ieșituri de mal ce-i oprise o clipă, apoi, cumpănindu-se, căzură în vîrtejurile repezi ale apei, care-i înghiți numaidecît.

Convorbiri critice, an. II, nr. 7, 1 aprilie 1908, cu titlul *Trei prieteni*

FURNICA

În mahalaua Tătărașilor toți îl cunoșteau pe Ion Cuhulea. Născut și crescut acolo, trăind cincizeci de ani în șir numai pe locul acela, nici nu putea fi altfel. Copiii, de la vîrsta de șapte ani, cînd prindeau să învețe carte, pe lîngă școală, mai știau unde-i biserica și casa lui Cuhulea ; iar biserica era mai greu de nimerit decît căsuța moșneagului. Dintr-un bordeiaș prizărit, locuința Cuhuleștilor la-nceput, astăzi moșneagul clădise, din munca lui, patru odăițe, cu pereții îmbrăcați pe dinfară într-o

perdea de iederă care flutura la cea mai mică bătaie a vîntului, ca un fald de steag. Şi cum era pe un vîrf de dîmb, din orce parte a Tătăraşilor puteai privi drept în ograda lui Cuhulea.

La început Cuhulea a fost paraclisier un şir întreg de ani, apoi, la bătrîneţe, s-a lăsat, şi acum stătea să se odihnească. Om scurt, ciolănos, purta mustăţile rase şi, cum era spîn, mai nu i se cunoşteau nici sprîncenele. Numai ochii albaştri şi totdeauna speriaţi împrăştiau ceva neobişnuit peste faţa lui. Era morocănos, rar intra în vorbă cu cineva, şi atunci două-trei vorbe de schimba, atîta, în portiţă, apoi repede se trăgea, ca ariciul, în ograda lui. De cîte ori treceai pe la dînsul, îl vedeai, printre parmaclîc, stînd pe vîrful picioarelor, privind vreo floare din grădină, sau la vreo găină ce scurma. Asta era patima lui Cuhulea : să privească, să se uite cu de-amănuntul şi îndelung la cîte ceva — patima omului care trăieşte singur şi are răgaz să vadă şi să gîndească.

Stătea ceasuri întregi în faţa unui trandafir sau a unei garoafe. Ştia fiecare floare cînd s-a desfăcut din boboc şi aproape vedea crescînd orce tulpină din grădina lui. Urmărea cu ochii lui rotunzi toate vietăţile din ogradă : ştia că găina, Bogheta, nu se oua la un loc cu celelalte, căci o pîndea Sura, o nadoleancă pestriţă la pene, şi o ciupea de creastă până i-o însîngera, de aceea o lăsa să se ouă lîngă gard, într-o tufă de brusturi, iar iarna, în pod, după horn. Cunoştea pricina duşmăniei dintre cînele lui şi cel al vecinului. Nu era frunză care să cadă, nu era crenguţă care să se usuce, fără ca moşneagul să nu se întrebe şi să nu cerceteze cum şi ce fel se întîmplase lucrul.

Şi din pricina asta îi ştiau cu toţi de frică. Mai cu seamă de la întîmplarea cu banii lui Almaşu.

Acestuia i se furase nişte parale, — tot ce strînsese şi el o viaţă întreagă, vreo două-trei sute de lei. S-a plîns bietul om la toţi, şi atîta era de amărît, c-a venit şi la Cuhulea să-i spuie. Cuhulea l-a ascultat, şi pe urmă i-a vorbit aşa, ca din senin :

— Ştii că pe Arghir l-am văzut cumpărînd ieri o găină ?

Almaşu rămase cu gura căscată : ce-i vorbea el, şi ce-i răspundea moşneagul ? Dar acesta adăogă :

— Şi de ziua lui a făcut chef straşnic.

Cum Almaşu stătea tot ca picat din cer, Cuhulea dădu mai de-a dreptul :

— Dă, cînd mănînci o viaţă-ntreagă borş cu ştir, şi sai deodată la ciorbă de găină... Apoi se lepădă : Dă, eu nu zic... numai ţi-am spus, că omul, dacă are ochi, trebuie să vadă.

Păgubaşul a-nţeles, a cercetat şi a găsit ce mai rămăsese din bani la Arghir.

Într-o vară, cum bătrînul urmărea cu privirea o gînganie ieşită la lumină, ca să vadă la rădăcina cărei flori şi-o fi avînd cuibul şi să i-l stîrpească, îl strigă la zăplaz un băietan, unul Ilie Trăsnea, scriitoraş la percepţie :

— Moş Cuhulea, moş Cuhulea !

Moşneagul nu se mişcă, dar, la urma urmei, după ce dete de locul gînganiei, întoarse capul şi întrebă :

— Ce-i ?

— Apoi... dă ! ţi-aş vorbi ceva.

— Zi !

— Vin-aici !

— Ei ! că multe-ţi mai trebuie :

Şi bătrînul scoborî încetişor până lîngă băietan.

— Ce-i ?

— Moş Cuhulea, ţi-aş spune ceva, da'... să nu te superi.

— Da' zi odată, băiete.

— Uite ce-i : pe Smaranda, pe vară-mea, iar a alungat-o bărbatu-său. A bătut-o şi-a gonit-o din casă. Sfătuieşte-l şi dumneata, moş Cuhulea, poate-o primi-o, c-a bătut-o degeaba.

Cum vorbeau aşa, numai iată şi femeia, Smaranda. Şi, cum auzise cele cîteva cuvinte din urmă, îşi duse pestelca la ochi şi începu să spuie, printre sughiţurile de plîns :

— Degeaba ; că nici moartă nu-i mai intru în casă. După ce-şi şterse ochii, ca să dea loc celuilalt rînd de lacrimi, urmă : Mai bine m-oi vîrî slugă undeva, să-mi cîştig o bucată de pîne, s-o pot mînca fără bătăi... Iacă, te-oi sluji pe dumneata, moş Cuhulea. Zău te-oi sluji, numai pe mîncare.

Moşneagul tresări, măsură femeia din cap pănă-n picioare, îi privi rochia şi i se păru curată ; polcuţa parcă nu-i era prinsă în ace, ca la cele leneşe, era încheiată în nasturi ; în picioare, pantofi.

Repede, ca într-o sclipire, îi trecu pe dinainte bătrînului toată viaţa lui de singuratic.

Trebuia să se gîndească.

— Uite ce e, zise, în sfîrşit, vino mîne pe la mine, şi-om vedea, om vedea...

Băietanul şi femeia plecară, iar bătrînul se duse în casă, luă un cuţit şi se întoarse în grădină, să sape la tulpina rozetei unde se dusese chiftiriţa. Cum săpa, nerăbdător să dea mai repede de jiganie, deodată îşi aduse aminte de femeie. Şi, cum dezgropa ţărîna, aşa îşi dezgropa în minte trecutul lui, viaţa lui singuratică, petrecută aici, între cîţiva pereţi. Da, era bătrîn, se simţea mai slab, i-ar fi prins bine tovărăşia unei fiinţe ; şi, totuşi, cînd se gîndea să mai amestece încă pe cineva în treburile şi în mersul traiului zilnic, parcă se cutremura. De cînd era pe pămînt, îşi ducea rostul singur ; de ce s-ar lenevi

tocmai la sfîrşit? Dar lacrămile femeii îi muia inima...

Dădu de cuibul chiftiriţei, într-o împletitură ca de cîlţi, tocmai la rădăcina floarei. Din cuib ieşiră repede două gîngănii, pe cari Cuhulea le rostogoli cu limba cuţitului în pahar. Şi se gîndi: dacă şi urîciunile astea trăiesc împreună şi se pot înţelege, adică de ce n-ar încerca şi el, că-i om cu judecata întreagă, putînd apropia ce-i bine, înlătura ce-i rău. Apoi se uită în pahar. Să le omoare? Se cutremură de scîrbă. Străbătu ograda, deschise portiţa din fund şi, ieşind pe locul pustiu de din dosul casei, se duse pe marginea rîpei şi aruncă gîngăniile în fundul ei.

— Aşa!

Apoi mai meremetisi [1] un perete, închise păsările mai devreme şi, fiindcă simţi un junghi în dreapta, se culcă cum înserase. Peste noapte îi fu cam rău. Avea fierbinţeală. Se sculă, bîjbîi pe întunerec, să caute o lămîie, să-şi facă limonadă. Vorbea singur:

— Dacă ar fi cineva să mă îngrijească, nu m-aş năcăji aşa.

Pentru întăiaşi dată îi venise gîndul acesta. De cînd ştia că ar putea să aibă un ajutor, parcă îi mai slăbise hotărîrea de până acum în viaţă.

A doua zi dimineaţă, cînd veni femeia, o întrebă:

— Da' bărbatu-tău ce-o să zică?

— Ce să zică?

— Îl ai cu cununie?

— Nu.

— Apoi atunci rămîi, să fii femeie la locul tău, să-ţi vezi de treabă, şi-o să fie bine.

Într-o lună de zile, Smaranda se deprinsese şi cu casa, şi cu păsările, şi cu florile — cu toate obiceiurile stăpînu-său. Cum ştia puţină carte, îi ţinea

---

[1] *A meremetisi* — a repara, a drege, a îngriji.

socoteală de cheltuielile zilnice; iar drept răsplata purtării aceştia, Cuhulea o punea cu el la masă.

Se deprinseseră aşa de bine unul cu altul, că toate treburile erau pe mîna femeii, iar moşneagul îşi vedea numai de florile lui.

Într-o seară, cam după vreo opt luni, cum stăteau în cerdac, bătrînul îi vorbi rar, aşezat:

— Ascultă, Smarando! Tu eşti femeie harnică şi bună. Mi-ai îngrijit casa, şi pe mine, şi m-ai mulţumit totdeauna. Ca şi mine, n-ai pe nimeni în lume. Eu îs bătrîn, mîne-poimîne mă duc. Cui rămîne tot ce-am agonisit?

Femeia privi drept înaintea ei; parcă înţelegea ce avea să urmeze în vorba bătrînului.

— Cui rămîn toate astea? Ţi le-aş lăsa ţie... da' vezi, ca să fie în regulă toate, ar trebui să-mi fii nevastă, şi sînt bătrîn... iar lumea îşi bate joc de oameni... Ai vrea?

Femeia răspunse scurt, cuvîntul pregătit mai dinainte:

— Da.

Spusese vorba asta ca orcare alta, o vorbă care ţi-ar fi adus un pahar cu vin cînd ţi-e sete de apă, o frunză cînd ai vrea o floare, şi totuşi o vorbă care, orişicum, mulţumeşte, cel puţin, dacă nu poate da fericirea.

Cînd auziră tătărăşenii că se însoară Cuhulea, mulţi au rîs, alţii au dat din umeri — nu era treaba lor — iar unii i-au dat şi dreptate. Nunta s-a şi făcut într-o duminică, acasă, numai cu popa, cîţiva oameni şi vărul Smarandei. Şi a trecut şi asta; lucrurile au intrat iar în vadul lor.

Nimic nu se schimbă în casa lui Cuhulea; atîta doar că în locul odăii de culcare a Smarandei se făcu un fel de sufragerie. Protivnic obiceiului de pînă acum, la masă venea de două-trei ori pe săp-

tămînă vărul femeii. Cum toată gospodăria era în mînile Smarandei, bătrînul se plimba de colo pînă colo, uitîndu-se cu de-amănuntul, cum avea obiceiul, la toate. Smaranda parcă mai întinerise, şi schimbarea aceasta nu scăpase ochiului bărbatului ei. Într-o lună se înviorase. Cuhulea simţea o bucurie ascunsă, de care nu-şi dedea bine seama ; era mulţumit că putuse să mişte ceva în sufetul amărît, odinioară, al femeii.

Într-o seară, era prin august, Cuhulea întîrziase la vie, un petec de vie ce avea la deal, nu tocmai departe ; băietanul, vărul Smarandei, rămăsese să mănînce cu dînsa. Şi cum da să se ducă, se sculă în picioare şi se apropie de nevasta lui Cuhulea :

— Zi, tot nu vrei ?

— Nu.

Flăcăul o apucă de umeri şi o întoarse bine spre el :

— Uită-te la mine. Nu ?

— Nu.

— Ei, asta-i !

Şi se plecă repede şi sărută femeia apăsat pe buze.

Femeia nu s-a ferit ; văru-său s-a dus, iar dînsa a rămas cu capul în mîni, ca ameţită. De mult se împotrivea patimei acesteia, dar vedea bine că se sfîrşise, trebuia să cadă, tocmai acuma, cînd îşi legase viaţa în faţa lui Dumnezeu de un altul.

Pe drum, băietanul se întîlni cu bătrînul. Ca şi cum s-ar fi ştiut vinovat faţă de el, îl ocoli. Cuhulea băgă de seamă. De altfel, mai demult parcă purtarea tînărului ăstuia nu-i cam plăcea. Cînd intră în odaie, găsi pe Smaranda tot aşa, cu faţa în palme.

Se duse repede lîngă ea, o mîngîie :

— Ce ai, Smarando, ce ai ?

Se uită drept în ochii ei şi o văzu plînsă. Îi spuse deodată :

— Ascultă, ţi-a adus vreo veste rea. Să ştii, să nu-l mai văd pe aicea. Să nu-l mai văd. Nu-mi place purtarea lui !

Femeia tresări, se ridică repede, îşi dădu păru' în sus, pe frunte, şi schimbînd vorba :

— Ce mai e pe la vie, moşule ?

Tot „moşule" îi zicea lui Cuhulea.

Bătrînul, căruia de mult încă nu-i mai plăcea să-i zică astfel, se hotărî să-i spuie, dar se opri îndată, ruşinat.

Iarna trecu repede ; primăvara se pregătea să aducă iarăşi „moşului" bucuria florilor.

Lucrurile nu suferiseră altă schimbare decît că Ilie Trăsnea venea acum mai rar, că-i spusese Smaranda. Iar în urmă bătrînul i-o tăiase de tot :

— Ia ascultă, omule, casă n-ai ? N-ai şi tu ce munci ?

Băietanul scrîşni din dinţi, se duse în odaie, chipurile să-şi ieie o legătură, se uită pe fereastră, să vadă nu cumva Cuhulea vine după el, şi, zărindu-l tot acolo, plecat deasupra unui strat cu flori, vorbi repezit Smarandei :

— De-acu nu mai pot veni pe aici. Şi o luă în braţe. Apoi, cu glasul stins : Vino tu pe la mine.

Femeia se zbătea ; zise :

— Nu pot.

— Să vii !

Femeia tăcu, şi băietul ieşi pe poartă ca o furtună...

Odată, stăteau afară, în faţa casei, pe o bancă ; Cuhulea îşi aduse aminte :

— Smarandă ! n-am pus fărămătura de pîne furnicii mele.

Şi plecă în casă. De o săptămînă în şir, o furnică venea pe masa albă de lemn să-şi caute hrana. Întîi şi-ntîi, cînd o văzu fugind cu picioruşele ei mărunte pe lemnul geluit curat, Cuhulea, temîndu-se că au năvălit furnicile în dulceţi, se repezi la dulap. Acolo nu văzu nici una, şi cum se întorcea s-o prindă, s-o zvîrle afară, băgă de seamă că furnica umflase o fărmătură de coajă şi o ducea grăbită spre ascunzătoarea ei. Moşneagul o lăsă atunci şi o privi până se făcu nevăzută, cu coajă cu tot, supt faţa mesei. A doua zi o văzu din nou, căutînd iute, mişcîndu-şi cele trei bucăţi ale trupului ei, ca trei mărgele înşirate ; dar fiindcă masa era ştearsă, Cuhulea îi zvîrli el o bucăţică de miez. Furnica o luă şi se duse. A treia zi chemă şi pe Smaranda să vadă lucrul acesta şi, de o săptămînă în şir, în fiece zi, dimineaţa şi seara, hrănea gîngania. Astă-seară o uitase.

Cînd se întoarse din nou în cerdac, Cuhulea zîmbea mulţumit ; zise :

— Mă aştepta !

— I-ai dat ?

Bătrînul se plecă, şi-n taină :

— Ghici ce ?

— Ce ?

— Cozonac, cozonac !

Şi prinseră să rîdă !

Peste două zile venea Paştele. Era cald şi-o seară liniştită. Departe tare, dealurile viorii păreau că se topeau în aer, şi-ncetul cu-ncetul nu se mai zăriră. Se lăsa noaptea. Zarzării înfloriseră, şi mirosul florilor lor, mirosul rozetelor şi-al zarnacadelelor [1] se împrăştia adormitor. Femeia se gîndea cu mulţumire la viaţa ei tihnită, alăturea de omul acesta bătrîn, care se purtase până acum cu dînsa ca un

[1] *Zarnacadea* — narcisă.

tată. Şi totuşi parcă-i venea să plîngă. De ce? În pieptul ei simţea aşa ca un val care se ridica repede de la inimă spre gît, spre sufletul ei, şi o chinuia parcă, o înăbuşea. Şi cum îşi apăsa pieptul fără de voie cu mîna, lacrămile îi izvorîră din ochi şi începu să plîngă cu sughiţuri.

Bătrînul se repezi spre dînsa, îi luă capul în mîini, îl alintă ca pe al unui copil, o legănă, cuprins de mîhnire:

— Ce ai? Ce ţi-e, Smarando? Ţi-e rău? Eşti bolnavă cumva?

Femeia răspunse printre suspine:

— Nimic, nu-i nimic. Nu ştiu de ce m-am înecat, deodată.

Apoi au rămas tăcuţi...

Smaranda tînjea. Bătrînul nu-şi vedea capul. Nu ştia ce are femeia. Aduse un doctor, acesta se uită zîmbitor la amîndoi şi-i încredinţă că nu-i nimic:

— Boalele astea îşi găsesc leacul.

Cuhulea cumpăni vorbele aceste; apoi, în mintea lui, deprinsă să apropie şi să cîntărească toate, parcă se făcu lumină. Puse în legătură îndepărtarea lui Ilie cu tînjirea femeii. Oare nu se iubeau? Şi-ntîiaşi dată îşi dete seama că-n sufletul lui era ceva mai mult decît iubirea unui tată. O iubea. Lui Cuhulea îi era parcă ruşine să se gîndească la asta, îşi bănuia singur, aduna atîtea dovezi protivnice ca să-şi scoată din minte credinţa asta, şi totuşi sufletul ieşea biruitor. O ciudă grozavă îl cuprinse împotriva slăbiciunii lui şi-mpotriva lui Ilie.

În seara aceea se plimbă mult, singur, prin ogradă, pănă îl strigă nevasta:

— Moşule, e răcoare. Intră înăuntru!

Într-o zi Smaranda se dusese după nişte tîrguieli şi nu se întoarse decît seara, tîrziu. Bătrînul o aşteptase neastîmpărat, în poartă, şi cum o văzu:

— Unde-ai fost?
— În tîrg.
— De-atuncea? De la prînz? Hm!
Şi din clipa aceea bătrînul o urmări aproape pas cu pas.
Într-o duminecă erau amîndoi în grădină, Cuhulea cu florile lui, Smaranda la parmaclîc. Cum curăţa o rozetă de cîteva frunze uscate, moşului i se păru că nevastă-sa vorbeşte cu cineva. Întoarse capul — era Ilie; băietanul, vesel, îl strigă:
— Ce faci, moş Cuhulea?
Iar femeia se depărtă repede şi o luă spre casă. Bătrînul mormăi:
— Bine!
Apoi întoarse spatele. Dar lăsă stratul cu flori şi veni şi el în odaie. Cînd intră, i se păru că femeia, care nu se aşteptase să-l vadă, făcuse o mişcare de mirare. Zăpăcită, Smaranda încremeni la capătul mesei unde o găsise. Bătrînul o întrebă:
— Ce făceai?
Femeia rămase o clipă fără să răspundă, apoi, aruncîndu-şi ochii pe masă:
— Uite, mă uitam că a ieşit iar furnica.
Bătrînul crezu; începu să privească şi el. Furnica sta în mijlocul mesei, căutînd parcă fărmătura obişnuită.
Smaranda ieşi să-şi vadă de treburi, iar bătrînul rupse o bucăţică de miez şi-l aruncă. Apoi se uită cu mare băgare de seamă. Furnica apucă fărmătura şi începu să o tragă, ca pe celelalte, spre capătul mesei. Atunci, absorbit în urmărirea ei, căută să vadă unde o să se ducă. Furnica se scoborî, uşoară. Cuhulea se lăsă pe vîrful picioarelor să se uite, şi deodată ochii i se opriră pe un petec de hîrtie strecurat între faţa de lemn şi stinghia ce lega picioarele mesei. Bătrînul uită furnica, trase hîrtia mototolită,

vîrîtă repede, la întîmplare, în ascunzătoarea ei, își luă ochelarii și se duse lîngă fereastră să citească :

„Te-am așteptat iar joi. De ce n-ai venit? Pîndește moșneagul cînd s-o duce la vie. Ori ți s-a făcut milă de el?“

Scrisoarea era de la Ilie, îi cunoștea scrisul. Bătrînul începu să tremure, apoi căzu, moale, pe scaun. Vra să zică, nu se înșelase. Se iubeau. Atuncea, cînd a întîrziat, dînsa la Ilie fusese. Și acum a fost de ajuns numai o clipă ca să-i și strecoare bilețelul. O ură grozavă îl cuprinse împotriva omului aceluia care-i adusese femeia aceasta în casă și care acuma îi sfărîma viața. Cine-l pusese să o ieie, să o culeagă de pe drumuri?

Smaranda intră. Cînd văzu pe moșneag stînd pe scaun, la capătul mesei, se uită îngrijată.

Cuhulea începu, înecîndu-se parcă :

— Smarandă, o să mă duc la vie.

Femeia se prinse, întrebă grăbită :

— Cînd, moșule ?

Bătrînul se sculă, cu ochii rătăciți.

— Astăzi, ca să te poți duce mai degrabă la Ilie.

Femeia încremeni. Dar furia cuprinse pe bătrîn. Se repezi la nevastă-sa și o apucă de mîni, strîngîndu-i-le :

— Astăzi, astăzi, acuma, ca să te duci la Ilie. Auzi ?... Ai ascuns hîrtia, dar am găsit-o. Mi-a scos-o Dumnezeu înainte... Hai, du-te la Ilie al tău.

Smaranda căzu în genunchi.

— Moșule !

Dar bătrînul o lovi, răcnea ca scos din minți :

— Să te duci din casa mea. Să te duci ! Și începu s-o îmbrîncească : Acum, în clipa asta chiar.

Femeia se prăvăli pe podele, bătrînul o împinse deznădăjduit spre ușă :

— Afară, afară! Ticăloaso!

Cînd se dezmetici bine, se trezi singur. Smaranda se dusese. Cuhulea rătăci prin toate odăile, căutînd. Îi venea să meargă să o aducă, s-o ierte. Şi iarăşi se înfrîna. O ruşine îl cuprinse: ce va zice lumea? Apoi deznădejdea îl doborî.

Seara se lăsă rece. Se culcă îmbrăcat. Adormi repede şi avu vise grozave. Părea că după un drum lung şi greu, ostenit, se aşezase la poalele unui munte. Un munte negru, fără fir de iarbă, fără un copac. Şi cum privea spre înălţimea întunecată de pămînt, deodată aceasta începu să se clatine, să se mişte. Fiecare bulgăre de ţărînă prindea viaţă, mişuia în grămadă înaltă pînă la cer. Şi, ca prin farmec, milioanele de fire de ţărînă se revărsară, împrăştiindu-se potop împrejur, acoperindu-l, înăbuşindu-l şi pe dînsul cu desăvîrşire. Apărîndu-se, căutînd să scape, de-abia atuncea băgă de seamă că toate acele erau furnici. Se trezi îngrozit.

Se odihni puţin pe marginea patului. Apoi se duse de deschise fereastra. Aerul rece al nopţii îl dezmetici; întreaga întîmplare i se desfăşura în minte. Şi gîndul i se opri cu îndărătnicie la furnica aceea care-l pusese pe urma nelegiuirii femeii lui.

O ură nebunească îl prinse împotriva gînganiei care fusese trimisă, ca un duh rău, să-i tulbure liniştea. Se sculă şi se duse lîngă masă.

Dimineaţa îşi vărsa lumina prin ochiurile geamurilor. Bătrînul aştepta cu ochii mari, ca-n preajma unui duşman. Şi, deodată, în raza de soare ce se aşternea pe masă, colo, în capăt, zări furnica alergînd uşoară, să-şi capete fărmătura.

Bătrînul se sculă în picioare, ridică palma şi, cînd gîngania se opri, iscoditoare, în mijlocul mesei, Cuhulea îşi repezi mîna cu atîta putere, că se clătină sticlăria pe poliţă. Supt lovitura grozavă, furnica se

făcu una cu lemnul. Apoi, rătăcit, Cuhulea umblă printre nişte lăzi, găsi o frînghie şi trecu în cămară.

...Tocmai spre seară, Smaranda veni să-i cadă în genunchi, dar din prag băgă de seamă că în uşa cămării se vedeau picioarele bătrînului, până la genunchi, atîrnînd în aer. Şi, îngrozită, se repezi în ogradă :

— Săriţi, că s-a spînzurat moşul !

Convorbiri critice, an. II, nr. 11, 1 iunie 1908

SANTINELA

Seara se lăsă devreme, umedă şi rece. Norii, atîrnaţi ca nişte perdele de cer, îşi tîrau capetele pe pămînt, împrăştiindu-se din cînd în cînd într-o bură de ploaie măruntă şi deasă ce înghimpa ca peria. Mirosul înecăcios, pipărat al prafului de puşcă se amesteca peste tot cu cel acru al sîngelui frămîntat, în ţărîna cleioasă, de picioarele oamenilor şi ale cailor. Apa ce cădea de sus spăla cîmpia, strîngînd prin vîlcele ochiuri adînci, în care cercetaşii se afundau până la glezne. Pe ici-colo, facle fumegînde îşi aruncau lumina tristă împrejurul soldaţilor cari ridicau pe răniţi. Şi peste tot, orice zgomot de viaţă se stinsese ; tot furnicarul de oameni, ce cu puţin mai-nainte se zvîrcolise în spasmele furiei nebuneşti, părea că fusese înghiţit de pămîntul căscat deodată supt picioarele lor. Puterile se sleiseră, inimile băteau înăbuşite, braţele căzuseră frînte. Şi-n faţă, Griviţa se ştersese în întunericul de nepătruns. Dar oamenii vegheau. Se putea ca

turcii să încerce un atac în urma izbînzilor avute, după cum şi dînşii se temeau ca romînii să nu năvălească din nou în zorii zilei. Rănitţii fură ridicaţi, faclele se stinseră, iar prin întunerecul ce apăsa cîmpia şi supt ploaia ce cădea tot mai repede, santinelele începură să străbată cîmpul ostenite, de-abia tîrîndu-şi picioarele, spre duşmanul din faţă.

Din avanposturile Regimentului 14 dorobanţi se pregătea să pornească în patrulă sergentul Nastea, cu soldaţii Ion Avădănii, Pricop Gheorghe şi Cardaş Vasile. Ieşiseră singuri, cînd locotenentul întrebă cari dintre dînşii aveau puterea să mai umble în urma ostenelilor îndurate. Strînşi la un loc, în şanţul plin cu apă, îşi pregăteau muniţia. Sergentul se sculă anevoie, se duse la un soldat care adormise cu capul pe raniţă şi-l trezi uşor :

— Bre, Amăndoaiei !... Scoală.

La lumina felinarului din mîna sergentului, soldatul se ridică buimac, căută să-şi îndrepte şalele.

— Dă-mi cartuşiera ta... pe-a mea am pierdut-o...

Soldatul parcă nu înţelegea.

— Ce-i, domn' sergent ?... Care ?... Ce-o fi ?

— Mă duc în patrulă.

— A-ha !

Îşi căută centironul şi-l întinse sergentului, apoi căzu înapoi pe raniţă, ca o piatră.

Nastea luă cartuşiera şi se întoarse.

— Mă băieţi, camarazii dorm ca bolovanii... tare-s trudiţi... Amăndoaiei nici nu ştia ce vorbeşte.

Cardaş îşi ştergea baioneta ; apoi, într-un tîrziu :

— Îs şi ei oameni, domn' sergent !

— Mai bine-i de ceilalţi ! adăogă Avădănii.

— De cari ?

— Ia, de cei cari s-o dus pe ceea lume !

— Mă băiete, ţi-o veni rîndu, n-ai tu teamă.

Pricop prevesti :

— Poate că-n noaptea asta chiar !

Tăcură. Răsufletul oamenilor ce dormeau începu să se audă mai desluşit ; cîte un suspin adînc scăpa uneori, ca un gemăt al vîntului. Şi deodată, pe deasupra, un şuier subţire îi făcu să ridice capetele. Sergentul şopti :

— Parc-o bîzîit un glonţ.

— Da, un glonţ.

— Cine dracu să-l fi trimis ? întrebă Avădănii.

Pricop se gîndi puţin :

— Vreo santinelă... Cine ştie ce i s-o fi năzărit.

Apoi întrebă pe sergent : N-ar fi bine să plecăm ?

— Încă nu-i miezul nopţii : atunci ne-o poruncit domn' locotenent să purcedem.

Un soldat trecu încet, ca o umbră.

— Cine-i de planton ?

— Îi Vanghele, domn' sergent, zise Pricop. Iacă, vezi ? s-o vîrît ca dracu în toate, ş-o scăpat fără o zgîrîitură. Eu l-am văzut cu ochii mei cum o străpuns pe turcu cel tînăr care sărise asupra domnului locotenent...

Cardaş nu-l lăsă să isprăvească :

— Rău o făcut, măi Pricop.

— De ce ?

— Că-l lovise altu mai-nainte, şi rămăsese fără armă. Vezi ? el l-o tăiet cum tai un pui de găină. Cela numai o-nchis ochii şi-o aşteptat să-i împlînte *baineta*... Cămărade, ş-acela-i om.

— Ce, tu i-ai ales ? întrebă Nastea.

— Nu, domn' sergent, am dat şi eu, nu-i vorbă, da' vezi că pe cel făr' de armă nu l-aş fi omorît. De ce ? Că-i păcat.

Tăcu puţin, apoi urmă :

— Că, vezi, şi dînşii îs ca şi noi. Ne duşmănim toţi la un loc, da' fiecare-n parte ce avem ? Eu cu Vanghele am mai multe de descîlcit decît cu cei

pe cari i-am ucis. Că se cheamă că cu ista-s dintr-un sat. Da' cu cela ? Nu l-am văzut de cînd sînt. Nici acuma nu ştiu faţa celor pe cari i-am omorît... Vai de capul lor !... Trebuie să ne batem, nu zic, să ne batem cu toţii, da' cu unu-n parte să n-ai nimic... Eu cînd ucid pe unu, nu zic : „L-am ucis pe *ista*", eu spun : „Unu mai puţin" ; c-o fi acela sau altu, totuna-i... Cel care n-avea arma ce putea să mai facă ?

Soldaţii tăcură iar. Sergentul Nastea îşi petrecu cartuşiera pe centiron, îşi încărcă arma şi porunci :

— Haidem !

Dar Pricop nu se-nvoi cu părerea camaradului :

— Ce spui tu ? ! Mă, turcu, dacă nu-ţi poate face alta, te muşcă de picior, ca şi cînele... Aşa făcea şi acela dacă nu-l omora Vanghele !

— Atunci turcu ar fi fost vinovat, nu Vanghele... răspunse Cardaş.

Şi porniră.

Sergentul trebuia să străbată linia avanposturilor, apoi, împrăştiindu-şi pe cei trei oameni în santinele, să străpungă, cercetînd, cît or putea mai-nainte, spre Griviţa. După ce merseră cîtăva vreme, umăr la umăr, sergentul se opri deodată :

— Parcă s-a auzit ceva.

Soldaţii ascultară, ţinîndu-şi răsuflarea. De departe se auzea şuietul vîntului trecînd prin nişte tufăriş. Avădănii răspunse şoptit :

— O *hi* fost la avanposturile noastre, domnule sergent !

Pricop încredinţă şi el :

— Da, la avanposturi, în urmă.

Atunci sergentul Nastea hotărî :

— De-acu, băieţi, ne-mprăştiem. Tu, Pricop, o iei la dreapta ; Avădănii, drept în faţă ; Cardaş, la stînga. Eu o să merg după Avădănii.

Apoi, după ce se gîndi:

— Nu trebuie să ne împrăştiem prea mult. Eu o să dau ţignale cu fluierul, ca să nu ne răşchirăm prea tare... Înainte, marş!

Soldaţii îşi făcură cruce şi porniră...

Ploaia se înteţea din ce în ce. Întunericul era de nepătruns. Aerul încărcat te înăduşa. Santinelele se despărţiră, şi-n şuietul apei ce cădea de sus, vuietul paşilor se stinse. Cardaş se opri o clipă, ascultă, din urmă se auzi un ţignal uşor, repeţit de două-trei ori. Soldatul îşi şopti:

— Domn' sergent Nastea.

Şi porni mai departe. Picioarele îi lunecau, simţi că scoboară într-o vîlcea; se opri din nou. Nu mai auzi ţignalul. Ploaia se repezi deodată ca un bici, şfichiuindu-i faţa. Apa îi străbătu repede mantaua şi-i îngreuie raniţa.

Cum mergea, îşi aminti deodată că pe locurile acelea mai călcase şi dimineaţă. Lupta i se desfăşura parcă înaintea ochilor: reduta, plutoanele alergînd, ofiţerii avîntîndu-şi săbiile, apoi căzînd deodată ca fulgeraţi... Şi repede îşi aminti că sublocotenentul Cristodorescu fusese omorît; şi Vulpe, cornistul, şi căprarul Bujăniţă; şi sergentul Toma, — ba nu, pe sergentul Toma îl rănise numai şi-l duseseră în urmă, la ambulanţă. Iar el scăpase neatins; doar o înţepătură de baionetă, care mai nici nu-i străbătuse postavul tunicei. Poate că oţelul pătrundea mai adînc dacă, în clipa cînd i-a văzut fulgerarea, un pat de armă n-ar fi culcat pe turc la pămînt. Cine să-i fi venit în ajutor? Poate Stoilă, că lupta alături. Stoilă? Nu. Stoilă căzuse de mult, împuşcat în picior. Atunci cine? Şi din toate chipurile care şi le amintea, nici unul nu-i răsărea lămurit; la urmă se amestecaseră compăniile, sergenţii îndemnau soldaţii din alte secţii, şi într-un tîrziu îi adunase un maior pe care nu-l

mai văzuse şi care le striga întretăiat, ca şi cum se îneca : „După mi-ne, băieţi, după mi-ne băieţi". Aşa i-a adus prin rovinele semănate de morţi, înapoi...

Deodată îşi dete seama că, furat de gînduri, înaintase prea repede.

Amintirile i se şterseră, capul i se învălmăşi, îl apucă parcă ameţelile, se întoarse în loc, neştiind încotro s-o ieie ; pe urmă merse la întîmplare. Parcă-l cuprinsese frica. Ascultă puţin. Nimic. Atunci, cu glasul stins, strigă de cîteva ori :

— Domn' sergent ; domn' sergent Nastea !

Nu primi nici un răspuns. Teama că se rătăcise îi îngheţă sîngele în vine. Plecase de mult, trebuie să fi ajuns departe, poate chiar în faţa Griviţei. O toană de vînt îl înfăşură într-o pînză de apă, luîndu-i răsufletul, şi de sus se porni deodată ca un potop. Nu era chip să rămîie acolo, mai cu seamă că i se părea că scoboară într-o văgăună. Se uită în toate părţile, să găsească un adăpost. Freamătul frunzelor unui copac îi lovi spre dreapta auzul. Atunci se îndreptă într-acolo. Grăbi, buimac, pasul, dar cînd ajunse, se opri deodată, dînd piept prin întuneric cu un om. Soldatul se dezmetici îndată şi puse degetul repede pe trăgaci, dar celălalt aruncă un cuvînt domol, un cuvînt străin, pe care Cardaş nu-l cunoştea, dar pe care sufletul lui îl înţelese. Necunoscutul parcă spusese :

— Lasă !

Cardaş lăsă trăgaciul, apoi se uită la tovarăşul care se lipise de trunchiul copacului, să se adăpostească, şi el, de ploaie. Cînd ochiul i se deprinse mai bine, desluşi chipul şi trupul omului de lîngă el. Era un soldat turc, o santinelă rătăcită ca şi dînsul, trimisă să iscodească duşmanul. Cardaş se rezemă de copac, cu puşca lîngă el, şi se gîndi : „cine ştie cîte oboseli, cîte necazuri îi sleise şi lui puterile,

de nu mai dorea acum decît să se odihnească“ ; umărul lui ajungea pe al străinului şi-l simţea cum tremura. Îl pipăi : turcul era îmbrăcat numai în venghercă, fără manta. Şi lui Cardaş i se făcu milă. Ca şi cînd i-ar fi cunoscut limba, dorobanţul îl apucă de braţ şi, ţinîndu-i haina între degete, îl întrebă :

— De ce n-ai luat mantaua, bre ?

Păgînul dădu din mînă, în gol, şi parcă iar răspunse cu glasul lui stins :

— Lasă !

Un gînd trecu prin mintea lui Cardaş : „Dacă vine cumva şi domn’ sergent, cu ceilalţi ? Pricop îl taie pe bietul turc bucăţele.“ Şi i se muie inima. „De ce, săracu ? Cine ştie de unde l-au adus pe meleagurile astea ? cine ştie pe cîţi hrănea dînsul acolo, într-un sat, în vreo cocioabă hrentuită ?... Îşi făcea şi el datoria, ca oricare soldat. Iacă, se cheamă că au stat alături, că s-au încălzit umăr la umăr, fără să-şi cunoască faţa bine, întîlnindu-se acuma pentru întăiaşi dată, şi poate că valurile vieţii n-o să-i mai aducă niciodată faţă-n faţă. Ori o scăpa amîndoi să se ducă acasă, ori unul dintre ei s-o-ntinde într-o bună zi, făr’ de suflet, cu puşca lîngă el, pe cîmpul de luptă : că glonţul n-alege...“

Şi cum gîndea astfel, deodată din pieptul turcului scăpă un oftat sfîşietor, atît de adînc, încît lui Cardaş i se păru că suspinase el. Întoarse capul ; turcul, încovoiat, adormise în picioare, trudit, frînt de osteneală. Cardaş îi simţea mîna caldă şi atît de slabă, că-l împungea osul umărului prin manta. Deodată parcă îi veni pănă la ureche un ţignal. Tresări, scutură pe turc şi-i strigă :

— Cămărade, cămărade !

Acesta se trezi zăpăcit, se uită la Cardaş, îl bătu pe umăr şi bolborosi cîteva cuvinte. Apoi, ridicîndu-şi puşca cu greu, se pierdu în noapte...

Ploaia se mai domolise. Cardaş o luă înapoi ; peste cîteva clipe auzi desluşit ţignalul, şi în curînd ajunse la sergentul Nastea, ce-l aştepta cu cei doi soldaţi.

— Bine, măi, credeam că te-o fi mîncat turcii... Ce-ai văzut ?

Cardaş se opri scurt :

— Nimic, bună pace, să trăiţi, domn' sergent !

Şi patrula porni înapoi, în ploaie, spre avanposturi.

Convorbiri critice, an. II, nr. 12, 15 iunie 1908

PRIZONIERUL

Turcii fugiseră din Smîrdan şi îşi găsiseră scăparea spre Vidin, lăsînd în drumul lor rămăşiţele goanei înfricoşate : tunuri, puşti, muniţii, toate îngrămădite la un loc, unele peste altele ; şi hrană, bucăţi de pîne îngheţată, sau pesmeţi tari ca fierul. Din spatele Smîrdanului, pănă departe, îngustîndu-se din ce în ce ca o panglică, se trăgăna drumul bătut de paşii fugarilor. Fulgii nu putuseră acoperi toate urmele lor ; călăraşii cari patrulau prin împrejurimi goneau, de pe hoiturile cailor căzuţi, stolurile de corbi ce zburau croncănind, se roteau prin aer, iar cînd patrulele se ştergeau în depărtare, se lăsau iarăşi, puzderii, şi se alungau unii pe alţii de la stîrvurile care îi îndestulau.

Turcii fugiseră înfrînţi, după o luptă crîncenă ; dar oboseala atîtor zile de încordare dădu pe mulţi dintre ei prinşi în mînile dorobanţilor ; unii se aşezaseră jos, cu capul plecat, cu braţele încrucişate,

şi, aşa, îşi aşteptau soarta, de care erau încredinţaţi că, dacă le era scris, nu puteau să scape. Ai noştri îi prinseseră. A doua zi după luptă pornise spre Dunăre cîteva pîlcuri de prizonieri, şi astăzi avea să se ducă cel din urmă, vreo cincizeci de pedestraşi, între care se aflau şi cîţiva ofiţeri. Ca şi ceilalţi prinşi, trebuiau să facă drumul pe jos până la Dunăre, supt paza călăraşilor. De cu seară sergentul-major Mănciuc primise toate poruncile în privinţa aceasta. Trebuia să ieie zece călăraşi şi doi gradaţi, pe sergentul Ghenciu şi brigadirul Păilă, şi, în zorii zilei, să pornească. Până noaptea tîrziu, soldaţii şi prizonierii se pregătiră, luară fiecare hrana trebuitoare — pîne şi brînză — şi cînd se crăpa de ziuă, călăraşii erau pe cai, iar turcii, cîte patru, în coloană de marş, între ei. Şi porniră. În ajun contenise din nins, dar peste puţin începuse din nou, şi fulgii mari se cerneau, înfoieţi, în dimineaţa sură şi îngheţată. Prizonierii se îmbrăcaseră care cum putuseră. Unii din ei aveau mantale, dar cei mai mulţi erau numai în vengherca lor albastră, scurtă şi zdrenţuită ; cu fesul îndesat până după urechi, mergeau încovoiaţi şi slabi, cu mînile vîrîte în buzunarele şalvarilor, de-abia scoţînd cizmele — legate cu sfoară, să nu le cadă talpa — din troianele prin care pîrtiile fuseseră din nou astupate. În frunte mergeau cei trei ofiţeri : doi căpitani de-ai lor şi un sublocotenent ; cei dintăi îmbrăcaţi în mantăli lungi, iar acest din urmă, numai în tunica pe care se mai desluşeau urmele galoanelor de fir. La plecare, un soldat, un cerkez, îi dăduse mantaua lui, dar el nu o primise, şi, vînăt de frig şi slab, de i se vedeau oasele obrazului cum îi străpungeau pielea, înainta cu greu, cu ochii tulburi şi parcă urmărind ceva în depărtare.

Smîrdanul se pierdea în urmă ; şi-n curînd albul nepătat al cîmpului obosi vederile. Oamenii îşi duceau uneori mînile la ochi şi îi frecau, vrînd parcă să le ieie ceaţa ce-i învăluise. Cîţiva mergeau buimaci, ca ameţiţi, iar în capul coloanei, calul negru al sergentului-major Mănciuc tăia vînjos valurile de omăt, cu capul în piept, cu muşchii picioarelor întinşi ca nişte coarde. Din cînd în cînd sergentul-major se întorcea, îşi punea calul pe flanc şi lăsa să-i treacă pe dinainte convoiul. Atunci îşi încrunta fruntea şi striga, apăsat, la cîte vreunul :

— Mă Stavere, o s-adormi pe cal ; atunci ce-o să facă cel de pe jos, ha ?

Pe urmă dădea pinteni şi îşi lua locul în fruntea coloanei, cu capul în piept, şi el, ca şi calul, legănîndu-se cînd la dreapta, cînd la stînga.

Straşnic om era sergentul-major Mănciuc. Întreg regimentul îi ducea frica, şi chiar ofiţerii îi vorbeau lui mai altfel. Scurt, îndesat, cu capul mare şi ochii verzi, numai c-o mustaţă — că pe una i-o luase, dimpreună cu un capăt de buză, zvîrlitura unui cal — îşi şuiera cuvintele mai mult decît şi le spunea. Doi dinţi îi rămăseseră goi, şi totdeauna părea că rînjeşte. Viteaz şi vînjos ca un taur, se repezise odată într-un pîlc de cerkezi, fără să-şi scoată sabia, şi, împlîntîndu-şi mînile în gîtul celui dintăi, îl smulsese de pe cal şi se întorsese cu dînsul, tîrîş, în mijlocul escadronului înmărmurit.

Multe însărcinări avusese sergentul-major Mănciuc, dar de nici una nu fusese mai mîndru ca de aceasta din urmă. Celelalte convoiuri plecaseră comandate numai de ofiţeri, lîngă cari îl puneau şi pe el acuma. Fără o putere de judecată mai largă, el ştia una : era soldat, şi-n război duşmanul nu trebuie cruţat. Năpîrcii trebuie să-i zdrobeşti capul. Dacă el ar fi fost în locul oricărui din cei ce-l ur-

mau, cu capetele plecate în jugul înfrîngerii, şi-ar fi primit soarta fără să crîcnească. De cînd plecase, la un lucru se gîndea, şi nu-i putea da de rost : la ce ducea în ţară pe toţi prizonierii ăştia ? la ce i-ar fi hrănit statul ? la ce, ajunşi cu bine, dacă vor ajunge... şi la gîndul acesta musteaţa îi tremura şi fruntea i se-ncreţea — i-ar fi trimis înapoi în ţara lor ? Nu, asta n-o înţelegea. Să-i fi dat pe mîna lui : la rînd, în front, *alinierea* ! un pluton cu carabinele încărcate în faţa lor, „foc ! !“ şi gata...

Aşa gîndea sergentul-major Mănciuc, cînd i se păru că-i miroase a ţigară. Întoarse capul şi, printre călăraşii ce mergeau în frunte, văzu pe unul dintre cei trei ofiţeri turci, pe unul bărbos, fumînd. Mănciuc întoarse calul, înfipse cu ciudă pintenii şi, despicînd rîndul, smulse ţigara şi o aruncă.

— Nu e voie. Auzi ?... Nu-nţelegi ce-ţi spui ?... Ei ! să ştii că nu e voie...

Căpitanul se uită cu ochii mari la el, cu un zîmbet de dispreţ şi mînie, de care buza de jos îi tremura uşor. Mănciuc se ridică în scări şi, cuprinzînd cu ochii, pe deasupra convoiului, pe călăraşi :

— Dacă mai fumează unul... apoi !...

N-avea nevoie să sfîrşească. Călăraşii îl cunoşteau. Sergentul-major Mănciuc nici comenzile nu şi le sfîrşea ; cu toate astea, escadronul se învîrtea ca o vîjîitoare.

Dar drumul se îngreuia, ninsoarea se îndesea din ce în ce mai tare, şi un vînt aspru începu să sufle dinspre Dunăre, purtînd troienile dintr-un loc într-altul, ca pe nişte valuri.

Caii suflau din greu, iar oamenii, înţepeniţi, cot la cot, păşeau încet, trăgîndu-şi sufletul, ca şi cum se înăbuşeau. Sprijinindu-se fiecare de celalt, se apucau pe după mijloc unii de alţii, se aplecau ca

şi cum ar fi tras la plug şi îşi regulau mersul, încordîndu-se, cu toţii deodată.

După două ceasuri, sergentul-major Mănciuc opri convoiul. Atunci, cu ochii iscoditori, privi peste capetele tuturor şi-i numără ; erau toţi. Se ţinuseră bine. Dar pe feţele unora ninsoarea îngheţase, şi din ochii rătăciţi, din răsuflarea grăbită a piepturilor se vedea bine că la a doua postaţă erau să cadă.

Prizonierii se aşezară jos în zăpadă ; unii îşi suflau în mîni, să şi le încălzească. Sublocotenentul, învineţit de frig, părea că nu mai simte nimic, că nu vede. Împrejurul gîtului, pe fes şi pe umeri, ninsoarea se strînsese într-un strat gros, ca o blană albă, care poate îi ţinea cald. Căpitanul bărbos îi vorbea ; îl îmbărbăta. El nu răspundea nimic, ca şi cum n-ar fi auzit cuvintele tovarăşului. Căprarul Păilă se uita la el, şi-n sufletul lui de om milos parcă se făcu un gol. Îi părea rău de tinereţea, de ştiinţa copilandrului care ajunsese ofiţer şi care avea să cadă acuma, departe de toţi ai lui, de toţi care-l iubeau. Păilă se luptase, nu dăduse înapoi niciodată, că era soldat doar, dar aşa era firea lui : îi era milă şi de-un cîne. Ofiţerul turc îşi scoase fără să vreie mîna, vînătă de frig, şi o duse la gură ; atunci brigadierul desfăcu coburii, se uită spre Mănciuc şi, cum acesta privea într-o parte, se plecă şi-i dete sublocotenentului perechea de mănuşi ce o avea mai mult la el. Ofiţerul le luă, deschise ochii mari, apoi zîmbi şi dădu din cap. Puse mănuşile şi rămase iarăşi nemişcat.

Sergentul-major strigă :

— Ei, Ştiucă ! ia calul în trap şi vezi, ce se zăreşte colo, ce-o fi pata ceea neagră ?

Călăraşul porni, soldaţii şi prizonierii îl urmăriră cu privirea, îl văzură cum descalecă, cum ridică apoi ceva din omăt şi se întoarce.

— Să trăiţi, domnule sergent-major, iacă, o scurteică ferfeniţită şi un fes.

Mănciuc scoase sabia, le luă în vîrf şi arătîndu-le :

— E-he ! ista-i unul dintre cei porniţi de ieri.

Prizonierii înţeleseră : era unul de-ai lor, căzut în ajun, sfîşiat de lupi ; şi un fior le trecu prin trup. Sublocotenentul ridică ochii, şi parcă privirile îi rămaseră atîrnate de bucăţica de haină zdrenţuită în dinţii fiarelor.

De sus, din înalt, se auzi un vaier, ca o tînguire, şi vîrtejuri de corbi împînziră zarea. Toţi priviră spre cer.

Unii dintre prizonieri se gîndiră poate la spăimîntătorul sfîrşit, acolo, în largul cîmpului, cînd, de-abia căzut, eşti ciuruit, găurit de ciocurile hrăpareţe ale păsărilor, mai îndărătnice şi mai lacome decît lupii, ale păsărilor care se hrănesc din trupurile oamenilor şi ale cailor căzuţi în războaie, care-şi mînjesc aripile de sînge ca să ducă apoi, în adîncul senin al cerului, semnul vrajbei şi nimicniciei de pe pămînt.

Mănciuc ridică în sus capul şi şopti printre dinţi :

— Ne vin musafiri.

Apoi dădu porunca de plecare. Dar prinşii se sculară anevoie, şi doi dintre ei rămaseră jos, strînşi cu bărbia la genunchi, cu mînile înţepenite, ca şi cum îngheţaseră acolo. Călăraşii le strigă să se scoale, cîţiva prizonieri îi ridicară şi-i luară pe mîni. Convoiul porni încet, trăgănat, lungindu-se din ce în ce din pricina mersului tot mai îngreuiat al oamenilor.

După cîtăva vreme, un şir se opri : unul dintre cei doi prinşi pe cari îi luaseră ceilalţi să-i poarte îşi dăduse sufletul. Supt de boală, sleit de osteneală, îşi găsise sfîrşitul. Tovarăşii îl lăsară jos, vroiră să-l

acopere cu zăpadă, dar sergentul-major băgase de seamă şi răcni : „Înainte !"

Trupul celui dintăi căzut rămase în urmă ca o pată. Nimeni nu mai întoarse capul să se uite înapoi, dar un vaiet surd, un învălmăşag prelung în aer arăta desluşit ce se întîmpla acolo. Stolurile de corbi coborau spre pămînt...

Căzuseră şapte prizonieri, dintre care doi fuseseră părăsiţi suflînd încă. Braţele tovarăşilor erau prea înţepenite să-i poată ajuta, adăpost nu se găsea, şi seara cădea mohorîtă, ceţoasă. Călăraşilor le îngheţase şi lor picioarele în cizme, lăsaseră dîrlogii pe gîtul cailor şi-şi băteau palmele una de alta. Numai Mănciuc mergea tot în frunte, calul lui lua tot cel dintăi troienile în piept, cu muşchii picioarelor încordaţi ca nişte otgoane.

Sublocotenentul turc pierdea puterile din ce în ce ; căpitanii îl luară între dînşii, îl purtau aproape ; dar el îşi dete în curînd seama că i-ar fi peste putinţă să meargă până la sfîrşit. Încetul cu încetul rămase în urmă, în rîndul al doilea, apoi se perindă prin toate celelalte rînduri şi, cînd cei din urmă patru prizonieri, la cot cu care mergea, vroiră să-i deie ajutor, dînsul nu primi, îndărătnic, hotărît parcă în slăbiciunea lui. Brigadierul Păilă se uita la el, îl văzu că se clatină ; bucuros i-ar fi dat calul o parte din drum, până se va mai întrema ! Dar cunoştea bine pe sergentul-major Mănciuc : ar fi fost în stare să-l împuşte. Se plecă numai, atinse umărul ofiţerului şi-i arătă în zare :

— Colo... nu mai este mult.

Sublocotenentul înţelese din mişcarea călăraşului ce-i spunea, îşi întinse într-un zîmbet buzele îngheţate şi dădu trist din cap.

Cu lăsarea serii, crivăţul părea că se înteţeşte, şi din depărtări veneau vaiete neînţelese, din păduri pe care le frămînta vîntul, sau din adîncuri de văi în care urlau fiarele.

O jale mare cuprinse pe Păilă. Se întorcea acasă după atîta vreme de lipsă, scăpase de la moarte, şi, cu toate aceste, parcă ceva i se rupsese în piept ; nu putea să înţeleagă, în sufletul lui de creştin, cum avea să lase să se prăpădească în pustietăţile ăstea pe ofiţerul tînăr, care, ca şi dînsul, se luptase. Şi cum gîndea astfel, deodată parcă se făcu un gol lîngă dînsul ; întoarse capul şi văzu că sublocotenentul lunecase în omăt şi rămăsese acolo, nemişcat.

Opri calul, dar în clipa aceea glasul sergentului-major răsună aspru :

— Mai repede !... Brigadier, ne apucă noaptea...

Şi porni. În faţa ochilor însă i se pusese o pînză prin care nu putea privi şi între gene îi răsăriră două lacrimi.

Nu-l ştia pe copilandrul cela, nu-l mai întîlnise niciodată, şi totuşi i se părea că-l iubeşte ca pe un camarad, ca pe un tovarăş de arme... Îl văzuse bine cum căzuse şi cum rămăsese nemişcat... Poate că murise... Ar fi fost mai bine, scăpa... Dar dacă trăia încă ? Ce spaimă, ce grozăvie să rămîi în mijlocul cîmpului, să vezi cum zbor spre tine corbii.

...Şi-ai tăi, ai tăi, acasă, te aşteaptă !... Da, mai bine ar fi fost să fi murit. Gîndul acesta îl necăjea, i se înfipse în minte. Deodată strînse dîrlogii, şi calul se opri. Convoiul mergea înainte, şi cînd se depărtă, Păilă se întoarse şi porni în galop. Prin lumina cenuşie a serii, zări trupul ofiţerului, sprijinit într-o mînă

Prizonierul rămăsese aşa, împietrit, uitîndu-se cu ochii mari deschişi, ţintuind parcă o privelişte de groază. Brigadierul descălecă, se plecă şi-l luă în braţe. Vroi să-l ridice în picioare, dar genunchii ofiţerului se muie şi trupul lunecă în jos, ca şi cum s-ar fi topit. Călăraşul privi împrejur... nimic şi nimeni. Nu-l putea lua, iar inima nu-l lăsa să-l părăsească. Atunci, un gînd îi străbătu prin minte.

Duse mîna la centiron, la spate, şi scoase revolverul, apoi îl întinse prizonierului. Acesta înţelese, prin ochi îi trecu o licărire de bucurie, şi de-abia luă arma cu amîndouă mînile. Călăraşul se sculă şi întoarse capul, ferindu-se să vadă ceva groaznic ; şi, după cîteva clipe, cît trebuiră degetelor înţepenite ale ofiţerului să apese pe trăgaci, se auzi o detunătură pe care crivăţul o fură repede şi o pierdu în depărtare.

Călăraşul privi : sublocotenentul îşi descărcase revolverul în inimă şi rămăsese întins, încremenit în cea din urmă zvîcnire a trupului cuprins de moarte. Brigadierul se plecă, se uită îndelung la faţa care aproape nu se mai putea desluşi din umbrele serii. Tremurînd, ridică revolverul, îl vîrî în toc, apoi acoperi trupul cu omăt. Îşi mai aruncă ochii o dată ; nu se vedea nici o urmă : supt giulgiul alb al cîmpului parcă nu se întîmplase nimic. Călăraşul îşi simţi sufletul împăcat acum ; era liniştit. Încălecă, şi peste puţin ajunse convoiul. Lipsa nu i se băgase de seamă. De sus cădeau fulgii într-una, foşnind, ca un şopot ; şi-n frunte, calul vînjos al sergentului-major Mănciuc tăia, pieptiş, troienile. Iar oamenii mergeau cu capetele plecate... Şi noaptea cădea.

Convorbiri critice, an. II, nr. 19, 1 octombrie 1908

După o noapte de somn greu, în care trupul i se scufundase ca plumbul topit în apă, Maria se trezi tîrziu. Părea buimacă. Dintru-ntăi ochii urmăriră în neştire fîşia de lumină aurie, care se scobora, de supt stor, de-a lungul pervazului ferestrei, ca o perdea de fir. Apoi îşi dete seama că dormise prea mult, că lăptăreasa, fără de-ndoială, adusese laptele, că bărbatul ei trebuia să-şi beie cafeaua, să pornească la slujbă. Un vuiet din bucătăria de alături îi arătă că Dumitru se sculase. Atunci se ridică şi, deodată, ca şi cînd în mintea ei scăpărase un amnar, se uită nebună, spre dreapta, spre locuşorul gol de lîngă ea, scoase un ţipăt sfîşietor şi căzu cu faţa în perne. Repede toate întîmplările zilelor din urmă i se perindară prin minte cu o îndărătnicie crudă. Boala fetiţei, a Puicei, suferinţele grozave, în ghearele cărora trupuşorul ei se zbuciumase două săptămîni în şir, lacrămile pe cari ochişorii ei le storceau, curate, ca şi cum erau picăturile sufletului ce se topea.

Pe urmă sfîrşitul, cea din urmă pîlpîire uşoară, ca a unui flutur. Şi masa acoperită cu flori, şi cele patru lumînări de la colţurile sicriului albastru, cu stele de argint, şi... şi ea, fetiţa, îngeraşul, cu luminile ochilor acoperite, cu guriţa strînsă într-un zîmbet, cu mînuţele pe pieptul în care inima bătuse atît de puţin. Şi înmormîntarea, cimitirul, groapa. Ş-apoi... apoi nu mai ştia nimic.

Neputîndu-şi înăbuşi suspinele, izbucni :

— Ah ! fetiţa, fetiţa mamei, unde te-ai dus !

Adevărul îi năvălea cu cruzime în suflet. Începu să-şi smulgă părul şi, ieşită din minţi, sări din pat şi se repezi dincolo, căutînd în toate părţile cu pri-

viri rătăcite. Bărbatul, care-i auzise ţipetele, alergă, o luă în braţe şi o aduse înapoi, de-o aşeză pe un scaun.

— Linişteşte-te, Mario. Fii şi tu mai tare. Ce ne-am face dacă am cădea zdrobiţi.

Dar femeia fu cuprinsă de o furie grozavă, îşi încleştă mînile de umerii bărbatului ei, suflîndu-i, în obraz, cuvintele aprinse :

— Fetiţa, dă-mi fetiţa !

Şi-l strîngea să-l sfîşie :

— Fetiţa... dă-mi-o ! De ce n-ai căutat-o mai bine ? De ce n-ai adus mai mulţi doctori ? ! Durerea o făcea să-i aducă învinuiri nedrepte : Tu... voi mi-aţi omorît-o !... Voi, voi cu toţii !...

Şi, desfăcîndu-şi braţele, se prăbuşi la pămînt, cu fruntea de podelele goale, cu părul despletit. Acuma plîngea înăbuşit, cu sughiţuri adînci care-i frîngeau trupul şi-i vîra copcile rochiei, cu care rămăsese îmbrăcată de cu seară, în carne.

Bărbatul de-abia o ridică, să o aşeze pe pat. Încetul cu încetul, în locul furiei şi a deznădejdii, femeia căzu în amorţire ; suspinele i se prefăcură într-un scîncet domolit şi prelung :

— Fetiţa, Puica mamei !

Dumitru rămase şi el pe marginea patului, cu capul în mîni. Şi dînsul iubise pe fetiţă ; nu aşa ca nevasta lui, căci bărbaţii se iau cu multe şi au inima mai tare, dar o iubise. Drăgălăşiile ei, drăgălăşiile copiliţei, care de-abia trecuse pragul celor doi ani, îi înseninase multe clipe. Moartea ei şi pe dînsul îl durea. Ca să o scape, cheltuise tot ce pusese deoparte ; tot se dusese cu doctorul şi pe doctorii. N-avea ce să-şi bănuiască ; şi cu toate acestea, învinuirea nevestei i se înfipse în minte. Cine ştie, gîndea, poate dacă mai aducea un doctor, Puica scăpa ! Gîndul acesta îl chinui pînă ce

îi smulse şi lui lacrimi din ochi. Plînsul îl îneca mai tare decît acolo, lîngă groapa pe care o vedea cum se astupă cu ţărînă.

Amîndoi rămaseră aşa, unul lîngă altul, fiecare cufundat în durerea lui, peste care tăcerea cădea grea ca un capac de sicriu.

De la o vreme femeii îi secă lacrimile ; mintea nu mai avea putere să alcătuiască un gînd, limba i se uscase şi-i ardea cerul gurii ca jăratecul. Urechile nu-i mai auzeau nimic dinafară ; căsuţa se clătină de două ori, la amiză şi seara, de huruitul greu al trenului ce trecea la cîţiva paşi de ogradă spre staţia învecinată, şi ea nu simţise nimic.

Ziua se strecură înceată, fără ca amîndoi să-şi deie seama. Într-un tîrziu, bărbatul se sculă şi aprinse lampa...

Dumitru se smulse cel dintăi din amorţirea durerii ; a doua zi trebuia să se ducă la birou. Maria rămase singură. De-abia păşea, ca după o boală lungă, petrecută luni de zile în pat. Se duse în bucătărie să şteargă vasele, să le aşeze pe poliţe, din obişnuinţă, fără nici o cugetare, aşa cum se deprinsese de trei ani de zile de cînd se măritase. Şi cum ştergea un pahar, simţi că degetele îi lunecă pe sticlă, şi îşi dete seama că plîngea. Atunci veni din nou în odaie ; parcă îşi aminti ceva şi deschise lădiţa de lîngă fereastră. Acolo stătea păturită rufăria fetiţei. Mama rămase cu privirile ţintă în cuprinsul îngust, pe urmă se sculă şi căută prin casă ; pe fereastră găsi boneţica, după sobă un pieptăraş, supt pat un papucel rupt. Le luă şi, într-o pornire de dragoste, începu să le sărute. Apoi le aşeză la un loc cu celelalte lucruri. Acolo, lîngă lădiţa aceea îşi trecea dînsa zilele. Bărbatul, furat de slujbă, de grija zilei de mîne, se întremă repede : uitarea îi vindecă uşor rana care-i sîngerase

şi lui sufletul... Femeii însă începu din cele dintăi zile să-i încărunţească părul, şi puterile îi scăzuseră. Nu mai putea munci. Privirile rătăcite căutau mereu ceva ce parcă nu puteau întîlni ; gîndurile i se îmbulzeau în minte, haine, sfîşîindu-i-o cu cruzimea adevărului de neînlăturat.

Într-o zi bărbatul veni mai devreme şi, la uşă, auzi un glas — femeia lui vorbea cu cineva. I se păru ciudat, căci nu venea mai nimeni, şi mai cu seamă la ceasul acela, pe la ei. Deschise încet uşa. În odaie era numai nevastă-sa :

— Cu cine vorbeai ? o întrebă.

Dînsa tresări, mirată :

— Cu nimeni ; nu vorbeam.

— Ba vorbeai, vorbeai singură.

Dumitru căzu pe gînduri, apoi îi zise cu binişorul :

— Ascultă-mă, Mario, mai du-te şi tu pe undeva ; du-te la soră-ta, la... cumătru.

Îi păru rău că-i spusese cuvîntul acesta care-i amintea pe Puica, tăcu, dar femeia începu să plîngă :

— Ce să fac ? Ce să le vorbesc eu ?

— Mai te iai şi tu cu lumea.

— Lumea mea ?...

— Decît să ajungi să vorbeşti singură...

Bărbatul se sculă şi se apropie de fereastră. Era prin iunie ; florile se deschiseseră fragede ; pe urmele liliacului scuturat, gherghinele se ridicau semeţe pe lîngă ferestre. Dumitru urmă :

— Uite, mai vezi şi tu de grădină. Straturile cu rozetă s-au uscat.

Femeia părea că nu-l înţelege, veni lîngă el, îşi aruncă ochii în grădină, apoi, deodată, privirile îi fugi în uliţă şi se opriră pe băieţelul arhivarului de la judecătorie, care stetea peste drum. Un zîmbet amar îi desprinse buzele, şi şopti :

— Uite Puiu. Şi mai încet: Mirele.

— Mirele cui?

Femeia îşi cuprinse faţa în palme, răspuse printre lacrimi:

— Ce, nu ştii?... Mirele Puicei noastre... Aşa-i ziceam eu... De la el i-am pus numele şi fetiţei.

Dumitru tresări. Da. Uitase. Şi inima lui parcă se muie din nou. Privi îndelung la băieţelul cu faţa rumenă ca cireaşa, cum se juca vioi, cu-n cîne mare, care-l hămăia prieteneşte. Ca să schimbe vorba, atinse umărul nevestei:

— Mario, mîncăm?...

Femeia se duse; puse masa, împleticindu-se. Cum sta cu faţa în farfuria din care gustase numai o lingură de supă, bărbatul o privi; în lumina slabă a înserării care străbătea prin fereastra deschisă, îşi dădu seama cît de grozav o schimbase supărarea. I se lungise nasul, umerii obrazului îi ieşiseră în afară, şi părul bogat, care o prindea atît de bine cu cîteva luni mai înainte, părea acum o cunună prea încărcată pentru faţa ei lunguiaţă şi uscată. O sfătui:

— Mario, de ce nu mănînci?... Unde vrei s-ajungi? Şi eu am suferit. Şi sufăr încă. Dar omul trebuie să fie mai stăpîn pe durerea lui.

Femeia mai luă o lingură de supă şi înghiţi în silă. Supărarea îi răpea şi grija gospodăriei. Mîncarea era afumată, friptura arsă. Dumitru, oarecum nemulţumit, tăcea, dar odată nu se putu opri să nu-i spuie:

— Să luăm o slugă, Mario.

— Cum vrei.

A doua zi tocmiră o femeie. Din ziua aceea Maria lăsă tot în grija slujnicei. Uşurată de grija casei, care oricum o mai ferea să cadă cu totul pradă deznădejdii, stătea acum ziua întreagă adîn-

cită în gînduri, privind lădiţa cu rufele Puicei. De acolo nu se mişca decît pînă la fereastră, să urmărească, cu îndărătnicie, toate mişcările băieţelului arhivarului de peste drum. Îl privea cum se joacă, tresărea cînd îl vedea căzînd, şi se ridica tulburată cînd îl vedea că plînge. Împinsă de dorul ce-i sfredelea pieptul, în cele din urmă se ducea în grădiniţă şi-l chema la parmaclîc de-i umplea pestelcuţa cu bucăţi de zahăr. Odată bărbatu-său îi bănui :

— Ascultă, Mario, nu mai îndopa pe băiatul arhivarului cu zahăr ; m-a întîlnit tată-său şi mi s-a plîns că nu mai mănîncă nimic acasă.

Într-o seară băiatul veni la parmaclîc. Maria îi luase mîna şi i-o alinta. Copilul, ispitit de mult s-o întrebe ceva, îndrăzni :

— Fetiţa matale unde-i ?

— S-a dus.

— A murit ?

— ...Da... Puiule.

— Eu o iubeam pe fetiţa matale.

Maria îi luă capul şi-l acoperi de sărutări. Tocmai atunci un glas aspru se auzi din uliţă :

— Puiule !

Arhivarul chemă copilul, apoi îl certă, tare, să se audă :

— Nu ţi-am spus să nu mai ieşi din ogradă ?

Femeia rămase locului, mută. Gîndurile îi sfîşiau sufletul. Ce fericit era arhivarul că avea un copil. Şi ce suflet rău că i-l lua aşa de lîngă dînsa, ca şi cînd i-ar fi fost ciudă că băieţelul ţinea puţin şi la alţii. Dar parcă i se făcu lumină în judecată. Îi da dreptate. Dînsa nu era tot aşa, nu-i era ciudă cînd Puica sălta, bucuroasă, pe genunchii lui Dumitru ? Nu voia să fie numai a ei ? Îşi aduse

aminte cîte planuri nu croise pentru dînsa, pentru fetiţa ei ! De cîte ori, seara, ţinînd-o în braţe, nu privea de pe fereastră la băieţelul arhivarului, şi-l pregătea, în mintea ei, drept mire al Puicei. Adică de ce nu s-ar fi putut ! Băiatul avea să fie mai bogat, era mai de neam, dar ce frumoasă crescuse şi Puica ! Ce pereche falnică ! ! Se pierdea în visuri şi, bătrînă, parcă se trezea pe prag, privindu-şi pe Puica la braţul bărbatului ei.

Vuietul trenului o trezi, şi intră în casă.

Un dor nepotolit o prinse de fetiţă ; cum veni Dumitru, îi spuse că a doua zi vroia să se ducă la cimitir. Dar bărbatul îi purta de grijă să nu-i facă rău vederea mormîntului ; şi-n afară de aceasta, vedenia fetiţei, pe care nevasta mereu i-o aducea în faţa ochilor, începuse să-l nemulţumească.

— Lasă. Am eu grijă de toate. Astîmpără-te acasă... Să-i pun mai întăi o cruce la cap, şi atuncea vom merge împreună. Nu vezi că de-abia te mişti !

Maria tăcu.

Puiu nu mai venea la parmaclîc. Cîteva zile îl mai văzu privind uneori spre casa ei ; pe urmă o uită.

Cînd se coborîseră cei dintăi fulgi de omăt peste tulpinele uscate din grădină, capul Mariei albise cu totul. De la o vreme căzuse într-un fel de toropeală care-i sleise orice scînteiere din viaţă. Între dînsa şi bărbatul ei se întinsese cu încetul pustietatea care desparte viaţa de moarte. Toată dragostea care i-o purta Dumitru se schimbase în milă, într-o milă turburată cîteodată şi de nemulţumire. Firea lui nu era plecată deznădejdii. Tare pe sufletul lui, numai două-trei zile simţise golul pe care Maria nu-l mai putea umplea cu nimic în lume.

Chiar lui îi părea ciudat că, numai după şase luni, în suflet i se aşternuse un văl peste amintirea Puicei. Şi, ca să-şi ierte aceasta, punea tăria lui în socoteala afacerilor: „Vezi, îşi zicea, ce mare lucru-i să te poţi lua cu ceva, cu slujba, cu oamenii... Pe cînd nevasta..."

În aceeaşi vreme simţi o bucurie ascunsă cînd se vedea atît de neînfrînt în lupta cu necazurile vieţii.

Omătul se aşternea moale; încetul cu încetul viaţa dimprejurul căsuţei se stingea, nu se mai auzea huruitul trăsurilor pe bolovanii uliţei, nici paşii trecătorilor, numai cîteodată huruitul trenurilor tăia aerul cu un freamăt de mînie.

Maria îşi aşezase un scaun la fereastră şi nu uita să iscodească casa arhivarului; dacă, din întîmplare, zărea pe Puiu la fereastră, se grăbea să spuie bărbatului, tocmai cînd se aşezau la masă:

— Azi am văzut pe Puiu.

Într-o zi Dumitru o privi cu ciudă şi-i zise răspicat:

— Mai lasă-mă cu Puiul tău; am eu de-ajunse gînduri.

De atunci femeia îşi înghiţea cuvintele, de cîte ori, uitînd, începea să spuie. Pe urmă se deprinse şi numai vorbeau nimic: mîncau faţă-n faţă ca doi străini.

La cimitir nu se mai gîndise să se ducă. Lădiţa era ca şi mormîntul Puicei. Ea cuprindea toate lucruşoarele ce fuseseră ale ei. Şi Maria putea să le pipăie, să le soarbă mirosul cald pe care parcă-l păstraseră în cutele ce se aşternuseră odată pe trupuşorul fetiţei, putea să le acopere de sărutări, să le scalde în lacrimi. Cînd nu şedea la fereastră, punea un scăunel în faţa lădiţei, apoi lua rochiile

una cîte una, le desfăcea, pe urmă le păturea bine şi le punea la loc. Într-o zi băgă de seamă, cu mare mirare, că la flaneluţa cea vărgată lipsea un nasture. Căută prin cutii, găsi unul la fel şi, liniştită, ca şi cum Puica trebuia să-l îmbrace numaidecît, se puse să coase nasturele la locul lui. O nouă grijă îi cuprinse atunci sufletul: să dreagă toată rufăria fetiţei. O lună de zile se munci, ascunzînd lucrul îndată ce auzea în sală paşii bărbatului. Dar odată, într-o amiază, el intră în odaie, fără de veste, şi o prinse.

— Ce faci tu acolo? o întrebă.

Femeia îngînă cîteva vorbe, apoi începu să plîngă. Pentru întăiaşi dată, bărbatul o privi îngrijorat.

— Eşti copilă; pentru numele lui Dumnezeu, Mario, vină-ţi în fire. Şi urmă, stăpînindu-şi furia: Mai bine vezi-ţi de gospodărie: mîncarea e proastă; în casă colbul stă de două degete pe lucruri... Cît o să jeleşti, mă rog?!... E de nesuferit!

Apoi îşi aduse aminte; vorbi mai domol:

— Diseară ne duceam în tîrg. Mergem la un circ... Să mai vezi şi tu lumea.

Maria nu răspunse; aşeză rochiţa în ladă şi trecu în bucătărie. Seara, la îmbrăcat, bărbatul o necăji un ceas:

— Ai uitat să-ţi pui rochiile pe tine... Uite, pune-ţi pălăria mai aşa, ridică-ţi puţin părul... Hmm!

Mînile Mariei nu izbuteau să prindă un ac, să aşeze o şuviţă de păr. Parcă pierduse simţul pipăitului.

Dumitru o privi iar cu grijă. Femeia asta gîrbovă, stîngace, slabă şi cu capul alb, era nevasta lui vioaie şi frumoasă de acum cîteva luni în urmă! O mustră:

— De ce nu spui şi soră-tei să mai vie pe la tine? Să mai ai pe cine întreba de una, de alta.

Afară ningea des, omătul se aşezase mărişor. Maria de-abia putea merge. Bărbatul o luă de braţ să-i ajute.

Cînd se aşezară pe scaun, în circ, dînsa scoase un suspin de uşurare. Lumina o orbea, privea străină, rătăcită, la tot ce i se perinda prin faţa ochilor ; şi pe cînd bărbatu-său rîdea cu poftă de schimele unui caraghios, ea simţea o durere tăioasă în capul pieptului. Deodată, în mijlocul circului, veniră trei comedianţi : un bărbat, o femeie şi o fetiţă. Maria tresări, întinse gîtul. Începu să-i tremure buzele şi atinse braţul bărbatului :

— Parcă-i fetiţa noastră. Parcă-i Puica !

Dumitru se-ncruntă :

— Da' sfîrşeşte odată... De asta te-am adus ?

Însă pe Maria o apucă un plîns înăbuşitor. Zadarnic bărbatul ei o strîngea de mînă :

— Ai înnebunit ! Mă faci de rîs... N-auzi, ne facem de rîs...

Plînsul o zguduia întreagă, apoi izbucni cu sughiţuri şi cu suspine adînci. Toată lumea întoarse capul mirată, voind să afle ce-i. Dumitru de-abia o scoase de acolo, mai mult pe sus, ajutat de oameni străini. Luară o trăsură. Pe bărbat parcă-l înnebunise furia. Se blestema c-o luase cu el. Îi venea s-o arunce din trăsură, să scape de fiinţa care de la o vreme îi cobea viaţa. Acasă se stăpîni cu mare greutate să n-o bată, în schimb îşi revărsă toată furia prin vorbe, şi de astă dată înţelese lămurit că iubirea dintre ei doi se sfîrşise ; parcă nici milă nu mai simţea, şi-n loc îi încolţi în suflet un sîmbure de ură.

Din seara aceea drumul vieţii lor se despărţi cu desăvîrşire, ca un rîu care se desface în două ramuri ce n-au să se mai întîlnească niciodată.

Iarna se trăgănă uşoară, cu zilele posomorîte. Dumitru începu să întîrzie prin tîrg, uneori masa îl aştepta întinsă, şi el nu mai venea decît noaptea tîrziu. Maria îşi petrecea vremea lîngă lădiţa cu rufe, sau la fereastră, cu ochii ţintă spre casa arhivarului, dar cu mintea pierdută în trecutul în care gîndul ei scurma cum scurmă găina în ţărînă, să-şi găsească hrana.

Luna lui martie aduse cer senin şi soare.

Cum sta la fereastă, Maria zări odată pe Puiu ieşind cu tată-său ; acesta îi ducea placa de scris şi o carte. Îl dăduse pe Puiu la vreo şcoală, se vede. Din ziua aceea îl vedea totdeauna, dimineaţa şi seara, plecînd şi întorcîndu-se cu arhivarul sau cu sluga. Dar Puiu nu-şi mai întorcea privirea spre casa ei — o uitase cu desăvîrşire.

Şi gîndurile femeii măcinau, în fiecare zi, amintirea atîtor visuri pe care şi le făcuse pentru fetiţa ei şi pentru copilul acesta străin.

Într-o dimineaţă, însă, dorul i se trezi amarnic, mai neîndurător ca totdeauna ; îşi luă barizul, îşi îmbrăcă o polcuţă şi, fără să spuie slujnicei, ieşi din casă. O luă încet spre cimitir. Pînă să ajungă acolo, o prinse amiaza. Rătăci îndelung în locul îngrădit, semănat cu morminte, întrebă de unul şi de altul şi, cu mare greu, ajunse în fund, spre partea în care era îngropată Puica. Bărbatul făgăduise să-i puie o cruce, dar paznicul o încredinţă că pe acolo unde căuta ea de mult nu se aşezase nici o scîndură măcar. Mormintele erau presărate de-a valma, amestecate, înfrăţite supt aceeaşi velinţă de ţărînă primitoare. Zadarnic cercetă, căută, nu-şi mai aducea aminte locul. Atunci se aşeză jos pe o piatră şi îşi rătăci privirile peste întreg cuprinsul acela, deasupra căruia vişinii îşi dezvăleau cele dintăi flori ca nişte zîmbete ale luminii... Şi o fură gîndurile...

Unde să-i fie fetiţa? Unde dormea, sărăcuţa, somnul ei senin? Lîngă cine se dusese de la sînul ei? Supt care vişin sufletul ei o chema, poate? La căpătîiul căruia mormînt putea să-şi verse lacrimile? Şi buzele ei tremurară în şoapte: „Fetiţa, fetiţa mamei!... Puico!“ Şi-o zi întreagă rămase acolo, amintindu-şi de toate: cum o născuse, cum o botezase, cum prinsese fetiţa să gîngure, cum spusese cel dintăi cuvînt „mamă“, cum odată căzuse şi se lovise la bărbie... Ce se făcuse bărbia ei, mică, rotunjită şi rumenă ca mărul! Dar ochişorii albaştri, cari-i zîmbeau şi-n boală! Maria rămase acolo ziua întreagă şi nu simţi nimic, nu auzi nimic, nu văzu nimic. Şi doar lîngă dînsa se făcuse o îngropare şi preoţii cîntaseră rugăciunile lor de odihnire a sufletului celui mort. O apucă noaptea; paznicul veni şi o scoase pe poartă afară. Tîrziu de tot păşi peste şinele drumului-de-fier, şi-n urma ei, ca o fulgerare în trecerea lui, se şterse îndată trenul; Maria nu simţi însă bătîndu-i inima de primejdia ce o pîndise. Cînd ajunse acasă, slujnica îşi făcu cruce:

— Doamne! coniţă, ce frică am tras... Noroc că n-a venit conaşul...

În noaptea aceea Maria dormi adînc, ca şi atunci, după înmormîntarea Puicei, un somn de moarte, din care a doua zi se smulse cu durere.

De cînd ştia că Puica era pierdută, acolo, în cimitirul în care stătuse o zi întreagă, ca şi cum ar fi aşteptat-o, dorul de dînsa o înfăşura şi mai puternic. Căuta cu ochii în toate părţile, în fiecare colţ; pe fiecare lucru din odaie aburea parcă amintirea fetiţei.

Aducerea-aminte o îmbiba ca o mireasmă, care o îmbăta, care o făcea să sufere, pe care o simţea pretutindeni şi peste tot în suflet, dar căreia nu-i

putea da o întrupare. Umplea boneţica, pieptarul în cuprinderea degetelor, dar nici chipul, nici trupuşorul nu puteau prinde fiinţă. Cîrpele cădeau moi, şi femeia le păturea mereu la loc, în lădiţa lor.

Venise mai, cu zilele lui dulci, cu mirosul florilor de liliac ce îmbălsăma toată mahalaua.

Era tocmai luna în care Puica murise. Trecuse numai un an, şi-n căsuţa joasă toate se schimbaseră. De la o vreme bărbatul nu venea nopţi de-a rîndul, sau dacă se-ntorcea, seara, venea ameţit, gata de ceartă. Femeia îl lăsa în pace să spuie ce vrea. Chiar în ziua în care cu un an înainte plînseseră amîndoi, dînsul sosise înfuriat. Nu găsi slujnica acasă şi, cînd ea se întoarse, începu să ţipe :

— Unde ai fost ?

— A călcat trenul pe un om, ici, şi m-am dus să văd.

— Acolo ţi-i treaba ? Şi zărind pe nevastă-sa, răcni : Mai bine te călca pe tine... că tot nu eşti în stare să-ţi duci gospodăria.

Cînd Maria auzi, pe la miezul nopţii, mersul cutremurat al trenului, îi veniră în minte cuvintele bărbatului : „Mai bine te călca pe tine..." Şi parcă nu le găsea răutăcioase. Se gîndea că, la dreptul, nu mai avea de ce să ţie umbră pămîntului, degeaba...

Într-o zi, Maria stătea într-un colţ şi urmărea cu privirile duse, ca totdeauna, cum se necăjea slujnica să scoată covorul din păretele de lîngă patul ei, căci se încuibase colbul într-însul şi Dumitru poruncise să rămîie zidul gol.

Slujnica îl desprinsese din ţinte şi pe urmă ieşise cu el din odaie. Atunci, deodată, Maria îşi pironi ochii într-un loc, pe părete, apoi se repezi, privi o clipă, şi căzu, mototol, la pămînt. Slujnica alergă,

o ridică de jos, o stropi cu apă, şi de-abia o aduse în fire, căutînd să afle pricina:

— Ce ai, coniţă, ce simţi?

Stăpînă-sa parcă nu-şi aducea aminte dintru-ntăi, dar peste cîteva clipe se sculă repede, se apropie de zid şi arătă, plîngînd în hohote:

— Uite mînuţa, mînuţa Puicei.

Pe zidul alb urmele palmei fetiţei rămăseseră acolo, cu degetele răşchirate, mititele, cum le lipise dînsa odată, după ce vîrîse mîna în dulceaţă. Maria încremeni cu ochii atîrnaţi de semnul mic, de semnul viu, care, mai mult decît toate, întrupa copila dinaintea ochilor ei. Apoi mintea i se prinse cu deznădejde de amintirea aceea. De dimineaţă pînă seara rămase acolo nemişcată, cu ochii ţintă; gîndurile i se înlănţuiră; încetul cu încetul îşi aduse aminte de-a fir-a-părul întreaga întîmplare.

...Într-o dimineaţă, ea robotea prin casă, şi Puica luase chiseaua. În picioare pe pat, mînca, luînd dulceţile cu toată mînuţa şi, cînd Maria întoarse capul şi o văzu, fetiţa fugi rîzînd spre părete, se împiedică şi se sprijini cu mînuţa de zid. Parcă-i auzea glasul dulce ca un clinchet de clopoţel, parcă-i vedea zîmbetul ochilor albaştri, luminoşi şi şireţi... Şi totuşi... da... totuşi, în faţa zîmbetului aceluia dînsa nu se înduplecase; îi luase chiseaua şi-i dădu de două ori peste mîna vinovată... Puicuţa îşi strînsese guriţa pungă, se uită nepricepută, neînţelegînd de ce o bătea, şi prinse să suspine... O căinţă sfîşietoare o cuprinse amintindu-şi aceasta:

— Of, Doamne! răcni înăbuşită, am bătut-o... de ce am bătut-o!...

Şi gîndurile nu o slăbiră. Îşi amintea că Puica spărsese castronul de supă şi nu-i făcuse nimic, stricase patru farfurii deodată, şi cîte-cîte; şi ea rîsese: „Sănătate să fie“, zicea; şi pentru asta,

tocmai pentru nimicul care mai tîrziu, acuma, avea să-i învie întreg trecutul, să i-o aducă, aşa cum era, în faţa ochilor, pentru asta o bătuse!

O deznădejde amară, grozavă, îi cuprinse sufletul. Printr-o legătură mincinoasă a împrejurărilor, în mintea bolnavă a Mariei se urzi gîndul că de atunci, de cînd o bătuse peste mînă pe Puica, de atunci dînsa căzuse bolnavă. Şi, repede, gîndul acesta prinse stăpînire peste întreaga ei fiinţă. Cîteva zile umblă nebună, dintr-o odaie într-alta, prin curte. Într-o seară slujnica o găsi adormită în grădiniţă. Tocmai în noaptea aceea Dumitru, care nu abătuse pe acasă din ziua cînd slujnica scosese covorul, veni tîrziu, şi, cînd intră în odaie, văzu la lumina candelei pe Maria, cum sta ridicată în pat şi se uita ţintă la perete. Întăi o privi, apoi aprinse lampa şi se apropie, se uită bine, şi-n faţa semnului aceluia despre a căruia împrejurare îşi aminti şi el îndată, rămase o clipă mut, nedumerit. Amintirea aceea îi tăie furia. Se dezbrăcă şi se trînti în pat. Dar degeaba se chinui să adoarmă; ţinea ochii închişi; simţea că femeia veghează. De-abia aţipi. A doua zi la prînz, porunci slujnicei să văruiască păretele. Dar cînd veni slujnica, în trupul slab al Mariei se trezi o putere supraomenească, se repezi răcnind şi-mbrînci sluga de lîngă zid. Bărbatul o privi mirat şi plecă bombănind. Noaptea, cînd se întoarse acasă, găsi pe nevastă tot aşa, păzind cu privirea urma degetelor de pe zid. Lui Dumitru i se păru că odaia e o ruină peste care nevastă-sa veghea ca o cucuvea. Lucrul acesta nu-l mai putea suferi. Îi era parcă frică să se uite spre părete. Se culcă, dar somnul nu-i putea atinge genele. Atunci se ridică şi răcni, scos din minţi:

— Culcă-te, culcă-te, zăludo!... Culcă-te... nu mai cobi!

Nevasta nu răspunse nimic ; se lăsă liniştită cu capul în perne. Maria adormi îndată. Şi repede căzu pradă visurilor. În locul în care mînuţa sta tipărită, părea că se întregeşte un dulăpior de argint. Un copilaş cu aripi, aşa cum auzise ea că-s îngerii, îi aduse o cheie şi-i zise : „Deschide, mamă !" Şi ea vîrî cheia în broască şi deschise. Şi atunci, dintre uşile dulăpiorului de argint căptuşit cu aur, răsări Puica zîmbind ; parcă deşi era tot aşa de mică, îi vorbea ca un om mare : „Mamă dragă, de ce-ai îmbătrînit, gîndindu-te la mine ; că uite eu ce fericită sînt". Dar visul se şterse îndată, iar pe obrazul Mariei se scoborîră două lacrimi de fericire.

În patul de alături Dumitru se zvîrcolea în spasmuri. Din mînuţa ceea mică parcă crescuse dintr-o dată o mînă neagră, cu degetele ca nişte gheare ; şi degetele ţineau încleştate de picioare o cucuvea ce-l pironea cu ochii. Apoi cucuveaua întinse aripile şi, înfundîndu-şi capul în pene, îşi luă zborul, şi-n zborul ei îi presără deasupra feţei fulgi ce miroseau a ţărînă. Iar mîna parcă avea glas şi striga : „Tîlharule, de ce mi-ai furat paserea !" Şi furioasă, cu ghearele zgîrcite, se întinse să-l cuprindă de gît. Dumitru se sculă gîfîind, muiat de sudoare. Îşi frecă faţa cu mîinile, se dezmetici, apoi, dîndu-şi seamă că visase numai, se repezi şi zgîlţîi pe Maria de umăr :

— Vrei să mă ucizi, nebuno... Ha... ha... vrei să mor şi eu ? Şi, ca biciuit, sări din pat, se-mbrăcă grăbit, îşi luă pălăria şi ieşi răcnind :

— Rămîi de cobeşte singură... Mori tu... cucuvaie !

Din noaptea aceea nu-l mai văzuse. Puţin după asta o părăsi şi slujnica. Numai sora ei îi trimetea

zilnic de mîncare şi, cîteodată, venea să o vadă. Căsuţa rămăsese cufundată într-o tăcere apăsătoare. În odaie, lădiţa stătea uitată. Nici de Puiu nu-şi mai aducea aminte. Maria se pironea locului ceasuri întregi şi privea la mînuşiţa Puicei. Nimic alta nu mai putea prinde loc în sufletul ei. Ochii ei urmăreau linia palmei, apoi a fiecăruia degeţel ; cîteodată se apropia şi se uita bine-bine. În unele locuri, pînă şi încreţiturile uşoare ale încheieturilor rămăseseră. Şi mama îşi lipea buzele de zidul rece, ca şi cînd supt pata aceea ar fi cutreierat sîngele care putea răspunde, cu căldura lui, la sărutările nebune ce se aşterneau deasupra.

Zilele se strecurau, cădeau una după alta, ca picăturile de ploaie dintr-o streşină. Viaţa curgea domoală ; de la moartea Puicei, Maria de-abia acum se simţea mai împăcată, singură cu amintirile ei. Serile, iarna, cînd focul pîlpîia în sobă, stătea ghemuită şi, cu privirile în gol, urmărea întîmplările vieţii ei, care toată se cuprindea în cei doi ani cît trăise Puica. Lucruri de nimic, împrejurări fără de nici o însemnătate se întrupau în mintea ei subt o lumină nouă, cu un înţeles deosebit, care-i mîngîiau oarecum durerea...

Multe primăveri trecură, hoinare, se trăgănară multe ierni ; mahalaua în care era căsuţa Mariei îşi schimbase cu încetul faţa. Se zidiră case noi, în dreapta, în stînga ; şi, într-o bună zi, care nu-i fu mirarea, cînd, pe locul casei mici a arhivarului, începu să se zidească alta, mare, cu două rînduri. Cînd o dărîmase pe cealaltă, cînd se ridicase zidul roş de cărămidă nouă pînă la înălţimea omului ? Maria nu-şi putea da seama. De la fereastra ei se uita mirată, ca şi cînd atuncea se trezise întăi pe locurile acele.

Căsuţa ei începuse să se dărîme. Şindrila se măcinase în multe părţi de ploi, şi-n grădina din faţă brusturii se întinseseră ca-ntr-un pustiu necălcat de nimeni. Toate luaseră altă înfăţişare; spre gara vecină trenurile lunecau acuma dese, în vîjîiri grozave, care răscolealu liniştea ca nişte furtuni.

Într-o spre seară, sora Mariei veni s-o vadă şi-o găsi îngenuncheată, rugîndu-se. Maria mutase icoanele pe păretele dinspre apus, unde rămăsese urma Puicei. Acolo aprindea în fiecare seară candela şi se ruga ceasuri întregi. Sora ei nu-i spuse nimica. Ştia că nici o putere omenească nu poate abate din drumul ei boala sufletului Mariei.

Mai-nainte să plece, cum stătea la fereastră, sora ei, Ileana, îi zise:

— Ce casă frumoasă îşi face arhivarul... Maria se apropie şi dînsa; Ileana adăogă: Ia uită-te cum priveghează fecioru-său, Puiu, lucrările.

Maria tresări să se uite. În curtea plină de cărămizi şi grămezi de nisip, un băietan smolit, cu mustaţa mijîndă, se plimba cu mîinile în buzunar.

Maria întrebă cu glasul înăbuşit:

— Puiu?

— Da, Puiu.

Atunci Maria îl urmări cu ochii, ca altădată, cînd era mic. Îl uitase cu totul; chiar dacă-l văzuse, privise la dînsul ca la un străin. Şi acum parcă în sufletul ei se aprinsese din nou dorul să ştie, să-l cunoască, să-l vadă bine pe Puiu, pe mirele. Dar tînărul se primbla nepăsător, cine ştie încotro îi fugeau gîndurile. Pînă noaptea tîrziu Maria rămase să se uite, muncită de amintiri.

Din ziua aceea, cînd nu stătea în faţa peretelui, rămînea iar în fereastră, cu ochii şterşi, rătăciţi. Oamenii care treceau prin faţa căsuţei se uitau mi-

raţi, ca la o arătare, mai cu seamă că unii nici nu o cunoşteau. Într-o zi chiar Puiu o privi lung ; în mintea lui poate rămăsese icoana ştearsă a femeii ce-l ţinuse în braţe pe cînd era copil. Treburile îl chemară repede şi, de atunci, Maria nu-l mai văzu iarăşi o bucată de vreme.

Odată uşa bucătăriei se deschise sfios, împinsă ca de mîna unui străin. Maria se uită şi văzu o femeie bătrînă pe care nu o cunoştea. Femeia făcu vreo cîţiva paşi şi rămase ca înmărmurită, apoi şopti :

— Sărut mîna, cuconiţă !

La sunetul glasului ei, Maria parcă-şi aminti ceva ; apoi, deodată, i se făcu lumină, şi o scînteie de bucurie îi trecu prin ochi :

— Catinco !

Slujnica trecuse din întîmplare pe acolo şi venise să o vadă.

După vorbe fără şir, despre întîmplări de care Maria nu-şi dădea seamă, femeia adăogă :

— Ei, să fie vreo cincisprezece ani de cînd m-am dus de la mata... Da' ştii că şi pe conaşul l-am văzut, acum un an, în postul Sîn-Petrului. E bine, e voinic. Da, l-am văzut în postul Sîn-Petrului, cu fetiţa dumnealui.

Maria deschise ochii mari şi prinse să tremure.

— Care... fetiţă ?

Femeia îşi dete seamă că făcuse rău să-i vorbească de asta ; îngînă :

— Păi... da... are o fetiţă... o copilă... ştii mata... trăieşte de mult cu o femeie, mai aşa, de mîna-a doua.

Cînd rămase singură, Maria căzu zdrobită de cele ce auzise. Căci în mintea ei învălmăşită, unele amintiri, unele fapte se dezveleau cu o limpeziciune uimitoare. Îşi aminti cum o blestemase Dumitru în ziua

aceea : să o calce trenul ; i se perindară toate împrejurările : viaţa ei cu omul care acum era pentru dînsa un străin, şi care totuşi putea să-i însîngereze inima fiindcă, legat de o altă femeie, adusese pe lume o fiinţă care furase locul Puicei. Dumnezeu îi dăduse bărbatului mîngîierea pe care ei i-o răpise. Din fetiţa ei nu rămasese decît o urmă, a mînuşiţei mici, pe cînd mîna celeilalte, a fetei lui Dumitru, avea să poarte odată, pe deget, inelul cununiei. Atunci în toată fiinţa Mariei se petrecu o schimbare adîncă ; durerea îi fu atît de mare, încît îi împietri sufletul. Şi pe urmă căzu peste inima ei ca o împăcare.

Sora ei îi mai aduse o veste :

— Duminica asta e nunta Puiului... Ia o fată bogată... Are noroc arhivarul !...

Un zîmbet amar flutură pe buzele Mariei. Dar ca un om cu minte, fără ură, şopti :

— Să-i deie Dumnezeu noroc.

În seara aceea chiar, zări pe băiat plecînd din casele cele noi cu o femeie la braţ. De acolo de unde sta, priveliştea aceasta îi aduse aminte o icoană a visurilor ei apuse, cînd, tot aşa, într-o spre seară, i se păru că vede pe fetiţa ei la braţ cu Puiu. Doar ochii i se înrourară şi buzele şoptiră, pentru a mia şi a mia oară : „Fetiţa mamei".

Asta era într-o joi. Cele două zile trecură repede. Duminică dimineaţa, în ograda arhivarului forfoteau toţi, în toate părţile.

Spre seară trăsurile începură să intre şi să iasă. Apoi veni şi o cupea. De la fereastra ei, Maria văzu mirii scoborîndu-se să se ducă la biserică. Puiu zîmbea. Maria vru să privească mai bine la mireasă, dar nu putu prinde decît albul rochiei, lăcrimile o înecară, şi plînse mult, potolit, plînse toată nefericirea, toată deznădejdea ei. Apoi îşi şterse ochii şi privi prin casă. Niciodată nu i se păruse că-i atît de sin-

gură. Ochii i se opriră pe lădiţă. De cînd nu o deschisese! Se duse, aşeză scăunaşul şi ridică încet capacul. Rochiţele se îngălbeniseră, erau mucigăite; le luă, una cîte una, dar, cînd ajunse la jumătate lăzii, se opri înfiorată. Nu se mai cunoştea nimic; şoarecii mîncaseră tot, lăsînd numai ca un pumn de făină. Mîna Mariei scăpă jos rochiţele ce le ţinea; şi rămase mult aşa, uitîndu-se la lădiţa în care nu se găsea mai mult decît dincolo, în groapa pierdută a cimitirului depărtat... Se înserase de tot; Maria se sculă liniştită. Aprinse o lumînare şi se duse la părete, luminînd urma mînuşiţii Puicei. Privi bine-bine, şi abia acum îşi dete de seama că pata se ştersese aproape cu totul supt gălbeneala pe care vremea o aşternuse peste zidul întreg. Se dusese şi dînsa, o părăsise cum o părăsiseră toţi şi toate. Atunci Maria îşi rătăci privirile de jur împrejurul odăii; toate îi păreau străine, nimic nu o mai lega de odăiţa în care suferise atîta. Ce mai căuta oare pe lume? Şi un dor grozav de linişte, de linişte adîncă o cuprinse, şi-o nădejde că, poate, aşa va mai vedea pe Puica. În aceeaşi clipă căsuţa se cutremură: trecea un tren. Şi repede, ca şi cum cineva i-ar fi şoptit la ureche, cuvintele lui Dumitru îi veniră în minte: „Mai bine te călca trenul pe tine". Cu o hotărîre pe care nu o mai încercase, socoti cîtă vreme mai are pînă la trecerea trenului al doilea, care se strecura obişnuit puţin după cel dintăi. Se duse, luă un scaun, aprinse candela deasupra icoanelor ce vegheau păretele care păstrase atîta vreme întipărită mînuşiţa Puicei, se scobori, îşi lipi buzele de locul care-i înăsprise buzele şi, cu mîinile supt pestelcă, încovoiată, ieşi, ca şi cum s-ar fi dus la o vecină. Cînd era în portiţă, trăsurile veneau de la biserică. Maria nici nu întoarse capul, parcă n-ar fi ştiut nimic. Şi, deodată, ţăcănitul asurzitor al trenului se auzi. Vuietul crescu groaznic, ca o prăbuşire

de fiare, apoi scurt, suflînd din greu, se opri din goană mai înainte de staţie. Călătorii se scoborîră speriaţi şi glasuri îngrijate întrebară. Cineva strigă : „A călcat un om", altul lămuri : „O femeie", şi maşina răsuflă din nou, şirul vagoanelor se dezmorţi şi trenul îşi luă iar avîntul.

Mai în aceeaşi clipă, din casa luminată, răsunau cele dintăi trăgăneli de arcuşuri şi, o dată cu valurile cîntecului, intrară pe fereastra deschisă a căsuţei din faţă umbrele înlănţuite, piept la piept, ale mirilor, care începeau jocul ; şi cele două umbre se perindau pe păreţii înguşti, luminaţi de candelă, ca nişte vedenii dintr-o lume ce nu putea lua fiinţă.

Convorbiri critice, an. III, nr. 2, 25 februarie 1909

NUCUL LUI ODOBAC

Satul Arşiţeni e aşezat într-o văgăună ; casele lui mărunţele şi albe, ghemuite una-ntr-alta, se văd, de pe muchile dealurilor dimprejur, ca nişte ouă într-un cuibar. Pămîntul Arşiţenilor e nisipos şi sterp ; iarba creşte atît de rară, încît, în loc să îndulcească vederea, pătează, ca o pecingine, faţa galbenă a locului. Doitrei copaci se înalţă, istoviţi, cu crengile rare, cu frunzele străvezii, care aştern pe jos, vara în amiază, o umbră destrămată, ce măreşte şi mai mult setea de răcoare.

Dar, ca lucru de neînţeles, ca o minune, se ridică pe dealul lutos şi sterp dinspre răsărit un nuc straşnic, bătrîn, de cîteva sute de ani, copac lacom, care suge parcă tot sucul locului dimprejur prin

miile de rădăcini ale căror viţe nu mai încap supt pămînt şi ies, să atîrne despletite, ca nişte cozi, afară. Din trunchiul gros să nu-l cuprindă trei oameni, muncit, întors şi încremenit ca într-un spasm, se desfac două ramuri vînjoase, ce merg, încleştate ca nişte braţe, pînă sus, apoi deodată se izbesc una pe alta în lături, împroşcînd fiecare sute şi mii de crengi ce se unesc într-un frunziş negru, cărnos, ca un aluat de fiere. Şi pînă departe se împrăştie mirosul amar al frunzelor, miros ce ameţeşte pe cutezătorul adăpostit la umbra ce acoperă, ca un vestmînt negru, întreaga coastă de deal.

Arşiţenii îl privesc cu jind, dar şi cu un fel de frică, frica pe care lucrurile neînţelese o aruncă în sufletele slabe. Copacului îi zic toţi, din vechi, Nucul lui Odobac, fiindcă e pe partea de loc a Odobăceştilor, nişte răzeşi avuţi, stăpînitori din tată-n fiu prin părţile acestea. Multe vorbe ciudate umblă pe socoteala nucului, dar una e mai cunoscută decît toate : se spune că un bunic al bunicului lui Toader Odobac de astăzi purtase judecăţi, tocmai pentru bucata de pămînt ce-o stăpînesc şi acum, cu unul Cîrlibaba, un zgîrcit putred de bogat, care nici nu ştia de rostul avuţiilor lui. Acesta nu făcea alta decît să se ciondănească mereu cu oamenii şi să le mănînce, cînd putea, din părţi. Aşa, cu Odobac, la urma urmei, i s-a împlinit. Că, din una-alta, au hotărît ca hotarul să le fie un nuc, nucul acesta, care pe atunci să fi fost copac de un an, crescut în vale, la poalele dealului dinspre răsărit. Dar, peste noapte, Odobac voinicul se gîndeşte ce se gîndeşte, se scoală, se duce la nuc, îl apucă bărbăteşte de trunchi, îl smulge cu rădăcini cu tot şi se suie de-l înfige drept în creştetul dealului. S-o fi mirat el Cîrlibaba, Dumnezeu ştie, dar prin minte n-a putut să-i treacă vreodată că aceea îi treabă de om. Copacul s-a

prins, şi hotarul a rămas acolo. Aşa le merge vorba Odobăceştilor că-s viţă de uriaşi. Şi-n adevăr că cine-l vede pe Toader Odobac, pe moşneagul şi pe nepotu-său, pe Mitru Odobac, cel mai tînăr şi cel din urmă scoborîtor din neamul lor, înţelege pentru ce de vorba lor ascultau pînă mai dăunăzi patru sate : Arşiţenii, Moghileştii, Benza şi Cotruţii.

Toader Odobac să fi trecut suta, după cît de multe ţine el minte. E un moşneag înalt, spătos şi uscat ca un schivnic ; priveşte ascuţit, vorbeşte limpede şi calcă apăsat. Cînd se opreşte să se uite la om, îşi îndreaptă şalele, care trosnesc ca un vreasc. Toader avusese un frate, pe Gheorghe, mort, cu vreo cincisprezece ani în urmă, în pădurea Benzei ; s-a prăvălit un stejar peste dînsul, se-ncordase voinicul în picioare, se măsurase o clipă cu copacul, dar la urmă se prăbuşise jos, rămînînd mort, cu trunchiul stejarului în braţe, ca într-o luptă. Pe urma lui rămăsese băiatul, Mitru Odobac, om ca de vreo douăzeci şi cinci de ani, nalt şi spătos, ca şi moşu-său Toader, vînjos şi uscat, ca şi dînsul, numai cu obrazul mai rumăn şi cu pletele negre. Trăia la un loc cu moşneagul, care-i ţinuse loc de tată şi din al căruia cuvînt nu ieşise.

Numai de la o bucată de vreme moşneagului i se păru că băietanul nu-şi prea vedea de treburile lui. Că fusese vorba să se ducă pînă în Cotruţi, să taie un preţ pentru nişte stuh cu un om de acolo, şi nu se dusese. Că trebuise să meargă pînă la reşedinţă, cu livretul de oaste, şi uitase. Şi cîte şi mai cîte, pînă cînd, într-o bună zi, moşneagul îl luă din scurt :

— Mitrule, ţie nu ţi-s boii acasă.

Dar băietanul făcu pe prostul :

— Nu, îs la cîmp, în Moghileni.

— Haide-haide !

Numai atîta îşi spusese unul altuia. Dar prin sat se ziceau mai multe. Şi ce vorbeau oamenii veni şi pînă la urechea lui Toader Odobac, căci întîlni pe Stoica, primarul, şi-l opri în drum :

— Bună, moş Toader.

— Bună, primarule.

— Şi cu noroc, ai ? Da' se poate să nu ne spuneţi şi nouă, măcar mie, că-s bătrîn şi ştiu multe şi-am văzut de toate ?

— Ce, primarule ?

— Păi nu ia Mitru pe Ruja lui Cazacu din Moghileni ?

— Cum ?

— Pe Ruja.

— Ruja ?

— Iacă !

Şi Stoica, rotofei şi îndesat, rămase locului, cu gura căscată în faţa privirilor crunte ale moşneagului.

— Cine ţi-a spus ?

Primarul înghiţi o dată, ca şi cînd i s-ar fi uscat gîtlejul.

— Na, toţi : popa din Moghileni, Afărămiţei din Benza, ieri, cînd o venit cu cînepa la baba lui Farcaş. Şi... el... Mitru chiar.

— Cînd ?

— Acuma... acuşica... e la primărie, vorbeşte cu nişte flăcăi.

Moşneagul îşi stăpîni furia şi răspunse :

— Aşa ceva ştiu şi eu ; da' vezi că nu-i îngăduisem să facă vorbă. Apăi om vedea noi. Cu bine.

Şi Toader Odobac îşi îndreptă o dată şalele şi porni.

Nu găsi pe Mitru la primărie şi se întoarse dintr-o întinsoare acasă. Mitru sta în mijlocul ogrăzii şi cioplea un leaţ la un gard. Bătrînul se duse de-a dreptul la el:

— Mi-ai poruncit coliva?

— Ce colivă, moşule?

— Mi-ai luat măsură de sicriu?

— Ce sicriu, moşule?

— Mi-ai săpat groapa, supt nuc, unde ţi-am zis să mă îngropi?

— Ce-i asta, moşule?

— Nu? Hai, grăieşte, nu?

— Nu.

— Atunci de ce să ştie alţii înaintea mea, care ţi-am fost ca tată, că vrei să iei pe Ruja de nevastă?

— Moşule!

— Din patru sate, pe Ruja ai găsit-o? Pe Ruja tîlharului de Cazacu, pe fata celuia care o furat caii lui tat-tău, de era să-l spînzure colo, de nuc?

Băietanul se-ndreptă o dată şi vorbi răspicat:

— De asta nu ţi-am spus, că ştiam că n-o să vrei; da' fata-i bună, moşule, şi vreau să mi-o fac nevastă.

— Ba nu!

— Ba da!

Moşneagul ridică palma dreaptă şi-l lovi peste obraz cu atîta putere, că Mitru se clătină; dar băietanul se înălţă parcă, îşi înghiţi lacrimile şi răspunse uscat:

— Ba da!

Atunci moşneagul îl lovi şi cu stînga, şi palma răsună sec. Băietanul se clătină din nou, îşi în-

cleştă degetele pe stinghia ce-o ţinea în mînă ; şi, înţepenindu-se în picioare, spuse iarăşi :

— Ba da !

Atunci loviturile moşneagului înfuriat curseră ploaie ; la urmă, gîfîind, îl lăsă şi-i zise :

— Acuma du-te şi te-nsoară cu Ruja.

— Mă duc.

Mitru îşi şterse lacrămile cu mîneca, îşi suflă nasul, aruncă leaţul şi ieşi pe poartă.

Toader se învîrti prin casă, prin ogradă, apoi porni şi el ; o luă spre Moghileni. Satul nu era cine ştie ce departe. Moşneagul era deprins cu drumul acesta. Cum ieşi din văgăuna Arşiţenilor şi mai merse puţin încolo, pămîntul parcă se schimba : încetul cu încetul, cîmpul se îmbrăca, imaşurile începeau să-şi desfacă lăvicerele pînă departe, încolo, spre Cotruţi. Şi mergînd aşa, gîndurile bătrînului se adunau şi se risipeau, parcă se luptau între ele ; multe-multe îi mai veneau în minte. Şi dintre toate, faptul că nepotu-său îl nesocotise i se înfipse ca un cui în minte. Şi asta din ce pricină, din pricina unei femei !

Femeile din ziua de azi nu se asemănau cu celelalte, şi tocmai pentru asta el nici nu se însurase ; dar la ce folos, cînd Mitru se lăsase ademenit de Ruja ? Şi ce fată ; tată-său un hoţ de cai, ba se spunea că şi Ruja îl ajută, că trece şi ea, noaptea, Prutul înot, cînd apele-s mari, şi duce cai dincolo, în ţara rusească. Cu gîndurile acestea, Toader Odobac dumecă drumul şi, fără de veste, se trezi în imaşul Moghilenilor. Cum îşi aruncă privirile încolo, deodată îi răsări înainte o herghelie cu cai mărunţi, şi-n mijlocul ei, călare bărbăteşte pe un sur, Ruja lui Cazacu. Odobac o luă într-acolo, dar fata lovi cu picioarele în cal şi-i ieşi în faţă, apoi, cînd se apropie de tot, smunci căpăstrul calului

şi-l opri scurt. Moşneagul îşi înfipse privirile în faţa ei. Ruja era voinică, smeadă, cu obrazul rotund, cu părul, ochii şi sprincenele negre, ca pămîntul cel bun. Cozile, lăsate pe spate, se îndoiau pe oblîncul şălii, aşa erau de lungi. Gura, cu buzele cărnoase, umede şi roşii ca miezul piersicei pietroase ; printre ele scăpa un zîmbet, care arăta albul dinţilor ca pe o rază de lumină ce ţîşnea din mijlocul feţei smolite. Supt cămeşa strînsă bine pe trup, ţîţile i se ridicau, repede în răsuflet, ca două paseri ce se zbăteau în sîn. Moşneagul clipi din ochi, tulburat, dar îşi căpătă repede stăpînirea de sine şi-i vorbi de-a dreptul :

— Ce-am auzit, Rujo ? Vrei să-mi fii noră !

— Da' dumneata nu vrei ?

— Eu te-ntreb pe tine.

— Întreabă-ţi pe Mitru.

— Înaintea lui Mitru, eu trebuie să ştiu.

— Zău !

— Aşa.

Ruja ridică mîna şi dezmierdă pe bătrîn cu cele cîteva frunze rămase în vîrful crengii cu care-şi îndemna calul :

— Moşule !

Dar Toader îi apucă creanga şi, smulgîndu-i-o, zise înfuriat :

— El şi-a luat plata, o să ţi-o iai şi tu.

Şi ridică mîna, dar Ruja strînse pulpele şi porni surul să deie peste moşneag. Odobac îl prinse de funie, îl opri şi rămaseră aşa, încordaţi, bătrînul măsurîndu-se din priviri cu fata.

În cele din urmă Ruja începu să rîdă, îi apucă mîna şi zise hohotind :

— Lasă, moşule, nu struni aşa gura murgului, că i-o sîngera... şi-i cal de furat.

Pe urmă sări jos, dădu calului o palmă, şi surul îşi luă vînt spre herghelie, iar fata luă mîna moşneagului.

— Lasă, mai bine odihneşte-o, că o să ai ce struni mai tîrziu.

Toader Odobac se uită iar în ochii negri ai fetei ; inima i se înmuia şi i se împietrea pe rînd.

— Fată hăi, păzeşte-te... Ia-l pe Mitru, dar să ştii că o să ai cu mine de-a face. Supt papucul tău numai colbul drumului să rămîie, nu şi sufletul băietului. M-auzi tu ?

Fata se uită şi îi vorbi peste umăr :

— Tu ce zici, Mitrule ?

Bătrînul se-ntoarse ; la spatele lui, băietanul sta întunecat. Moşneagul le spuse la amîndoi :

— În calea voastră n-o să mă pun eu ; că ar fi degeaba ; ce-i scris e scris ! Am vrut numai să văd cît preţuiţi fiecare-n parte. Da' cît m-o ajuta luminile ochilor, din ochii mei n-o să scăpaţi.

Moşneagul îi lăsă şi porni înapoi. Se însera, imaşurile răscoapte de căldura zilei parcă răsuflau, uşurate, mireasma ierbii păscute. Şi cum ridică ochii, bătrînul zări departe, încolo, uriaş, întunecat pe bolta rumenă a cerului, nucul de pe creştetul dealului. Toader puse mînile la ochi să-l privească bine şi i se păru că, de acolo de unde era, copacul îl învinuia că fusese prea slab.

Îi venea parcă să se întoarcă înapoi, să smulgă pe băietan de lîngă sînul femeii celeia ; se oprea o clipă, apoi, deodată, îi răsărea în faţa ochilor chipul întunecat, cu raza de lumină a dinţilor fetei, cu cele două ridicături ale sînilor, cari poate aveau să hrănească suflete deosebite de cele ale Odobăceştilor. Şi plecă la drum, muncit de gînduri. De ce adică bietul om nu poate înfrunta şi dînsul împrejurările, cum le înfruntase nucul întunecat din

zare? De ce nu putea călca şi el vremile, cum le călcase dînsul? De ce nu se umplea şi trupul lui, în fiecare an, cu un suc nou şi puternic de viaţă, cum se revărsa în fiece primăvară din trunchiul pînă în cea mai mică frunzişoară a copacului celuia?

Pe măsură ce mergea, nucul se desluşea şi mai bine pe fundul cerului. Razele amurgului înroşeau lutul dealului, deasupra căruia frunzişul negru stătea neclintit, ca o grămadă de mangal. Toader Odobac se gîndea că numai copacul acesta îl cunoştea bine, că de mic copil se deprinsese să-l vadă, să stea vara supt frunzişul lui, supt care alţii ameţeau, şi că de pe vremea aceea numai el, numai nucul rămăsese. Nici nu băgase de seamă cîtă viaţă se scursese, cîţi oameni se duseseră, ce lume nouă se ridicase. Pînă şi sîngele lor, pînă şi Mitru era un alt Odobac, ce semăna numai la trup şi la chip cu cei dinaintea lui, dar cu alt suflet, c-un suflet ascuns şi slab.

Se înserase bine cînd ajunse moşneagul acasă. Pînă pe la miezul nopţii Mitru nu se întorsese încă.

Înspre ziuă bătrînul îi auzi paşii în tindă.

Nunta fu pusă la cale de către moşneag şi tatăl fetei, şi repede se şi făcu. În casa Odobăceştilor intrase un suflet nou şi străin.

În seara nunţii Ruja sărutase mîna moşneagului, apoi, cu zîmbetul ei care scăpa ca o rază de lumină din mijlocul feţei negre, îi zisese:

— Ei, moşule, s-a făcut şi asta.

Şi Toader Odobac parcă simţi că-n dosul vorbei acesteia se mai ascundea una. Dar tăcu, şi cînd veni şi Mitru să-i sărute mîna, Toader îi zise:

— Vezi, Mitrule, să fii bărbat.

Moşneagul se trase în casa lui, căci pe locul lor erau patru perechi de case, şi nu se întîlneau decît la mîncare, la amiază şi seara, cînd nu erau duşi pe cîmp.

Nunta se făcuse pe la începutul lui octomvrie, şi acuma dădeau în iarnă. Lunile întunecate cu zloată, apoi cele cu ninsoare, însurăţeii le petrecură închişi în odăiţele lor, ca nişte cîrtiţe în vizuină. Numai venirea primăverii îi dezlipi unul de altul. În ograda lui Odobac începu să se facă multe schimbări, să se dărîme şi să se zidească din nou.

Ruja adusese ca zestre trei perechi de cai. Mitru dăduse jos un hambar şi făcu pe locul lui un grajd. Bătrînul nu-i zisese nimic, numai într-un tîrziu, după ce tot era gata, la o cină, îl sfătui pe nepotul său :

— Puteai lăsa hambarul şi ridica grajdul în altă parte. Caută, Mitrule, ce-ai apucat de la cei bătrîni să păstrezi, că-s lucruri trainice.

Dar Ruja îi apucă repede vorba din gură :

— Eu i-am zis, moşule, că doar hambarul se clătina.

Şi rîse, rîse săltat, aşa ca atunci în cîmp, cînd îl mîngîiase cu creanga.

Într-o zi Toader se întorcea călare. Ruja îl zărise şi-l aştepta în mijlocul ogrăzii, cu mînile în şolduri :

— Bună ziua, moşule. Iii ! da' stricat ţi-i roibul la picioare... merge încrucişat.

Femeia se apropie de cal, puse mîna pe dîrlogi, îl struni de-l opri în loc, apoi îşi înfipse privirile ca şi atunci cînd Toader îi oprise murgul.

— Ştii ce, moşule? Să-ţi aduc eu un sur.
— De unde?
— Treaba mea.
Moşneagul dădu calul în lături.
— Femeie, vezi tu nucul cela?
— Ei?
— Să ştii că te spînzur de el, cum era să spînzure frate-meu pe tatîne-tău, cînd oi afla că ai adus cai străini în ograda mea.
— Elei! într-a dumitale, nu, da-ntr-a mea...
Toader Odobac o măsură cu privirea.
— Încearcă.
Şi îşi îmbie calul.
Femeia îi privi pe urmă, murmurînd:
— Hm! să mă spînzuri tu de nuc, ghiujule!
Şi ochii i se opri pe copacul uriaş de pe creştetul dealului. De cînd intrase în casa lui Mitru, niciodată nu suise dealul, să vadă şi dînsa nucul. Şi gîndul o ispiti să facă drumul pînă la el acuma. Tocmai atunci venea cu carul şi Mitru. Ruja îi sări înainte:
— Ştii ce, Mitrule? bine c-ai venit. Hai de-om vedea nucul.
— Da' ce te-a lovit?
— Uite-aşa.
Apoi ajută lui bărbatu-său să dejuge, duse boii în ocol, se opinti bărbăteşte şi vîrî carul, singură, supt şopron, şi strigă pe bărbatu-său din casă, unde se dusese să se spele.
Ruja şi cu Mitru ridicară dealul din greu, picioarele li se afundau pînă la glezne în lutul galben şi puhav. Un miros amar le îmbiba nările pe măsură ce se apropiau de copac. Cînd ajunseră sus şi intrară supt frunziş, îi cuprinse o răcoare de pivniţă, întunericul îi înfăşură deodată.

Ruja ameţi şi se rezimă de Mitru.

— Mitrule, hai, că nu mai pot.

Şi bărbatul o luă în braţe ca pe un copil, de o scoase iarăşi afară, la lumină. Femeia răsuflă prelung, apoi spuse :

— Mitrule, ista-i copac blestemat.

— Ei !

— Ascultă-mă ce-ţi spun. Nu vezi cum te doboară mirosul lui ?

— E bătrîn şi-i plin de suc.

Cum scoborau amîndoi dealul, Ruja se opri fără de veste şi zise bărbatu-său :

— Mitrule, moşneagul mi-o spus că o să mă spînzure de nucul ista.

— Cînd ?

— Adineoare.

— Nu te potrivi.

— Ba eu mă potrivesc, Mitrule, eu mă potrivesc. Că şi pe tătuţa se lăuda tătîne-tău că o să-l spînzure tot acolo.

Peste vreo săptămînă, cînd se sculară de la masă, Ruja trase pe moşneag spre grajd :

— Haide să-ţi arăt ceva.

Apoi o luă înainte, fugi spre grajd, se întoarse ca o săgeată călare pe un cal roib, frumos, pe care Toader nu-l mai văzuse, şi ieşi, vîjîind, pe poartă.

Toader se duse repede în casă, la nepotu-său :

— Mitrule, de unde-i calul ?

— Mi l-o dat socru-meu.

Moşneagul se apropie bine şi-l privi în ochi.

— E cal de furat, Mitrule. Femeia asta te prăpădeşte.

— Lasă !

Bătrînul ieşi şi nu-i mai spuse nimic, dar din ziua aceea nu mai veni la mîncare ; îşi făcea mîncarea singur, şi nici de mers, să se ducă în sat, nu

mai mergea prin ograda lor. Deschise un pîrleaz prin gardul lui şi trecea de-a dreptul în uliţă.

O schimbare adîncă se petrecu din ziua aceea în sufletul bătrînului. Simţea că un duh rău se scoborîse peste casa lor liniştită. Vorba lui nu mai era vorbă, ca altădată. Cu anevoie mai da un sfat, oamenii cari aveau nevoie de el îl găseau cu greu, ba, de cînd se aflase că nu se mai înţelege cu nepotu-său, şi puterea asupra celorlalţi parcă-i slăbise. Cîteodată, cînd nu avea ce face, moşneagul se suia la deal şi sta în întunerecul umbrei umede a nucului. El era deprins cu mirosul greu al frunzişului, care alunga pe alţii. Se simţea atît de liniştit supt copacul acesta, care îl primea, ca un altar, supt paza frunzelor lui. Dar Ruja îl urmărea cu ochii de cîte ori suia şi scobora cărarea. Într-o zi femeia luă pe Mitru de mînă şi i-l arătă :

— Vezi-l ? Alege craca de care să-mi înnoade ştreangul.

Mitru rîse şi o bătu uşor peste spate. Dar femeia vroia ce vroia :

— Ori m-a spînzura de nuc, ori a fi el stăpîn aicea-i totuna.

Chiar atuncea încălecă şi porni spre Moghileni. Cînd se întoarse, seara, şi o întrebă Mitru unde fusese, dînsa răspunse liniştită :

— Ia, după nişte cîrlige de vie.

Peste cîteva zile, primarul Stoica şi popa Năstase treceau prin dreptul casei Odobăceştilor. Toader tocmai păşea pîrleazul ; primarul îl văzu.

— Da' ce-i, moş Toader ?

— Ce-i ?

— Văd c-ai deschis pîrleaz.

— Ei, păi ce să tot necăjesc pe cei tineri. Da' unde vă duceţi ? Ia, hai, înapoi, să cinstim un pahar de vin.

Toader intră înăuntru, luă cheile, şi-n cîteva clipe aducea din pivniţă o cană de vin profir, de turnă în pahare. Apoi închinară, şi cîteşitrei dădură vinul de duşcă. Popa Năstase luă cana, mai turnă un rînd în pahare, apoi zise în treacăt :

— Mie nu-mi prea vine să cred c-o să se prindă via pe dealul nucului.

Moşneagul se-ndreptă o dată din şale :

— Ce vie ?

— Via care vrea s-o sădească nora dumitale ; zilele trecute a căutat cîrlige prin Moghileni.

Moşneagul rămase dintru-ntăi locului, fără să spuie un cuvînt, apoi se plecă, să-şi ascundă faţa încruntată, şi, tremurînd, luă oala şi turnă vin. Pe urmă, ca şi cînd şi-ar fi răspuns unui gînd, zise tare :

— Treaba lor... ia luaţi.

Şi dădu paharul, ca şi ceilalţi, peste gît. Dar îndată ce rămase singur, un gînd crud, de care aproape nu-şi dădea bine seama, începea să-i chinuiască mintea. Apoi iarăşi se stăpîni, şi de data aceasta îşi zise singur :

— Treaba lor.

Şi ieşi după treburi. Însă gîndul îl lăsa cîte o clipă, şi iarăşi îl înfăşura în reţeaua lui de griji. Atunci moşneagul se puse să judece. Şi deodată i se făcu lumină în minte. Ca să sădească vie pe deal, avea nevoie de soare, şi ca să fie soare, trebuia să taie nucul, care umbrea toată coasta. Aici vroia să vie noră-sa. Un fior trecu prin trupul moşneagului, dar în aceeaşi vreme simţi că toate le putea face femeia, dar pe asta, nu. Atîta cît trăia dînsul, nu. Şi fără să mai zăbovească, porni să-l găsească pe Mitru. În locul lui găsi pe Ruja.

Femeia îl zări de departe şi-l aştepta în prag, cu mîna streşină deasupra ochilor, că bătea cum-

plit soarele. Odobac se opri scurt şi-o întrebă cu glasul stăpînit :

— Unde-i Mitru ?

— Prin sat.

Bătrînul vroi să se-ntoarcă, apoi rămase. Ruja pricepuse numai din privirile lui la ce venise. Îl întrebă :

— Da' ce ai cu el, moşule ? Spune-mi mie.

Atunci faţa uscată a moşneagului se învineţi :

— Tu nu ştii că dealu-i sterp ?

— Care deal ?

— A nucului.

— Hm... a nucului... Atunci cum trăieşte nucul din stîrpiciunea lui ?

— Şi vrei să sădeşti vie ?

— Vreau.

— Da' cu umbra nucului ce-o să faci ?

Femeia îşi ţinea mereu mîna streşină, dedesuptul ei privirile îi scăpau ca două ţîşnituri de păcură, iar, printre buzele întredeschise, dinţii sclipeau într-o rază de lumină.

— Adicătelea cu nucul : umbra e în nuc, moşule, ca sufletul în om. Nu-i omul, nu-i nici sufletul.

— Ce ?

— Nu-i nucul, nu-i nici umbra.

— Ce ?

— Nici umbra, tătucule.

Bătrînul se cutremură, nu mai văzu nimic în faţa ochilor, se repezi, nebun de furie, cu mîna ridicată. Dar Ruja se strecură ca un fulger pe dedesuptul braţului şi fugi hohotind în ogradă. Bătrînul se-ntoarse după ea, dar în aceeaşi clipă zări şi pe Mitru venind. Se duse, gîfîind, spre dînsul.

— Ce, vroiţi să doborîţi nucul ?

— Cum să-l doborîm ?

— Acuma mi-a spus dînsa, nevastă-ta, că îl tăieţi... să sădiţi vie.
— Nu te potrivi.
Dar bătrînul ridică în sus capul şi-l privi pe Mitru drept.
— Cine s-o atinge măcar de-o frunză din copac, îi sfărm capul ca la o năpîrcă ! Şi moşneagul, scos din minţi, răcni de răsunau împrejurimile : Atîta rămăsese neatins pe locul ista, şi vreţi să-l daţi jos... Da' nucul e şi-al meu. Auzi tu, băiete, nucul e şi-al meu ! Să nu vă atingeţi de el !
Şi clătinînd din cap ameninţător, Odobac se duse. Mitru intră în casă, dar nu găsi pe Ruja. Atunci ieşi iar în ogradă şi o strigă. Ruja venea pe poartă, legănată, cu un bujor după ureche, rîzînd. Cînd se apropie de Mitru, îl întrebă :
— S-o dus moşul ?
Dar bărbatu-său încruntă sprincenele.
— De ce i-ai spus că tai nucul... despre ce vie îmi tot vorbiţi ?
— Ce, nu ţi-am spus că am şi cumpărat cîrlige ?
— Ei şi, trebuie să tai nucul ?
— Păi dacă umbreşte toată coasta.
Mitru îi dădu din cap :
— Femeie, tacă-ţi gura ! Te las să faci ce se poate, ce nu, nu !
Femeia se gudură ca un cîne bătut :
— Mitrule !
— Nucu o să rămîie acolo, pe coastă, m-auzi tu ? E hotarul nostru.
— Mitrule !...
— Auzi tu ce-ţi zic ?
Atunci Ruja îi bănui :
— Cînd o spus moşneagul că o să mă spînzure de el, ai tăcut, şi-acuma îi iei partea. Tu nu vezi că copacul ista-i blestemat ? Nici la umbra lui nu poţi

sta. Toate dihăniile acolo se aciuiesc; o să vie o molimă odată din stîrvurile cînilor care se duc şi mor acolo.

Mitru se uită mirat:

— Ce molimă, ce tot vorbeşti?

Dar femeia urmă, aprinsă:

— Molimă, molimă, că eu am fost de cîteva ori, şi-am văzut, şi-am spus şi femeilor din sat...

Dar Mitru îi tăie scurt:

— Ajunge: nucul o să rămîie acolo, pe coastă. Ni-i doar hotar.

Ruja tăcu şi se luă cu treaba casei. Trecură cîteva zile. Dar în gîndul ei toate lucrurile astea se încîlciseră, se înnodaseră, apoi, ca şi cînd nişte degete iscusite ar fi prins capătul firului, aşa se limpeziră toate şi se depănară potolit. Se hotărîse, ştia ce are să facă. Nimeni nu-i stătuse ei în cale. Nici santinelele căzăceşti de pe malul Prutului. Îi adormea c-o sărutare, cînd nu putea cu vutcă, şi trecea dincoace cu caii. Şi un hodorog ca socru-său avea să i se împotrivească?! În ziua cînd i se desluşi bine ce avea să facă, se duse la crîşmarul satului. Nevasta acestuia, femeie bătrînă şi uscată ca o scîndură, căreia îi mergea numele că ştie să facă vrăji, se bucură cînd o văzu, căci Ruja de o bucată de vreme se luase bine cu dînsa.

— Ei! Ruja mătuşii. Ce mai faci?

— Rău, mătuşă...

— Ei.

— Păi da... nu mă-mpac cu de-alde socru-meu.

— Cum asta?

Ruja se plecă şi-i vorbi ca-n taină:

— Nu-s stăpînă la mine în casă... Vreau să fac un şopron, nu, că nu-i loc; vreau să îngrădesc ceva, nu, că nu-i place; vreau acum să sădesc vie, nu, că să nu-i tai nucu.

— Aha, nucu! Păi îi hotar, Rujo!

— Şi?... da' alt hotar nu poate pune? Nu vezi că nucu ista-i blestemat? Că alt copac nu mai are ce suge din pămîntul Arşiţenilor, că înghite el totul? Că la umbra lui nu poţi sta, că te doboară mirosul lui tare?... Şi ce crezi? Hai de-i vedea: acolo, în umbrişul lui, numai stîrvuri, toţi cînii din sat acolo trag să moară. Şi o să vie o molimă...

Femeia crîşmarului duse mîna la obraz:

— Dă, de asta, aşa-i... Şi pe Ilie ciobanu tot acolo l-o mîncat lupchii acu trei ierni... Poate că şi molima de an vară...

Ruja se plecă şi mai aproape:

— Dacă vezi pe Mitru, spune-i şi dumneata... şi cînd îi avea nevoie de ceva, de vreun cal... ştii... una-i Ruja...

Femeia se schimbă deodată la faţă, îşi rînji gura pînă la urechi:

— Las'.

— Spune-i şi primăresii, că primaru ţine cu moşneagu... şi preotesei...

— Las'.

Crîşmăriţa ieşi cu ea din casă; pe prispă stăteau cîţiva oameni. Unul întrebă:

— Da' unde-i Mitru, lele Rujo?

— După treburi şi necazuri...

— Necazuri?... Şi el are necazuri?...

— Păi da... cu nucul cela, că toate lighioanele se aciuiază acolo, ca-ntr-un ţintirim, şi am vrea să dăm copacu jos, să sădim vie.

Unul îi luă vorba din gură:

— E-hei, da' moş Toader ce zice?

Crîşmăriţa răspunse acru:

— Păi decît o da vreo molimă, ca an vară, din pricina stîrvurilor de pe deal, mai bine om da noi nucul jos.

În seara aceea, Ruja încălecă pe murg şi trecu ca o furtună prin sat, spre Moghileni. Se însera, nici nu se ascunsese soarele bine, cînd sări de pe cal în faţa uşii casei lor. Tătîni-său ieşi repede din tindă.

— Ei ! iaca şi Ruja. Apoi repede : Ia ascultă, n-ai veni peste două zile să trecem dincolo nişte căluţi ?

Dar Ruja îl bătu peste gură cu palma.

— Lasă căluţii, că avem de furcă la noi... Ascultă-mă, vreau să înfrîng pe socru-meu... Hai în casă, să-ţi spun pe larg...

Fata trase pe bătrîn, un om roş, cu ochii verzi, cu mustaţa tunsă, c-o ureche sfîrticată, în odaie, şi-l puse cu de-a sila pe pat.

— Aşa, stai... Uite ce e : bătrînul se ţine-n calea mea, şi tu ştii că cine mi se pune din potrivă... Hmm !... Eu nu uit c-o ridicat mîna să mă bată... El ţine la nucul lor de hotar, eu vreau să-l tai... Am zis că vreau să sădesc vie... Apoi se plecă şi privi pe tată-său în ochi : Îs călduri mari... acolo supt nuc se aciuiesc şi mor toate lighioanele... o să vie o molimă peste sat... ca an vară, cum spune crîşmăriţa, şi-o să spuie şi alte femei din sat. Înţelegi ? Şi făcu din ochi.

— Ei, ba nu !

— Cîteva stîrvuri sînt ele... da' trebuiesc să fie multe...

— Bine.

— Ş-apoi om trece şi căluţii dincolo.

Bătrînul se ridică şi o bătu pe umăr :

— Tot Ruja mea ! Aşa, fato !... Da' mai ştii tu că potera umblă după Milcea, haiducul ? Poate că tot de supt nucul vostru îşi ocheşte prada, ca dăunăzi noaptea. Ia vezi !

Ochii Rujei sticli :

— Ştii că ai dreptate ?... Ne-am înţeles ?

— Ne-am !

În cîteva zile tot satul forfotea de vorbe. Crîşmăriţa purta vorba din femeie în femeie, şi acestea spuneau bărbaţilor. Lucruri care n-avuseseră nici o trecere pînă acuma prinseră cu încetul rădăcini. Pînă şi preoteasa spuse sfinţiei-sale într-o seară :

— Sfinţia-ta, oamenii au dreptate cu nucul cela, zău, au dreptate.

— Nu mai zice *zău*, femeie. De ce pînă acuma n-a mai venit nici o boală peste sat ?

— Cum n-a venit ? Da' n-am băgat de seamă, că nu ne-a deschis nimeni ochii. Da' an vară, da' acum trei ani...

Preotul se sculă de la masă şi porni către casa lui Toader Odobac. Zări pe moşneag stînd pe prispă, dus pe gînduri ; întăiaşi dată, zilele aceste, bătrînul simţise dureri grozave prin piciorul drept, care-l şi ţinuseră să nu mai poată sui dealul, unde găsea alinarea ; şi-n seara aceasta înţepăturile începură să-l chinuiască şi mai abraş. Preotul se apropie :

— Bună seara, moşule.

— Bună, sfinţia-ta. Şi adăogă, cu glasul mîhnit : Ai venit şi dumneata să mă sfătuieşti să tai nucul, cum a făcut Ţîru, crîşmarul, şi primarul, mai zilele trecute ?

— Ferească Dumnezeu... Da' eu aş zice să te-mpaci cu Ruja.

— Ce ? Dac-o venit vremea ca muierile să ducă pe bărbaţi de nas, treaba lor. Pe mine, unul, n-o să mă ducă.

— O să taie nucul.

— Las' să-l taie.

Preotul plecă, amărît, căci ţinea la moşneag. Odobac rămase pînă noaptea tîrziu cu ochii ţintă

spre creasta dealului, pînă cînd frunzişul rotat al nucului se făcu una cu noaptea, şi nu mai văzu nimic...

A doua zi era duminecă. Soarele ardea ca în zi de secetă ; în faţa crîşmei jocul se închega şi se fărîmiţa repede, căci flăcăii, înfocaţi, uzi de sudoare, treceau mereu supt umbrare, de luau cîte un pahar de vin. Şi cum stăteau aşa, numai ce prinse să aburească un vânticel fierbinte. Unii oameni adulmecau aerul fără să vreie ; un miros greu parcă venea de departe. Unul aruncă o vorbă :

— De unde o fi venind miasmele istea ?

Crîşmarul îşi puse mînile în şolduri, răsuflă o dată, apoi se întoarse furios :

— De unde ? De supt copacu cela blestemat. De unde !

Un sătean vorbi hotărît :

— Apoi nu, ia să mergeam cîţiva la moşneag şi să ne înţelegem omeneşte. Trebuie să-l tăiem. De ajuns suge, de atîţia ani, tot sucul satului ; şi boli să ne mai vie de pe urma lui ?

Şi, repede, vorba prinse cheag, primarul şi crîşmarul dădeau ghes oamenilor. Jocul se sparse, şi intrară şi femeile în vorbă. De departe, mirosul venea mai greu, mai puternic, nesuferit.

Toţi priviră spre deal. Supt frunzişul negru părea că se deschisese o groapă care-şi împrăştia miasmele.

Primarul, rotofei, se învîrtea printre oameni.

— Asta, nu, asta nu mai poate trece aşa.

Dar pe cînd vorbeau, deodată răsări în mijlocul lor Toader Odobac.

Primarul se apropie :

— Bine că vii, moşule, uite ce-i : noi, cu toţii, te rugăm să tai nucul. Nu-i vorba de vie, dar numai miroasă şi dumneata ce mai miasme vin de supt el.

Bătrînul se-ncruntă şi îşi îndreptă şalele.

— Dar pînă acum cum de nu veneau?

Oamenii tăcură, dar crîşmăriţa sări poponeţ:

— Veneau ele, da' eram noi proşti.

Odobac răcni o dată:

— Eu cu muierile nu vorbesc!

Atunci primarul, cam ameţit, îşi scoase pîntecele înainte.

— Asta nu e glumă, moşule, eu îţi spui să tai nucul.

— Ia taci!

— Atunci l-om tăia noi, primăria, şi-om face cunoscut celor mari.

Moşneagul parcă mai vroi să spuie ceva, se uită la oameni, îşi muşcă buzele, ca şi cînd ar fi vrut să-i scuipe, apoi se întoarse şi plecă, fără să le mai spuie un cuvînt.

Se înserase bine, oamenii începură să se împrăştie. După o lună întreagă de secetă, acuma dădea să se înnoureze. Lucrul acesta parcă-i mai îndulcise puţin, dar, deodată, de departe se auzi cîteva împuşcături, apoi o fugă nebună de cal şi strigăte de femeie. Peste o clipă, se năpusti pe uliţa satului Ruja, călare pe Surul. Femeia, galbenă, cu părul vîlvoi, părea că de-abia mai ţine frîul. Oamenii săriră şi opriră calul, şi Ruja lunecă mototoală jos. De-abia putuse să îngăime cîteva cuvinte... Se întorcea de la Moghileni, în pasul calului, şi, supt deal, în dreptul nucului, îi ieşi un om în cale şi-i strigă să oprească. Ea dădu călcîie Surului, şi atunci acela slobozise cîteva focuri de pistol... Oamenii o duseră pe mîini acasă; Mitru, speriat, o luă în braţe ca pe un copil, să o culce, căci sătenii rămăseseră să se sfătuiască în ogradă. Unul spuse:

— Măi, şi mai acum vro două săptămîni a oprit pe crîşmarul din Benza... Ista trebuie să fie Milcea, după care aleargă potera.

Glasurile se încrucişară :

— Milcea, să ştii că-i Milcea...

— I-o fi trebuind cal... şi pîndeşte unul...

Cineva, un glas de femeie, căci veniseră şi femeile să vadă ce-i, adăogă :

— O fi pîndind de supt nuc... acolo, supt deal, îşi ţine capcana...

Atunci izbucniră strigăte : „La nuc..." „Haideţi la nuc..." „La capcana lui... să-l prindem !"

Oamenii luară fiecare coase, topoare, unul făcu un şumuioc de paie, îl vîrî în păcură şi-i dădu foc şi, cu el în frunte, potera înjghebată porni spre dealul nucului, aruncînd lumini fugare spre cuprinsul satului, în care cînii neliniştiţi urlau. Cu cît se apropiau mai mult de copac, cu atît oamenii simţeau mai tare miasmele care le lovise mirosul ziua, în vremea jocului. Aproape de tot era de nesuferit. Cîţiva traseră focuri de puşcă în frunzişul copacului, apoi, cei mai tari de fire intrară supt ramurile lui, dar, repede, se traseră înapoi, ameţiţi de mirosul stîrvurilor zăcute în ţărîna umedă. Atunci unul hotărî :

— Milcea, chiar de-a fi fost pe-aici, şi-a văzut el de treabă... da' şi sălaşul hoţiei şi mirosul jivinilor a rămas... Oameni buni, mîne tăiem nucul, că nu-i de chip.

Răspunseră cu toţii :

— Să-l tăiem ! Să-l tăiem !

Şi scoborîră dealul, sfătuindu-se ca, a doua zi, dis-de-dimineaţă, în zori, să vie cu ferăstraie şi topoare la Mitrea şi, de acolo, să se suie să taie copacul.

Dar mai întăi veniră la Mitrea acasă. Începuse să ploaie cu găleata şi se stîrnise un vînt straşnic. Cîţiva oameni intrară în tindă, de unde auzeau glasul Rujei. Mitru umbla speriat de la o femeie la alta, pe cînd cîteva babe şi crîşmăriţa o descîntau. Ruja ţinea o gură, vorbea într-aiurea :

— Nucul... ia ! nucul !

Şi iar tăceau cu toţii, şi pînă acolo ajungea de pe deal foşnetul mînios al copacului ! Femeia prindea iar să se zvîrcole :

— Ia ! nucul... nucul !

Mitrea veni în tindă. Unul îi zise :

— Mîne să tăiem nucul, Mitrule.

Şi el se grăbi, bucuros :

— Mîne, mîne în zori ; pînă n-o băga de samă moşul.

Oamenii plecară. Ploaia mai încetase ; Mitrea aţipi o clipă. Lîngă Ruja rămăsese numai crîşmăriţa. Într-un rînd se plecă deasupra feţei zîmbitoare a Rujei şi-i suflă :

— Mîne-l taie.

Ruja dezlipi buzele şi privi aprins, apoi şopti :

— Mitrea ?

— Doarme.

— Surul...

— Ei ?

— E-al dumitale.

Numai preotul Năstase îşi luă umbrela, aşa ruptă cum era, şi plecă cu ea spre casele moşneagului, cum făcea de cîte ori auzea o veste. Odobac urmărise de pe prispă pe cei ce se duseseră să caute haiducul.

— Ai văzut, moşule ?

— Da, sfinţia-ta.

— Ştii ce-au hotărît? Mîne taie nucul... Eu nu-i mai pot opri.

— Bine, sfinţia-ta... Bei un vin?

Moşneagul turnă două păhăruţe de vin, apoi preotul se sculă. Odobac îi sărută mîna şi, cînd plecă, îl rugă:

— Blagosloveşte, sfinţia-ta, c-a venit, precum vezi, ziua de apoi.

Preotul uni degetele şi-i atinse capul, apoi se strecură pe uşă. Moşneagul rămase pe gînduri, şi-n sufletul lui se aprinse cu încetul un simţimînt de ură pe care nu-l mai încercase încă, dar care acuma parcă îi şoptea lămurit ce trebuia să facă. Dintr-o încordare, moşneagul se ridică, îşi luă securea şi aşa, cu capul gol, ieşi în ogradă şi se-ndreptă spre casa lui Mitru. Cînd ajunse, se opri întîi la fereastră. Pe după ochiul geamului se mişcau umbre încolo şi-n-coace. Într-un răstimp i se păru, ba nu, auzi chiar glasul Rujei, şi-atunci sîngele îi vîjîi în urechi, furia îi înecă pieptul şi se repezi în tindă. Dar în uşă se lovi de Mitru şi rămaseră amîndoi înfipţi locului. Băietanul presimţi ceva:

— Unde te duci?

— Să te scap de năpîrcă!

— Haide, moşule, c-o să fie rău.

Şi, repede, vînjos, apucă pe bătrîn de braţe şi-l împinse înapoi, afară. Aici se proptiră din nou. Toader vroi să se smulgă din braţele lui Mitru şi nu putu; atunci spuse gîfîind:

— Ce, pui mîna pe mine?

— Nu, moşule, te opresc de la un lucru rău.

Deodată, pe băietan îl străbătu o durere la mîna stîngă, apoi simţi că i se prelinge ceva cald printre degete. În frămîntatul lor, Mitrea se rănise în securea moşneagului.

— Ce ai, moşule, în mînă? Şi îi arătă: Uite, m-ai rănit, ce vrei să faci?

Moşneagul se uită o clipă, buimac, apoi aruncă securea şi fugi, cu faţa în mîini, gemînd. Cînd ajunse acasă, se trînti pe laviţă şi plînse, cu lacrimi calde, în care parcă i se topise toată fierbinţeala mîniei. În locul ei, i se lăsă peste suflet o linişte adîncă, o înţelegere deplină, o judecată dreaptă a lucrurilor. Se ridică, hotărît. Căută prin lăzi, dar nu găsea ce vroia. În urmă îşi aduse aminte. Se duse în tindă şi deznodă capetele frînghiei, pe care era întinsă nişte pînză, şi ieşi pe prispă. Acolo rămase aşa, răzimat de stîlpul cerdacului. Ploaia stase; numai vîntul bufnea din cînd în cînd, şi foşnetul mînios al nucului parcă arunca numai blesteme. Uneori, departe tare, ca sclipirea unor ochi fioroşi de fiară ce pîndeşte în noapte, cerul se lumina de pîlpîirea unui fulger, şi-atunci, o clipă, nucul se desprindea din întuneric pe creasta dealului, singur şi neînduplecat. Moşneagul oftă adînc şi gîndi: „Tu tot tare rămîi, pînă la sfîrşit!“ Pe urmă trase uşa tindei, apoi se cufundă şi el în noapte...

Nici nu mijise bine de ziuă, şi ţăranii veniseră. Mitru se sculă, buimac, şi rămase uimit cînd văzu pe Ruja îmbrăcată, gata, aşteptîndu-l. O întrebă:

— Ţi-e bine?

— Mai bine. Hai, că te aşteaptă oamenii. Se luminează de tot şi-o veni moşneagul. Eu o să mă duc pe urmă pînă la tata, în Moghileni.

Mitru îşi luă pălăria şi ieşi. Venise şi crîşmarul, şi crîşmăriţa, primarul; se adunaseră vreo treizeci de oameni. Primarul adusese şi-un felinar. Porniră. Suiră din greu dealul, căci lutul se muiase de ploaie. În sfîrşit, ajunseră şi se apucară de treabă. Întîi tăiară o ramură, ca să pătrundă lumina ce se vărsa tot

mai lucie pînă la trunchi, apoi intrară supt crengi şi, la lumina felinarului, potriviră ferăstrăul. Doi flăcăi voinici scrijeliră coaja bătrînă, apoi dinţii oţelului intrară tot mai adînc, tot mai adînc ; scrîşnetul de la început se auzea acum ca un geamăt înăbuşit. Mitru stătea deoparte, întunecat ; îngrijat, se uita mereu să nu vie moşneagul. Dar Ruja îl strînse de mînă.

— Mitrule, ia, acum o să fim şi noi acasă la noi, n-o să aibă nimeni la ce se amesteca... Şi adăogă : Om pune viţă, n-om pune, asta-i altă vorbă.

Flăcăii se opriră, luară o frînghie şi o-ncolătăciră bine de-o ramură. Apoi cîţiva oameni prinseră de capăt să tragă copacul în vale. Unul din flăcăi strigă :

— Trageţi !

Oamenii îşi încordară puterile, ceilalţi se dădură la o parte. Copacul începu să se clatine. Atunci, Mitru, care-şi aruncase ochii spre frunzişul lui, strigă deodată, speriat :

— Staţi... moşul...

Şi arătă spre nuc.

Oamenii priviră într-acolo şi, printre crengile ce se legănau de smuncitură, zăriră capul plecat spre piept al lui Toader Odobac.

Primarul începu să strige, să sufle :

— Staţi... s-a spînzurat...

Oamenii se traseră speriaţi înapoi, dar copacul se desprinse deodată de pe trunchiul tăiat, un pocnet grozav străbătu pînă departe, un glas strigă : „Feriţi“, şi nucul se prăbuşi în vale, acoperind în căderea lui, ca într-un mormînt de frunze, trupul neînsufleţit al moşneagului.

Convorbiri critice, an. III, nr. 3,
25 martie 1909

ORATORUL

Tocmai isprăvise de mîncat friptura, cînd Ghiţă Năstrate, agentul, îi aduse o scrisoare. Conul Tase Filoreanu desfăcu, domol, plicul şi ceti :

Iubite Tase,

În împrejurări grele, la cine să alergăm ? Fireşte, la tine. Afaceri grabnice mă silesc să plec numaidecît. Şi astă-seară, la 8 ceasuri, cred că ştii : sînt cele două întruniri, în despărţirile III şi IV, la care trebuia să vorbesc. Bizuit pe marele tău talent, plec mai mulţumit şi împăcat în mine însumi decît chiar dacă aş fi vorbit eu alegătorilor. Al tău îndatorat,

Jean

P.-S. Iartă-mă că-ţi scriu aşa, pe fugă ; mai am jumătate de oră pînă să plece trenul. Tocmai, — semnul buletinelor noastre de vot e *Crucea*.

De multe ori îi scrisese şeful ; dar niciodată nu-i aşternuse rînduri mai călduroase ca aceste. Conul Tase era încîntat. Înghiţi o bucată de plăcintă în pripă, sorbi de două-trei ori din cafea şi porunci să-i aducă o trăsură. Erau 7 ceasuri. Îşi îmbrăcă redingota, îşi îmbucă tabacherea cu tutun, iar coana Tica Filoreanu îi puse în portofel vreo două scobitori, căci se putea, după întrunire, soţul dumneaei să guste cîte ceva, cu prietenii.

Peste cîteva clipe trăsura luneca, sprintenă, spre sala „Jupiter", unde se ţinea întrunirea despărţirei a III-a. La intrarea oratorului, sala se cutremură de strigătele de bucurie ale alegătorilor ; conul Tase Filoreanu era cunoscut şi răscunoscut ca mare vorbitor. Cînd păşi în sală, faţa conului Tase se rumeni ca floarea mărului ; cînd se aşeză în faţa mesei, se

aprinse ca trandafirul, iar cînd ridică degetul, să facă linişte, obrajii i se înflăcărară ca bujorul. Dar tăcerea se întinse peste capetele celor strînşi să audă, şi conul Tase începu să vorbească. Cele dintăi cuvinte îi ieşiră din gură mai mult suflate decît spuse. Întotdeauna păţea aşa. Vorbele parcă se-necau, se amestecau, se îmbulzeau la poarta dinţilor, pînă ce, în sfîrşit, stăpînirea de sine le rînduia, le făcea să iasă una cîte una, curate, înşirate, cu darul pe care, într-o măsură, conul Tase îl avea. Turburarea ţinuse două-trei clipe doar ; alegătorii cunoscuseră îndată glasul care, şi acum, tuna şi fulgera împotriva tuturor acelora cari erau de alte păreri decît ale conului Tase Filoreanu şi ale prietenilor săi... Conul Tase Filoreanu şi tovarăşii săi făcuseră toate... ei orînduiseră ţara ; ei alcătuiseră legile cele înţelepte ; ei ieftiniseră traiul ; numai de la ei toată suflarea putea să aştepte îmbunătăţirile viitoare !...

Din cînd în cînd cîte un glas răguşit striga, vajnic : „Aşa-i !“ Şi atunci, ca o furtună, strigătele se încîlceau, geamurile zbîrnîiau de vuiet : „Aşa-i ! Aşa-i ! Aşa-i !“ Un om scurt, cocoţat pe un scaun, lîngă un stîlp în fundul sălii, ridica mîna şi ţipa : „Jos ! Jos cu ei !“ apoi, clătinîndu-se, lua stîlpul de care se sprijinea în braţe, să nu cadă. Atunci Năstrate făcea linişte, avînta bastonul deasupra capului şi poruncea : „Tăcere !“ Şi tăcerea se făcea îndată. Apoi vorbele conului Tase îşi luau iar şirul, unele după altele, ca nişte tovarăşe bune cari ştiau ce aveau de făcut...

Conul Tase se înfierbînta ; vorbea, şi-n aceeaşi vreme îşi da seama de toate ; gura spunea una, şi gîndul mergea alături ; înţelegea că robise sala, simţea că putea vorbi aşa trei-patru ceasuri, o zi întreagă, o săptămînă chiar, dacă ar fi fost nevoie. Deodată însă îşi aminti că mai are o întrunire. Tre-

buia să sfîrşească. Post-scriptumul i se înşiră în minte... „Tocmai, — semnul buletinelor noastre de vot e *Crucea*". Asta era şi sfîrşitul ; avea să încheie în chip măreţ. Conul Tase se umplu bine în haină :

— Astfel, iubiţii noştri prieteni, voi încheia arătîndu-vă că semnul buletinelor noastre de vot, semnul cu care pornim la luptă, e *Crucea ;* cu ea vom merge la izbîndă. Căci, domnilor, crucea e semnul credinţei noastre strămoşeşti ; crucea e cel dintăi semn pe care mama noastră ne-a învăţat să-l facem în faţa sfîntului iconostas ; pentru strălucirea crucii, sfinţii mucenici au murit în chinuri ; pentru cruce, domnii noştri viteji au luptat în şirul veacurilor ; şi, în sfîrşit, pe cruce, Domnul nostru Isus Hristos şi-a jertfit viaţa pentru mîntuirea păcatelor omeneşti ! Aşadar, Crucea e semnul care vă va călăuzi, — credeţi în ea şi mergeţi la izbîndă. Şi mai judecaţi, iubiţi alegători, că-n vreme ce noi pornim la luptă creştineşte, potrivnicii noştri, ca nişte păgîni, şi-au ales Steaua, doar ca toţi să le poată spune : „Vai de steaua lor !" Şi-au ales steaua, care-i tot aşa depărtată de noi ca şi ei de inimile noastre, ale tuturora ; şi-au ales steaua rece, rece ca şi sufletele lor neîndurătoare ; şi-au ales steaua, steaua căzătoare, care nu lasă în urma ei decît lumina mincinoasă a unei clipe ; şi-au ales steaua, iubiţi alegători, pentru că ocîrmuirea lor de astăzi e steaua rea a acestei biete ţări !... Făcîndu-vă dar cruce şi lepădîndu-vă de cei cari zboară printre stele, ca duhurile rele, mergeţi cu noi, înainte, iubiţi şi stimaţi alegători...

Suflînd, cu şurloaie de sudoare pe frunte, ca şi cînd ar fi ieşit dintr-o baie cu aburi, conul Tase de-abia răzbi să se coboare de la tribună. Toţi căutau să-i strîngă mîna, să-i spuie un cuvînt, în vreme ce, de partea ceialaltă, sala duruia de tropote, ca şi cînd năvălise în ea o herghelie speriată. În sfîrşit, cu mare

greutate, conul Tase izbuti să se îndrepte spre uşă. Alegătorii din ceialaltă despărţire vor fi pierdut răbdarea. Trebuia să se grăbească. Dar, drept în uşă, un om, suflînd de fugă, îi întinse o scrisoare. Conul Tase Filoreanu o luă, se apropie de lampa din păretele sălii şi ceti :

Tase,

Scriu de pe scara vagonului. Un gînd mă munceşte că, grăbit cum eram, ţi-am scris greşit ; aşa sau nu, vreau să plec liniştit : să ştii că semnul buletinelor noastre de vot e *Steaua* nu *Crucea*, cum mi se pare că ţi-am spus. Ţine bine minte.

Jean

Conul Tase rămase împietrit. Arătă scrisoarea lui Năstrate.

— Ce e de făcut ?

Nasul borcănos al lui Năstrate se aprinse deodată ca o lampă. Se scărpină după ceafă. Apoi, ca omul care nu dă de la nimic înapoi, răspunse :

— Să îndrepţi greşeala dincolo, coane Tase.

Conul Tase simţea că i se scoborîse tot sîngele la inimă. Fireşte, atîta-i mai rămase : să dreagă dincolo ce, fără voia lui, stricase aici. Se sui repede în trăsură şi, peste un sfert de ceas, se oprea în faţa sălii „Apolon“ din despărţirea a IV-a.

Sala, plină ; în ea, un frămînt cumplit, de nerăbdare. În despărţirea aceasta erau foarte mulţi cîrciumari, cari ştiuseră cum să vie la întrunire. De la cele dintăi vorbe ale conului Tase, urletele ridicau acoperămîntul. În mijlocul tuturor, un sfrijit, cu mustaţa lungă de părea înnodată pe după urechi, îşi şuiera mereu cuvintele : „Şuus cu conul Taşe ! Şuuş cu conul Taaşe !“ Dar Năstrate ridica băţul : „Tăcere“, şi gurile se închideau cîteva clipe. Cu alte

vorbe, cu alte întorsături, conul Tase ajunse tot acolo : *tot* ei, *nimic* ceilalţi. Şi iarăşi simţi de la o vreme că poate cuvînta aşa un ceas, două, o zi, o săptămînă chiar, şi gîndul mergea domol alături... Trebuia să încheie. Dar ăsta era greul : ce spusese dincolo trebuia să întoarcă aici. La urma urmei, vorbele, gîndea conul Tase, sînt ca şi mănuşile : le poţi întrebuinţa şi pe dos dacă nu ţi-e de ce-or zice alţii.

Se potrivi bine în redingotă :

— Aşadar, iubiţii mei prieteni, un lucru mai am să vă mai spun, şi anume : drept semn al buletinelor noastre de vot, drept semn al biruinţei noastre am ales *Steaua.* Cu ea să ţineţi, cu steaua cea bună, care veghează mereu, strălucitoare, deasupra partidului nostru ; cu Steaua să ţineţi, căci fiecare dintre noi, o ştiţi, avem cîte o stea, care ne adumbreşte din înalt cu raza ei cea norocoasă ; cu Steaua să ţineţi, căci atunci cînd dînsa apare, cerul rămîne senin, norii se duc. De steaua noastră să vă călăuziţi, dar, fraţilor, cum magii s-au călăuzit de steaua tainică ce i-a dus la ieslele în care se născuse Mîntuitorul ! Şi nu uitaţi că, pe cîtă vreme noi păşim pe urma unei raze de lumină, potrivnicii noştri şi-au luat ca semn al lor Crucea ! Crucea, semnul ce se pune pe casele de vînzare, de vînzare, ca şi sufletul lor. Crucea, semnul cu care se înfierează spatele celor nemernici. Crucea, crucea roşie, care acoperă pe cei istoviţi şi răniţi în lupte ; crucea, semnul care aminteşte de tăcerea, de muţenia cimitirelor ! Puneţi-le dar cruce şi lăsaţi-i.

Cu mîna întinsă, cu privirea grozavă, conul Tase încheie cu glas răsunător :

— Morţii cu morţii, domnilor, vii cu vii !

Luceafărul, an. VIII, nr. 23, 1 decembrie 1909

Gogu Odeanu se apropie de masa celor doi prieteni :

— Ce mai faceţi ?

Şi întinse stînga lui Cristu Stavăr, dreapta lui Nicu Paloş. Apoi, ca să fie la fel cu prietenii, bătu, să-i aducă un ţap. E unsprezece ; pînă la prînz avea un ceas în cap.

Cristu Stavăr e cîrn : parcă i-ar fi tras cineva o sfîrlă şi i-ar fi rămas nasul turtit. Nicu Paloş are păr numai de jur împrejurul scăfîrliei, ca un franj, pe care-l ridică în sus, cu iscusinţă, de-şi acopere chelia ca într-o reţea. Gogu Odeanu e băiat frumos.

Stavăr şi Paloş sînt avocaţi, Odeanu e profesor.

Ţapul a sosit. Odeanu îşi şterge nasul, soarbe *gulerul* berii şi începe :

— Ce mai faceţi ?... Despre ce vorbeaţi ?

— Ia, despre bietul Guţă Cropu, zice Stavăr.

— Închipui-ţi, urmează Paloş, s-a dus la Paris, să facă pictura, cum ştii, şi, n-are de lucru ? se-nsoară ! Şi-acuma trage pe dracul de coadă.

— Tocmai vorbeam cu Paloş, spune Stavăr, să deschidem o listă de subscripţie printre foştii lui colegi. Să punem fiecare cît om putea... E un mare talent.

— Bucuros, răspunde Odeanu. Să facem o listă : eu mă înscriu cu zece lei... Fireşte, e un mare talent...

Paloş se lipeşte cu pieptul de marmura mesei şi, cu ochii plini de amintiri, vorbeşte celor doi prieteni :

— Mare talent... V-aduceţi aminte cum desemna în liceu ? Şi cu cîtă uşurinţă. Ha ? Ici o linie, colo alta, o umbră, două, şi hait, caricatura sau portretul, gata... Şi cum dădea asemănarea ! Dar ce era mai

ciudat era că el nu îşi începea desemnul ca toţi ceilalţi : fruntea, nasul, gura, bărbia. Aş ! el o lua de-andoasele : bărbia, gura, nasul, fruntea...

Odeanu soarbe din pahar şi răspunde :

— Ciudăţenii, ciudăţenii de artist. Toţi au cîte o meteahnă. Ce, voi nu ştiţi că Rafael începea să-şi picteze vestitele lui *Madone* de la picioare-n sus ? Aşa-i venea lui la-ndemînă...

— Parcă numai pictorii, zice Stavăr, au bazaconii de astea : toţi artiştii, frate, toţi. Schiller nu putea scrie nimic pînă nu-i mirosea a măr putred. În sertarul biroului lui stăteau grămezi de mere putrezite...

Paloş se bate deodată cu mîna peste frunte :

— Tiii ! bine, dragă, că vorbişi de mere.

Scoate carnetul să însemne ceva, apoi :

— Uitasem. M-a rugat nevasta să-i cumpăr nişte mere de Constantinopol, de la băcănia din colţ, din faţa tribunalului. Au, măi băieţi, o aromă...

— Au pe dracul ! zice Gogu Odeanu. Ca merele noastre creţeşti nu mai găseşti în toată lumea.

Stavăr e de aceeaşi părere :

— Şi eu cred tot aşa. Mai dăunăzi am cumpărat şi eu, de încercare, nişte mere de Tirol : doi lei kilo. Parcă înghiţeam iască, da' ştii, iască !

Paloş îi ia repede :

— Mă, voi o s-ajungeţi rău de tot : înţeleg să fii naţionalist cît pofteşti, dar să merg pînă acolo ca să zic că merele creţeşti îs mai aromate ca cele de Constantinopol, că gutuia e mai bună decît portocala şi că ţuica e mai dulce decît şampania — să mă iertaţi.

— Dar cine ţi-a spus asta, Nicule ? zice Stavăr.

— Ce o iei aşa, razna ? Ne-am dat şi noi părerile, adaogă Odeanu.

— Da' lasă, că vă ştiu eu în ce ape vă scăldaţi. Articolul de mai zilele trecute, cu studenţimea, mi se pare că nu era al meu : era al d-tale.

— Al meu, răspunde Odeanu, doar nu m-am ferit...

— Nu te-ai ferit, ştiu... Dar studenţimea să-şi vază de carte mai întîi şi pe urmă de celelalte...

— Ba, dragul meu, spune Stavăr, aici te-nşeli ; Germania de azi, o ştie toată lumea, studenţimii îşi datoreşte fiinţa...

Odeanu se aprinde :

— Studenţimea e inima unui popor... Înflăcărat, se scoală-n picioare : Dacă nici de la ea n-am aştepta viaţa, dacă nici ea n-o tresări cînd glasul împrejurărilor caută un ecou în sufletul neamului nostru, atunci...

Paloş îl apucă de umăr şi-l trage în jos :

— Ia stai jos, nu te prăbuşi ca un meteor. Vezi că...

Dar Stavăr îl opreşte la vreme :

— Lăsaţi, bre, mi-s împuiate urechile de lucrurile astea. Ia, fiindcă veni vorba de meteor ; aţi citit că trece iar cometa Halley ? De s-ar arăta şi pe la noi, — n-am văzut niciodată o cometă.

— Să poftească să nu s-arate, zice Paloş, să vezi cum mai protestează studenţimea lui Odeanu.

Gluma aceasta îi înveseleşte pe cîteşitrei. Mai poruncesc un rînd de beri. Stavăr se miră :

— Minunat lucru şi universul ăsta ! Tu ai, acolo, un ceasornic, şi nu eşti în stare să-l ţii la ceas şi minută, iar puterea asta magică, nevăzută, puterea asta neînţeleasă, cum le cîrmuieşte toate... zău, aş vrea să ştiu dacă o să s-arate cometa şi pe la noi. Fir-ar al dracului, să n-ai şi tu, ca toate ţările, un institut astronomic bine înjghebat, prevăzut cu toate instrumentele moderne...

— Lasă-mă, Stavere, cu insitutul tău astronomic şi cu toate instrumentele tale moderne. Păi decît astronomie, mai bine canalizare. Ne intră apa pe fereşti cînd plouă. Te-neci, domnule, te-neci în casă, la masa ta. Asta, canalizare ne trebuie.

Odeanu găseşte împrejurarea binevenită să-şi dea părerea :

— Dă, de ce nu votaţi pe oamenii de inimă, pe cei ce ţin la pămîntul ăsta, şi-o să aveţi şi canaluri, şi instituturi.

— Toţi îs la fel, răspunde Paloş ; uite, la Iaşi mor cu sutele de tifos.

— Straşnică boală, zice Stavăr, dar tot mai grozavă e cancerul, brrr ! Am văzut mai zilele trecute pe unul : moare. Se zice că un doctor american a descoperit un leac împotriva lui.

— Poate să fie adevărat, zice Odeanu.

— Eu nu cred, răspunde Paloş ; din toate ştiinţele, medicina e singura care a rămas în sîmbure. Uite aviaţiunea ! Cine credea că omul, popîndocul ăsta pe două picioare, să biruie aerul ? Zboară franţuzul peste Canalul Mînecii ? Zboară ! Ei, dragii mei, asta, da, zic şi eu că e minune.

Odeanu filozofează.

— Vezi, Paloşe, prietene, se ridică omul, dar şi cînd se supără Natura, atunci, deodată : Messina ! şi îţi înghite două sute de mii de oameni cum ai înghiţi tu o alună.

— Bine, este un echilibru, zice Paloş : *care* pe *care*. Cîteodată cumpăna noastră trage mai greu, cîteodată cumpăna Naturii ; dar o să vie vremea să stea tipsiile totuna, şi-o să fim chit.

Pe Stavăr însă îl munceşte gîndul cutremurului de la Messina.

— Doamne, băieţi, cînd am cetit în jurnale de prăpădul din Italia, vă spun drept, am plîns. Şi cînd

am văzut şi la cinematograf ruinele oraşelor şi pe fetiţa ceea care au scos-o vie de supt dărîmături, m-am cutremurat. Nu pot uita...

— Ce-o fi diseară la cinematograf? întreabă Paloş.

— *Othello*, răspunde Odeanu.

— *Othello*? Luăm o lojă împreună?

— Luăm.

Stavăr dă cu ochii de carnetul lui Paloş, rămas deschis, pe masă, şi zice:

— Ia Nicule, însemnă-ţi în carnet merele, să nu uiţi iar.

Paloş însemnă, pune carnetul în buzunar, în vreme ce Stavăr înnoadă iar firul vorbei:

— Cîte mere a mai mîncat şi bietul Crăciunescu! Spunea că-i întăreşte oasele. I le-a întărit aşa de bine, că a ajuns la cimitir.

Odeanu sare mirat:

— Ce, a murit?

— L-a-ngropat alaltăieri.

Paloş rămîne cu gîndul mai în urmă, la întăritul oaselor:

— Eu am auzit că ridichea ar fi mai bună. Dar, la urma urmei, poţi mînca orşice; ce ţi-e scris, se împlineşte: ăsta-i adevărul. Şi după ce stă puţin pe gînduri: Ei, ce i-a folosit lui Crăciunescu zgîrcenia lui? A rămas o nisiparniţă de bani, să-i pape alţii?

— Ce bani, zise Stavăr, dar cîte perechi de case, cîte lucruri, ce *gobelinuri* împletite...

Paloş îl îndreaptă:

— Ei, şi tu: „gobelinuri împletite“!...

— Gobelinurile se ţes, zice Odeanu.

— Fireşte, adevereşte Paloş, se ţes, în ateliere, de către artişti adevăraţi: acolo e artă, puiule, nu glumă, ca şi în pictură. Ai văzut *Primăvara*? Era reprodusă, mai zilele trecute, de *L'Illustration*.

De-aceea sînt şi atît de scumpe. Apoi se-ntoarce către Stavăr : Numai ciorapii se-mpletesc, amice...

Iar rîd, tustrei. Stavăr îşi aduce aminte de ceva :

— Ia ascultaţi, dragilor ; ieri mi-am pus mîna în cap. Am fost cu nevasta să-şi cumpere nişte ciorapi : ghiciţi cît am plătit perechea ?

Prietenii tac.

— Cinci lei ! Pentru că erau *ajuraţi.* Unde, Doamne iartă-mă, o să ajungem cu vama asta ? Negustorii au şi ei dreptate.

Paloş îl mustră :

— Negustorii au, dar tu n-ai. Cine te pune să iai nevesti-ti ciorapi cu ajur ? Cu ajur las' să poarte *Mittzi*... Ai văzut-o ?

— Eu, da, răspunde cu ochi lacomi Odeanu.

— Şi eu, zice Stavăr ; cum să n-o văd ?

— Ei ! aşa artistă de operetă mai zic şi eu... Şi ce mai picioruşe în ciorapii ceia...

Cum vorbea Paloş, Odeanu îşi aruncă ochii spre ceasornicul din peretele berăriei.

— Ei ! sînt douăsprezece. Nici nu ştiu cînd a trecut vremea... Chelner !

Cei trei prieteni se opresc în uşă. Pe Odeanu îl munceşte însă un gînd :

— Parcă trebuia să facem ceva, zice el prietenilor, ha ? parcă hotărîserăm un lucru, pare-mi-se ; nu-mi aduc aminte.

Paloş şi cu Stavăr se gîndesc.

— Habar n-am, zice Paloş.

— Nici eu, încheie Stavăr.

Mai stau cu frunţile încreţite cîteva clipe : nu-şi amintesc şi se despart : Stavăr cu Paloş o iau în sus, Odeanu în jos.

Dar pe Odeanu nu-l slăbeşte gîndul : „Ce Dumnezeu hotărîserăm, frate ? Hotărîserăm ceva."

Trecătorii sînt grăbiţi, e vremea prînzului ; pe zidul din dosul prefecturii un om lipeşte nişte afişe mari, galbene. Odeanu citeşte fără să vreie : *„Lista provizorie“*... Se bate cu palma peste frunte : „Asta-i; asta hotărîserăm : lista de subscripţie pentru bietu Cropu. Tii !“ Fuga înapoi, să-şi găsească prietenii, să le spuie. Merge pînă dincolo de cafenea, se uită într-o parte, într-alta : ia-i de unde nu-s. Cine ştie încotro apucaseră ? Odeanu se întoarce necăjit, întrebîndu-se în gînd : „Cum dracu am făcut, frate, să plecăm de la lista de subscripţie a lui Cropu, să ajungem la ciorapii lui Mittzi ? !“

Falanga literară şi artistică, an. I, nr. **1**,
10 ianuarie **1910**

UN MOLDOVAN

Tocmai îmi isprăvisem treburile la tribunal, cînd, la capătul unei săli, mă izbesc de cineva aşa de tare, că mai să vin pe spate. Ridic ochii : pe trupul lat în umeri, ca un mal, zăresc capul cu barba-n furculiţă al conului Ştefan Goruş.

— Ce-i, coane Ştefane, ce ai ? Era să mă turteşti.

Conu Ştefan Goruş îşi ridică sprincenile şi, cu un glas ca dintr-o bute, de răsună întreg tribunalul, înălţă mînile în aer :

— Vor să mă înşele, mă ! Vor să mă prade !

— Cum să te prade, coane Ştefane, ce vorbeşti ? Doar nu sîntem în codrul Herţei !

Conul Ştefan mă ia frumuşel de braţ şi mă duce încolo ; merg mai mult de nevoie decît de voie.

— Cum ? Iată cum. Ştii c-am avut procesul cela de moştenire. Îl duc de ani de zile, nu atît pentru mine, că am cu ce trăi, mulţumesc lui Dumnezeu, dar pentru spitalul ce vreau să-l fac.

Conul Ştefan se opreşte, mă-ntoarce dintr-o dată, titirez, împrejur, să-i vin în faţă, şi prinde iar să răcnească :

— Fiindcă eu nu-mi vîntur banii, ca voi, prin cafenele, cu muierile şi cu cărţile. Să mă păzească Dumnezeu ! Fiecare om, mă, are datorii aici, pe pămînt ; că a mînca şi mai ştiu eu ce, e uşor. Fă bine, dacă te ţine cureaua : asta-i !

— Aşa-i, coane Ştefane !

— Păi dacă e aşa, ascultă !

Şi iar mă umflă înainte, pe sus, de braţ.

— Cum îţi spuneam ! Am purtat procesul, am cheltuit — că să te ferească Dumnezeu de avocaţi — şi aproape să-l cîştig, fiindcă e pe dreptate. Auzi tu, mucosule, pe dreptate !

Şi iar se opreşte, şi iar îmi face o dată vînt, de mă întoarce pe călcîie, şi iar îi cad în faţă.

— Tu să nu te superi că-ţi zic mucos, căci sînteţi mucoşi toţi, toţi sînteţi. Ce ştiţi voi de dreptate ? Mă, eu am cunoscut un ispravnic care în douăzeci de ani de zile n-a umplut nici măcar un catastif cu pricinile oamenilor din tîrgul lui. Acela ştia să facă dreptate. O făcea cu gîrbaciul ; oamenii ţipau şi pe urmă îi sărutau mîna. Că nici pe ispravnic nu-l ţinea parale bătaia, nici pe cel ce o primea. Aşa fel de dreptate ne trebuie.

— Aşa, coane Ştefane.

Şi în gînd mă blestemam : „Cine dracul mi-l scosese pe zmeul de conul Ştefan Goruş în faţă ?“

— Apoi dacă-i aşa, uite.
Şi iar mă ia la primblare.

— Acu, printre alte hîrtii din dosarul procesului, era şi o dovadă scrisă de mîna lui moşu-meu, postelnicul. Era singura dovadă scrisă de mîna lui. M-auzi ? Ei, dovada asta, de-abia azi am aflat, nu purta număr în dosar. Auzi dumneata ? Eu de-abia azi am aflat ! Ei, dar doi ticăloşi de avocaţi, puşi într-adins pentru asta de către Manolache, au văzut lucrul la vreme, şi ştii ?

Conul Ştefan se opreşte, iar o învîrtitură, şi glasul de uriaş cutremură sala :

— Ştii ? Au vrut să mi-o fure !

— Nu se poate, coane...

Conul Ştefan mă apucă de umăr de să mi-l strivească.

— Au vrut să mi-o fure ! Mi-a spus chiar arhivarul, care, om cu frica lui Dumnezeu, a înţeles şi a numerotat foaia în faţa lor. Au vrut să mi-o fure, dumnealor, *colegii* dumitale ! cuconaşii : d-nii Gafencu şi Dornescu. Şi, deodată, conul Ştefan întinde gîtul, face ochii mici, de priveşte înainte, îşi tremură bărbiţa şi strigă : Cela, de colo, nu-i Dornescu ?... El îi. Haide !

Mă înşfacă de braţ şi : înainte. „Hait ! îmi ziceam în gînd, acum să vezi. Dacă l-o pocni o dată conul Ştefan cu laba lui, îl nenoroceşte.“ Pînă să mai gîndesc una şi alta, conul Ştefan se opreşte în faţa lui Dornescu. Acesta, cu glasul schimbat, mai mult bîlbîieşte :

— Ce ai, coane Ştefane... pari... pari mîniat.

Conul Ştefan înghite o dată în sec şi răspunde :

— Sînt !

„Taci, îmi zic, nu e tocmai aşa de grozav cum credeam.“ Conul Ştefan începe :

— Cum să nu fiu ! Închipuieşte-ţi că era să mi se fure din dosarul procesului meu o dovadă fără de care nu ştiu dacă aş mai fi cîştigat. Era să mi-o fure, domnule !

Dornescu îngălbeneşte, mişcă buzele, dar nu poate să spuie nici un cuvînt.

„E adevărat", gîndesc eu. Conul Ştefan urmează :

— Ei, ce zici ? Era să mi-o fure doi ticăloşi. Unul ştiu că-i Gafencu, măgarul cel de Gafencu, ticălosul, hoţul cela (şi conul Ştefan adaogă cîteva vorbe moldoveneşti în cinstea lui), pe dînsul îl ştiu, dar mult aş da să-l aflu şi pe celălalt, să-i dau eu o scărmăneală, să n-o mai uite. N-o merită, domnule, n-o merită ? Spune !

— Cum... să nu... cum să n-o merite... coane Ştefane, bolboroseşte Dornescu şi, fără să mai aştepte, mai îngînă cîteva cuvinte de iertare : că are treabă, la grefă, şi o ia la sănătoasa.

— Ei, aşa-i că-i adevărat ? îmi zice conul Ştefan. L-ai văzut ? Era galben ca un mort.

— Văzut, coane Ştefane.

— Păi... Nu mai ai treabă ?

— Nu.

— Hai să plecăm atuncea.

Mă ia de braţ, mergem mai domol. Conul Ştefan îşi scoate batista de se şterge de năduşeală. Străbatem coridoarele lungi. Tocmai sîntem gata să ieşim, cînd, din susul scărilor de afară, răsare Gafencu.

Cu ghiozdanul îndopat de hîrtii, cu faţa foarte îngrijată — ca a unui om pe care afacerile îl doboară — avocatul intră şi dă cu ochii de conul Ştefan. Mai stăpîn pe el decît celalt, Gafencu întinde mîna :

— Ce mai faci, coane Ştefane?

Conul Ştefan se face că nu vede, îl lasă cu mîna întinsă şi răspunde scurt:

— Foarte rău fac...

Gafencu îşi scutură mîna, vrînd să arate că o întinsese ca să-şi aşeze manşeta, şi, fiindcă conul Ştefan i se proptise în cale, întrebă cu glasul mai scăzut:

— De ce, coane?

— Fiindcă era să-mi pierd procesul. Cred că ştii că am un proces. Au vrut să-mi fure o dovadă.

Gafencu întăi se-nroşeşte, apoi se-ngălbeneşte şi el, la rîndul lui, şi zice:

— Ei!

— Uite aşa am zis şi eu: ei! Dar cel ce mi-a spus a văzut cu ochii şi a ascultat cu urechile lui. Da; au vrut să-mi fure o dovadă, — doi borfaşi, doi şnapani... Pe unul îl ştiu eu; îi măgarul, îi porcul cela de Dornescu; dar pe celalt aş vrea eu să-l aflu, să-i ung cîteva perechi de palme (şi conul Ştefan adaogă şi-n cinstea lui cîteva vorbe moldoveneşti), să ţie minte cît o trăi!

Pe Gafencu parcă-l prinde ameţeala: clipeşte din ochi, înghite, încearcă să se mire:

— Auzi!... auzi!... mă iertaţi...

Conul Ştefan îi împlineşte gîndul:

— Ai vreo afacere, la grefă...

— Da... da... la grefă...

Şi o şterge. De-abia îmi ţin rîsul. Izbucnesc. Dar conul Ştefan mă trage după el, în stradă, şi opreşte o trăsură. Mă îmbie să mă sui, însă eu rămîn să merg pe jos. După ce se aşază bine, sprincenile conului Ştefan se ridică, chipul i se luminează dintr-o

dată şi dă un hohot puternic de rîs, apoi, întinzîndu-mi mîna, îmi spune :

— Mult aş da să-i văd cînd s-or întîlni acuma.

Falanga literară şi artistică, an. 1, nr. 2, 17 ianuarie 1910

O PATRULĂ

În cincizeci de ani şi jumătate, cîţi avea conul Vasile Antohi — de îndeletnicirea dumnisale, negustor de coloniale — nu fusese mai mulţumit ca în zilele aceste de căpitănie în Garda Naţională. De copil îi plăcuse oastea ; făcuse cinci ani la lăncieri, iar acuma, cînd starea ce avea îi atrăsese un grad aşa de înalt în gardă, îşi trăia visul. Umbla îmbrăcat numai în mundir, îşi zăngănea sabia de pavele şi, cînd se oprea la vorbă cu cineva, îşi ţăcănea, scurt, şporii[1], căci fără ei nu înţelegea îmbrăcăminte ostăşească.

În odăiţa din faţa casei, în care e şi *canţileria* companiei, conul Vasile Antohi primeşte, în fiece dimineaţă, de la sergentul de rînd în ziua ceea, raportul companiei ; îl ascultă în picioare, rezimat c-o mînă pe masă, cu ceealaltă vîrîtă în deschizătura hainei ; şi fiind cam surd de urechea stîngă, stă totdeauna cu partea aceea a feţei întoarsă, lăsînd să i se vadă, în toată lungimea, barbişonul, roşcat, de capră. Cu ochii verzi, cu obrajii graşi, cam atîrnînd puţin, cu două pungi, cu *zecsurile* cîrlionţate spre sprincenele ridicate, conul Vasile Antohi are o

---

[1] *Şpori* — pinteni.

înfăţişare deosebită. Dacă îl mai auzi şi vorbind, răguşit, totdeauna poruncitor, atunci înţelegi că un om ca el avea ce căuta în gardă. Şi-n adevăr, puţini să-şi facă datoria cum şi-o făcea căpitanul Vasile Antohi. Căci dacă în Iaşul pustiu de soldaţi — căci plecaseră toţi în război — n-ar fi fost patrulele trimise de către căpitan să-mpînzească mahalalele, ai fi avut ce vedea şi auzi. Numai în Ciurchi rînduise patru patrule, două în Păcurari, trei în Sărărie, alte trei spre Podul-Roş, şi una spre Copou, căci era uliţă boierească. Şi-a doua zi : veştile şi arestaţii — căci îi închidea pe-un cap. Din pricina aceasta le era frică la toţi de căpitanul Antohi. De o bucată de vreme boclucaşii înţeleseseră că n-aveau încotro şi se astîmpăraseră. Oamenii liniştiţi erau mulţumiţi şi se-nchinau cu multă plecăciune cînd întîlneau pe căpitan. Iar cînd ieşea cu compania la mustru, căci o scotea în fiece săptămînă afară, în marş, spre via lui Pester, şi trecea pe uliţa Copoului, boierii făceau, prieteneşte, căpitanului cu mîna : „Ce mai faci, Antohi ?" Iar căpitanul îşi susmuţa barbişonul şi dădea, răguşit, piciorul : „Un-doi !" „Un-doi !"

Venise noiemvrie cu un omăt cît casa, cu viforniţe de să sufle tîrgul, dar căpitanul nu se lăsa doborît : patrulele erau patrule ; trebuiau să iscodească toată nopticica. Antohi le ţinea cîte-o cuvîntare, de-i îmbărbăta : „Ia gîndiţi-vă, le zicea el, ce-or fi făcînd bieţii căciulari, colo, la Plevna, ş-apoi să-mi veniţi cu văicăreli muiereşti, de vă dă mîna !" Şi negustorii tăceau, închideau seara dughenele, îşi luau mundirul de acasă, puşca de la companie şi, hai, în patrulă. Din cînd în cînd venea cîte o veste bună din război ; căpitanul se ducea atunci dintr-adins prin cafenele şi vorbea aprins, ca şi cînd şi lui i se cuvenea o părticică de laudă în izbînda purtată de către ostaşii noştri.

Un singur om pare că-i purta sîmbetele căpitanului, un fost tovarăş care-şi cheltuia acum venitul, unul Costache Şăndrică, un morocănos, căruia nu-i plăcea nimic, care striga împotriva tuturor, şi mai ales împotriva gardei : „Ce ne trebuie nouă mămăligari ? ţipa într-una. Ce ? o să deie tătarii în tîrg ? Şi dac-ar da, cine o să-i oprească ? Antohi ? Vasile Antohi ?" Căpitanul auzise el toate astea şi căuta numai prilejul să-i arate el, dar prilejul nu sosise încă. Aşa că, astăzi, cînd sergentul venise să-i dea seama de starea companiei pe ziua de 28 noiemvrie şi-i spusese că Şăndrică trăgea chefuri şi ţipa împotriva oastei, şi mai ales a gardei, şi că asta o face de-o săptămînă în şir peste tot, căpitanul porunci ca, în seara aceea, luni, să vie opt oameni în patrulă, căci el singur avea s-o comande. După ce plecă sergentul, căpitanul îşi pişcă puţin barbişonul şi-l răsuci în degete, bucuros, şi, mulţumit, aşteptă să vie seara.

De cu ziuă stătuse ninsoarea, dar seara prinse a ninge din nou, potolit, cu fulgi mari, aşa cum îi plăcea conului Vasile Antohi cînd îl apuca, iarna, dorul de plimbat.

Erau ceasurile 10 jumătate ; cei opt gardişti veniseră, cu sergentul, şi aşteptau în dosul porţii. Căpitanul îşi luă mantaua blănită, chipiul, cizmele de iuft, şi porniră. Despicînd aşa troianul, pe uliţile pustii, căpitanului i se părea că umblă departe, într-o recunoaştere, pe cîmpiile Bulgariei, cu căciularii lui. Glasul sergentului îl trezi :

— O luăm devale, prin Tîrgul-Cucului, spre Tătăraş, domnule căpitan ?

— Da, da, răspunse căpitanul, şi patrula făcu la dreapta, spre biserica Goliei.

Căpitanul prinse să gîndească : de l-ar găsi pe Şăndrică acolo, are să-l dăscălească el : ori îşi închide odată pliscul, ori i-o face el. Tovarăş, tovarăş, dar

vorba ceea, toate pînă unde pot merge. Putea să facă chefuri, treaba lui, făcea şi el cîteodată, dar să fie înainte de toate om cu suflet, ostaş, c-apoi... Şi căpitanul se trezi strigînd în gura mare. Gardiştii se strînseră mai la un loc, crezînd că e vorba de ei, mergeau uluiţi.

Orbecăiră pe la toate cîrciumile, dar nu dădură de Şăndrică. Erau ceasurile 3 de noapte. Mai aveau de căutat într-un loc :

— Ici, pe hudiţa din dreapta, sîntem „La raiul etern", domnule căpitan.

— Haidem şi acolo !

Ocoliră şi, peste cîteva clipe, ajunseră în faţa crîşmei joase, cu obloanele închise, prin crăpăturile cărora străbăteau raze de lumini, roşii, verzi, galbene, care cum treceau prin sticlele cu apă văpsită din ferestre. Dinăuntru răsunau glasuri. Căpitanul puse pe sergent să se uite :

— Aici-i ?

Sergentul privi cînd printr-o crăpătură a obloanelor, cînd printr-alta.

— Parcă-ar fi... ba... e chiar dumnealui. E aici, domnule căpitan.

Atunci căpitanul Antohi puse mîna pe clanţă, trase cu greu uşa proprită de omăt şi, el înainte, ceilalţi pe urmă, intrară în cîrciumă.

Supt tavanul jos, fumul de ţigară învăluia, la o masă din fund, trupurile cîtorva băutori. La tejghea, stăpînul dormita ; dar cînd zări patrula, se sculă în sus, mirat. Se închină şi întrebă politicos :

— Cu ce vă putem sluji, domnule căpitan ?

Căpitanul Antohi alese o masă, o arătă gardiştilor şi porunci :

— Două ocă de vin oamenilor!

Iar căpitanul se apropie de masa din fund:

— Bună seara, coane Neculai.

Dintre cei trei băutori, unul se întoarse, şi chipul puhav, cu mustăţile pleoştite, cu ochii umflaţi ai conului Neculai Şăndrică se arătă în lumină.

— Ce faci, Antohi?

— Bine... coane Neculai... ia, în inspecţie; îmi îngădui să stau şi eu?

— Cum nu.

Căpitanul îşi scoase mantaua, îşi dădu chipiul pe ceafă, se uită la ceilalţi doi tovarăşi de masă, îi cunoscu şi le întinse mîna. Erau: lumînărarul Pandele de la Sfînta Vineri şi dascălul Zaharia de la biserica Bărboşilor.

Şăndrică porunci o ocă de vin roş; iar Antohi înjghebă vorba:

— Da' dumneata, coane Neculai, ce mai alabala?

— Ia, mă joc şi eu de-a baba-oarba cu norocul. Alta ce să fac dacă n-am ce face?

Lumînărarul şi cu dascălul au băut pesemne bine de tot, sau îs mai slabi decît conul Neculai: dau de duşcă paharul, în sănătatea căpitanului, şi iar se strîng pe scaune, ghem, ca nişte arici, şi tac. Conul Neculai începe:

— N-am ce face, măi Antohi, n-am ce face. Dacă aş fi şi eu ca tine, căpitan în gardie, aş mai tăia şi eu cînilor frunză.

Căpitanul îşi susmuţă barbişonul, scoate pieptul în afară şi trage cu ochiul spre masa gardiştilor, să vadă dacă au auzit. Oamenii vorbesc între ei, şopotesc de ale lor. Conul Neculai are gîdilici la limbă:

— Şi ce scotoceşti tu, Antohi? Ce nu laşi tu pe bieţii oameni să doarmă liniştiţi? Îi scoţi pe vifor-niţa asta, ba mai trezeşti şi dulăii de prin ogrăzi!

Căpitanul începe să fiarbă :

— Eu ca eu, strîng borfaşii, buclucaşii tîrgului ; dar dumneata, om beteag, de ce nu te culci devreme, şi vii din Sărărie tocmai ici, lîngă cimitir ?

Antohi face din ochi către cei doi, şi dascălul tuşeşte pe nas şi dă cu cotul lumînărarului.

— Ai înţeles 'mneata unde bate căpitanul ?

Conul Neculai îşi înăcreşte buzele :

— Ştiu eu că ţi-ar părea bine să mă vezi colo, cu gura astupată de ţărnă, dar mai va ! O să vă mai batjocuresc oleacă, n-ai tu grijă.

— Şi de ce să ne batjocureşti ?

Conul Neculai o dată sare, ca ars :

— Fiindcă n-avem nevoie de păpuşi, de păpuşoi ca tine. Om bătrîn, bălţat ca un stigleţ, cu zdrînga-zdrînga la şold şi zur-zur-zur la călcîie...

— Coane Neculai !

— Ce te răţoieşti la mine ? Eu am fost împotriva gardiei ; ce ne trebuie gardie ? ce, dau tătarii ? ce, vine Bujor, haiducul, să vă puie ouă răscoapte subţioară ? mă rog, ce ? Stai colo, Antohi, la tejgheaua ta, în Păcurari, nu veni să ne faci pe marele, pe căpitanul de poteră, noaptea, prin crîşme.

— Coane Neculai ! !

— Luaţi băieţii de prin dughene, îi purtaţi toată nopticica prin coclauri, şi-a doua zi dimineaţa dorm de-a-n picioarele... Spune tu, Pandele... aşa-i că-i cum zic eu ? Şi peste zi, la mustru. Şi căpitanul Antohi buhăieşte pe străzi, să-l audă lumea. Ha ? „Cel cu paie ! cel cu fîn !“ Muncă, la muncă ! Ne-ajunge oastea care-o avem. Nu ne trebuie irozi.

— Coane Neculai ! ! !

— Irozi, auzi tu ? Conul Neculai se-ntoarce spre gardişti : Măi băieţi, lăsaţi ruginiturile celea şi duceţi-vă pe-acasă.

Atîta i-a trebuit. Căpitanul Antohi s-a ţinut cît s-a ţinut, dar cînd a venit vorba la o adică, îşi susmuţă barbişonul şi pocni cu pumnul în masă, de se vărsară paharele. Lumînărarul şi dascălul tresăriră.

— Apoi, bine, vulpe bătrînă, va să zică tot e adevărat că zbieri împotriva gărzii? Dar ce-ai vrea tu, căzătură, să rămîie tîrgul pe mîinile unor beţivi ca voi? Să chefuiţi noaptea, a doua zi să dormiţi, şi seara să vă treziţi, s-o luaţi de la capăt? Şi asta-i pilda care o dai tu băieţilor? Fiindcă n-ai copii? Păi dacă ai fi avut un băiat, te-ar fi strîns de gît. Că în trupul tînăr curge sînge tînăr!

— Ca în tine!

— Ca în mine, eu nu sînt rablă bătrînă ca tine... Ascultă-mă, Şăndrică, ţine-ţi gura, că ţi-o închid eu. Pe asta m-am pus şi de asta te-am căutat: să-ţi spun, că altfel o păţeşti.

Conul Neculai scoase un sunet din buze care făcu pe lumînărar şi pe dascăl să rîdă şi porunci o ocă.

— Pentru mine, jumătate, deosebit, porunci cîrciumarului căpitanul.

Conul Neculai rîse:

— Mai bine.

Cîteşitrei ceilalţi îşi torn vin şi beau molcum, fără să spuie un cuvînt; ceasul zăngăneşte hodorogit; căpitanul Antohi cheamă la plată; se gîndeşte să plece; atunci, deodată, conul Neculai, pe care nu-l părăseşte gîndul, răsare cu glasul batjocoritor:

— Oastea lui Papuc! Parcă văd că vă cheamă în Bulgaria...

Antohi se întăreşte iar în scaun:

— Acolo au cine sta. Nu le ţine dumneata de grijă. Aici, cei bătrîni, ca să închidă pe borfaşi şi

gura javrelor ; acolo, cei tineri, să rupă gîtul păgînului.

— Ba păgînul o să-i rupă gîtul tineretului dumitale, că-i moale, şi turcu-i credincios. Ce-au făcut pînă acuma ?

— Tacă-ţi gura !

— Ce-au făcut pînă acuma ? Spune, comandire ! Au mîncat sau nu bătaie ? Au mîncat. Mă, turcu-i vînjos. Cu ofiţeraşi ca ai noştri, cu terchea-berchea trei lei perechea, cu oşti unde unul vine opt se duc, nu cade Plevna, mă.

Căpitanul Antohi îşi umflă pungile obrazului :

— Eu intru în păcat ! Tu pui oastea încercată a osmanlîului cu căciularii noştri ! Da' le-au stat ei împotrivă, s-au luptat ei ca zmeii ? Dacă nu veneau şi ei, mai rămînea picior de rus ? Ticălosule !...

Dascălul şi lumînărarul dormitează. Gardiştii s-au întins unii pe bănci, ceilalţi s-au culcat cu capul pe masă. Dar căpitanul nu se mai îndură acuma să plece, îl păzeşte pe Şăndrică cum păzeşte mîţa pe şoarice, şi nici unul nu vrea să se ducă mai întîi. De la tejghea se aude sforăitul crîşmarului.

La urma urmei, conul Neculai cade şi el, doborît de somn...

Se luminează. E dimineaţă în putere.

Căpitanul tocmai vrea să-şi deştepte oamenii, să plătească şi să plece, cînd se aud bocănituri puternice în uşă. Crîşmarul sare buimac. Se uită speriat, ca şi cînd nu înţelege ce caută oamenii aceia acolo. Apoi se repede şi trage chinga de lemn, de deschide uşa.

Înăuntru se arată şapca înălbită de ninsoare a postaşului, care strigă, bucuros :

— A căzut Plevna!
Căpitanul dă buzna spre uşă.
— Ce, ce zici? De unde ştii?
— Uite gazeta, cu telegrama.
Antohi ia gazeta, citeşte, apoi, ca sărit din minţi, strigă:
— Dreepţi!
Gardiştii sar şi îşi iau armele.
Căpitanul se duce la masă şi zgîlţîie pe Neculai de umeri, apoi strigă:
— Scoală, n-auzi, scoală! A căzut Plevna. Au intrat căciularii...
Şăndrică deschide un ochi, apoi cade din nou cu capul pe faţa mesei; atunci Antohi porunceşte:
—Ridicaţi-l doi şi ţineţi-l în picioare, să asculte. Pe ceilalţi treziţi-i. Aşa. La uuu-măr!
Gardiştii ridică pe Neculai în sus; dînsul mormăieşte, buimac; lumînărarul şi dascălul se scoală, îngrijaţi, iar gardiştii iau arma la umăr.
Căpitanul Antohi porunceşte cîrciumarului să deschidă obloanele, apoi, cu glas tunător, dă ordin:
— Ascultaţi! Şi citeşte: Telegramă: *„Ieri la ceasurile 3, după prînz, Plevna a căzut în mîna căciularilor noştri. Osman-paşa, Leul, şi-a dat sabia în mîna colonelului Cerchez. Armatele au intrat biruitoare în Plevna.“*
Neculai se dezmeticeşte, parcă ar vrea să spuie ceva, dar căpitanul porunceşte:
— Lăsaţi-l!
Şi Neculai cade, moale, pe scaun.
Iar Antohi, înflăcărat, comandă celor opt gardişti:
— Înainte, marş!
Scoţînd sabia, ca şi cum ar fi dus o companie, cu chipiul pe-o ureche, mîndru, căpitanul, în fruntea patrulei, porneşte pe ulicioara strîmtă în pas

milităresc, supt ninsoarea domoală şi deasă ce se cernea de sus. Iar în răstimpuri, cu glasul puternic, dă piciorul, scoţînd pe oameni în portiţe, miraţi :

—Stîng, drept, stîngo ! stîngoo ! stîngooo !

Convorbiri critice, an. IV, nr. 1, 25 ianuarie 1910

DIN VIAŢA NOASTRĂ

E foarte cald. În grădiniţa cafenelei totuşi adie un vînticel ce ne dezmiardă, răcoritor, faţa. Stau la o masă, dimpreună cu prietenii mei : Dumitru Brazi, Corneliu Stîncă şi Tănăsel Cucernicul. Cîteşipatru ne uităm cu jind la două vrăbiuţi cari fac „idroterapie" în revărsarea picăturilor reci din avuzul de supt copacii umbroşi. Fericite lighioane, că pot, aşa, de faţă cu toţi, să-şi scuture zăduful zilei de iunie. În grădină sînt două-trei mese, acoperite cu halbele deşertate de cîţiva nemţi gălăgioşi ; încolo, pustiu peste tot ; cîteva din tipurile obişnuite nu se mai văd, — s-or fi dus la băi.

— Tocmai, încep eu, încotro te duci, vara asta, Mitică ?

Poetul, cu barbişonul în vînt, cu ochii pierduţi, se reculege repede, ca de obicei, şi-mi spune planul de călătorie ce-l înjghebase :

— Dragul meu, aştept să sfîrşesc cu examenele — poetul e profesor — şi mă duc la Lausanne. Peste cîteva zile, cel mult la 1 iulie, sînt plecat. Şi hotărîrile prietenilor mei se arată mai închegate decît totdeauna. Corneliu pleca la München, neapărat :

— De-abia aştept să mă văd în tren. Ce viaţă la München, dragă ; ce viaţă ieftină, liniştită, artistică. Muzee vestite, bere cum numai acolo poţi bea, obiceiuri patriarhale. Scapi de mutra lui X, a lui Y, de nervozităţile prietenilor...

Mă uit la el şi prind ochirea care-o aruncase lui Mitică, o dată cu cele din urmă cuvinte. Băgasem eu de la început seama că se cam pişcaseră.

— Şi tu, Tănăsel ?

A ! Tănăsică al nostru, mai romanţios, se suia pe un vapor şi : Adio ! ţară, pentru cel puţin trei luni.

— Mă sui la Constanţa în vapor şi rătăcesc pe mări pînă-n octomvrie. Unde-oi vedea un colţ de umbră, rămîn, stau o zi, două, şi, hait ! mai departe, jidove rătăcitor ! În Bucureşti nu vezi, dragă, că te prăjeşti ?

Fericiţi prieteni !

Deodată, cîteşitrei pun coatele pe masă şi, într-un glas :

— Dar tu ?

Eu ? Ce-i drept, nu mă gîndisem. Dar mi se părea caraghios ca numai eu singur din cuartetul nostru să n-am un plan. Trebuia să am şi eu unul, fireşte, mai puţin avîntat, fiindcă nu-s poet.

— Eu ?... eu... da... o să mă duc şi eu la o mănăstire, la... Văratic, poate.

— E mai frumoasă Agapia, spune Corneliu.

— Da, fac eu, la Agapia.

— Dragul meu, du-te la Putna, în Bucovina, mă sfătuieşte Mitică.

— Aşa ; n-ar fi rău, la Putna, mă grăbesc să o dreg.

— Caută-ţi de treabă, zice, ca un om care cunoaşte locurile, Tănăsel. Pune-te pe plută la Dorna

şi ia-o pe Bistriţa pînă la Piatra. E o călătorie dumnezeiască.

— Ştii că ai dreptate ? îi răspund eu.

Dar prea le făcusem gustul ! Îmi iau îndrăzneala să le dau un sfat :

— Dragii mei, mi se pare că nici voi n-aţi ales locurile unde vreţi să vă duceţi potrivit cu firea voastră. Eu v-aş sfătui să schimbaţi : să se ducă Mitică la München, Tănăsică la Lausanne şi Corneliu pe mare.

Prietenii se indignează :

— Nu se poate ! Am hotărît ! S-a sfîrşit !

— Binee !...

Vrăbiuţile îşi usucă penele la soare ; stau aşa cîteva clipe, apoi zboară din nou în ploaia avuzului. Chelnerii dormitează ; nemţii au plecat.

Peste puţin ne despărţim şi noi.

Ce fierbinţeală ! Asfaltul arde supt picioare. Oamenii umblă pe stradă buimaci. Merg, moleşit, spre tipografie. E în mijlocul lui iulie, şi încă n-am plecat din Bucureşti.

În ce umbră s-or fi scăldînd Văratecul, Agapia ; ce răcoroase sînt undele Bistriţei ; supt ce vînt ocrotitor va fi aşteptînd Putna sosirea mea ! Şi gîndurile mă fură. Cel puţin, prietenii mei au fost mai norocoşi. Au făcut ce-au făcut şi-au plecat. De-abia acum mă prinde mirarea că nici unul dintre ei nu s-a gîndit să-şi ieie ziua bună de la mine. Ba măcar să-mi trimită, aşa, o cartă poştală ilustrată, din Budapesta, spre pildă, pe unde-au trecut. Acuma, pe Tănăsică să-l mai ierţi, că pe apă e mai greu : răul de mare, furtunile, porturile depărtate...

Cu o iuţeală vertiginoasă vine din deal tramvaiul electric ; de-abia am vreme să-l prind cu coada ochiului, şi l-am şi văzut. Să fie cu putinţă ?

Nu se poate ! Fără de îndoială, mă-nşelasem. Ca o sclipire mi s-a-ntrupat, la una din ferestre, chipul lui Corneliu. Poate unde m-am gîndit la el. Ei ! ce bine o fi petrecînd, ştrengarul, în München ! Şi iarăşi mi se face un învălmăşag în minte : Putna, Văratecul, Dorna.

Ce să mă mai gîndesc degeaba ! De s-o putea, bine, de nu, m-oi mîngîia şi eu cu Cişmigiul. Chiar aşa, diseară, după masă, mă duc în Cişmigiu...

E răcoare. Plopii şopotesc pe malul lacului. Lîngă stînca avuzului, în mijlocul apei, lebedele dormitează.

E linişte, o linişte adîncă, neturburată de nimic. E aproape de miezul nopţii, şi-n afară de paznicul grădinei, care trece încet, ca şi cînd ar fi împrumutat şi el ceva din taina locului, nu se mai zăreşte nimeni. Ba, mă înşel : pe-o bancă, lîngă peşteră, sînt două umbre. Trebuie să fie doi îndrăgostiţi. O ciudăţenie de om singuratec mă împinge spre dînşii. Trec. Ce Dumnezeu ! întorc iarăşi capul. Sînt chiar ei ! Doar nu visez, — şi se fac că nu m-au cunoscut ! Mă îndrept, hotărît, spre dînşii :

— Corneliu ! Mitică ! Cum se poate ? !... V-aţi întors ? fac eu, ca şi cînd aş fi căzut din cer.

S-au sculat în picioare. Mitică rîde încurcat, întretăiat, cu bărbiţa lui de ţap în aer. Văd bine că e cam stingherit.

— M-am întors, da... de la Predeal... Am pierdut două sute de lei... Dracul să ia... Am stat în casă... Stau toată ziua închis...

— Bine, dar tu ?

Corneliu îngăimă un cuvînt, două, apoi celelalte curg la locul lor.

— Eu... eu. Am pus cele şase sute de lei la casa de economie, şi cu ce voi strînge la anul, mă duc într-o călătorie mai mare. Ce să umblu cu Münche-

nul ! Mă duc în America ; ce ţară interesantă ! Ce oameni practici ! Ce...

— Zi, îl întrerup eu, tot bine te-am zărit azi în tramvai. Tu erai ?

— Eu... Numai azi am ieşit... Stau toată ziua închis şi scriu. Din întîmplare m-am întîlnit cu voi...

Ne aşezăm jos.

— Va să zică numai Tănăsică s-a ţinut de cuvînt, spun eu.

Mitică îşi tremură barbişonul, mulţumit :

— Ce, nu ştii ? A ! el e fericit. Are o grădiniţă, şi-a cumpărat o stropitoare, a legat-o de-un copac şi face toată ziua duşuri. L-am văzut : aflase că Marea Neagră e înfuriată şi l-a prins frica !... Închipuieşte-ţi ! Dar rîsul i se curmă repede şi, încruntat : Ei, dar tu ?

— Dar tu ? îl întovărăşeşte Corneliu.

Aşa-i, eu mă uitasem.

— Eu ?... eram să plec, dar... aşa... a plesnit un motor la tipografie... şi m-a lăsat la coala a 3-a. A trebuit să aştept o săptămînă, să reiau corecturile... să...

Tăcem cîteşitrei... Fiecare ne simţim stingheriţi, înciudaţi oarecum. Mitică îşi necăjeşte barbişonul ; Corneliu vrea să-şi dea aere de nepăsare — cască silit. Ei ! nu se poate, trebuie să ne înviorăm, ce Dumnezeu ! Şi-mi vine în minte o propunere care avea să înveselească pe prietenii mei. Mă întorc spre ei şi le-o spun :

— Ştiţi ce ? Hai să scrim cîte o carte cu impresii de pe unde am călătorit.

Universul, an. XXVIII, nr. 130, 15 mai 1910

Ba cu gluma, ba cu un pahar de vin, nici nu ştii cînd fuge vremea : o dată te trezeşti că se luminează de ziuă ! Ion Şerbescu se plecă, dădu perdeaua la o parte, apoi spuse tovarăşului său, Gheorghe Mincu :

— Mă, se face ziuă.

Mincu se-ndoi, făcu ochii mici, să pătrundă întunerecul sur de afară, apoi bătu cu inelul în marmura mesei :

— Încă un rînd !

Dintr-un colţ se înălţă o umbră, merse, clătinîndu-se, pînă la butoiul de lîngă tejghea, dădu drumul canelei şi se îndreptă apoi spre masă, cu două halbe cu bere. Pe urmă, fără nici un cuvînt, se duse şi se topi iarăşi în colţul de unde răsărise adineoare. Mincu dădu din cap :

— Numai chelner să nu fii !

Şerbescu răspunse cu îngîmfarea lui de glas, veşnic batjocoritoare :

— Chelner... şi cîntăreţ de operetă.

— Prea ne terfeleşti şi tu breasla.

— Ba nu. De cîte ori, ca şi ăsta, pentru un cuplet nerod, care a plăcut publicului, nu ţi-ai deschis gîtlejul de cinci-şase ori pe rînd ?

— Nu-i totuna.

— Haide... *Prosit !*

— *Prosit !*

Şerbescu îşi aprinse o ţigară. Prietenii tac o clipă şi se privesc. Şerbescu e plin la faţă ; poartă mustăţile rase ; are ochii tăiaţi, ca migdala ; bărbia ieşită în afară îi dă chipului înfăţişarea aceea îndrăzneaţă şi batjocoritoare pe care o are şi-n întorsătura vorbei. Deşi nu poate să aibă mai mult

de treizeci şi cinci de ani, părul, pieptănat cu cărare, e înflorit ici-colo de sclipiri albe.

Mincu, sfrijit ; cu obrajii înfundaţi ; aproape fără de gene şi sprincene ; dar luminat de zîmbetul ascuţit pe care meseria cupletistului îl pecetluieşte totdeauna pe buze, se miră parcă : „Îţi merge bine la Constanţa, Şerbescule". Şerbescu, drept răspuns, îşi asmuţă buzele şi dă drumul la rotogoale de fum care ies, una după alta, se rotesc, apoi se-nşiră-n aer, ca o salbă.

Pe urmă se uită primprejur.

— Mincule, am rămas singuri.

Mincu priveşte întinzîndu-şi gîtul.

— Nu tocmai, uite, colo, la spatele tău, încă un întîrziat.

Şerbescu întoarce capul ; tocmai lîngă peretele din fund, un om, cu o halbă dinainte, stă cu ochii pierduţi în gol.

— Ştii ce, Mincule ? spune Şerbescu. Hai să-l chemăm şi pe ăla. Tot sîntem numai noi singuri la vremea asta. Şi, fără să mai aştepte răspunsul lui Mincu, Şerbescu se-ntoarce către străin : Domnule, domnule, faceţi-ne plăcerea şi poftiţi la masa noastră. Apoi, către Mincu : Mai petrecem.

Omul se scoală, îşi ia grăbit halba, pălăria şi paltonul şi, fără nici o vorbă, vine de se aşază, stingherit oarecum, la masă.

Mincu mai bate cu inelul şi porunceşte : „Un rînd !" Umbra din colţ se-nalţă, se clatină din nou pe picioare, se opreşte o clipă — cînd Şerbescu adaogă : „Trei halbe" — apoi aduce iarăşi băutură şi se topeşte în fund.

Cei doi prieteni privesc pe străin. E un om bălan, cu ochii albaştri ; zîmbeşte fericit ; din părul lins de pomadă i se scoboară un cîrlionţ pe frunte.

Mincu ridică halba :
— În sănătatea dumitale, domnule...
Străinul se ridică, uluit, şi se-nclină în faţa celor doi artişti :
— Petru Ştiucă.
— În sănătatea dumitale, domnule Ştiucă.
Mincu şi Şerbescu îşi aruncă o privire veselă pe deasupra halbelor. Petru Ştiucă bea pe nerăsuflate halba, apoi, cu ochii în jos, către cei doi :
— V-am admirat astă-seară.
Artiştii, la rîndul lor, se închină, şi Mincu bate iar în masă :
— Încă un rînd de trei !
Şerbescu aprinde altă ţigară şi întreabă pe noul-venit :
— Ce sînteţi dumneavoastră ?
Petru Ştiucă pare încurcat, se-nroşeşte, se întoarce pe scaun şi, în sfîrşit, vorbeşte :
— Nu sînt mai... mai nimic... Vedeţi, am avut multe nenorociri... aş fi vrut să rămîn în gazetărie... dar, vedeţi, nici în gazetărie nu-ţi poţi spune gîndul lămurit... eu sînt pentru libertate... da, am făcut şi conservatorul... eu vă cunosc de mult... din Bucureşti... vedeţi, fără libertate, nu e nimic frumos pe lume... şi gazetăria... ei, am avut multe nenorociri.
— Ia să bem, să bem, domnule Ştiucă, zice Şerbescu, iar Mincu porunceşte încă un rînd.
— Fără de libertate, începe din nou Şerbescu, nu e nimic frumos pe lume. Nu e aşa, Mincule ?
Mincu tuşeşte, se-neacă :
— Nimic, nene Şerbescule.
— Dar, în sfîrşit, ce sînteţi, domnule Ştiucă ?
Ştiucă iar se mişcă pe scaun, şi zîmbetul lui parcă are ceva dureros ; fără de îndoială, îi e greu să facă o mărturisire.

— Vedeţi... cum v-am spus, am avut multe necazuri... am luat aşa, deocamdată, o slujbă la... percepţie. Apoi, repede, ca şi cînd ar vrea să dreagă ce-a zis : Dar vă rog... vă rog să nu vă faceţi o idee rea de mine... v-am admirat astă-seară... am făcut conservatorul... am fost chiar controlor la teatrele de vară de aici... Pe atunci nu veniserăţi încă dumneavoastră...

Şerbescu făcu din ochi lui Mincu, apoi strînse mîna poftitului.

— A ! atunci sîntem între colegi. Păi de ce nu ne-ai spus de la început, dragă ?

Mincu iar scoală chelnerul să aducă un rînd... Chelnerul, necăjit la fiecare zece minute, se trezeşte de-a binelea. Dă perdelele la o parte. Pe geamul aburit, lumina cenuşie nu poate încă pătrunde ; dar din uluci se aude cum picură bura de ploaie. Petru Ştiucă a băut trei halbe pe rînd, şi acum e la a patra ; ochii i s-au împăinjenit puţin şi capul stă aplecat pe un umăr ; priveşte prostit ; dar, în schimb, a căpătat gust de vorbă :

— Da, după cum v-am spus, am fost controlor ; am şi jucat uneori, da', ştiţi, în roluri mici... ce vreţi... necazurile m-au adus la... la percepţie...

Şi deodată, se înfurie ; cei doi prieteni îl privesc încîntaţi.

— Şi, ştiţi, aşa, ca controlor, cîştigam mai mult... şi eram liber... Fără libertate...

Mincu îi dă dreptate şi-l aţîţă :

— Fireşte : fără libertate, nimic nu e frumos pe lume.

Lui Şerbescu îi trece o idee năstruşnică prin cap. Ridică halba ; golesc băutura cîteşitrei, şi mai vine un rînd.

Şerbescu loveşte cu pumnul în masă :
— Cît ai pe lună, domnule ?
— O sută douăzeci de lei.
— Şi ca controlor cît cîştigai ?

Funcţionarul îşi vîră cele trei degete de la mîna dreaptă în buzunarul jiletcei, scoate pieptul în afară şi dă capul pe spate, de răspunde cu ifos, încîlcindu-se :

— Pîn' la o sută şaapte-şaaapte-zeci de... de lei pe lună, bez... bez Vlaaşca şi Te-Teleorman.

Şerbescu se-nfurie :

— Păi bine, ce-ai căutat atunci la percepţie, domnule ? Păi dumneata eşti de percepţie ? Dumneata, cu talentele dumitale ! Dumneata să-ţi pui capul sănătos supt *Evanghelie* ?

Mincu îşi înăbuşe rîsul ; Şerbescu pufneşte, apoi izbucneşte deodată :

— Dă-ţi demisia, domnule, ce mai stai ? Dă-ţi demisia.

Funcţionarul se-ndreaptă în scaun, parcă ar vrea să se înşurupeze.

— Aşa... ai dreptate... trebuia să mi-o dau... o să mi-o dau... ce mai vorbă... îmi dau demisia. Apoi bătu, înviorat, în masă, la gîndul demisiei : Un rînd de trei !

Ia pe Mincu de umăr şi, arătînd pe Şerbescu :

— Iacă om... aşa, da... Îmi dau demisia... hotărît... Libertatea e totul... Ce-mi pun eu cap sănătos supt *Evanghelie* ?... Pen'ce, pen'ce, pentr-o sută douăzeci...

Şerbescu iar ridică halba :

— Bravo, domnule ; aşa-mi placi... *Prosit !*

Afară s-a luminat de-a binele.

Pe trotuarul ud se strecoară trecătorii rari ; zarzavagiii trec cu căruţele spre piaţă. Cei doi artişti au băut tocmai cît le trebuia să fie veseli la culme.

Funcţionarul însă e topit. Din cînd în cînd mai suge din cea din urmă halbă cîte o înghiţitură şi strigă scurt, cu ochii întorşi spre tavan :

— Demisia ! Demisia !

Mincu şopteşte, rîzînd, lui Şerbescu :

— Bine, nene Şerbescule, ce ţi-ai făcut păcat cu ăsta ?

Şerbescu răspunde înţelepţeşte :

— Ce-ar fi, dragă, dacă n-am mai îndulci viaţa cu cîte o glumă ?...

Ceasornicul bate orele şapte. Prietenii sînt cam obosiţi, plătesc, iau între ei pe Petru Ştiucă şi pleacă spre casă. Aerul rece de afară îi înviorează. Funcţionarul se mai trezeşte ; dar în minte i s-a înfipt un gînd care îl stăpîneşte cu îndărătnicie. După cîţiva paşi, se opreşte în dreptul unei tutungerii ; intră înăuntru, şi artiştii, după dînsul. Ştiucă se clatină cîteva clipe în faţa tejghelei, parcă a uitat la ce venise, apoi strigă deodată :

— O coală de hîrtie... mi-ministerială... şi un timbru de tr'zeci.

Mincu se uită la Şerbescu, şi amîndoi holbează ochii :

— La ce iai hîrtia, nene Ştiucă ? îl întreabă Mincu.

— Cum la ce ?... Pent' pentru demisie... îmi dau demisia...

Şerbescu îl ia cu binişorul :

— Ia lasă, prietene, n-o să ţi-o dai azi doar... mai tîrziu... la vară... cînd or veni trupele de teatru.

Ştiucă se înfurie :

— Acum... chiar astăzi... îmi dau azi demisia !

Plăteşte, ia hîrtia şi timbrul şi iese iar în stradă. Aerul rece iar îi trece peste faţă, ca un ştergar jilav, şi iar îl înviorează.

— Nu ţi-am spus eu, nene Şerbescule, că-ţi faci păcatul cu ăsta ? zice Mincu în urmă.

— Dă, măi, te pomeneşti că şi-o dă, netotul.
Apoi îl ia pe Ştiucă de braţ.

— Ia ascultă, dragă prietene, se poate să iai o glumă în serios ? Noi am glumit. Dar ce n-am da noi să avem o slujbă ca a dumitale... o slujbă onorabilă, frumoasă.

Ştiucă îi pune mîna în piept şi-l împinge :

— Îmi dau demisia... ai înţeles ?... Demisia !

Artiştii nu ştiu ce să facă. Merg cîteşitrei tăcuţi.

Mincu îl întreabă :

— Încotro, nene Ştiucă ?

— La percepţie... mă duc să mi-o dau.

— Ce e de făcut cu nebunul ăsta, nene Şerbescule ?

Pe dreapta tocmai se deschidea o prăvălie.

— Ia haidem să mai luăm un vin, zice Şerbescu.

Şi, tîrîş-grăpiş, îl împing şi pe Ştiucă înăuntru.

În faţa mesei rotunde, Şerbescu îşi toceşte limba, să-l aducă la gînduri mai bune :

— Dragă, frate Ştiucă, a fost o glumă... Am glumit, bătu-m-ar Dumnezeu să mă bată ! Uite, întreabă şi pe Mincu dacă n-am glumit. De ce să-ţi dai demisia ? Păi noi, ştii dumneata, cum tragem pe dracul de coadă ? Crezi că-i uşor să rămîi aşa, fără cinci parale ? Noi am vrut numai să rîdem, aşa, prieteneşte. Haide, Ştiucă băiete, haide, de hatîrul nostru, dacă ne iubeşti, lasă demisia încolo. Vezi-ţi de slujbă. Hai şi te culcă, mă duc eu la directorul prefecturii, că-l cunosc, să spun că ţi-i cam rău ; ba am să-l rog să te şi înainteze, puiule, zău am să-l rog. Haide, Ştiucă dragă, hai acasă...

Sînt aproape 9 ceasuri de cînd îl dăscălesc ; artiştii cad de oboseală.

În sfîrşit, cu mare greutate, îl iau, îl urcă într-o trăsură şi, după ce îl întreabă unde stă, spun birjarului să mîie...

În odăiţa sărăcăcioasă şi umedă, c-un ochi de geam cît palma, îl dezbracă amîndoi, ca pe-un copil, şi-l pun în pat. Cînd să plece, Şerbescu îl ia de mînă :

— Nene Ştiucă, ne-ai făgăduit : nu demisionezi.

Ştiucă îşi deschide ochii şi de-abia bolboroseşte :

— Bine... biine... de... de hatîrul voostru !

Nucul lui Odobac, 1910

LA ŢANC !...

De la gară, conul Nicolai Ţupea s-a dus întins la hotel. Şi-a luat o odaie, s-a dezbrăcat cît ce-a putut mai repede, s-a pus în pat şi, om cumpănit şi cu rost, cum îl lăsase Dumnezeu, după ce şi-a aşezat capul pe pernă, a început să-şi orînduiască, în gînd, ceasurile de a doua zi dimineaţă, aşa cum i le cereau treburile.

...Vra să zică : ţanc, la 9 ceasuri, îl aştepta avocatul Sbiceanu la judecătorie, să iscălească procura ce i-o ceruse ; la 10 trebuia să fie, neapărat, pe sala tribunalului, să ieie nişte bani de la fratele dumisale, care se abătea o clipă pe acolo pentru-o hîrtie, în drumul de acasă spre gară, căci pleca în străinătate ; la 12, neîntîrziat, îl poftise să prînzească un prieten, care fusese în ajun prin Ploieşti. Foarte bine ! Acuma, cînd pusese la cale tot ce avea de făcut, putea dormi fără grijă.

Aşa, îi mai răsună în urechi huruitul trăsurilor pe stradă ; mai tresări de cîteva ori în sunetul soneriei de pe sală ; îi mai trecu prin minte cuvintele lui Costea, care-l poftise în ajun la masă : „Nene

Ţupeo, la 12 fix, că-ţi leg lingurile de brîu" ; se mai întoarse pe o parte, pe alta ; se mai întinse o dată, apoi rămase pe spate şi adormi...

Cum era obişnuit să se scoale devreme, deschise ochii dimineaţa, la 6. Aşadar, mai putea să steie în pat, să-şi perindeze în gînd ceasurile : 9 — judecătorie ; 10 — tribunal ; 12 — prînz, Costea.

O rază de soare se strecură printre perdele şi-i luă văzul ; dar îl trezi de-a binele. Se sculă. Potrivi aşa ca la 7 jum. să fie spălat, îmbrăcat, cu pălăria în cap, gata de ducă. Peste o clipă ieşi în stradă, o luă agale pînă ce ajunse de se opri la o cafenea, să-şi bea şvarţul cu lapte, cum obişnuia acasă. Se aşeză la o masă şi, fără să vreie, îşi aruncă privirea spre ceasornicul din perete : 7 şi un sfert ! Cum Dumnezeu, gîndi conul Ţupea : plecase de la otel la 7 jum., făcuse pînă aici cel puţin un sfert de oră, şi ceasornicul cafenelei arată 7 şi un sfert. Chemă chelnerul :

— Ceasornicul dumneavoastră e în urmă !

Chelnerul privi spre perete, scoase ceasul din buzunar şi răspunse hotărît :

— Tocmai : şapte ş-un sfert.

Conul Ţupea se gîndi atunci că Ploieştiul merge cu cel puţin jumătate de ceas înaintea Bucureştiului. Nu i s-ar fi părut aşa de ciudat dacă l-ar fi găsit cu o jumătate de ceas în urmă. Îşi scoase şi dumnealui ceasornicul, îl potrivi binişor la 7 şi 20 de minute şi începu să-şi soarbă şvarţul ; apoi luă să citească *Universul,* trăgînd din cînd în cînd cu coada ochiului sus, pe perete. Citi gazeta de la un cap la altul, şi cînd minutarul adăogă lui 8 încă o jumătate, chemă chelnerul, plăti şi plecă. Socoti : erau 8 jum., domol-domol, pînă la judecătorie, să tot facă 25 de minute. Tocmai bine.

Cînd zări uşa judecătoriei, scoase ceasornicul: ajunsese cu cinci minute mai devreme. Intră pe sala îmbîcsită, căută la arhivă, în sala de şedinţe, crăpă uşa de se uită în camera de chibzuinţă: Sbiceanu nicăieri. Fireşte, dacă sosise mai curînd de ora întîlnirii, trebuia să-l aştepte. Se aşeză pe-o bancă, ca să mai răsufle puţin. Cum sta aşa, cu mînile încrucişate, privind în gol, ochii dumnisale îngropaţi în obrajii graşi, dospiţi ca două pîini, se opriră, deodată, pe ceva rotund din faţă, drept deasupra uşii. Conul Ţupea deschise dintru-ntăi buzele, apoi îşi descleştă fălcile şi rămase, aşa, cu gura căscată. Lucrul cela rotund era un ceasornic, şi ceasornicul arăta tocmai 9 jum.!

După ce-i trecu lui conul Ţupea mirarea, scoase repede ceasornicul din vestă: 9 fără un minut. Se ridică de pe bancă şi alergă la uşier:

— Mă rog dumnitale, ceasornicul dumneavoastră merge bine?

Uşierul se uită sus, spre uşă:

— Tocmai aşa: 9 şi jumătate.

— Atunci, domnul avocat Sbiceanu a fost pe aici?

— Fost; acum vreo jumătate de oră: s-a uitat peste tot şi-a plecat.

Conul Ţupea blestemă cafeneaua, se jură să nu-i mai calce piciorul într-însa şi prinse să se gîndească unde ar fi putut pune mîna pe avocat. Dar unde avea să-l caute, aşa, în neştire? Pierduse întîlnirea, ce mai avea să facă? Îşi scoase iar ceasul din buzunar, mută, uşurel, minutarul înainte, şi cum dădu cu ochii de cifra 10, se bătu cu mîna peste frunte. La 10, neîntîrziat, trebuia să fie la tribunal. Tii! şi ce bucăţică de drum. Conul Ţupea îşi zvîrli, c-un bobîrnac, pălăria pe ceafă şi-o luă la picior.

Parcă era un făcut ; nici urmă de trăsură în tot lungul străzii. „Să ştii, îşi zise conul Ţupea, că-l pierd şi pe frăţîni-meu, fire-ar ale dracului de ceasornice !“ În sfîrşit, după ce-i ieşise limba din gură de atîta fugă, cînd începu să se zărească, de departe, tribunalul, hait ! şi-o trăsură. Conul Ţupea se sui într-însa, şi-n două minute sta în dreptul scărilor tribunalului, cu capul pe spate, cu gura căscată, cum rămăsese şi pe bancă.

Sus de tot, între două femei goale, de piatră, un ceas mare cît o roată de car arăta, obraznic, 9 şi 35. Conul Ţupea sta şi nu se dumirea : plecase la 9 şi jum. de la judecătorie ; să fi mers, pe puţin, cu drumul în trăsură cu tot, douăzeci de minute ; şi aici să găsească o deosebire numai cu cinci minute între ceasornicul judecătoriei şi cel al tribunalului ! Şi cum privea aşa la ceasul arătos şi măreţ, aşezat între cele două zeiţi încremenite, conul Ţupea gîndi, cu dreptul, că un ceasornic ca acesta nu putea să arate decît adevărul — al judecătoriei o luase razna, de înşelase şi pe Sbiceanu. După ce judecă astfel, scoase ceasul din buzunar şi, încredinţat că-n sfîrşit prinsese adevăratul mers al vremii, purtă acul minutarului iarăşi înapoi. Şi cum se întorsese puţin spre dreapta, cu coada ochiului prinse, peste drum, geamurile unei berării. „Să beau măcar o bere, îşi zise conul Ţupea, am toată vremea.“ Se duse, se aşeză la o masă de lîngă fereastră, să poată privi ceasul de deasupra tribunalului, căci, deşi îl puse şi pe-al dumnealui, parcă pierduse încrederea în toate celelalte ceasornice de pe lume, ceru o halbă şi căută să-şi reguleze răsuflarea, căci, de alergătură şi grabă, inima parcă tot nu i se aşezase la loc. Bău halba, mai ceru şi un pahar cu apă, îl dădu şi pe acesta de duşcă, apoi îşi aruncă ochii pe geam, sus, spre coperişul tribunalului. Conul Ţupea se înroşi, apoi îngălbeni,

— ceasornicul parcă împietrise şi el ; minutarele arătau, obraznice, ca şi adineoare, 9 şi 35 minute !

— Bine, domnule, ţipă conul Ţupea către chelner, ceasornicul ăsta stă pe loc ?

Chelnerul dădu din umăr şi răspunse :

— Se vede !

Deznădăjduit, conul Ţupea aruncă banii pe masă, ieşi ca o furtună, trecu strada şi sui dintr-un suflet scările. Ceasornicul dinăuntru îl lămuri îndată : erau tocmai 10 şi jumătate, — ora plecării trenului cu care se ducea fratele d-sale. Conul Ţupea îşi scoase pălăria, îşi şterse sudoarea de pe frunte, îşi suflă nasul, privi primprejur, ca şi cum căuta să prindă pe cineva care-l urmărea să-l necăjească, şi, după ce-şi scutură palmele una de alta, ca să-şi arate că întîlnirile i se duseseră pe apa sîmbetei, se îndreptă spre banca din faţă şi se puse să gîndească. Vra să zică, tot ceasornicul judecătoriei mergea bine ; ia să socotească : plecase la 9 şi jum., făcuse douăzeci de minute drumul, şi cu cele zece minute pierdute în berărie, tocmai jumătate de ceas ; la dreptul, ceasornicul trebuia să arate 10 ceasuri în cap, zi 10 şi cinci, hai şi 10, dar el bătea chiar acum 10 şi jumătate ! Ori aşa, ori altfel, tot nu se putea întîlni atunci cu fratele d-sale... Necăjit, rămase să se odihnească pe bancă, fără să se mai gîndească la nimic.

Într-un tîrziu parcă simţi că-l încearcă foamea. Se odihnise ; se sculă şi plecă în oraş, încet-încet, ca omul care nu mai are nimic de făcut în ziua aceea. Cînd dădu de prăvălii, începu să privească pe la geamuri ; îi trebuia o cravată ; pe cea de la gît o picase cu mîncare. Asta-i ! era poftit la prînz la Costea, se dumeri deodată conul Ţupea.

O luă mai repede ; de cînd se gîndise la mîncare, parcă începuse să-l necăjească foamea de-a binelea.

Îngrijat, scoase, din obişnuinţă, ceasul, să se uite ; era 11 fără douăzeci. „Du-te dracului !" îl blestemă şi-l înfundă cu ciudă în buzunar. Chiar atunci, pe aproape, un ceasornic suna sfertul. „Unsprezece ş-un sfert, gîndi conul Ţupea, pînă la 12 mai am." Dar, deodată, un gînd abraş îl cuprinse, într-o clipă îşi aminti de tot ce i se întîmplase, şi acuma se întreba speriat : „De cumva ceasul lui Costea arăta în clipa aceea unul după douăsprezece ? Rămînea şi flămînd !

„Birjar !" strigă conul Ţupea din adîncul plămînilor la o trăsură. Se sui în grabă şi, spunînd încotro să-l ducă, porunci să mîie în goana cailor.

Trei vedenii, 1910

DIN PERIODICE

COMOARA

Prin fereastra murdară, îngustă cît palma, de-abia pătrunde în odaie lumina sură, bolnavă, a zilei întunecoase de toamnă. Doi oţetari îşi frămîntă, mai încolo, smocurile de flori uscate, şi, arareori, vîntul rătăceşte cîte o picătură de ploaie în geamuri, picături mari, smulse din norii greoi, îmbibaţi de apă ca nişte bureţi. Pe uliţa pustie sună cînd şi cînd, pe pietrişul colţurat al trotuarului, călcîiele vreunui trecător grăbit.

În odaie de-abia se zăreşte. Bagdadia plecată într-o parte apasă deasupra uşii ce s-a scufundat, lăsîndu-şi un colţ mai sus. Soba goală, în hornul căreia vîntul se zbate ca o pasăre prinsă, împrăştie parcă frig. În mijloc, o masă şi un scaun. În fund, lîngă perete, un pat, în care Ion Rujniţă, fostul paracliser la Biserica Vulpe, zace de două luni. Bătrînul stă ghemuit supt cergă, cu capul înfundat în pernă. Are înfăţişarea stinsă a bolnavilor : obrazul învelit de barba mare, netunsă, buzele subţiri, albicioase, ochii înfundaţi sticlesc ca două lumini de candelă.

Bolnavul aţipise ; deodată clanţa se mişcă, uşa se deschide încet, din tindă flutură o toană de vînt, şi o femeie înfăşurată în şal intră şi se apropie de pat.

— Domnule Ioane, am venit, zise dînsa.

Bătrînul deschise ochii, se uită puţin, parcă i s-ar fi împăienjenit vederea, apoi şopti :

— N-am !

— Atunci, cînd o să ai ?... Ţi-am adus lapte o lună de zile şi n-am luat de la dumneata nici cinci bani...

Bolnavul începu să tuşească, pierzîndu-şi răsufletul. Lăptăreasa tăcu ; văzînd că bătrînul se înăbuşe, alergă afară, aducînd tinicheaua cu lapte, turnă puţin în ulcica de pe masă şi-i dădu să bea :

— Bea puţin !

Bolnavul luă, tremurînd, ulcica, bău şi se linişti. Apoi ridică ochii şi zise din nou, ca şi cum ar fi plîns :

— N-am... vezi bine că n-am !

Lăptăreasa îl mai privi cîtva, îşi prinse şalul mai bine la spate şi plecă zicîndu-i :

— Să te găsesc sănătos !

Ion Rujniţă rămase iarăşi singur. Un fior de frig îi trecu prin trup. Alături, în cămară, se auzi un vuiet de tinichele. Poate vreo mîţă. Nu, guzganii ! Bătrînul făcu ochii mari şi se uită primprejur cu spaimă. Adormi.

Uşa se deschise din nou, scîrţîind, şi o altă femeie, îmbrăcată în negru, intră. Mai întîi se opri, să se deprindă cu întunerecul. Apoi, cînd zări patul, călcă în vîrful degetelor şi veni de se aşeză la picioarele lui. Să fi avut şaizeci de ani ; de supt barijul negru, şuviţile albe ieşeau pînă peste obrazul galben, încreţit. În mînă ţinea o basma cu care începu a-şi şterge lacrămile ce începură să-i pice una cîte una cînd privi pe bătrîn. Apoi căzu pe gînduri si rămase aşa.

Într-un tîrziu bătrînul se deşteptă, deschise ochii şi, văzînd pe femeia din faţa lui, crezu că-i tot lăptăreasa şi-i spuse, din nou, cu glas stins :

— N-am !

Dar femeia se sculă, se duse lîngă dînsul şi-l luă de mînă.

— Ioane, Ioane, eu sînt ; eu, Ileana, soră-ta.

Bătrînul se învioră, întoarse bine capul, rămase o clipă, apoi o lumină trecătoare, de bucurie, îi însenină faţa. Îngînă :

— Bine c-ai venit... bine... bine c-ai venit. Apoi capul îi căzu pe perne ; adăogă cu glasul sfîrşit : Eu... mă duc !

Femeia îşi smulse barijul şi începu să-i vorbească repede, ca apucată :

— Iaca, acum am picat aici. Am venit cu trenul. N-am ştiut. Pălădoaia mi-a spus că ai căzut la pat. Doamne fereşte ! Am adus şi pe Maria. Are să vie, are să vie... Şi iar începu să plîngă : Că aş fi venit şi la îngroparea lui Gligore, da' unde am putut ! Te ştiam pe *mata* aici. Ştiam că o să faci tot ce trebuia, ca pentru un frate ce ne era. Iacă, a trecut două luni. Şi te găsesc bolnav, Ionică dragă !

Vorbele surorii lui, bocetele parcă-l mai dezmorţi şi pe bătrîn. Răspunse :

— De trei luni zac de piept. De mîncare îmi aduce popa Gavrilă... O dată pe zi... supă... Eu n-am nici un bănuţ... Doctorul a venit numai o dată...

Soră-sa îl dezmierdă pe frunte :

— Te-am ajuta şi noi... că Maria, dă ! ştii, trăieşte c-un ofiţer. Eu ce-am putut ? Tată n-are ! Eu, ca mamă, am închis ochii... Îs femeie ! Ş-apoi nu muream altfel de foame ? Şi se plecă peste faţa bătrînului : De la cine poţi lua astăzi un ban ? Nu-i aşa ? Gligore nu ne-a lăsat nimic. Şi a trăit ca un cîine, Dumnezeu să-l ierte, şi să mă ierte că vorbesc aşa.

Dar ce-a făcut ? A postit, a dormit în frig, şi de pe urma lui iacă ce-a rămas : bojdeuca asta, care ţi-a scurtat zilele, mai bine nu te mai mutai în ea !

Rujniţă îngînă :

— Hruba asta m-a omorît !

Femeia rămase tăcută, apoi se apropie şi mai tare de bolnav şi începu din nou :

— Doamne, Ioane, toată lumea vorbeşte că Gligore a strîns bani. Şi eu l-am văzut odată cu trei galbeni. Cînd am intrat, şedea colo, la fereastră, şi se uita la ei. Cînd m-a zărit, a vrut să-i ascundă şi i-a scăpat jos ; unul s-a oprit ici lîngă uşorul uşii. Cine ştie unde i-a ascuns el ! Ai căutat ?

Bătrînul voi să se ridice într-un cot, dar nu putu.

— Unde să cauţi ? Aici, în odaia asta, îi ce vezi... Dincolo, hîrburi, peteci... Prin pereţi să cotrobăiesc ? Ş-apoi cum am venit, am căzut la pat. Poate-s vorbe. Cîţiva bani i-a dăruit fetei popii... cînd s-a măritat... Am stat lîngă el pînă şi-a dat sufletul ; nu mi-a spus nimic... N-ar fi lăsat el să moară ca un cîine !... Vorbeşte lumea aşa !... Bătrînul fu cuprins de frig ; îşi strînse cămaşa la piept. Tare-i frig, vine iarna, zise.

— Să-ţi fac puţin foc ?

— N-am lemne.

Sora lui îşi puse iar barijul, luă batista şi-i desfăcu nodul.

— Am doi lei. Mă duc să cumpăr lemne.

Apoi ieşi.

Rujniţă îşi trase cerga. Tusea îl cuprinse din nou. Şi deodată se simţi sleit, parcă cineva i-ar fi tăiat dintr-o dată toate vinele din care i se scursese viaţa. Bucuria îl înviorase, dar în urmă îl dobori. Un frig straşnic îl coprinse parcă stătea întins pe un sloi de gheaţă.

Cînd se întoarse sora lui, îl găsi vînăt. Se sperie.

— Stai, că-ţi fac repede focul şi alerg la un doctor!

În soba rece, fără pic de cenuşă, focul prinse flacără încet, apoi deodată izbucni cu putere, cutremurînd hornul. Odaia se lumină. Dar Ion Rujniţă tremura grozav:

— Mi-e frig la picioare!

Sora lui veni lîngă pat.

— Să te învelesc cu ceva. N-ai nimic?

Bolnavul se gîndi puţin, apoi îşi aduse aminte:

— Mi se pare c-am văzut... dincolo, nişte vechituri.

Sora lui se uită primprejur şi se îndreptă spre uşa cămăruţei. O deschise. Dinăuntru se împrăştie, deodată, un miros de mucigai. Femeia rămase în prag ca zăpăcită, apoi aprinse lumînarea de pe masă şi intră înăuntru.

După cîteva clipe se întoarse cu un maldăr de haine vechi, ferfeniţite.

Bătrînul se strînse ghem; o rugă de-abia suflînd:

— Pune-le... peste picioare.

Femeia se uită la frate-său şi se cutremură cînd îl văzu în starea aceea; puse hainele aşa, grămadă, peste cergă şi plecă în fugă după doctor.

Bolnavul aţipi. Într-un tîrziu i se păru că cineva îi apasă pe piept un bolovan de gheaţă; răsuflarea i se curmă; gheaţa parcă se topea, şi apa rece îi străbătea prin toate părţile în trup. Cu cea din urmă putere încercă să zvîrle bolovanul, se încordă, dădu din mîini, din picioare şi se ridică în sus. Se uită primprejur şi nu văzu pe nimeni. Focul ardea liniştit, dar în casă parcă era şi mai rece.

Atunci zări la picioare maldărul de haine; clănţănindu-i dinţii, de-abia se întinse, prinse mîneca unui palton şi-l trase mai peste el; din cutele paltonului

răsări poala unui surtuc; bătrînul vru să-l întindă deasupra, dar, rupt de oboseală, căzu din nou pe perne.

Aţipi şi se văzu, deodată, într-o prăpastie în care ningea; dar de jur împrejur copacii erau în floare, iarba verde. Iarnă era numai deasupra lui. Fulgii îi acopereau trupul, peste care omătul se înălţa ca un turn. Iarăşi se încordă să se scoale, izbi în patul de lemn; turnul parcă se dărîma cu un vuiet de parale ce zurnuiau. Se ridică din nou, se ţinu într-un cot. Era îngheţat. Îşi strînse toate puterile, întinse mîna, apucă surtucul, îl smuci să-l tragă pînă peste gît, să se încălzească. Surtucul se ţinu mai întîi greu, apoi, ca şi cînd ar fi scăpat dintr-un ac în care se prinsese, rămase uşor, ca o cîrpă. În aceeaşi clipă, un val de aur se răspîndi pe pat şi, lunecînd jos, pe podeală, galbenii se împrăştiară peste tot, rostogolindu-se, lovindu-se unii de alţii, sunînd ca o muzică, ca un clinchet venit de supt pămînt.

Bătrînul deschise ochii mari, spăimîntători de miraţi, întinse mîna după aurul ce fugea, apoi ceva parcă i se rupse în dreptul inimii, căzu pe o parte şi rămase mort.

Viaţa literară şi artistică, an. I, nr. 33,
26 august 1907

UN VOLUM DE CAPODOPERE

Halunga, povestitorul, se ducea zilnic la cafenea, avea sau nu treabă, era sau nu în toane bune. Un obicei. Cum era să şi-l dezminţă tocmai azi, cînd

era atît de mulţumit ? De dimineaţă se aşeză la masa lui obişnuită. Se uita pe fereastră, dar nu vedea nimic. La dreptul, ce legătură era între gîndurile lui şi lumea împestriţată care se perinda pe stradă, în lumina aurie a unei zile frumoase de toamnă ? Din ochii lui Halunga, din zîmbetul buzelor lui, din cele două gropiţi ale obrajilor moi, strînşi ca într-o izbucnire de rîs, se răsfrîngea în afară fericirea. E aşa de puternică fericirea, că semnele ei nu pot scăpa nici ochilor celor mai puţini pătrunzători.

De îndată ce Drumea, prietenul lui Halunga, intră în cafenea şi-l zări, se îndreptă spre dînsul :

— Bună ziua, Halunga, se vede că eşti foarte mulţumit.

Trezit din gîndurile lui, Halunga tresări. Îşi privi prietenul, îi întinse mîna şi-i răspunse vesel :

— Am şi de ce, dragul meu. Ia... stai ici, lîngă mine.

Drumea se aşeză pe scaun, apoi întrebă :

— Şi pricina fericirii tale care-i ?

Halunga luă de pe canapea, de lîngă dînsul, o carte, o puse pe masă şi răspunse :

— Asta. Cartea mea din urmă. Aceste şaisprezece nuvele care o alcătuiesc şi cari, toate, sînt nişte capodopere.

Drumea se uită cam bănuitor. Povestitorul îl pricepu :

— Fireşte, n-o zic eu. Nu ! Critica ! Criticii.

— Orişicum, începu Drumea, dar toate, toate cele şaisprezece bucăţi, nişte capodopere...

— Stai să vezi, dragul meu, uite...

Şi cu aceste cuvinte, Halunga duse mîna la buzunarul drept şi scoase o revistă, o desfăcu, netezi foaia cu mîna, ca şi cum ar fi alintat-o, şi zise :

— Uite, dragă Drumea, ce scrie revista asta, *Viața modernă*, despre volumul meu. Vrei să-ți citesc ?

— Cum nu ! Chiar ard de nerăbdare : știi cît țiu la tine.

Deslușit, lungind numai unele cuvinte măgulitoare, povestitorul începu :

— Iată ce scrie : „Noul volum al nuvelistului Halunga e o contribuție de valoare la tezaurul literaturii noastre. Nu voim să apăsăm mai mult asupra vechiului său fel de a scrie — facem aluzie la literatura ruginită a unor timpi din fericire îndepărtați, pe care novelistul îi mai amintește în unele din paginile sale — dar cele patru mari novele : *Fericirea, Norocul, Tanda* și *Uitarea*, în care novele viața modernă, cu fluxul și refluxul sentimentelor ei, e arătată atît de magistral, sînt niște adevărate *capodopere* ale novelisticii noastre moderne"... Ai auzit, Drumeo ? încheie Halunga. Capodopere ! nici mai mult, nici mai puțin.

Drumea stă puțin pe gînduri, apoi :

— Bine-bine, capodopere ăstea patru, cum le-ai zis ?

— *Fericirea, Norocul, Ta...*

— *Tanda* și *Uitarea*, da. Ei, dar ăstea-s numai patru, și tu mi-ai spus că ai șaisprezece. Ba, mai mult, văd că pe celelalte ți le cam trece supt tăcere.

— Haha, dragul meu, se cunoaște că nu citești prea multă literatură !

Halunga pune revista pe care o citise în buzunarul drept, duse mîna la cel stîng și scoase altă revistă. Apoi, desfăcînd-o, netezind-o și pe aceasta pe fața mesei, începu :

— N-ăi fi crezînd, Drumeo, că avem numai o singură revistă literară ! Uite ce scrie *Viața patriarhală*.

— Aha! ia citeşte!

— Ascultă... „Novelistul Halunga ne desfătează cu un nou volum. Întotdeauna ne-a încîntat felul aşezat, cuminte, în care duiosul povestitor îşi scrie frumoasele lui pagini. De aceea ne şi întrebăm miraţi: ce anume l-o fi îndemnat pe acest scriitor să-şi îndrepte privirile spre viaţa noastră de toate zilele, plicticoasa şi seaca viaţă modernă, din care un artist nu are ce să aleagă? Cîtă deosebire de la aceste pagini, cari parcă-s străine în volumul d-sale, la cele patru mari nuvele, în care e arătată viaţa ticnită şi senină a vremilor noastre patriarhale. Nuvelele: *Nefericirea, Nenorocul, Manda* şi *Amintirea* sînt nişte adevărate giuvaeruri, adevărate *capodopere* ale scrisului romînesc"... Ei, adaogă Halunga, ce zici? Adevărate capodopere, dragă...

Drumea ridică din sprîncene:

— Ciudat; alte patru capodopere...

— Aibi răbdare!...

Halunga pune revista în buzunarul din stînga, duce mîna la buzunarul dinăuntru al hainei şi scoate a treia revistă:

— Uite şi cea mai mare revistă a noastră, *Viaţa romînească*, ce zice.

— Drumea se aşază mai bine, să asculte:

— Ia citeşte, frate.

— Ba nu, răspunde Halunga, citeşte tu. Sînt vorbe prea măgulitoare ca să nu-mi placă să le ascult din gura altuia. Te rog, citeşte.

Drumea ia revista, netezeşte şi el, fără să vreie, foaia pe care i-o arătase Halunga, îşi potriveşte glasul:

— Să începem!... „D-l Halunga ne trimete o nouă carte a sa. Ca şi despre volumul trecut, vorbim şi despre acesta. E ciudată împărecherea pe care

d-l Halunga o face între bucăţile sale, unele scrise parcă numai pentru gustul şi dragul d-sale, arătînd nimicurile vieţii moderne, sau răsufletele vremilor trecute, pagini sterpe, şi altele scrise cu toată dragostea pentru cei mici, pagini mari, în care «demnitatea omenească» e respectată şi-n care «atitudinea în viaţă» a autorului e atît de lămurită. Citiţi, ca să vă încredinţaţi, cele patru capodopere ale volumului ; veţi vedea nemernicia ocîrmuitorilor în nuvela *Sus!* şi veţi plînge ticăloşia în care zac bieţii noştri muncitori ai gliei în paginele nuvelei *Jos!* Aprofundaţi nuvelele *În înalt* şi *În prăpastie* şi veţi înţelege prăpastia deschisă între simţirile îmbuibaţilor boieri şi cele ale sfinţilor mucenici, cum cu drept putem spune ţăranilor noştri, pentru care noi, de la această revistă, luptăm. Spre aceştia plecaţi-vă ochii mai mult, domnule Halunga ; aceasta e adevărata cale !"... Frumos, foarte simţit, adaogă Drumea.

— Ai văzut ?

— Foarte frumos, dragă Halunga.

Halunga iar zîmbeşte fericit.

Lui Drumea însă îi vine un gînd, care-i taie puţin înflăcărarea :

— Bine, dar tot ţi-au mai rămas patru nuvele despre care nu vorbeşte nimeni. Care-s acele ?

— *Sărbătoarea*, *Cimitirul*, *Uriaşul* şi *Luptătorul*.

— Ei ?

— Bine, dragă prietene, răspunde tacticos Halunga : pe ăstea patru din urmă le cred eu nişte capodopere. Cred că am atîta drept asupra volumului meu.

— Fireşte !

— Le pot preţui mai bine eu, care le-am scris.

— Nu mai rămîne vorbă !... Drumea ia volumul în mînă, îl ridică în aer şi spune, bucuros : Vra să zică, face să-l... udăm, cum zice romînul, să-l bem ?

— Cum nu, dragă.

— Atunci... chelner ! Două halbe !

Ramuri, an. VI, nr. 6, 14 noiembrie 1910

CONTRABANDISTUL

În fiecare seară trebuia să inspectez posturile. Pichetele erau depărtate unele de altele, iar malul Prutului, prăpăstios, acoperit de huceaguri şi curături, greu de străbătut cu piciorul. Cu toate astea, în seara aceea n-aveam încotro : mi se îmbolnăvise calul şi trebuia să fac neapărat pe jos drumul pe care altă dată îl perindam călare.

Cădea o seară rece, tăioasă, de decemvrie ; din cerul sur se împrăştia pe pămînt, ca nişte pietricele, o măzăriche ce-ţi şfichiuia obrazul. Deasupra pojghiţei de omăt, cernerea măruntă făcea un vuiet neîntrerupt, iar în păduricele de mesteceni prin care treceam bumburuzele îngheţate loveau ramurile şi se împrăştiau în lături, umplînd aerul cu şopote ciudate.

Mergeam tăcut, trăgînd, fără să vreau, cu urechea la paşii îndesaţi ai sergentului Tofan, care venea după mine.

Prutul, îngheţat boacnă, stătea încremenit între maluri, ca un şarpe mort. Pe unele părţi vîntul suflase ninsoarea, şi gheaţa rămăsese pe acolo goală,

ca oglinda, sticlind uneori numai cu singura lucire pe care malurile înzăpezite i-o puteau da.

Nu mă putusem încă deprinde să văd oprite, ca-n stăvilare, apele tehuie ale acestui rîu turbat; la fiecare cot mă aşteptam să-i aud valurile bolborosind în bulboane, lovind şi rupînd din maluri. O singură noapte de ger îl ţintuise locului. Acelaşi gînd îl necăjea şi pe sergentul Tofan. Glasul lui răsări, deodată, din urmă:

— L-a răpus gerul, domnule sublocotenent. De-amu îi chita contrabandiştilor, că pe gheaţă trec mai sprinteni.

Vorba sergentului mă smulse gîndurilor şi-mi aminti de ce-mi raportase dimineaţă. Îl întreb:

— Ziceai că pe la cotul Prisăcanilor l-a zărit santinela?

— Pe Cujbariu, domnule sublocotenent?

— Pe Cujbariu.

— În cotul Prisăcanilor.

— Da' de ce n-a tras?

— În ce să tragă, că numai o clipită l-a zărit, şi s-a şters din faţa lui în huceagu cela... A dat alarma.

— Ei?

— Pînă să vie pichetul sau celelalte santinele! Mai bine aşa; că tot o să-l găbjîm noi odată. Că el se laudă în gura mare că trece Prutul cu sacul cu pacuri de tutun prin faţa d-voastră şi n-o să-l puteţi prinde!

Îl văzusem pe ţăranul ăsta o singură dată, în Ungheni. Mi-l arătase căpitanul: „Uite, ăsta-i hoţomanul cel mai îndrăzneţ". Îl prinsese odată, cu vreo 3—4 ani în urmă, făcuse puşcăria şi-acuma îşi luase meseria. Cunoştea toate bulboanele Prutului, toate potecile malurilor, toate văgăunile şi păpuriştele.

Se înserase bine de tot. În faţă, după un stufăriş, cea dintăi santinelă se dezlipi parcă din umbră. Nu se întîmplase nimic. De la postul acesta intram în cotul Prisăcanilor. Cum se întunecase, desfăcui tocul revolverului, să-l am la-ndemînă, şi auzii pe sergent dînd piedica armei. Ninsoarea îngheţată se înţeţea ; mergeam pe dibuitele, intrînd în tufării, întorcîndu-ne, cîrmind la dreapta şi la stînga, pînă ce găseam o bucată curăţată de mal ; aceea o străbăteam mai repede cu piciorul pînă ce intram din nou într-o curătură. Deodată îmi veni un gînd :

— Sîntem chiar la cot, Tofane ?

— Chiar la cot, domnule sublocotenent.

— Dacă-am sta puţin să pîndim ?

— Să stăm, domnule sublocotenent. Decît să intrăm colo, în mestecăniş, pe dîmb. De acolo se aude de-o călca şi iepurele.

Şi-am luat-o la dreapta, de ne-am suit pe dîmb. Sus sufla vîntul. Simţeam cum mi se întărise obrazul supt plesnetul broboanelor reci. Cozorocul chipiului îmi apăra ochii. Dar nu vedeam nimic, nici într-o parte. După o vreme, mă răzgîndii :

— Stăm degeaba, Tofane, nu vedem nimic.

— Nu vedem, dar se aude.

Şi-n clipa aceea, ca şi cînd s-ar fi legat de vorba sergentului, o plesnitură răsună înainte.

— Sst !

Tofan întinse urechea. Ascultarăm cîtăva vreme. Vuietul nu se mai auzi.

— O fi fost vreo sălbătăciune, domnule sublocotenent.

Şi rămaserăm locului, ascultînd. Trecuse multă vreme ; nu se mai mişcase nici o creangă ; nu mai răsunase nimic decît şuietul ninsorii, care îmi împuiase urechile, şi de la o vreme nu-l mai auzeam

nici pe el. Mă cuprinsese frigul ; sergentul începuse să dea din picioare. Gerul se înteţi şi mai grozav.

Deodată, de la stînga, dinspre malul Prutului, se auzi ca un dupăit de paşi. Apoi dupăitul stătu, şi-o creangă plesni ca un şfichi, apoi alta.

— Acu-i acu, şopti Tofan, şi-şi luă arma din spate.

Eu scosei revolverul.

Stăteam încremeniţi, ţinîndu-ne răsuflarea. Şi, după cîteva clipe, dupăitul se auzi iar, şi prin întuneric bănuirăm o umbră care se mişca spre noi. Pesemne făcui o mişcare de nerăbdare, că sergentul mă apucă de cot. Înţelesei că trebuie să aştept liniştit. Şi-n adevăr, umbra se apropia din ce în ce. O desluşeam acum bine, din întuneric. Peste o clipită, trecea prin faţa noastră şi intră în stufărişul din dreapta, în care cunoşteam o potecă ce ducea spre Prisăcani. Fără să mai aştept nimic, mă repezii cu revolverul întins, strigînd : „Stai !"

Umbra rămase o clipă locului, apoi o rupse de fugă spre stufăriş. Atunci glasul sergentului spintecă tăcerea ca un răget : „Stai ! sau trag !" Şi o luarăm la goană după fugar. Eram aproape. Nici nu băgai de seamă cînd Tofan se oprise şi trase un foc. Flacăra armei ţîşni pe lîngă obrazul meu ; atunci, în neştire, trăsei şi eu un foc de revolver. Lumina descărcăturii ne lăsă apoi într-un întuneric şi mai adînc.

— La dreapta, d-le sublocotenent ! îmi strigă sergentul, şi o luai la dreapta.

După cîteva clipe zărirăm iar umbra, nu departe, alergînd.

Sergentul mai trase un foc. Şi, deodată, o pălălaie mare lumină cîmpul pustiu cu umbre mari care se zvîrcoleau pe jos, întinzînd pete mari de lumină pînă departe. La vuietul armelor, santi-

nelele dăduseră foc şumuioagelor de paie unse cu păcură, — semnalele de alarmă. De departe auzirăm o descărcătură. Pichetul ne dădea de veste că ne venea într-ajutor.

Rămăsesem în urmă, mă împiedicasem de o buturugă şi căzusem jos, dar Tofan fugea înainte, şi-n pata largă de lumină îl vedeam cum fugăreşte pe contrabandist. Îmi îndoii puterile şi o luai iar la goană. Şi-ntr-o clipă, huceagurile prinseră să trosnească, să pîrîie, să mişuie ca la o vînătoare. Soldaţii alergau încotro auziseră cea din urmă împuşcătură a lui Tofan. Îl ajunsei în sfîrşit pe sergent şi, cît mă ţinu sufletul, strigai încă o dată celui ce fugea : „Stai !" Şi ca şi cum i-aş fi pus o piedică, fugarul se lăsă jos. Alergarăm la el. Căzut de spaimă, de oboseală, fugarul răsufla greu, scăpînd uneori cîte un vaiet : „Valeu ! Valeu !"

Îl ridicarăm de subsuoară. În vremea aceasta, pichetul venea în pas alergător. Pe tot malul Prutului focurile pîlpîiau. Un vînt ce prinsese să bată le muta flacările, dînd o privelişte de spaimă împrejurimilor. Luarăm contrabandistul între baionete şi plecarăm.

Cînd ajunserăm la pichet, lăsai soldaţii afară şi poruncii sergentului să aducă omul. Sergentul păşi în odaie, trăgînd după el pe prins. La lumina ştearsă a lămpii îl privi în faţă şi-mi spuse cu oarecare nemulţumire :

— Aista-i altul, nu e Cujbariu, d-le sublocotenent.

Mă uitai. Nu era Cujbariu, ci un băietan smolit, cu ochii pitiţi supt frunte, cu mustaţa de-abia mijîndă, brumată de gheaţă. Privea în pămînt ; supt cojocel ţinea încă ceva.

— Scoate ce ai acolo ! îi poruncii.

Băietanul îşi desfăcu cojocul şi trase o sticlă.

— Ce ai într-însa ?

Prinsul răsuflă adînc ; parcă nu putea vorbi. În ochi îi răsăriră lacrămile.

— N-auzi, măi, ce ai luat într-însa ? îl întrebă sergentul şi i-o smuci din mînă.

Tofan scoase dopul, mirosi sticla şi se strîmbă.

— Spirt de *canfur*, d-le sublocotenent.

Băietanul şopti şi el :

— *Schirt* de canfur, să trăiţi !

Mă apropiai. Mirosii sticla. Mă uitai la băietan.

— Bine, mă, pentru asta ai trecut Prutul ?

Băietanul dădu din cap :

— Hîhî !

— Şi de ce ţi-a trebuit ? În Ungheni nu găseai ? îl întrebă sergentul. Trebuie să mai fi avut tu ceva. Ai lăsat în drum.

Băietanul ridică în sus capul, îşi şterse ochii, din care lacrimile începuseră să curgă, şi începu :

— Să trăiţi, *dom'* sublocotenent... că mămuca moare de vătămătură... şi numai cu schirt de canfur îi trece... Şi tătuca ce mi-o zis : „Măi Gheorghe, de unde Dumnezeu să luăm amu schirt de canfur, că Unghenii îs la mama-dracului..." Şi eu ce-am prubuluit : să trec Prutul, că *dincolo* în sat ştiam că este schirt de canfur, că luase şi alde Slobozanului. Şi am purces pe-nsărate. Ş-amu mă-ntorceam...

Băietanul îşi şterse nasul cu mîna, apoi ochii, şi plecă iarăşi capul în jos. Pe cojoc i se aninau lacrimile, apoi cădeau jos, pe podele.

— Dă-i sticla ! poruncii sergentului.

Sergentul se uită la băietan cu ochii blînzi acum. Îi întinse sticla :

— Bine, mă, şi dacă te nimerea glonţul ?

Băietanul luă sticla, o vîrî iarăşi supt cojocel şi răspunse :

— Dă... mă omora. Ce era să fie?
— De unde eşti? îl întrebai.
— Din Prisăcani.
Tăcui o clipă, apoi:
— De data asta te iert, du-te-acasă. Da' alt' dată!...
Băietanul stătu puţin, parcă nu-i venea să creadă, apoi se repezi să-mi sărute mîna. Mă trăsei la o parte.
— Hai, pleacă!
Băietanul se gîndi puţin, vroi parcă să iasă din odaie, apoi se-ntoarse către mine şi-mi spuse:
— Să trăiţi, dom' sublocotenent: să nu spui minciuni, că m-a bate Dumnezeu, că-i mămuca bolnavă, cînd am purces de-acolo, am luat, aşa, pentru tătuca, şi-un pac cu *tiutiun*. Şi vîrînd mîna în carîmbul cizmei, scoase pacheţelul şi mi-l întinse: Iacătă-l!
Mă uitai la dînsul, la pachet şi-i porunci cu glasul năbuşit:
— Hai, du-te!
Iar sergentul îl luă prieteneşte de umăr:
— Hai, măi camarade; haide, du-te acasă...
Şi-l auzii, încheind, din tindă:
— He-hei! ştie el glonţul în carnea cui să intre!

Revista idealistă, an. IX, nr. 2, februarie 1911

MEŞTERUL DE OGLINZI

A fost odată, într-o ţară foarte depărtată, un meşter de oglinzi. Dar un meşter foarte iscusit, care prinsese taina luminii, se vede, pînă-ntr-atîta oglin-

zile lui erau de curate şi de adînci, de să s-arate în ele, pînă la cel mai mic amănunt, zări întregi. Cea mai uşoară încreţitură a chipului ţi-o arătau oglinzile lui, şi ceea ce-n oglinzile celorlalţi meşteri nici nu zăreai, într-ale lui se desluşea cu o rară limpezime.

Lume de pe lume alerga la meşterul acesta, să-i cumpere oglinzile. De peste nouă mări şi ţări soseau la dînsul, căci nicăiri aiurea aşa marfă nu mai găseau.

Şi iată că-ntr-o bună zi, un crainic îi aduce ştirea că-n curînd avea să-i calce pragul împărăteasa lui Minciună-împărat — cel mai bogat om de pe lume — ca să-i cumpere o oglindă.

Şi s-a pregătit meşterul să primească pe luminata cumpărătoare, şi cuptoarele nu mai prididiră luna aceea să topească şi să închege apoi cel mai curat şi luminos cleştar de oglindă.

Şi a sosit împărăteasa, cu mare alai, cu suliţari şi săgetători, călări, împrejurul carîtei. Iar cînd a dat să se coboare măria-sa din carîtă, s-a spăimîntat meşterul de sluţenia ei.

Avea, mă rog, împărăteasa un cap rotund cît un dovleac, o faţă fălcoasă, ca de cal, şi un trup scurt şi gros cît o buturugă.

S-a închinat meşterul pînă la pămînt, iar cînd a trecut împărăteasa înaintea lui, s-a bătut, bietul, peste gură, ca după Ucigă-l-toaca.

Şi a-nceput să-i arate meşterul împărătesei fel şi fel de oglinzi. S-a privit împărăteasa în ele, numai cîte o clipă numai, căci le şi dădea la o parte, necăjită cît de rău o arătau oglinzile meşterului acestuia. Şi, la urma urmei, cînd şi-aruncă privirea în cea din urmă, batjocori pe meşter că o făcuse să alerge poşte întregi pentru o marfă tot aşa de proastă ca şi a celorlalţi vînzători.

Ba nu se mulţumi cu batjocura, şi-nciudată, îi spuse că dacă pînă-ntr-o lună nu-i făcea o oglindă care s-o arate cum trebuie, unde-i sta picioarele îi va sta capul ; iar de i-o va face cum trebuie, îl va scălda în aur. Şi-a plecat împărăteasa.

Iar bietul meşter a rămas de tot mîhnit. Ştia el bine că oglinzi ca ale lui nu mai găseai să fi mers lumea întreagă. Mai limpezi, mai curate, cum le-ar fi făcut ? Atunci de ce nu i-au plăcut împărătesei ? Şi s-a zbuciumat, bietul meşter, trei zile şi trei nopţi ; şi a patra zi, iată că soseşte, pe neaşteptate, tatăl meşterului, un bătrîn de peste şaptezeci de ani, un bătrîn care văzuse şi auzise multe. Şi văzîndu-şi fiul atît de amărît, l-a întrebat bătrînul : că ce are ? Şi fiu-său îi povesti toate de-a fir-a-părul. Iar bătrînul, înţelept, zîmbi şi-i spuse : „Păi cum vrei tu, măi băiete, să-i placă împărătesei oglinzile tale, cînd ele o arată mai bine ca toate celelalte cum e ? Iscodeşte, de poţi, o oglindă care să o înfăţişeze altfel decît e dînsa aievea, şi atunci să vezi cum o să-i placă !"

A gîndit meşterul şi-a văzut că-ntr-adevăr bătrînul lui tată avea mare dreptate. Şi cum era stăpîn pe taina meşteşugului lui, a ars din nou cuptoarele, a chibzuit, a îmbinat şi a răsfrînt razele în fel şi chipuri, pînă a statornicit, în sfîrşit, focarele unei oglinzi aşa cum vroise dînsul.

Iar cînd a venit, peste o lună, împărăteasa, cum se legase prin cuvînt că va face, meşterul s-a închinat şi i-a dat oglinda. S-a privit împărăteasa şi nu-i venea să mai lepede oglinda din mînă, aşa de răsărită, de subţiată şi de mlădioasă o arăta cleştarul. Şi a poruncit să i se plătească meşterului aurul din două hărăbăli pline, că să fi trăit meşterul zece veacuri de om, nici pe sfert din bogăţia ceea n-ar fi putut agonisi cu meşteşugul lui.

Iar după ce a plecat împărăteasa, cu suliţarii şi săgetătorii călări, împrejurul carîtei, şi cu cei zece slujitori cari purtau oglinda pe perne de puf, să nu cumva s-o sfarme, s-a uitat meşterul mai întîi la comoara pe care era acuma stăpîn, apoi la clădăria de oglinzi minunate ce făcuse, şi zise : „Dacă numai pentru o singură oglindă minciunoasă am căpătat atîta aur, cît nu mi l-aţi fi adus voi de v-aş fi vîndut cu zecile de mii, la ce folos m-aş munci de acum înainte să vă fac cît mai limpezi şi mai poleite ? Hai, duceţi-vă la naiba !" Şi, dîndu-le un picior, căzură oglinzile minunate şi se sfărîmară în mii şi mii de aşchii.

Universul, an. XXIX, nr. 54, 25 februarie 1911

FĂGĂDUINŢA

Printre atîtea vieţuitoare care au sălăşluit pe faţa pămîntului acestuia, a trăit odată şi un om. Dar un om ca toţi oamenii, un biet om, pe care-l chema, scurt şi cuprinzător, Ion, un biet Ion. Şi în deosebi de toţi ceilalţi oameni, omul nostru nu avea nici un rost. Adică un rost avea el, decît celorlalţi semeni ai lui li se părea că îndeletnicirea lui Ion e aşa, cum s-ar zice : o treabă fără căpătîi. Şi, într-adevăr, omul ăsta nu făcea altceva decît colinda, haihui, munţi şi dealuri, dîmburi şi văi, să culeagă flori, să asculte păsările cum cîntă, să pîndească şipotele cum şuşotesc. Şi, de la o vreme, a început să cunoască florile şi ierburile, s-a deprins să şuşuie ca apele, a învăţat să fluiere şi să

ciripe ca păsările. Mergea pe drum, întîrzia pe ulițile satelor și ciripea ca privighetorile, de se aduna lume de pe lume să-l asculte. „Minunat om!" șopteau unii altora. „Meșter cîntăreț!" se mirau alții. Și-l lăsau să treacă, să se șteargă din ochii lor, cum se șterge o dungă de fum. Rar dacă se întîmpla să răsară cîte o femeie, cu ochi dornici, în pragul casei, să-l îmbie să ospăteze cu cîte ceva. Atunci apuca și cîntărețul cîteva fărămături și, tînăr cum era, pornea la drum înainte, să ducă voioșia și pe aiurea...

Și-au trecut ani, ani după ani, cum trece tinerețea, săraca! Meșterul cînta mai minunat, încrezător în puterile lui suia piscuri și mai înalte și, o dată cu ciripirile lui, aducea și florile genunelor, de le împărțea pe la toți. Oamenii știau acum vremea cînd avea să treacă meșterul cîntăreț prin satul lor, căci venea și el ca păsările călătoare, și-l întîmpinau. Și dintre toți, tot așa, rar se întîmpla ca, de după ostrețe, o mînă dalbă să-i facă semn să intre, să guste din azima caldă, să-și stîmpere setea din inima vinului rece...

Tinerețe, cum amăgești nădejdiile, cum seci puterile, cum stîmperi și potolești avînturile. Și într-o bună zi cîntărețul simți că nu mai poate, simți că trebuia să se așeze la o margine de drum, pe-o piatră, să se odihnească. Atunci de-abia cîntărețul își statornici gîndul să poată pătrunde în viitor. Și înțelese că îmbătrînea, că slăbea. Nici nu simțise pînă acum calea; voios, tînăr, habar n-avea. Și acum îi era foame. Și satul departe, departe! S-a odihnit cîntărețul ce s-a odihnit, gîndind ce-a gîndit, și-a pornit apoi spre curtea împăratului atotstăpînitor, să-i cînte, să-i ducă flori de pe buzele deschise ale prăpăstiilor. L-a primit împăratul, s-a minunat de cîntecul lui, de îndrăzneala cu care se avînta deasupra prăpăstiilor, și, văzîndu-i cîteva

fire de păr alb iţiite prin plete, îi spuse să mai cînte un an, că ar fi păcat să-şi lipsească supuşii de o mulţumire atît de mare şi, peste un an, să vie, să-i statornicească un loc în care să nu ducă grija traiului. A plecat cîntăreţul îmbărbătat, încrezător, şi-a mai cîntat un an. Şi, la anul, mai cărunt, a sosit iar la împăratul. Iar i-a cîntat, împăratul iar l-a ascultat, l-a lăudat şi i-a spus să mai umble un an, că locul ce i-l pregăteşte al lui va fi. Ba, în deosebire de anul trecut, îi spuse că, acolo unde-l va pune, el va domni singur peste toate...

Şi-a pornit iarăşi cîntăreţul, cu o scăpărare de lumină în suflet, şi a mers, a mers, şi a cîntat; decît oamenii se deprinseră acuma cu cîntecul lui, îl cunoşteau, şi oricît de frumos era cîntecul, dînşii gîndeau: „De-acum, cei de după noi să-l mai asculte, că noi îl ştim îndeajuns". Şi n-avea decît o viaţă cîntăreţul, şi nici mîini dalbe nu-l mai chemau de după ostreţe. Şi, istovit, flămînd, cîntăreţul sosi în faţa împăratului. Şi parcă nici împăratului nu-i mai plăcu atît cum ciripea maistrul, ca privighetoarea. Decît porunci ca, pe la anul, şi cu tot dinadinsul, să-i fie postul gata, postul în care avea să fie singur stăpîn şi-n care nu mai avea să ducă grija traiului de mîine...

Şi a pornit, gîrbov, cîntăreţul, cu nădejdea slabă în suflet. Şi mergea cîţiva paşi, şi se oprea. Sufla din greu, gemea, şi degeaba încerca să cînte. Şi-ntr-o bună zi, cam cu vreo trei zile mai înainte să ajungă iar la împărat, simţi cîntăreţul că trebuia să doarmă, dar să doarmă greu, cu tot dinadinsul. S-a oprit, şi-a pus capul pe o piatră şi-a adormit... somnul pămîntului. „Vezi, spunea un sfetnic de-al împăratului altui sfetnic, după ce-l găsiră mort şi-l îngropară, vezi, împăratul şi-a ţinut făgăduinţa: i-a dat un loc în care să nu ducă grija zilei de

mîine şi-n care singur să fie stăpîn." „Aşa-i", încheie celalt sfetnic şi rămăsese cu ochii ţintă la groapa cîntăreţului.

Tribuna (Arad), an. XV, nr. 65,
20 martie 1911

SECRETUL

Aveau un „secret".

— Iartă-ne, dragă, avem un secret, ne punem ici la o masă, mai la o parte, să vorbim.

Fiecare ştim doar ce e un secret ; nu m-am supărat de loc, ba, dimpotrivă, am simţit o mare bucurie văzînd că se mai găsesc doi oameni cari să poată păstra o taină. Aşa, Iorgu Sorbu şi cu prietenul lui, Alexandru Doboş, se traseră la o masă mai din fund, iar eu rămăsei cu Nicu Stamatiu, un mucalit şi jumătate, care tocmai atunci intrase în cafenea.

— Ei, se miră Stamatiu, dar ce, Sorbu cu Doboş stau la o parte de noi, fac pe boierii ?

— Nu, dragul meu, au de pus ceva la cale, au un secret.

Stamatiu întoarce capul mirat, parcă nu-i vine să crează.

— Un secret ? Hm !

Dar eu iau repede vorba despre altceva. Moartea lui Tolstoi a zdruncinat toată lumea, vorbim despre ea. Dar în felul lui. Cu Stamatiu trebuie s-o dai repede în glumă. Se vede că „secretul" celor doi prieteni îl atrage mai mult. Se scoală şi se duce, într-adins, la masa lor. Mă uit. Doboş se supără :

— Ce Dumnezeu, Stamatiu, adecă nu ne dai voie să vorbim şi noi două cuvinte?

— Să ne spunem un secret? încheie Sorbu.

Stamatiu se-ntoarce; îl mustru:

— De ce nu-i laşi, omule, în pace? Or fi avînd şi ei afacerile lor.

— Ia lasă-mă. Ce, nu-i cunosc?

— Bine, dar ce treabă ai tu cu tainele lor? adaog eu, şi iau iar vorba despre altăceva.

În vreme ce vorbim, glasurile prietenilor parcă se ridicaseră. Sorbu mai subţire, Doboş mai gros. Unele cuvinte răsună mai tare. Stamatiu priveşte cu plăcere parcă, îmi şopteşte:

— Ascultă un... „secret": să ştii că nu-i a bine. Îl cunosc eu pe Doboş.

Şi iar vorbim. Cafeneaua se umple cu încetul. De pe la mese întorc capul spre cei doi prietini. Mă uit şi eu. Sorbu dă din mîni. Doboş bate în masă şi strigă deodată:

— Lasă-mă în pace!

Sorbu pare şi el mîniat:

— De ce să te las?

— Ei, comedie, îmi spune Stamatiu rîzînd, îşi dau secretul pe faţă.

Şi, într-adevăr, convorbirea prietinilor se aude în crîmpeie, zădarnic scoboară uneori glasurile, mînia le ridică iar. Vorbei piţigăiate, miorlăiturii lui Sorbu, răspunde buhăitul lui Doboş:

— Trebuia să plăteşti tu!

— Ba tu!

— Îmi vorbeşti aşa fiindcă eşti un derbedeu.

— Derbedeu eşti tu!

— Nu-ţi spuneam eu? îmi zice Stamatiu.

Ca şi cum l-ar fi auzit, cei doi prietini se domolesc puţin, pînă ce Doboş izbucneşte, deodată, furios:

— Am iscălit amîndoi poliţa, o puteai plăti tu întîi.

— Nici nu mă gîndesc!

— Aşa trebuia!

— Ba nu!

— Ba da!

— Straşnic secret, rîde Stamatiu.

Eu rămăsei mirat, nu ştiam ce să zic. Voiam să mă duc la ei, să le spun că-i priveşte întreagă cafeneaua. Dar nici nu apuc să mă mişc, şi cei doi prietini se scoală în picioare. Într-o clipă s-a petrecut totul. Sorbu se ridică în vîrful picioarelor, oţerindu-se:

— Plăteşti?

Doboş se lasă bine de umeri, înţepenindu-se în glezne:

— Nu!

— Atunci, na! strigă Sorbu, şi cu vorba îi trimete celuilalt şi-o palmă.

— Poftim şi ţie! îi răspunde Doboş şi cu un pumn îl culcă pe canapea.

Lumea sare să-i despartă, dar ei amîndoi se îndreaptă spre masa noastră:

— Ascultă-ne, să vezi şi tu, să judeci, îmi zice Doboş.

— Ascultă, Stamatiule, ce pramatie e dumnealui, se roagă şi Sorbu.

De ruşine, nu ştiu ce să fac. Noroc însă de Stamatiu, care, zîmbind cu chipul lui cel mucalit, pune lucrurile la cale:

— Ascultaţi, dragii mei, le zice el, noi nu ne putem amesteca în... secretele altora. Ştiţi, e un lucru gingaş!

Apoi îmi face semn, ne luăm pălăriile şi plecăm. Afară, Stamatiu, foarte serios, îmi dă un sfat :

— Ţine minte de la mine : în... secretele altora să nu te bagi. Pe urmă, luîndu-şi chipul mucalit cu care răspunsese celor doi prietini, adaogă : Ai văzut ? e un lucru gingaş de tot !

Luceafărul, an. X, nr. 10, 16 mai 1911.

TANTI AMALIA

Trenul îşi dezmorţeşte încheieturile şi porneşte, încet, din gară. Mahalalele mărginaşe ale Bucureştiului, cu case prizărite, cu uliţi strîmte, cu fabrici care-şi înalţă coşurile negre ca nişte trunchiuri de copaci rămaşi dintr-o pădure preistorică, rămîn în urmă, se şterg din pervazul ferestrelor vagonului din ce în ce mai iute, ca şi cînd ar intra deodată în pămînt. Mă aşez pe canapeaua de pluş roşu a vagonului şi desfac o gazetă, după ce-mi arunc mai întîi ochii în faţa mea : o doamnă citeşte ca şi mine. Din dosul gazetei nu-i pot vedea nici o părticică din obraz. Nici nu doresc, la urma urmei. Ştirile din *Universul*, proaspete, la ora 6 dimineaţa, ca şi zaţul care-mi înnegreşte mîna, îmi fură privirile mai mult decît mintea, căci citind „Numirile“ din ministere şi „Nouele decorări“, îmi dau în aceeaşi vreme seama că mi-am uitat bastonul în bufetul gării. Nu e întîiul sprijin pe care-l pierd în viaţă. Pierd şi răbdarea cu lista decoraţilor ; atîtea nume îmi foiesc ca furnicile pe dinaintea ochilor ; las gazeta pe genunchi, să-mi odihnesc vederea. Doamna sau

domnişoara din faţa mea urmăreşte mai cu interes cele scrise în *Dimineaţa*, citeşte înainte, fără să mişte c-un deget foaia pestriţată cu litere mari şi mici. Deocamdată, tot n-am ce face, mă uit pe fereastră. În septembrie, tîrziu, cîmpiile sînt golite de roadă ; se întind pustii, şi-n locul lanurilor aurite razele soarelui înroşesc ţarinele pînă-n zări. Şi dimineaţa aceasta era fermecătoare, adevărată dimineaţă de toamnă lăsată pe pămînt pentru cules de vii. Lumina rumenă, care cădea în ape supt cuprinsul boltit al cerului, parcă topea geamul, să-mi pătrundă voioasă în ochi, şi de-acolo în suflet, dîndu-mi un nespus dor de viaţă, de dragoste pentru tot ce mă înconjoară. Sînt tresăriri de aceste primăvăratice pe care ni le varsă în sînge unele zile tîrzii, dar fermecătoare, de toamnă. Fără să vreau, privirile mele părăsiră priveliştile aurii, ca să se pironească pe fiinţa din faţa mea. Afurisitul de ziar rămăsese nemişcat, ca o perdea pe care nu vrea să o tragă nici o mînă. Să mă mut de la locul meu, n-ar fi fost tocmai acătării. Înarmîndu-mă cu răbdare, începui să privesc mîinile şi rochia tovarăşei mele de drum. Mîinile mici, — mînuşiţele — ieşeau ca nişte porumbiţe din valul de dantele al mînecelor ; degetele subţiri, cu unghiile trandafirii, lunguieţe ca migdala, cu noiţe pe cele mici, păreau că de-abia ţin gazeta. Pe braţul mîinii stîngi, ieşită mai în afară din dantele, o brăţară subţire de aur se încolăcea atît de ispititor pe pielea albă şi fragedă, ca o petală de trandafir, a braţului. Nici un inel. Era domnişoară. Strînsă cu o centură albă peste mijlocul subţire, rochia, albastră, deschisă, se lăsa în voie, desluşind uşor piciorul pînă deasupra pantofului mic, de lac negru, peste care funta de panglică părea un fluture care-şi găsise acolo un loc de odihnă.

Şi, totuşi, aşa cum stătea tovarăşa din faţa mea, cufundată în citire, mi se părea că acolo, din dosul hîrtiei întinse într-adins parcă, un căpuşor drăguţ toarce gînduri hazlii pe socoteala călătorului necunoscut, şi că pe buzele rumene, un zîmbet şiret licăreşte, ca un licurici, din cînd în cînd. Gînduri vechi, de licean, îmi năvăli în minte, gînduri cărora le dădea fiinţă închipuirea mea pe băncile şcoalei, în orele de algebră, şi străbătînd ziarul cu privirile, o şi vedem pe fiinţa misterioasă — blondă, cu părul buclat, cu ochii albaştri, cu obrazul ca floarea mărului — fiinţă a lumilor noastre de visuri, fiinţă pe care toţi am dorit-o şi iubit-o la şaisprezece ani !

Dar pentru că lumea aievea vine mereu la vreme să ne smulgă gîndurilor noastre şi să ne arate adevărul, mîinile obosite lăsară uşor ziarul pe genunchi şi privirile ochilor verzi şi limpezi, ca două smaralde, se opriră ţintă în ochii mei, nespus de miraţi. După întîia clipă de surprindere, necunoscuta întoarse capul la fereastră şi putui astfel s-o privesc în voie. Din visul meu nu rămăsese decît obrazul fraged şi rumen ca floarea mărului. De supt pălăria mică, rotundă, în culoarea rochiei, şi c-un penaş alb la o parte, se scoborau, încadrîndu-i faţa, buclele de păr negru ca mura coaptă. Deasupra ochilor, cu privirile adîncite de genele lungi şi arcate, sprîncenele, negre şi ele, se încondeiau subţiri. Gura mică avea buzele roşii, strînse ca într-o mişcare de mustrare tăcută. Gîtul rotund şi plin, ca al unei amfore, se pierdea în dantelele gulerului hainei. Şi peste întreaga fiinţă, încîntătoare, razele trandafirii ale soarelui se revărsau într-o lumină căreia ochii mei îi găseau, în clipa aceea, o strălucire nebănuită.

În vreme ce mă minunam privind, trenul trecu macazul unei staţii ; cu o mişcare smucită, vagoa-

nele se opriră, iar ziarul din brațele necunoscutei lunecă ușor, se opri o clipă împiedicat de funta pantofului, apoi se așternu la picioarele noastre, ca o punte de trecere. Ridicai grabnic jurnalul și-l întinsei necunoscutei. Dînsa-mi zîmbi și, c-un glas care mie mi se păru o ciripire, îmi spuse :

— Mulțumesc !

— Pentru puțin ! răspunsei, și mi se păru că, cu aceste două cuvinte care-mi scăpară fără voie de pe buze, trebuie să fi fost foarte caraghios.

Așa și era, căci în colțul gurii mici înflori un zîmbet cu totul deosebit decît cel de adineoare. Trebuie să mă fi-nroșit, să mă fi îngălbenit apoi ; noroc de trenul care-și dezmorți iarăși, trăgănat, încheieturile, și-n zgomotul roților care treceau de pe o șină pe alta, îndrăznii să întreb, cum se întreabă tovarășii necunoscuți de drum :

— Pînă unde mergeți... domnișoară ?

Cuvîntul „domnișoară" cred că l-am auzit numai eu. Necunoscuta își îndreptă iar privirile drept într-ale mele și-mi răspunse, cu zîmbetul dintîi :

— La Roman.

Tresării de bucurie ; aveam aceeași țintă de ajuns. Și eu mergeam, în familie, în vechiul oraș moldovenesc unde crescusem, pe malurile umbrite de mesteacăni ale Siretului.

Poate ne-am plăcut — mie, unuia, îmi plăcea la nebunie — numai așa convorbirea ciudată, cu cuvinte rostite pe de rost, ca niște formule matematice, de la început, se prefăcu într-una caldă, uneori avîntată, mai cu avînt din partea mea, cu o căldură mai stăpînită din partea necunoscutei. Tovarășa mea de drum citise, și citise mult ; asupra unor cărți ne făcusem aceeași părere ; țineam minte aceleași pagini. Cu o mișcare cochetă, care-i răsfrînse peste

braţ noianul de dantele al mînecii, luă din reţeaua de deasupra capului o carte :

— O cunoşti ?

Nu mă putui stăpîni, mă ridicai şi, dînd geamantanul jos, mă grăbii să-l deschid. Potrivirea era prea din cale-afară : luasem cu mine aceeaşi carte. I-o arătai, pe cînd în obrazul alb şi fraged al necunoscutei năvăli, de plăcere, o undă rumenă.

Din clipa aceasta ne-am înţeles de minune. Am rugat-o, şi fără nici o împotrivire s-a supus : începu să-mi citească, cu glasul ei cel dulce, din cartea pe care o aveam amîndoi. Citea frumos, cu capul puţin plecat pe o parte, din cartea care, deschisă pe amîndouă mîinile, părea că stă pe un mic pupitru de fildeş. Aproape n-ascultam cuvintele ce le rostea, îmi încînta auzul numai muzica glasului ei ; uneori, printre buzele întredeschise, şirul alb ca mărgăritarul al dinţilor lucea scurt. Aşteptam să-mi sclipească din nou, şi aşteptarea aceasta îmi pironea privirile drept pe gura ei. O dată îşi aruncă ochii spre mine şi înţelese că n-o urmăream. Îmi zise cu glas bănuitor :

— Nu m-asculţi !

Şi nu mai citi. Schimbarăm cărţile. Pe-a ei mi-o dădu dimpreună c-un *semn* frumos lucrat cu mîna. Luînd cărţile, mîinile noastre se atinseră. Eu simţii un fior, dînsa întoarse capul spre fereastră.

Trenul intră într-un ţinut presărat de vii. Fără să vrem, ne ridicarăm deodată în picioare, unul lîngă altul, la fereastră. Eu dădui geamul în jos. Dînsa scoase capul pe fereastră ; vîntul îi îndoi pana albă de la pălărie şi-i flutură şuviţele negre de păr de pe frunte. Ca să stăm mai bine, ne apropiarăm unul de altul. Îi trecui uşor braţul pe după mijloc ; simţii că tresare fără să-mi spuie un cuvînt. Din vii ne ajungeau pînă la urechi cîntecele culegătorilor.

Flăcăii chiuiau, aruncau cu căciulile spre tren. Unii ne arătau strugurii copţi, ca şi cînd ne-ar fi făcut în ciudă. Supt un prun, la poalele unei vii, un flăcău şi-o fată se ţineau de mijloc, ca şi noi. Ne făcură întîi cu mîinile semn de salutare, apoi dintr-o dată îşi încleştară buzele într-un sărut lung, pe care-l urmărirăm amîndoi cu ochii pînă ce trenul se depărtă de tot. Atunci, într-un avînt pe care nu-l putui stăpîni, avînt ce ne vine ca o nebunie de care uneori atîrnă totul în viaţa noastră, mă plecai şi-o sărutai apăsat pe gît. Dînsa nu făcu nici o mişcare. După întîia clipă de rătăcire, o privii sfios ; ţinea ochii închişi ; vîntul îi flutura şuviţele de păr peste frunte ; obrazul alb părea fără un pic de sînge. Stăteam lîngă ea, cu ochii spre priveliştile, care alergau în urmă, fără să desluşesc nimic, fără să pot gîndi la ceva statornic. Aş fi vrut să ne ducă trenul aşa, mereu înainte, făr' de popas, să călătorim veşnic, singuri, unul lîngă altul, pînă cînd, într-aceeaşi suflare, ne-om stinge de pe lume amîndoi. Deodată simţii că-şi întoarce capul spre mine. Mă uitai : în ochii ei, în gropiţele obrazului, în capătul buzelor îi plutea peste întreaga faţă un surîs, un zîmbet nedesluşit de mulţumire. Mă gîndii : „Poate că trebuia să ne întîlnim". Şi-un alt gînd îmi străbătu atunci în minte : „Dar dac-o pierd ? Cine-i ? De unde-i ? Cît va sta în oraşul în care mergem amîndoi ?" Aş fi vrut toate să le aflu dintr-o dată. Fără să mă pot opri, o întrebai :

— Cît o să stai aci ?

Poate şi ea dorea să mă puie în cunoştinţă despre lucrurile la care gîndisem eu. Îmi răspunse repede :

— Două săptămîni. Apoi, după o clipă, cu părere de rău : Două săptămîni... la vie. Am venit pentru cules... la tanti... la tanti Amalia... Amalia Măreanu...

— La tanti Amalia Măreanu ?

O privii repede. Vîntul mă bătu pesemne mai tare în faţă. Parcă simţii un fior de frig. Tanti Amalia Măreanu ! Dar o cunoşteam pe *tanti Amalia !*

— O cunosc pe... pe d-na Măreanu... Stătea în strada Salcîmilor.

Dînsei îi păru bine :

— Da, da, în strada Salcîmilor.

— Noi stăm alături... Căsuţa aceea scundă... astăzi nu mai e... a colonelului Bunea.

De astă dată ea întoarse capul repede spre mine, mirată :

— Eşti... sînteţi băiatul colonelului ?...

Parcă mi se luă o perdea de pe ochi :

— Dina !

— Dina, sînt Dina !...

Simţii că nu-i mai ţin braţul pe după mijloc. Cînd îl trăsesem ? Parcă ne despărţi deodată ceva. Ne aşezarăm fiecare la locul nostru. Dina, cu privirile pierdute pe fereastră. Eu, cu ele în pămînt. Amintirea unui întreg trecut mi se năpusti în minte... Moartea mamei mele. Plecarea tatălui meu în alt oraş. Eu, singur, lăsat la prietena mamei, la tanti Amalia, cum îi spuneau toţi, la tanti Amalia Măreanu, pe care numai o vedeam, şi mă cutremuram. Şase luni de zile de chin, de nemîncare, de urecheli şi bătăi, astea îmi amintea tanti Amalia. Stăteam şi plîngeam în pernă, nopţi întregi, gîndind la fiinţa care se dusese pentru totdeauna, la tata, care nu mai venea ; visînd faţa cruntă, cu gura strînsă ca deschizătura unei pungi ; cu şuviţele de păr negru atîrnîndu-i pe după urechi ; cu aluniţa neagră de pe obrazul stîng ; cu ochii verzi ca de pisică ai tantei Amalia... Uneori venea sora tantei Amalia, cu o fetiţă mică, de 4—5 ani ; aveam opt, şi-mi porunceau să mă joc cu ea. Pe mine mă bătea c-o

făceam să plîngă. „Vino, Dina, cu noi!“ O luau de mînă şi-i dădeau bomboane. Eu mîncam la masă, în ziua aceea, ca pedeapsă, doar un fel!...

Ridicai cu teamă ochii. Fiinţa din faţă, cu privirile mereu pierdute pe fereastră, nu mai era o necunoscută. O ştiam, o cunoşteam de mult. De ce în ochii plini de dragoste de adineoare parcă vedeam acum o sclipire de răutate? Şi gura strînsă! Şuviţele negre de păr spulberate de vînt, de după urechi, nu mai cădeau parcă cochet. Şi pe obrazul stîng, da, pe obrazul stîng, o aluniţă pe care nu o băgasem încă de seamă. O dată, o clipă numai, mi se păru că-n faţa mea stă, încruntat, chipul tantei Amalia.

Era o nebunie, şi totuşi n-o puteam îndepărta din mintea mea. Încercai din nou să-i vorbesc. Căutam să-mi fac vorbele calde. Parcă şi dînsa, şi Dina, înţelese că ceva se ridicase, deodată, între noi. Restul vremii am citit amîndoi din cărţile pe care le schimbasem...

Trenul intra în gară. Se însera. Îmi dădui repede geamantanul jos. Ne luarăm ziua bună ca doi străini. Şi-n vreme ce, într-o parte a vagonului, tanti Amalia — îi cunoscui glasul — îşi primea nepoata cu strigăte de bucurie, pe uşa ceealaltă scoborîi în gară, căutînd să mă strecor cît mai repede printre mulţimea călătorilor.

Ramuri, an. VIII, nr. 2, 15 ianuarie 1913

POSTUME

RECUNOŞTINŢA

Poveste

Multe mai ştia şi moşul meu, moşul Alecu. Scotea snoavele şi poveştile din buzunare, din tabachere, din mînecă, întocmai ca Bosco[1]. La fiece împrejurare, povestea era gata ! Şi toate aveau un tîlc, că, la urma urmei, poveste fără nici un înţeles, aşa, numai de dragul povestei, nici mare lucru nu-i. De multe ori însă îmi amintesc cele auzite de la moşul meu, şi aşa, mai ieri, fapta unui prieten mi-a adus aminte de o poveste pe care o auzisem, în vreo două rînduri, de la bătrîn. E vorba de „recunoştinţă". Cum şi d-voastră veţi fi fost de multe ori aduşi în stare să încercaţi acest simţimînt, daţi-mi voie să vă înşir povestea mai la vale. Poate că n-oi spune-o aşa frumos cum am auzit-o, dat fiindcă are în ea un tîlc, tot vă va folosi la ceva. Căci adevărul, oricum l-ai spune, fie şi pe bîlbîite, tot adevăr rămîne.

Aşa, iată-l pe turcul nostru, unul numit Ali, dintr-un tîrg al Anatoliei, luîndu-şi de dimineaţă calea spre dugheană, de unde cumpăra zilnic de ale

[1] *Bartolomeo Bosco* (1793—1863), cunoscut prestidigitator italian.

gurei. Cum era cam beteag de un picior, căci Dumnezeu a lăsat nenorocirile, ca şi fericirile, tot pentru oameni, aşadar, cum mergea Ali şchiopîlc-şchiopîlc, vroind să treacă uliţa, numai ce se împiedică şi, căzînd, se lungeşte în colbul drumului cu mîna dreaptă întinsă, ca şi cum ar fi vrut să prindă, repede, ceva. Un ţipăt de spaimă ieşi atunci din piepturile trecătorilor, căci tocmai în clipa ceea o căruţă venea în fuga mare spre cel căzut. Nici n-apucase bine să-şi dea seama Ali de ce i se întîmplase, cînd roata trăsurii şi trecu, fulgerătoare, pe lîngă dînsul, mai în aceeaşi vreme cînd cineva, apucîndu-l de picioare, îl trase înapoi. Fără acest ajutor neaşteptat, mîna dreaptă a lui Ali ar fi fost strivită de greutatea căruţei. S-a sculat bietul Ali de pe jos, s-a scuturat de colb, apoi, uitîndu-se la binefăcătorul lui, i-a mulţumit îngînînd cuvinte de adîncă recunoştinţă. Pe urmă, ca turc credincios ce era, a mulţumit Ali şi lui Mahomet că-i trimisese la vreme un suflet de om. Şi-a luat în urmă Ali rămas bun de la prietenul lui — căci din clipa aceea erau prieteni — şi s-au pierdut amîndoi în mulţime, Ali la dreapta, binefăcătorul la stînga, fiecare unde-l mînau treburile.

A doua zi, cum obişnuia, silit de nevoie, Ali luă iar drumul spre dugheană. La o răspîntie, iată îi iese binefăcătorul din ajun în cale. Mare bucurie simţi Ali în suflet cînd îl văzu, şi iarăşi, cu umilinţă, îi spuse cuvinte de recunoştinţă. „Dreapta ţi-am scăpat-o ?“ întrebă binefăcătorul. „Dreapta, uite asta“, răspunse Ali, întinzînd mîna. Şi se despărţiră. A treia zi nu-şi întîlni Ali binefăcătorul, dar a patra zi dădu piept în piept cu el. Iar bucurie în sufletul lui Ali, iar vorbe şi mulţumiri recunoscătoare. „Ia să ţi-o văd“, spuse binefăcătorul, apucîndu-i mîna : o atinse, o răsuci, cu un zîmbet de

mîndrie, ca şi cum i-ar fi fost a treia mînă a lui. Şi se despărţiră. Şi a cincea zi dădură ochii din nou. Binefăcătorul era grăbit, îi strigă numai din fugă: „Dreapta ?" „Dreapta !" răspunse Ali şi se depărtară unul de altul. Pe urmă, zilnic, şi chiar de cîteva ori pe zi se întîlneau. Unde se întorcea Ali, dădea cu ochii de binefăcătorul lui, care venea la el şi, de era cu mai mulţi prieteni, îi apuca mîna şi o arăta ca pe un lucru al său: „Uitaţi-vă; eu i-am scăpat-o !" Azi aşa, mîine aşa, lumea se deprinsese cu lucrul acesta, încît, în scurt, binefăcătorului îi şi ieşi porecla: „Omul cu trei mîini". Bietul Ali, de la o vreme, începu să-şi înconjure binefăcătorul, dar acesta, cum îl zărea, după dînsul, şi iar îi lua mîna, şi i-o sucea, şi o arăta la trecători. Pînă cînd bietul Ali, de teamă să nu-şi mai întîlnească binefăcătorul, nu mai ieşea din casă. Mai bine răbda de foame în zilele cînd n-avea pe cine să trimită în tîrg să-i cumpere ceva decît ar fi dat cu ochii de omul care ajunsese să-i strecoare un fior de spaimă în vine. Dar, într-o dimineaţă, o ciocănitură în uşă îl făcu să tresară: deschise. Binefăcătorul răsări în prag.

„Ce-ţi mai face mîna ?" îl întrebă. „Bine !" bîlbîi Ali. „Dă-mi-o să ţi-o văd !" porunci omul, şi Ali întinse mîna. Şi de atunci, în fiece dimineaţă, binefăcătorul călca pragul casei lui bietul Ali. Ajunsese sărmanul Ali să-l viseze pe cel ce-i scăpase mîna şi noaptea.

Îşi blestema ceasul cînd plecase, în dimineaţa ceea, la dugheană. „Mai bine îmi strivea mîna roata căruţei", gîndea sărmanul turc. Şi binefăcătorul sosea, sosea la vreme, să-şi vadă mîna, sosea cînd singur, cînd cu un prieten, nu da greş cu nici un chip. Ali începu să slăbească de atîta mîhnire, iar odată, după ce plecă binefăcătorul, simţi că, de

va merge multă vreme aşa, o să i se suie tot sîngele de la inimă la cap, o să şi înnebunească. Într-o dimineaţă Ali se bucură : trecuse ceasul obişnuit, şi binefăcătorul nu sosise. „Să ştii că m-a lăsat în pace", îşi zise Ali. Şi, bucuros, ieşi în ogradă şi se duse la trunchi, să cioplească un ţăruş, să-şi dreagă gardul. Cioplea şi căuta cu ochii la vîrful lemnului, care se ascuţea supt tăişul bardei. Şi cum căuta, ridică o dată capul. În faţa lui stătea, rînjind, binefăcătorul. „Aşa-i că dacă nu-ţi scăpam mîna, n-aveai cu ce ciopli azi ?" îi zise lui Ali. Dar lui Ali îi năvăli sîngele la cap, apucă barda cu mîna stîngă şi strigă binefăcătorului : „Dreapta mi-ai scăpat-o ?" „Dreapta !" răspunse binefăcătorul. „Na-ţi-o, şi lasă-mă !" ţipă Ali şi, punîndu-şi mîna dreaptă pe trunchi, cu stînga şi-o retează dintr-o lovitură de la cot, apoi, lăsînd barda, aruncă mîna tăiată binefăcătorului în faţă...

A suferit mult bietul Ali, dar a scăpat de binefăcătorul lui.

O lacrimă pe-o geană, 1915

DIN LUMEA
CELOR CARI NU CUVÎNTĂ

Am scris aceste schițe să le citesc

RODICĂI

Cea mai iubită GÎZĂ din lumea gîzelor mele

CÎT UN FIR DE NEGHINĂ

„Nu trebuie să fii cît un munte de mare ca să poţi judeca. Ci de-ai fi cît o neghină, ori cît un fir de colb, dacă ai în căpuşorul tău scînteia dumnezeiască ce cuprinde lumea, ţi-i de ajuns : ştii ce eşti, de unde vii şi-ncotro trebuie să te îndrepţi." Gîndirea aceasta i-o spusese gînganiei o furnică. Şi spusa muncitoarei îi intrase atunci pe o ureche şi-i ieşise pe alta. De-abia văzuse de cîteva zile lumina soarelui, pămîntul, florile ! În iarbă i-au părut toate un rai ; dar cînd a întins aripioarele şi-a zburat, mirîndu-se că poate să străbată aerul, cînd apoi a căzut, istovită de oboseală, pe-o frunză, atunci întîiaşi dată a cunoscut greul. Şi spusele furnicii i-au venit în minte... Ce era ? O gînganie mică, fără strălucire, rotundă, ca o sămînţă. De unde venea ? Din iarbă ; ţinea minte că se trezise supt o *rochiţa-rîndunicii.* Dar încotro avea să se îndrepte ? Ei, asta era greul !

S-a scoborît de pe frunză şi-a purces să caute din nou furnica. A umblat încoace, încolo, — furnica nicăiri. Altele a întîlnit, dar grăbite. Furnicile nu prea stau de vorbă. A mers mult şi bine ; altă gîndire n-a mai auzit. „Înţelepciunea e rară", se gîn-

dea biata gînganie. Şi acesta a fost al doilea necaz al ei. E greu începutul! Într-o zi o prinse ploaia; din nebăgare de seamă, căzu într-un şivoi. De-abia scăpă, pe-un pai. Iar altă dată, ce spaimă, Doamne! stătu o clipă, fără suflare, supt talpa cizmei grădinarului. Avusese noroc de-o pietricică ce lăsase lîngă dînsa un gol. De ce-ţi atîrnă viaţa în ziua de azi! Dar trebuia să se păzească cu tot dinadinsul. Trai e acela cînd eşti nevoit să-l cumpăneşti în fiecare clipă? Umbla numai pe dibuitele: cercetînd, ocolind, ispitind. Colo e apă, dincolo oameni, mai la o parte un cărucior cu copii. „La ce m-a lăsat Dumnezeu dacă n-am părticica mea de pămînt? se întreba gîngania. Unde să mă aşez ca să rămîn liniştită?" Atunci în faţă i se ridică deodată casa, locuinţa stăpînului grădinei. „Sus, acolo, trebuie să fie bine... dar e prea înalt." Să se ridice cu cumpătare. Întîi zbură pe vîrful unei gherghine; de acolo, pe-un copăcel, pe-un călin; pe urmă, pe iedera dimprejurul balconului. În sfîrşit, iat-o: a ajuns. S-a aşezat pe marginea streşinei. Uf! cum arde tabla. Soarele o dogoreşte, un chin! Va să zică, şi aici, iad. Şi gîndul o munci iar: Ce rost avea pe lume?... Toate celelalte vietăţi păreau că au o chemare. Şi fluturul? Cum de nu. Dar fluturul e încîntarea ochilor, e floare zburătoare, e o picurare vie din curcubeu. Furnica îşi face casă, agoniseşte, trăiesc mii la un loc; furnica, dacă ar fi de o sută de ori mai mare, i-ar fi destulă mintea pe care o are acum, în vreme ce atîtea dobitoace, mari cît munţii, dacă ar fi de o sută de ori mai mici, nu le-ar ajunge mintea pe care o au cum sînt. Albina... Toate, toate. Şi ea? Seama ei pe lume?...

În clipa ceea gîza prinse cu ochişorii o semene a ei zburînd pe sus, căutînd poate un loc de scăpare ca şi dînsa. Dar nici n-apucă bine să se uite la ea, cînd, ca o săgeată, o rîndunică se repezi din cuibul de supt streşină şi prinse din zbor tovarăşa de suferinţă. Peste o clipă se auzi ţipetele de bucurie ale puişorilor cărora rîndunica le aducea hrană. Şi gîngania, biata, îşi dete seama: „Vezi, asta e soarta noastră: să hrănim paserile, cari au ce căuta pe lume!"...

...Gîza întinse aripioarele, se lăsă în gol, pluti puţin ; apoi săgeata străbătu din nou aerul. Se auzi o pîlpîire de aripi. Şi, îndată, puişorii primeau, gălăgioşi, pe mama bună ce le aducea iar hrană.

Convorbiri literare, an. XLIII, nr. 8, august 1909

GÎNDĂCELUL

Cum venise pe lume, nici el nu-şi dădea seama. S-a trezit ca dintr-un somn şi parcă era de cînd pămîntul. Nu simţise nici durere, nici bucurie. Şi mult îşi muncise gîndul: cum răsărise, şi-al cui era? Mic cît un fir de linte, mişca piciorușele fragede şi ocolea, pe de margini, frunzişoara care-l adăpostise. Într-o zi încercă o pornire lăuntrică: ieşi de supt umbra răcoroasă şi dădu buzna afară, în ploaia de lumină. Atunci rămase pe loc, orbit de atîta strălucire. Încetul cu încetul îi veni inima la loc şi îndrăzni: deschise ochişorii mai mult, mai tare, mai mari, îi deschise în sfîrşit bine-bine şi privi în sus. Se făcuse parcă mai mititel decît

fusese. Cu cîtă strălucire, ce adînc și albastru se dezvelea cerul! Și ce minune! cu ochișorii lui mărunți, cît niște fire de colb, îl cuprindea întreg. Și ce întunecime, cîtă umezeală supt frunzișoara lui. Ce căutase dînsul acolo? Iar din mijlocul tăriei albastre, un bulgăre de aur aprins arunca văpăi.

Tresări. Era el altul? Piciorușele nu mai erau ale lui de scînteiau așa? Și mai era îmbrăcat în aur! Căci și trupușorul lui, pe care și-l vedea pentru întîia oară, scînteia. Nu cumva era o fărămiță căzută de acolo, de sus, o fărămiță de lumină închegată, rătăcită pe pămînt? Și, ca o adeverire, pe țărîna neagră trupul arunca o lumină dulce. Ce se mai întreba! Fără îndoială, de acolo căzuse, acolo trebuia să se întoarcă. Dar ce depărtare! Și cum să ajungă? Privi în sus; și atunci, deasupra căpușorului, zări lugerul unui crin ce se ridica așa de înalt, că parcă floarea din vîrf își deschidea paharul chiar dedesuptul bulgărului de aur, să-i culeagă razele.

În mintea lui își înjghebă planul. Să se suie pe luger în sus, să meargă, să meargă și să meargă pînă în vîrf; și de acolo, la bulgărul de aur, din care credea că se desfăcuse: o săritură, — sau o vedea el ce-o face.

Atunci se mișcă din nou și, după ce trecu peste un grăunte de piatră cît un munte și scobori dincolo, se trezi la rădăcina crinului. Se odihni o clipă, apoi la drum, băiete! Mai întîi se rostogoli de pe tulpina lucie de cîteva ori în țărînă. Văzînd asta, se ridică pe piciorușele de dinapoi și, fără să știe pentru ce, cu cele dinainte își făcu, moșnegește, cruce. Pe urmă încercă din nou și văzu că poate. Luciu i se păruse lugerul crinului, și cînd colo avea atîtea adîncituri, atîtea ridicături: văi, dealuri. Dar ce mireasmă se revărsa de sus!...

Şi-a mers voinicul, a mers. Mult să fi mers. Se uită în jos şi-l prinse ameţeala. Privi în sus şi se cutremură. Ce, nu făcuse nici un sfert din sfertul drumului! Puterile îi cam slăbiseră, dar nu se lăsa. Încă vreo cîţiva paşi, şi ici, deasupra, parcă se întruchipa o frunzişoară lătăreaţă, ca o prispă. Acolo o să se odihnească. Şi iar purcese la drum; şi umblă, şi umblă, băiete; şi de-abia ajunse. Iar cînd a poposit, ud de sudoare, că părea o picătură de rouă, bulgărele de aur scăpătase de amiază. Şi voinicul privi iar în sus. Privea în sus şi nu-şi credea ochilor: zile, săptămîni, luni avea de umblat. Şi cît era de hotărît şi de vînjos drumeţul, nu-şi putu opri un oftat:

— Uf! că mult mai am de suit, Doamne!

Făt-Frumos, an. III, nr. 3, 1 aprilie 1909

SĂRĂCUŢUL!...

S-a iscat un vîrtej ca din senin. S-a înşurubat în pămînt, apoi a pornit-o, tehui, peste cîmp, curţi şi livezi, luînd cu el tot ce găsea mai uşor în cale. Şi dacă de pe jos fura flori, pene şi hîrtii, de pe-o ramură luă un cărăbuş, un cărăbuş mititel, castaniu, cu aripile fragede, cu ochişorii ca două neghiniţi. Cărăbuş de primăvară. Cînd l-a luat vîrtejul pe sus, şi-a strîns şi el piciorușele şi a văzut că poate zbura şi fără să dea din aripi.

Vîrtejul şi-a făcut gustul, şi-n mijlocul unui drum de ţară, lîngă o curte, s-a înţepenit o clipă ca un sfredel, apoi s-a topit deodată, lăsînd tot ce luase, baltă, la pămînt. Iar cărăbuşul căzu pe-o bucăţică

de hîrtie albă şi rămase acolo, ameţit. Cînd s-a trezit, privi împrejur: un drum prăfuit. Şi din capătul drumului, ţanţoş, cu pieptul în platoşă, cu pintenii arcuiţi, venea un cucoş. „Ia! scap de unul, şi dau peste altul, îşi zise cărăbuşul; ăsta mă-nghite!" Cucoşul s-a apropiat, s-a uitat cu un ochi la cărăbuş şi a trecut mîndru înainte. „Am scăpat!" gîndi cu bucurie cărăbuşul, şi se întoarse să privească după cucoş. Atunci încremeni de spaimă. Din celălalt capăt al drumului sosea un curcan. Cărăbuşul se făcu mai mic decît era, ţinîndu-şi sufletul; „Acuma chiar c-am păţit-o!" Cînd ajunse curcanul în dreptul cucoşului, se înroti, îşi roşi mărgelele şi îşi dădu capul pe spate; iar cucoşul scoase pieptul şi mai în afară, se înălţă în picioare şi forfecă aripile de cîteva ori în pămînt: îşi dădeau bineţe. Cucoşul s-a dus, curcanul se feri parcă să nu calce cărăbuşul cînd îl ajunse, şi acesta, bietul, răsuflă: „Bine c-am avut noroc!" Dar, deodată, de după gard, sări, mare, cu coada rotundă cît soarele la răsărit, un păun. Paserea se legănă o clipă, apoi îşi strînse coada şi zbură în drum. „De ăsta nu mai scap!" crezu cărăbuşul. Păunul s-a apropiat, l-a răsturnat cu ciocul pe spate, apoi iar l-a întors cum îl găsise şi, lăsîndu-l, îşi văzu de drum. Cărăbuşului nu-i venea să-şi creadă ochilor că mai e în viaţă. Dar uite: colo e drumul, supt el hîrtia, pe dreapta gardul, — trăieşte. Ia să zboare acuma, cît putea mai repede, de-acolo, pe vreo creangă de copac. Să-şi încerce aripile. Şi le desfăcu. În clipa aceea un pui de sturz, mai mărişor ceva decît o nucă, zbură spre el. „Ei! de aşa paseri mici, mai de seama mea, mi-i drag şi mie", gîndi cărăbuşul, pregătindu-se chiar să dea sturzului „ziua bună". Dar sturzul se lăsă lîngă bucăţica de hîrtie, des-

chise pliscul, apucă, cu lăcomie, cărăbuşul şi: hap! hap! mai să se înece, îl înghiţi.

Sărăcuţul cărăbuş!

De pe gard, o vrabie, care văzuse multe în viaţa ei, îşi aşezase puişorii în rînd, să privească, de cum zărise cărăbuşul jos. Şi acum îşi lua zborul într-alt loc, strigîndu-şi după dînsa odraslele cari duceau în minte o învăţătură mai mult.

Luceafărul, an. IX, nr. 18, 16 septembrie 1910

CĂLĂTOARE!...

E călătoare! A ieşit din muşuroi furnica şi-a pornit, cum face în fiecare dimineaţă, a pornit să vadă lumea... Ea ştia că ochii duc şi mintea întoarce; că, văzînd multe, ştii destule şi ai de unde da şi la alţii. Şi ce fericire să călătoreşti dimineaţa, în revărsatul zorilor, cînd iarba e proaspătă supt rouă, aerul jilav de răcoare, şi cînd pe cer se prelinge lumina ca o undă de aur. Ş-apoi dimineaţa priveşti altfel lumea, altfel o judeci; gîndurile nu-ţi sînt spulberate, ci se limpezesc, ticnite, din prisos. De aceea furnica se scoală cu noaptea în cap şi porneşte la drum.

În dimineaţa aceasta a luat-o spre răsărit. Încîntată de frumuseţea soarelui, care se prevestea prin mănunchiurile lui de raze, totuşi avu puterea să se gîndească, drumeaţa, că, privind şi minunîndu-se numai, nu cîştiga nimic. De aceea, îndată ce dădu, prin mirişte, de cizma unui vînător, îşi şi puse în gînd să cerceteze, să cunoască mai bine

făptura omenească în apucăturile ei. Îndrăzneață și destoinică, se ridică pe călcîiul pe care cîteva fire de nisip se prinseseră, apoi, cu iscusință, o luă încet pe cusătura carîmbului, în sus. Călătoarea își dete toată silința să se urce mai repede pe cizmă, căci vederea ei îi amintea, cu groază, priveliștea pe care cizma unui alt vînător i-o dăduse într-o zi : trei tovarășe din furnicar strivite, dintr-o dată, supt talpa grea a omului. „Ciudat, gîndi furnica în sine, s-ar zice că numai pentru ca să facă rău își învelesc oamenii picioarele în pielea groasă a încălțămintelor." Și tot gîndind astfel, furnica ajunse la pînza îmbîcsită de praf a pantalonilor vînătorului. Îi sui și pe aceștia, în zigzag, și, cînd dădu de cel dintîi buzunar al surtucului, se opri. Să se scoboare, să nu se scoboare-n el ? Din cele ce învățase dintr-atîtea călătorii, și de la alții, știa că pe oameni, mai ales, cu greu îi poți cunoaște pe dinafară. Iar în buzunarul unui om, îi povestise o bunică a ei că picase odată peste un pumn de ouă furate dintr-un furnicar ; bunica dăduse de veste numaidecît, întreg neamul furnicesc venise și, în vreme ce drumețul dormea în iarbă, cît ai clipi, cărăbăniră toate ouăle, ca pe-o pradă de război. Așa, furnica își luă inima în dinți și, ușoară, se scobori în buzunar. Scotoci încolo și-ncoace ; într-un colț dădu peste cîțiva bani de aramă. Îi pipăi, îi mirosi — întrebuințare nu le putu găsi ! „Ce-o fi făcînd oamenii cu lucruri cari, după cît se vede, nu le aduc nici un folos ?" judecă ea. Porni mai departe. Mai în sus, alt buzunar. Hai și-acolo ! De-abia se scobori însă, și, repede, căută să fugă înapoi. Buzunarul, îmbîcsit cu foi de tutun, o ameţise. „Iată ce fel de buruieni știu culege oamenii !" își zise, dezgustată, furnica. N-avea noroc ! O luă mai sus ; se urcă pînă după gîtul vînătorului.

Acesta ridică tocmai atunci mîna. Ispititoare, veni, sprintenă, pe mînecă, pînă lîngă pumnul încleştat pe gîtul unei puşti. Şi cum căta ce anume vrea să facă omul cu lucrul cela ce-l ţinea în mîini, cît ai clipi, prinse drept înainte zborul unei prepeliţe. În vremea aceasta, o bubuitură groaznică răsună şi-un nor de fum învălui furnica în ceaţă, în mirosul lui pipărat şi acru. Vînătorul alergă şi, mai dincolo, ridică prepeliţa moartă şi-o puse în tolbă. Furnica, îngrozită, o luă la fugă pe mînecă în sus, apoi, de cealaltă parte pe care se urcase, se scoborî pe haină. Ca să ajungă jos, trebuia să treacă peste tolbă. Păşi iute peste geanta de la şoldul vînătorului şi, la marginea ei, îi mai veni sufletul la loc. Tocmai atunci ochii furnicii zăriră o bucăţică de pîine ce rămăsese prinsă în reţea. Oricît era de grăbită, lucrul găsit ştia că nu se lasă-n drum ; mai ales merindele. „Bine că m-am ales măcar cu ceva“, îşi spuse în gînd şi se grăbi să culeagă fărămitura. Dar cum o apucă, îndată o şi lăsă la loc : fărămitura era udă de sîngele paserii. „Brrr ! va să zică ăsta e omul !“ gîndi furnica ; şi repede-repede-repede o luă pe cizmă în jos. Se scoborî pe-un fir de iarbă şi îşi scăldă, cu mulţumire, trupul într-o picătură de rouă.

Universul, an. XXVIII, nr. 122, 7 mai 1910

MUSCULIŢA

În odaie e tăcere. Prin fereastra deschisă soarele scoate sclipiri din sticlăria de pe poliţi. În faţa iconostasului clipoceşte candela. Pe masa din mijloc

stă deschis, uitat acolo de către copiii sfinţiei-sale, un ceaslov vechi, scorojit şi unsuros. O musculiţă, cît o gămălie, strălucitoare ca un licurici, intră bîzîind, să caute ceva dulce de gustat. Zboară încolo şi-ncoace. Se uită prin strachini, se aşează pe marginea unui pahar, se plimbă pe la icoane, ca şi cum s-ar închina, ba intră pînă şi-n potcapul cel nou, pe care plodurile îl aşezaseră pe pat cu fundul în jos şi-l prefăcuseră într-un cuibar de ouă roşii, căci e Paştele. Nimic...

În sfîrşit, dă Dumnezeu şi ajunge şi la măsuţă, drept deasupra ceaslovului. Se lasă uşoară, zbîrnîind mulţumită, pe foaia unsuroasă, pe ale căreia colţuri de sus picăturile de ceară stau ca nişte peceţi. E doar obişnuită cu cărţile bisericeşti ; nu o dată ieşise sătulă din biserica de peste drum. E atîta hrană pe foile îngroşate parcă de urmele degetelor tăvălite prin grîul dulce al colivilor. Iar aici, pe o margine, a dat tocmai peste ce căuta : o pată, zaharisită proaspăt, arăta că degeţelul ce-şi lăsase urma avusese grija să se înmoaie dintru-ntîi în dulceaţă. Musculiţa se pune pe ospătat ; prăpădenie de lacomă ce-i ! Numai din cînd în cînd prinde, cu ochişorul, roşul slovei mari din susul foii, un S frumos, încondeiat cu măiestrie, ca şi cum ar fi fost ţesut la începutul rîndului : *„Slavă ţie"*. Atunci îşi aduse aminte cum necăjise mai zilele trecute, la o leturghie, pe-un dascăl, căruia îi rămăsese pe barbă, lîngă buze, un fir de grîu uns cu miere. Pînă ce n-a gustat din miere, nu s-a lăsat ; dar bietului om i-a ieşit sufletul alungînd-o.

Acum s-a săturat ; se suie binişor pînă-n mijlocul slovei roşii, care o atrage. Îşi scutură aripioarele, îşi întinde picioruşele de dinapoi şi le freacă unul de altul, ca şi cum ar ascuţi două cuţite ; apoi, leneşă, aţipeşte.

În clipa aceasta uşa se deschide dintr-o dată. Sfinţia-sa, popa Gheorghe, intră supărat, aprins la faţă, răsuflînd din greu. A făcut slujba la biserică, pe urmă s-a abătut pe la Petru bacalul, aşa, în treacăt, a luat un pelinaş şi s-a întors acasă. Şi poftim ce găseşte : preoteasa nicăiri, — dusă prin vecini ; copiii la hoinărit, după ce spărseseră mai întîi toate învelitorile gavanoaselor cu dulceţi de pe fereastra din sală.

— Poftim !... ei poftim ! strigă părintele înfuriat. Apoi îşi aruncă ochii pe masă şi se supără şi mai rău : Pînă şi cărţile mi le-au vrăfuit !

Repede, cu o mişcare iute, sfinţia-sa închide ceaslovul şi-l aruncă, la loc, în dulap.

Iar în mijlocul slovei roşii, musculiţa, strivită, se făcu una cu hîrtia tocmai în clipa cînd, mai adormită, izbutise să-şi statornicească în căpuşorul ei un gînd : „Ce bine e să trăieşti şi să mori sătulă !"

Luceafărul, an. VIII, nr. 11, 1 iunie 1909

CÎNTĂREŢUL

E de neam ! Între toate lighioanele lumii, gîndeşte el, nu era alta care să aibă strămoşi mai aleşi şi mai de viţă. Pămîntul era o nimica toată, un boţ de humă ce orbecăia făr' de nici un căpătîi prin văzduh, cînd neamul lor grieresc îşi ridica osanale lui însuşi, supt frunzele uriaşe din cari astăzi nici măcar urme n-au rămas. Ei biruiseră vremea, dăinuiau stăpîni în lung şi-n lat, ca şi pe atunci. Chiar un străbunic al lui, cu mii de ani înainte, fusese cîntă-

reţ în cuptorul brutăriei lui Por-împărat. Şi astea nu erau vorbe de ici, de colo, ci le povesteau bătrînii în toate minţile lor, şi ei, fireşte, de la alţi bătrîni pricepuţi le auziseră. Căci doar aşa rămîn poveştile pe lume.

Toate gîndurile acestea năvăliseră grierului în cap într-o seară, cînd nu putea aţipi din pricina unei privighetori care-i împuiase capul cu cîntecele ei, de sus, din copacul supt care dînsul se odihnea. „Mă rog, n-aş putea-o vedea şi eu pe dihania asta? Ce neam aşa de obraznic să fie?" se întreba grierul. Şi cum numai de întrebat se putea întreba singur, ca să afle şi-un răspuns, îşi puse în minte să iscodească pe o lăcustă, deşi numai la gîndul că avea să vorbească unei obrăznicături care îndrăznise să se întreacă din sărit cu el îl apucau furiile. O căută totuşi şi n-o găsi. „Fireşte, gîndi grierul, lăcustă şi să stea acasă, dracul a mai văzut?!" Şi cum luna se ascunsese într-un nor, rugă pe un licurici să-i lumineze calea. Şi, aşa, se întoarse.

Toată nopticica nu închise ochii. Privighetoarea îşi făcuse de cap. Îl mai mîngîie însă pe grier iubirea şi laudele pe care o mulţime de *vaca-Domnului* — gîngăniile cele roşii stropite cu negru — i-o arătau. Lasă că-l căinau că nu putuse dormi, dar din semnele lor grierul înţelese că şi ele erau mirate de îndrăzneala unei paseri venetice care turbura liniştea băştinaşilor de neam. Grierului i se umfla inima în piept de mîndrie şi, în zori de zi, li se închină cu plecăciune, poftindu-le în juru-i, să-l asculte. Şi, cu toată oboseala, grierul le cîntă, în cinstea lor, un imn al dimineţii. Iar vacile-Domnului îl rugau să nu mai contenească, fiindcă ele altceva n-aveau de făcut decît să-l asculte.

Şi le-a cîntat grierul pînă ce soarele s-a ridicat de cîteva suliţi pe cer. Iar încălzindu-se grozav, cîntă-

rețul se rugă de iertare, să ațipească puțin. Și se adăposti supt frunza unei rochița-rîndunicii. Iar vacile-Domnului se sfătuiră, se ridicară pe firicelele de iarbă dimprejurul culcușului cinstitului cîntăreț și, legănîndu-se ușor, începură să-i facă vînt, să doarmă în răcoare, cum se și cuvenea unui mîndru crai ce era.

Universul, an. XXVIII, nr. 175, 29 iunie 1910

HOINAR

O clipă ținu noaptea, cît țin nopțile de vară, cînd întunericul e numai o strîngere de aripi a luminii. Și totuși, îndată ce se trezi, fluturul, în răcoarea umedă a dimineții, i se păru că dormise de cînd lumea ; de aceea zise în sine, bănuind :

„Ce Dumnezeu răsare soarele atît de tîrziu !"

Dar ca și cum Dumnezeu i-ar fi făcut pe voie, deodată se resfiră din înalt mănunchiul strălucitor al razelor de soare, și peste cîmpie năvăli un văl de aur. Fluturul își pîlpîi de cîteva ori aripile și, din vîrful galben al tulpinei de *lumînărică,* unde poposise de cu seară, își luă, zglobiu, zborul. Fiindcă nu fusese de mult pe la tîrg, o luă într-acolo.

Curînd zări o grădină cu fel de fel de flori. Trecu pîrleazul, și, mehenghi, se furișă întîi pe la ferestrele casei. Perdelele erau încă lăsate. Ce să vadă ? Nimic ! În schimb, de jur împrejurul privazurilor, cununi de *zorele* se împleteau, cu florile deschise, fragede, liliachii bătînd în albastru, sinilii bătînd în roz, acoperite de rouă ca de niște nesti-

mate. „Fragede flori“, gîndi fluturaşul şi, bătîndu-şi aripile albastre stropite cu aur, le sărută pe rînd. „Aici o să stau astăzi pe vremea arşiţii“, gîndea ştrengarul. Dar tot privind la ele, găsi zorelelor o scădere ; prea îşi schimbau faţa : dimineaţa într-un fel, la amiază într-alt fel, iar seara se-nchideau morocănoase. „Nu-s statornice“, adăogă craiul şi plecă mai departe. Cum zbura, aşa, deasupra straturilor, mirosul *rozetei* îi umezi sufletul. Repede se scoborî de se aşeză pe o tulpină de rozetă. Şi cum rămăsese pierdut, răsuflînd mireasma îmbătătoare, se gîndea : „Nu e floare mai fermecătoare ca rozeta, degeaba ! În mireasma ei să mori, şi mori fericit.“ Gîndind astfel, privi mai bine tulpina floarei. Cine-l pusese ! Mîhnit, îşi mai schimbă din păreri : „Într-adevăr, îmbătător miros ; dar de ce oare firea nu îmbină niciodată toate însuşirile la un loc ? Poftim, priveşte, cine împrăştie o asemenea mireasmă ! Ce flori mărunţele, pipernicite, aproape verzi, ca şi frunzele.“ Şi fiindcă în clipa aceea veni pînă la el adierea unor *crini*, urmă : „Ce are a face rozeta cu crinii, cu crinii albi ca spuma laptelui !“ Fără să stea în cumpănă, îşi făcu vînt spre lugerul înalt, subţire şi mîndru al unui crin întîrziat. Aşezîndu-se în potirul parfumat, alb ca zăpada, berbantul îşi destinse aripile puţin, să se odihnească, dar băgă de seamă că se umpluse de praful galben al floarei şi se necăji : „Foarte mulţumesc de gazdă, dacă e vorba să ies mînjit !... Şi unde mai pui că aici stai ca într-o mînăstire.“ Se înălţă în aer. Se încălzise grozav. „Parcă e mai cald ca la cîmp“, gîndi sprinţarul. În vremea aceasta ochii lui zăriră, aşa, ca o şuviţă de sînge. Era un strat de garoafe. „Hai într-acolo“ ; întinse aripile, lovi de cîteva ori aerul şi se lăsă, uşor ca un fulg, deasupra unei garoafe bătute, creaţă şi îmbălsămată. „Uite-o floare care nu-i

năzuroasă, îşi zise ; o găseşti pretutindeni ; şi, cu toate astea, ar avea dreptul să fie mîndră cu faţa ei îmbujorată. Da, garoafa într-adevăr mi-i dragă." Şi stătea, hoinarul, tolănit pe frunzişoarele moi ca un paşă, cînd parcă îl ameţi ceva. „Ce să fie ? A ! mirosul garoafei. Uite asta, cugeta craiul, asta nu-mi place la garoafă. Nu putea, adică, să aibă un miros al ei, numai al ei ? Trebuia să împrumute mirosul pipărat de cuişoare ? Pfui !" Zglobiu, îşi văzu de drum, aiurea, strănutînd... Şi ziua trecea, şi rătăcitorul zbura mereu, mereu, fără astîmpăr. „Uite colo un lăvicer de *nu-mă-uita*. Fiindcă-s albastre ca şi mine, s-or fi crezînd, mă rog, lucru mare" ; atingîndu-le, dispreţuitor, cu vîrful aripii, le lăsă în urmă. Ce mai straturi de *ochiul-boului !* „Sînt prea din topor, băgă de seamă curtezanul. Ce e floare trebuie să aibă ceva care să o înrudească de aproape cu cerul, cu aerul... sau cu mine." Îngîmfat, se împiedică de o *gura-leului : „Mersi*, de-alde dumneata găsesc şi-n cîmp, la ţară". „Ei, cu micşunica se schimbă vorba, adeveri şiretul, asta, da." Şi se lăsă, elegant, în roate, deasupra floarei cuminţi. Îşi strînse aripile una, îşi răsuci mustaţa, făcu ochii mici ; micşunica rămase liniştită ; gazdă bună, dar nu sprinţară. Flăcăul se necăji : „Ho ! băbătie, prea te crezi ! Eu n-am venit să dorm." Şi fugi, rîzînd. *Mărgăritărelele* nu le putea suferi, zbură pe deasupra lor, numai să le facă în necaz ; întrucît priveşte *barba-împăratului*, îi venea rău numai cînd se gîndea la numele ei... Ziua trecea, soarele scăpăta ; se mai răcorise. O luă înspre *gherghine*. Cocoţate sus, pe tulpinele lor, gherghinele îl priveau nepricepute. „Înalte şi proaste", zise pierde-vară şi, înălţîndu-se sus, căuta cu ochii *trandafirii*. Îi zări. Se scobori încet, curtenitor, se închină în faţa fiecăruia. „Flori de paradis, flori măiestre,

flori...", dar cum se întorcea, în dreapta şi-n stînga, complimentînd, aripa i se zgîrie de-un ghimpe. Craidonul o şterse repede, fără să se mai uite înapoi... Trecu pe lîngă *lalele* fără să le privească ; dar în drum făcu cu ochiul *rochiţii-rîndunicii*, o veche prietenă, şi spuse o vorbă proastă unui *stînjinel* scuturat, îmbătrînit, ce i se ţinea în cale. *Zarnacadelelor* le rămăsese doar tulpinele ; *liliacului*, frunzele. Mai departe, mai departe. Din zbor fură o sărutare unei *cicori*, rătăcită pe acolo cine ştie cum. Şi cicoarea îi aduse aminte de cîmp. „Tot mai frumos e cîmpul... Dar nu-i vorbă, şi-n grădină !..." Şi parcă departe, într-un colţ, zări o floare învoaltă, necunoscută. Grăbi, dar, deodată, începu să orbecăiască. Nici nu băgase de seamă că se întunecase. Nu mai vedea nimic. Îl apucase noaptea în drum. Neputînd să mai zboare, se lăsă, la întîmplare, pe-un spin uscat, să aştepte zorii, suspinînd nemulţumit : „Ce Dumnezeu se-nnoptează aşa devreme !"...

Convorbiri literare, an. XLIII, nr. 7, iulie 1909

ÎN CURTEA MEA

Curtea mea e la ţară, pe malul unei ape. De jur împrejurul curţii se încinge un gard de cătină, iar pe cătina în care vrăbiile stau împănate ca albinele în roi, se ţese, de cu primăvară pînă-n toamnă, tulpina de *rochiţa-rîndunicii*. Pe de margini, din loc în loc, ca la o azvîrlitură de piatră unul de altul, se înalţă plopi bătrîni, fuse uriaşe pe cari se deapănă

vîntul ; pe vîrfurile lor ţin acoperămîntul, — cerul. Tufe de pomuşoară şi de agrişe dau, înăuntrul curţii, adăpost paserilor mele.

Căci am paseri multe şi felurite. De ici, din portiţa încununată cu iederă, hai să le privim. Ai auzit *cucurigul?* Răsare soarele. Cucoşul acela negru e ceasornicul curţii mele. Iată-l pe culme, ţanţoş, cu pintenii arcuiţi, cu platoşa penelor oţelii, gata ca de luptă. Parcă vrea să-şi arate bărbăţia cîrdului celuia de claponi din faţa lui, — găini cari nu se ouă, ale căror pene lungi şi moi îi prefac într-un fel de sălcii plîngătoare printre paseri.

A, uite-o : harnica ogrăzii ! Repede-repede, sfîrîindu-i piciorușele în ghetele galbene pe nisip de iute ce aleargă, cu boneţica albă tivită cu arnici, de gospodină, pe cap, cu cerceluşii de mărgean la ureche, strînsă în fusta ei cu picăţele, bibilica — picherea — aleargă dintr-un colţ într-altul, să puie toate la locul lor. Numai să-i auzi guriţa cînd vreo leneşe se întrece mai mult cu dedeochiul somnului ! Albe, linse, sau zburlite ca de vînt, legănîndu-se, sîsîind, îndemnînd la tăcere, le vezi ? cîrdul de gîşte se înşiră, una după alta, ca şi cînd cea din capăt ar fi înghiţit un mosor de sfoară al căreia capăt l-ar fi hăpăit, pe rînd, toate celelalte.

Dincolo, lîngă teuca de apă, sînt raţele ; parcă-s totdeauna văduve, aşa-s de hursuze. Mişcînd mereu din ciotul cozii, la dreapta şi la stînga, ca şi cînd dînsa le-ar îndemna şi îndrepta trupul încotro s-apuce, ştiu numai să-şi desfacă lopăţelele pliscului, să se lincerească-n apă.

Dar bate soarele tare. Pune-ţi mîna la ochi, să poţi privi mai bine.

Colo, supt tufişul cela de agrişe, sînt cloştele. Înfoiate, gata să sară în capul oricui s-ar apropia, ele scurmă mereu, ca şi cînd ar căuta o comoară.

își hrănesc puișorii. Gîgîlicii ! boțuri de aur, cu două picături de rubin drept ochi. Uite-i cum se frămîntă, cum se strîng, roi, și se desfac pe urmă, cum se ciupesc de la un viermișor. Unul a sărit pe spatele mamei și, cu piciorușele lui subțiri și fragede ca paiul, i se cocoață după gît. De acolo urmărește cu ochișorii lui vioi ce fac ceilalți : prinde clipa, sare și apucă viermușorul. Apoi, fugind supt aripa caldă și ocrotitoare a cloștei, ospătează. Ceilalți rămîn locului prostiți, sărăcuții ! pînă ce zăresc o altă pradă.

Dar ce-i ? Găinele se strîng să privească iscoditoare. Doi cucoși tineri s-au apucat la luptă. Penele zbor ca luate de vînt. Stai puțin și-o să vezi ! Grămăticul curții mele e doar curcanul ! Iată-l : i-a și zărit. Uite-l cum se repede, cum se pune mijlocitor între ei, cum îi desparte ; pe cel mai vajnic îl ciupește și-l urmărește pînă în celălalt colț al curții. Iar dacă a făcut pace, e și dreptul lui : se-nrotește, își atîrnă șiragurile de hurmuz și mărgele la gît și, ca un drept judecător ce este, primește închinăciunile tuturor.

Numai fantele, craiul curții mele, privește-l, nici nu vrea să se uite la el. Tot necazul lui e că grămăticul își poate înroti la fel coada.

Auzi un lătrat ? E Dudaș, Dudașache, dulăul, păzitorul. Acuma cercetează gardul dacă n-are vreo gaură prin care să se poată strecura lighioanele înăuntrul curții. Cînd găsește o deschizătură, se oprește și latră, — dă de veste.

Aha ! Vezi ? s-au oprit toate paserile, cu capul întors spre cer. Gîgîlicii de aur au năvălit supt aripile cloștilor, să se ascundă. O săgeată străbate prin aer. E un vultan. N-avea nici o grijă ! Grămăticul l-a zărit cel dintîi. Și-a strîns mugurul nasului, și-a scos gușa în afară și-l urmărește cu ochii, să

sară. Gluguind, parcă-i zice: „Poftim, dacă-ţi dă mîna!“ Dar vultanul e priceput; ştie cu cine are de-a face. Un ocol, şi se şterge prin zare, să caute aiurea o pradă mai puţin păzită.

Şi-n urma lui paserile îşi văd de hrană, gîgîlicii răsar iarăşi la lumină, şi liniştea şi pacea se lasă peste curtea mea.

Hai de ne-om duce şi noi!

Din lumea celor cari nu cuvîntă, 1910

DUPĂ ASEMĂNAREA LOR!

Făcuse Dumnezeu aproape toate lighioanele pămîntului. Îi rămăsese de învieţuit numai cîteva. Pe acestea se hotărî să le plăsmuiască după sfatul celorlalte. Astfel putea să cunoască şi inima şi mintea acelor cărora le dăduse suflet mai dinainte.

Aşa, după povaţa leului, care vroia să ştirbească din măreţia tigrului, făcu mîţa; după gustul raţei, zuliară pe lebădă, făptui gîsca; după placul elefantului, ironist, născu şoarecele. Ascultă chiar de măgar, care-l rugase că, decît ar mai face un dobitoc pe lume, mai bine i-ar lungi lui urechile, doar-doar o putea prinde un sunet mai armonios.

Dumnezeu ştia că fiecare din vietăţile aceste îşi vor avea pe pămînt menirea lor; că, cu cît vor fi mai multe, cu atît se vor înlesni mai bine una pe alta; că nici urechea măgarului n-o să prindă nota privighetoarei, după cum nici mărimea elefantului n-o să poată batjocori micimea şoarecelui.

De aceea Atotputernicul se plimba pe pămînt, întrebînd şi ascultînd în dreapta şi în stînga. Într-un rînd, odihnindu-se pe o piatră, se gîndea cum să mai dea o vieţuitoare aerului. Şi cum căta cu ochii primprejur, iată că vede: supt o frunză, o broască; o albină şi-un fluture pe cîte o floare; şi-n mijlocul unei mreje, ţesute între două crengi, un păianjen.

Dumnezeu zîmbi, le chemă la el şi le spuse:

— Ascultaţi, vietăţilor, vreau să vă dau pe ziua de astăzi încă o tovarăşe. Doresc să aud povaţa voastră — cum şi ce înfăţişare să-i alcătuiesc. Mergeţi de vă sfătuiţi dintru-ntîi între voi şi veniţi cu lucrul gata.

Cele patru vieţuitoare se traseră mai la o parte, în sfat.

— Bine, dragilor, se umflă broasca, nu-i ajunge preasfîntului că ne are pe noi? O să lase atîtea fiinţe pe pămînt, că nu ne-o ajunge cu ce ne hrăni. Ia să-i croim noi o dihanie cum n-a mai văzut nimeni, doar l-om sătura.

Şi şu-şu-şu, şu-şu-şu, se sfătuiră! Apoi, cîteşipatru, veniră în faţa Domnului.

— Ei? le întrebă Dumnezeu. Tu, broasco, ce sfat îmi dai?

— Înalt-preasfinte, zise broasca, priviţi-mi ochii şi faceţi-i noii vieţuitoare la fel.

— Bun! Dar tu, fluture?

— Priviţi-mi trupul.

— Bun! Dar tu, albină?

— Priviţi-mi aripile.

— Bun! Dar tu, păianjene?

— Priviţi-mi picioarele.

— Bun! Foarte bine! răspunse Dumnezeu şi zîmbi: ochi de broască, trup de fluture, aripi de

albină şi picioare de păianjen! Iată lighioana pe care o doreau ele!

Dihăniile se uitară una la alta.

— Acum să-l vedem, zise albina, încet, broaştei.

Dar Dumnezeu blagoslovi în aer, apoi întinse palma. Şi în mîna Domnului răsări, deodată, noua vieţuitoare.

— Iată sora voastră. Vă place?

Cele patru sfătuitoare răspunseră, codindu-se:

— Dă... mărite Doamne!...

Şi Dumnezeu înţelese că noua vieţuitoare era într-adevăr frumoasă.

Tocmai în clipa aceasta uite şi-o şopîrlă. S-o întrebe şi pe asta, se gîndi Dumnezeu.

— Ei tu, şopîrlă, ce zici că-i mai lipseşte fiinţei acestea ca să se desăvîrşească sfatul celor patru tovarăşe ale tale?

— Sprinteneala mea, Doamne, răspunse cu acreală şopîrla.

— Fie! Du-te! porunci Dumnezeu făpturii celei nouă care se ridicase pe vîrful degetului său.

Şi aşa, din răutatea celor cinci vieţuitoare, zbură, pentru întîia oară pe pămînt, nebunatica şi gingaşa *libelulă*.

Dar ar fi nedrept să nu se ştie că dintre toate vieţuitoarele numai rîndunica fusese mărinimoasă. Ea rugă pe Dumnezeu să dea viaţă unei alte rîndunele mai chipeşe ca ea. Şi Dumnezeu îi făcu hatîrul: însufleţi *lăstunul*. Dar pentru inima cea bună a rîndunicii o lăsă tot pe dînsa mai frumoasă.

Convorbiri critice, an. IV, nr. 6, 25 iunie 1910

CIOC! CIOC! CIOC!

Şi paserile se-nţeleg între ele. Dumneavoastră poate nu mă veţi crede. Atîta pagubă! Dar eu ştiu multe asupra lucrului ăstuia de la gaiţa mea, de la gaiţa mea care, fiindcă am învăţat-o să vorbească omeneşte, mi-a descoperit cîteva taine ale graiului păseresc. D-ta, spre pildă, auzi ciripind o rîndunică, crezi că i-a venit, aşa, un gust să facă gălăgie, în vreme ce dînsa dă poveţe puişorilor ei: „Nu ieşiţi la marginea cuibului!" „Nu strigaţi cînd nu sînt eu cu voi!" „Tst! pisica!" O vrabie ciripeşte pe gard. D-tale puţin îţi pasă. Şi ei, biata! i-a sărit inima din loc: „Uliul!" În nopţile cu lună asculţi privighetoarea, — te încîntă; ajungi să crezi că pentru tine îşi varsă în gîlgîiri ploaia de mărgăritare. Nici nu bănuieşti că-şi plînge numai dragostea ei.

Aşa, mulţumită gaiţei mele, am ascultat, dăunăzi, o convorbire între un măcăleandru şi-un scatiu. Să v-o spun.

„Cioc! cioc! cioc!" se aude de departe. Măcăleandrul zice:

— E ciocănătoarea!

— Ciocănătoarea, răspunse scatiul, ce-o fi ciocănind mereu?

— Caută veveriţa, îl desluşeşte măcăleandrul.

— Veveriţa? De ce?

— Urîţi îmi sînteţi voi, scatiii, că nu ştiţi nimic. Nu-i cunoşti povestea? Să ţi-o spun!

(Mărturisesc că vreo cîteva ciripiri nu le-am înţeles, dar le-am ţinut însă minte. Acasă i le-am spus gaiţei, şi gaiţa mi le-a tălmăcit. Aşa, vă pot spune întocmai, după zisele măcăleandrului, povestea ciocănătoarei):

— Demult, m-asculţi, scatiule ? începe măcăleandrul, demult tare, la-nceput, pe cînd oamenii erau puţini de tot, şi poamele şi mai puţine, veveriţa a dat, într-o bună zi, peste un pom ciudat, cu roada rotundă, tare, dar cu miezul dulce şi gustos. Dăduse, frate, peste alun. I-au plăcut alunele şi, vezi, fiinţă prevăzătoare, să nu mai păţească cum o pătise cînd rosese o iarnă întreagă coaja copacilor, să se hrănească, ce i-a venit în gînd ? Să strîngă alune. Şi şi-a umplut scorbura de cu toamnă. Tocmai se bucura că dăduse norocul peste dînsa, făcea planuri mari, să nu se mişte toată iarna din căsuţa ei, nici cu vîrful botului să nu miroase viforniţa, cînd, într-o bună dimineaţă, se zgîrie la un picior într-o coajă. Caută, — coajă de alună ! De unde ? că ea nici nu se atinsese încă de merindele strînse. Cercetează : un sfert de alune mîncate ! S-a mîhnit veveriţa, dar s-a şi mîniat. S-a pus la pîndă, să prindă pe hoţ. S-a ghemuit în fundul scorburii, una cu copacul, şi-a aşteptat. Ce era ? Ciocănătoarea, cum o vezi : sai ici, vîră-te colea, dă de scorbură, în scorbură de alune, şi, cum e iscusită, a înţeles ea că-n alune trebuie să fie ceva. Plisc are, slavă Domnului ! Craţ ! iacă şi miezul. Bun ! Craţ-craţ-craţ, s-a pus pe mîncat. Din ziua aceea venea în fiece amiază să-şi ia prînzul. În dimineaţa cînd o pîndea veveriţa, a sosit tot aşa zglobie, dar de-abia intră în scorbură, că veveriţa se repezi. Ciocănătoarea vroi s-o zbughească afară, dar veveriţa o prinsese de coadă ! Dă-i în sus, dă-i în jos, lasă coada, ca şopîrla, în laba veveriţei, şi pe ici ţi-i drumul. Mai tîrziu, cînd i-a venit inima la loc şi s-a văzut fără coadă, s-a întors la veveriţă să se roage de dînsa. N-a mai intrat în scorbură şi, smerită, a bătut cu ciocul : Cioc ! cioc ! cioc ! Dar ve-

veriţa îşi mutase culcuşul ! De atunci mereu ciocăneşte la fiecare copac, dar nici că dă de răspuns...

— Zi, de atunci, întreabă scatiul, n-are ciocănătoarea coadă ?...

— Vezi bine... Ssst ! Uite-o...

Mă uit şi eu. O fulgerare roşie străbate luminişul. Ciocănătoarea se caţără cu ghearele de trunchiul unui mesteacăn şi-l ciocăneşte de jos pînă sus. Apoi trece la alt copac, şi la altul. Fagul sună mai tare, frasinul mai înăbuşit. Un stejar găunos răsună ca un hîrb. Şi ciocănaşul bate mereu, se duce, se şterge din ochii mei. De-abia se mai aude, departe : Cioc ! cioc ! cioc !

Scatiul piruie iar :

— Ştii una, frate măcălendre ? Eu cred că tot ce mi-ai spus sînt numai nişte vorbe. Ea ciocăneşte fiindcă suge din mustul copacilor, i-o fi plăcînd hrana asta.

Măcăleandrul se supără :

— Se cunoaşte că eşti pasere neisprăvită. S-o fi hrănind ea cu mustul copacilor, dar ce şi-o fi zis : „Dacă mi-i dat să ciocănesc mereu, cel puţin să trag din asta un folos, să mă hrănesc !"

— Aşa-i ! încheie scatiul.

Acestea le-am auzit mai dăunăzi povestite de către un măcăleandru unui scatiu. Un lucru însă : dacă veniţi cineva pe la mine, să nu spuneţi cumva gaiţei mele cele ce v-am destăinuit. Mă asurzeşte cu ocările. Vă rog !

Convorbiri critice, an. IV, nr. 6, 25 iunie 1910

Gaița mea e foc. V-am destăinuit pățania ciocănătoarei și de-atunci și-a pierdut încrederea în mine. O săptămînă întreagă am rugat-o pînă să-și ție cuvîntul, să-mi spuie cum au căpătat paserile penele lor așa de minunate la vedere. Ascultați ce-am vorbit cu gaița :

Eu : Pasere dragă, îți făgăduiesc că de acum înainte n-o să mai spun altora nimic din ceea ce-mi împărtășești.

Gaița : Lasă că te cunosc. Așa mi-ai vorbit și rîndul trecut, și mi-ai pus ciocănătoarea pe cap, de-mi amărăște zilele.

Eu : Gaiță dragă, mă jur...

Gaița : Jurămintele tale sînt ca fulgii mei de ușoare. Uite (își scoate un fulg cu ciocul și-l lasă să plutească în aer).

Eu : Gaiță dragă, crede-mă, jurămintele mele sînt ceva mai grele...

Gaița : Lasă ! lasă !... În sfîrșit, o să-ți spun și povestea asta, și atîta tot...

Eu : Și lada-n pod !

Gaița : Așa. Ascultă : La-nceput toate paserile aveau penele de două feluri : albe și negre, ca ziua și noaptea. Decît Dumnezeu se cam săturase să le vadă pe toate la fel. Și ce și-a zis : „Bine, dacă la trup îs deosebite, de ce n-ar fi și la pene ?" Atunci s-a uitat în sus, în jos, și-a hotărît îndată unui păun — păunul era alb, cînta mai frumos decît toate și era și paserea lui de casă — o hotărît așadar unui păun să-și ia zborul, în zorii zilei, prin înaltul ceru-

lui, să-şi moaie penele în albastrul văzduhului şi-n aurul răsăritului, apoi să se lase pe pămînt, să-şi poarte aripile prin verdele ierbii. După ce păunul a îndeplinit toate aceste, de-ţi lua ochii cu strălucirea lui dacă-l priveai, Dumnezeu a poruncit unui vultur să adune toate zburătoarele cerului, şi, după ce s-au strîns la un loc cu toatele, preasfîntul le-a spus că vrea să le înfrumuseţeze. Arătîndu-le păunul, le zise să-şi aleagă fiecare, de pe trupul lui, felul penei în care ar vrea să fie îmbrăcată. Şi ca să-l vadă mai bine paserile pe păun, Dumnezeu îi porunci să-şi rotească coada, şi de atunci păunul căpătă darul acesta. Paserile cerului însă, deprinse mereu cu albastrul văzduhului, cu verdele ierbii şi cu aurul soarelui, puţine au ales penele aceste, şi mai toate s-au bucurat de socoteala stigletelui. Vezi dumneata, mic şi afurisit: „Doamne, zise el, dă-ne din toate cîte ceva şi lasă-ne să le amestecăm noi cum ne-o tăia capul“. Dumnezeu a zîmbit şi-a încuviinţat că cele cari voiau să asculte de stiglete să facă după cum le-a sfătuit el. Tocmai atunci, hop! şi ciocănătoarea, care întîrziase, c-un trandafir alb în cioc. Preaînaltul o chemă să o mustre că a rupt floarea, apoi porunci unui înger să-i aducă trandafirul, să-l miroase. Îngerul, cînd luă crenguţa, se împunse într-un spin şi îndată îi ieşi în vîrful degetului o bobiţă de sînge. Fiindcă din pricina trandafirului răsări cea dintîi picătură de sînge pe lume, Dumnezeu meni floarea să se facă roşie, cum se şi făcu, iar pentru că prin ciocănătoare se întîmplase aceasta, Atotputernicul spuse îngerului să-şi şteargă degetul de capul ei, să rămîie însemnată.

Ce să vezi, însă? Aşa le-a luat ochii celorlalte paseri roşul ciocănătoarei, că toate au năvălit la ea, să se atingă de dînsa, să capete şi ele măcar cît de puţin din faţa sîngelui. Cel dintîi stigletele. Dar dintr-o picătură ce s-alegi? Pe urmă şi-au amestecat penele care cum le-au tăiat capul. Vrabia, fiindcă era cald, s-a scăldat îndată în ţărînă şi s-a făcut ca dracul. Cioara, foarte înţeleaptă, ce-a gîndit: „Eu nu-s proastă, cu pana mea n-o să mă ia nimeni în seamă şi-o să mă înmulţesc în pace. Ia să rămîn eu neagră cum sînt." Şi neagră a rămas. Tot astfel şi corbul. Puţine au avut înţelepciunea să se roage de Dumnezeu să le facă el cum o crede în nemărginita lui mărinimie. Aşa Preaînaltul şi-a atins degetul de penele păunului şi-a făcut: prigoria, gangurul, scatiul. Ba chiar şi eu am întins aripile de mi-a pus albastrul de pe ele. Uite. Mărturisesc, cam puţin, însă şi aşa e bine că tot mi-a venit mintea cea de pe urmă. Dar cel mai folosit, îţi închipui, a rămas păunul, că tot albastrul, aurul şi verdele, dispreţuit de celelalte paseri, i-au rămas lui. Iar el, de bucurie, şi cum avea un glas minunat, s-a pus îndată să cînte, şi cîntă, cîntă, fără să ia în seamă că Dumnezeu, obosit, vroia să aţipească puţin. De trei ori i-a poruncit Atotputernicul să tacă. El, de unde! Îi da înainte. Atunci, dintr-un tufiş, iată şi privighetoarea! Privighetoarea, pe vremea ceea, era cea mai leneşe pasere: dormea şi ziua şi noaptea. Şi fiindcă acuma se trecuse cu somnul, nimerise şi ea la spartul tîrgului şi alergă la Preaînţeleptul să-i schimbe şi ei penele, că nu vroia să rămîie aşa cum o mîzgălise, acum, în grabă, vecina ei, vrabia, cu ce putuse lua şi dînsa de pe aripi. Dumnezeu

însă se supără foc de lenea privighetoarei şi o lăsă aşa, ba o şi pedepsi să nu mai doarmă nici nopţile de acum înainte. Dar fiindcă privighetoarea zbură pe umărul Atotfăcătorului, şi se rugă, frumos, de iertare, şi fiindcă îndurarea lui Dumnezeu nu cunoaşte margini, i se făcu milă Ziditorului de păsărică. Însă nu-şi mai putea lua cuvîntul înapoi. Ce să facă? Tocmai atunci îi lovi auzul glasul păunului. Şi ce se gîndi Dumnezeu? Să treacă glasul păunului privighetoarei: pentru pedeapsa mare care i-o dăduse se cuvenea, în schimb, şi-un dar mare. Ba scăpa şi de cîntecul zăludului. Zis şi făcut. De atunci privighetoarea cîntă aşa de frumos, iar păunul schiaună ca o mîţă. Ia aşa!"

După ce gaiţa sfîrşi, m-am gîndit puţin, apoi iată ce i-am vorbit:

Eu: Ia ascultă, gaiţo dragă, frumoasă poveste şi mare minciună mi-ai înşirat.

Gaiţa: Dacă o crezi, cum o cred eu, ţi-am spus un adevăr.

Eu: Aşa-i! Dar adevărul e un adevăr cînd e pentru toţi la fel.

Gaiţa: Şi cîte minciuni n-au fost multă vreme, pentru toţi, adevăruri adevărate.

Eu: Gaiţo, umbli cu şiretenii. Adevărul numai noi, oamenii, îl ştim.

Gaiţa m-a privit, a întors capul, apoi a început să fluiere un cîntec care am învăţat-o eu, un cîntec de batjocură, ca şi cum mi-ar fi zis: „Vorbă să fie!" Ei, vă place?

Ca să mă răzbun pe ea v-am destăinuit şi povestea aceasta. Uite-aşa.

Din lumea celor cari nu cuvîntă, 1910

MAI SUS!

S-a trezit ciocîrlia în chemarea prepeliţei: *„Pitpalac!"*

Cerul abia se rumenise; picăturile de rouă încă nu se prefăcuseră în mărgăritare; luceafărul tot făcea din ochi pămîntului.

Dar peste puţin deodată adîncul scăpără. Cea dintîi rază străpunse văzduhul şi se topi în ochiul ciocîrliei. Niciodată darul acesta, trimis de către soare, nu umpluse sufletul paserei de o mai mare fericire. Căci şi fericirea nu-şi alege totdeauna clipa nimerită în care să-şi verse prinosul.

Scuturîndu-şi penele, un tril de mulţumire izvorî din guşa ciocîrliei. Apoi se dezlipi de ţărînă şi, pîlpîind din aripi, se înălţă.

Aerul parcă se rumenise. Oglinda cerului poleia pămîntul. Încă o bătaie de aripi.

Mai sus!

Slab de tot i se părea ciocîrliei că mai aude glasul pitpalacei. Înota în valuri străvezii; plutind pe ele, dete drumul ciripitului ei gîdilitor ca al unei grindine de mărgăritare.

Dar raza care i se topise în ochi o chema la ea, în înalt. În cîntecul ei, paserea îi spunea că vine. Încă o lovire de aripi, şi-ncă una.

Mai sus!

Îmbătată, paserea se asculta singură; pentru ea şi pentru soare cînta.

I se părea că tremurările cîntecului ei umpleau bolta cerului. Vroia să se simtă singură, dezlipită de ţărîna pămîntului, — ea şi raza, în singurătatea ameţitoare a înălţimilor...

Îşi avîntă din ce în ce cîntecul ; îşi încordează mai tare puterile. Dar trupul greu parcă-i înlănţuie glasul, i-l ţine închis ca într-o colivie. Ar vrea să se simtă dezrobită, uşoară ca aerul, străvezie ca el. Mai sus ! mai sus !

Şi trupul mereu o trage înapoi către pămînt, şi raza mereu o cheamă către înălţimi.

Într-un avînt îşi pune cea din urmă putere şi, deodată, se simte, în sfîrşit, slobodă, desfăcută de greutatea netrebnică a cărnii.

Şi-n vreme ce, smulgîndu-se, nebun de fericire, glasul se-nalţă singur, tremurător şi dumnezeiesc de dulce, în înalt, trupul cade ca un bulgăre de ţărînă spre pămînt.

Universul, an. XXVIII, nr. 175, 29 iunie 1910

NEDESPĂRŢITE !...

Toamnă ! Pădurea fumegă. Negurile se lasă perdeluind zările. Paserile se rotesc în înalt, se deşiră, iar se strîng şi iar se răresc, apoi îşi aleg călăuzele, le pun în frunte, şi-n vîrf de săgeată călătoresc. Se ridică stolul sus-sus, pe apa albastră a cerului, şi lin, ca împinse de un dor tainic, vîslesc, se şterg din zarea plaiurilor noastre. Se duc !

Încotro ?

În nopţile reci de toamnă văzduhul parcă freamătă. O lume ciudată pare că prinde fiinţă supt stele ; noiane de frunze desprinse pare că sînt pur-

tate de vînturi ; umbre se strecoară rătăcite ; ţipete răsar şi se stîng ; chemări de călăuzire umplu largul cuprinsului. Sînt paserile călătoare. Şi cu ele parcă iau ceva din sufletul nostru, în ochii lor parcă fură soarele, pe aripile lor parcă duc primăvara.

Un stol de turturele a întîrziat. Grăbite s-au strîns în dimineaţa aceasta, şi-n fîlfîirile lor, cari se aud ca nişte sunete supte uşor dintr-un flaut, pornesc. Întîi o iau pe-aproape de pămînt, peste lunci, deasupra rariştilor, printre plopii înalţi, ca şi cum ar vrea să mai vadă locurile aceste o dată. Apoi fac un ocol mare, de jur împrejurul păduricii, în vreme ce o rază de soare împunge pînza norilor şi tiveşte pe cer o dungă de lumină. Bucuroase, paserile bat din aripi şi se hotărăsc. Patru, două perechi, o iau mai înainte, o pereche rămîne în zbor mai potolit, în urmă. Ajung deasupra rîului ; un ţipet năbuşit, din guşă — un semn al călăuzei — vrea să le strîngă pe toate la un loc. Şi-n clipa aceea un bubuit de puşcă clocoteşte aerul cuprinsurilor. Cele două perechi feresc ca fulgerul în lături ; dar din perechea din urmă, o turturică îşi curmă zborul, îşi adună apoi puterile, cu cel din urmă fior al vieţii, se roteşte în două cercuri, se înalţă drept, ca o săgeată în văzduh, spre raza de soare, apoi cade rostogolindu-se în undele rîului, care o fură şi o poartă mai departe.

Stingherul, soţul, urmăreşte puţin stolul, apoi se întoarce, caută îngrijat şi, pe apa turbure, îşi vede tovarăşa. O putere îl ţine atunci deasupra vîltoarei, cu ochii nedesprinşi de la trupul plăpînd şi pătat de sînge ce lunecă la vale, de la trupul pe care, în cercuri strînse, îl urmăreşte mereu.

Şi supt cerul în care raza de soare s-a stins, călătoresc trei: stolul care se şterge în zare ca un rămas bun, paserea moartă mînată de valuri, şi porumbelul care se roteşte mereu, urmîndu-şi soţia, ca un simbol al veşnicei iubiri!...

Şi-n urma lor toamna cade mai grea!

Din lumea celor cari nu cuvîntă, 1910

PASERE DE NOAPTE

O zi înăbuşitoare ca aceasta nu mai scoborîse Dumnezeu pe pămînt. Se coşcovise scoarţa copacilor, se scorojiseră frunzele, iarba se măcinase, pămîntul se făcuse cenuşe. Izvoarele secaseră; locul bălţilor nici pas să se mai cunoască. Ici, colo, cîte o şuviţă de apă, ca urma unei lacrimi pe un obraz uscat de boală. Lighioanele pădurilor umblau cu limba scoasă, să găsească unde să-şi stîmpere setea. Atunci, unele din ele, o luară în sus, spre ţinuturile înzăpezite, unde nu le putea lipsi apa niciodată.

Pînă şi buhna, cît era ea de greoaie, că nu-şi întinsese niciodată încă aripile la zbor, cu penele ei înfoiate ca şi cum i-ar sufla mereu un foi în coşul pieptului, cu capul el buhos şi nedormit, cu ochii nepotrivit de mari, ca de-mprumut, buhna, care pe vremea aceea era pasere de zi, ca celelalte, şi-a dezmorţit aripile şi-a pornit-o la drum, să găsească un izvor, un pîrîu, să bea o picătură de apă măcar. Şi cum nu era de loc deprinsă, îşi fîlfîi aripile,

dintru-ntîi, de la un copac la altul, apoi de la o poiană la cealaltă, pînă ce a ajuns, în sfîrşit, într-o altă pădure. Decît se-ntunecase de-a binele, căzuse noaptea, şi peste o apă să deie nici gînd. Atunci a poposit pe-o cracă, să aştepte zorii zilei. Răcoarea nopţii o mai învioră.

Dar cum stătea aşa, plecă puţin capul, şi-n clipa aceea zări, chiar supt creanga pe care stătea, cum străluceşte ceva. Ce să fie ? se gîndi buhna. Ochi de mîţă sălbatecă nu erau, fiindcă nu erau doi. Atunci ? zbură jos, şi care nu-i fu mirarea cînd simţi pămîntul supt picioare jilav. Fusese pe acolo un şipot bogat în apă, şi-acum nu mai izvora decît cîte-o picătură pe care Dumnezeu o păstra, în fiecare noapte, privighetoarei. Lucea picătura ceea ca un ban de aur, căci, ca să o găsească privighetoarea, Atotputernicul răsfrîngea într-însa o stea. A stat buhna, s-a gîndit, dar de ce străluceşte picătura ceea nu şi-a dat bine seama, şi, numai într-un tîrziu, şi-a închipuit că uitase ziua un pic din lumina ei. Cum era tare însetată însă, sorbi apa, şi-n locul ei rămase pămîntul întunecat, căci steaua nu mai avea unde să se oglindească. Şi mare-i fu mirarea buhnei cînd nu mai zări lumina. Va să zică ea o băuse o dată cu apa ? Zburînd înapoi pe cracă, se gîndi ce se gîndi, şi se hotărî... „Dacă sorbise lumina, trebuia şi ea, la rîndul ei, să lumineze. Poate că Dumnezeu îi hărăzise darul ăsta să mai înfrumuseţeze noaptea. Deci noaptea îi era dat ei să trăiască“...

De-atunci s-a deprins, încetul cu încetul, să vadă prin întuneric ; şi acuma de bună seamă crede că vede fiindcă luminează dînsa.

O fi şi pedeapsa lui Dumnezeu, fiindcă sorbise picătura de apă care se cuvenea numai privighetoarei.

Din lumea celor cari nu cuvîntă, 1910

VULTURUL

S-a ridicat, deodată, din prăpastia întunecoasă, umedă, a munţilor falnici. Şi doritor de lumină, în această dimineaţă scăldată de soare, a întins aripile, ca o flamură, deasupra brazilor bătrîni. S-a înălţat mai întîi drept în sus, ca o săgeată ; a străbătut văzduhul răcoros, apoi a rămas acolo, s-a legănat în aer, îmbătat de plăcerea să fluture la înălţime uriaşă ; a plecat capul şi a privit în jos. Pe cîmpiile lucii, satele împrăştiate, ca grăunţele, scoteau sclipiri repezi ca a prundişului spălat de ape. Oamenii nu se zăreau ; deasupra, dedesuptul lui, primprejur, nici o vietate. I se păru că lumea aceasta frumoasă, încîntătoare, peste care primăverile se aştern cu spuză de flori, e a lui, a lui singur. Şi, scuturîndu-şi aripile, făcu un ocol larg, suind şi scoborînd prin aer. Apoi i se păru că ceva flutură mai jos, ceva mic, prea neînsemnat pentru ca să îndrăznească să se suie pînă la el : se repezi şi, în ciocul gata să frîngă, prinse o pană căzută chiar din aripa lui. Zbură cu dînsa, sus, sus, apoi îi dădu drumul şi urmări cu ochi strălucitori lunecarea uşoară, ca pe o apă, a penei care cîndva îl ajutase să se ridice.

Luă munţii în lung. Nici o boare de vînt, nici un murmur de ape care să străbată atît de sus.

Şi aşa a mers pînă după amiază, cu ciocul deschis, înghiţind aerul în gîlgîiri puternice, privind în toate părţile cu ochii lui ca două scîntei.

Obosi. Se scobori uşor şi se aşeză pe vîrful unei stînci ce ţîşnea în sus, goală, din stratul gros de muşchi al muntelui. Cum sta nemişcat, părea şi el de piatră, părea că-i colţul ascuţit al stîncii încremenite acolo de veacuri.

Pe urmă îşi plecă în jos capul ; în fund, în noaptea deschizăturii adînci, tăiată ca de pala unui zmeu, şerpuia, sclipind ca argintul, izvorul. Şi i se făcu dor de răcoarea dulce a undei şerpuitoare. Săltă şi se repezi în fund ; se lăsă în voie să cadă în apă ; stropii reci îl acoperiră deodată, ca nişte pietre scumpe, şi, întinzînd gîtul gol, bău îndelung, însetat. Apoi îşi luă iarăşi zborul pînă pe stîncă, sus, se lăsă pe o coastă, întinse aripile la soare şi închise ochii. Aţipi...

Adieri de vînt îl înfăşoară în vălul lor. Aproape se trezeşte ; prin pleoapa închisă încă parcă zăreşte un foc grozav, a cărui flacără încinge tot cuprinsul zării. Se ridică. Departe, în nori de sînge, soarele apune. Munţii parcă-s aprinşi, cerul arde.

Îşi ia zborul, grăbind spre cuib.

Se apropie, se lasă tot mai jos, deasupra muntelui, deasupra pădurii de brazi. Aceeaşi linişte în tot cuprinsul firii. Mai are puţin ; zăreşte prăpastia spre care avea să se scoboare, cînd, deodată, în tăcerea neclintită, răzbubuie, pînă-n depărtări adînci, un tunet, şi aripa, amorţită, îi cade în jos.

Se rostogoleşte de cîteva ori prin aer, simte fierbinţeala glonţului, ca a unui cărbune ce-i arde carnea, îşi încordează puterile, caută să mai plutească sus, dar dedesuptul lui munţii parcă se prăbuşesc. Aripa îi mai stă puţin întinsă, apoi i se frînge lîngă trup, udă de sînge. Lunecă printre brazi. Răcoarea îl mai înviorează o clipă ; iarăşi caută să-şi întindă aripile ; se anină de o ramură. Se uită în jos. Drept dedesupt, la rădăcina bradului, un căprior stă liniştit, privind înainte.

Iar vulturul simte că-i pierdut, că puterile îl părăsesc. O ură straşnică îl cuprinde ; parcă ar dori să se stingă toată lumea o dată cu dînsul. Se lasă să pice drept peste căprior şi, cu cea din urmă putere, îi înfige gheara în ochiul curat şi umed.

În vreme de căpriorul se scutură şi fuge, năuc de spaimă şi durere, paserea cade moartă, cu ghearele strînse, cu ochii deschişi.

Viaţa literară şi artistică, an. I, nr. 35,
9 septembrie 1907

CUCOŞUL

În nucul stufos din marginea ogrăzii, găinele, cocoţate de cu seară pe crengi, dorm duse, cu capul supt aripi, împrăştiate, care mai sus, care mai jos, cum le-a fost mai pe plac şi le-a venit mai la socoteală. La o parte, aşa, să le poată vedea pe toate, sculat cu noaptea-n cap, stă cucoşul — paşa, cum îi zic toţi ai casei — rotofei, îmbrăcat în pene, cu

creasta lăsată, ştrengăreşte, pe-o ureche. Cu gîtul întins, cu ochii încă ceţoşi de somn, priveşte. E poet. Sufletul lui, deşi războinic, e mai avîntat spre frumos decît al curcanilor, cari se umflă într-atît de par nişte burdufuri, cînd sînt seci ca nişte gogoşi ; decît al tuturor gînsacilor, cari se plimbă pe apă şi fac pe visătorii, dar în cap n-au minte nici măcar cît un grăunte ; ori decît al răţoilor, cari, cu cît sînt mai fuduli, cu atît umblă mai legănaţi ; şi chiar decît al păunilor mîndri în port, dar cu glasul, între paseri, ca al măgarului între dobitoace. El e poet ! E cel dintîi care se minunează de frumuseţile firii, şi fără părere de rău îşi rupe totdeauna din somn numai să vadă cum răsare soarele. De aceea dînsul acum priveşte, pe cînd toţi ai casei dorm.

Mijeşte de ziuă. Departe, în zare, se desluşeşte, uşoară, dunga de lumină a zorilor ; întîi e ca o dîră de zăpadă, apoi, încetul cu încetul, se preface într-un întins de apă care-şi înalţă o margine tot mai sus, prelingîndu-se pe cer, ca sorbită de-o putere a văzduhului. Pe urmă, oglinda aburită de pînă acum pare că răsfrînge un foc depărtat, se face lucie, poala cerului prinde fiinţă parcă, şi lumina începe să se cearnă peste pămînt, uşoară, ca un colb de argint. Departe, cine ştie unde, se văd dealurile, mai încoace cîmpul, aproape satul şi, chiar în faţă, îşi desface stîlpii din umbră casa de la cealaltă margine a ogrăzii. Aerul se înfioară ; cucoşul răsuflă fericit, apoi îşi udă pliscul în mărgăritarul de rouă de pe frunza cea mai apropiată. Lumina încremeneşte o clipă.

Cucoşul îşi caută cu ochii tovarăşele, le zăreşte, şi în gîndul lui le judecă pe toate. La stînga, ici, doarme Sura, nadoleanca ; băbătia, tot lîngă el, şi

numai lîngă el; a scos cinci rînduri de pui pînă acum, şi mai face pe tinerica; uf! tare l-a mai plictisit. Colo, mai jos, Ţiganca, sora Surei; ceva mai tînără, dar tot o poamă: amîndouă gîlcevitoare foc. În dreapta, la rînd, pe crengi deosebite: Roşcata, Bogheta şi Cucuieta; bune fete, dar prea îşi scoteau ochii de la el şi prea i se ţineau de urmă. Cel puţin Berca, de pe creanga cea mai de jos, văzuse că n-are încotro şi-l lăsa în pace. Dar unde-i Puica? Asta, da, îi era dragă ca ochii din cap. Puica e o americancă albă ca laptele, puţin mai răsărită decît un ou şi cu un cucui mai mare decît ea întreagă; îi place cum merge înfiptă, cu capul ţanţoş, tremurîndu-şi uneori moţul, ca şi cum i-ar fi tras luarea-aminte: „Ghidi! ghidi!" Dar unde-i? Atunci un foşnet uşor de aripi îl făcu să ridice ochii; drept deasupra lui, Puica, şireata, întinsese gîtul şi, pe cînd celelalte visau încă, ştrengăriţă, îl săruta de „bună dimineaţa".

Şi-n aceeaşi vreme, într-o scăpărare orbitoare, din fundul zării, cele dintîi două raze ale soarelui se topiră în ochii celor doi îndrăgostiţi. Cucoşul îşi înfoie penele şi rămase aşa, minunat, în faţa răsăritului care ardea în pară. Peste cîteva clipe, privi spre găinele cari dormeau şi zise Puicei: „Ce frumuseţe dumnezeiască, dragă! Şi proastele astea dorm". Apoi plănui o ghiduşie: făcu Puicii cu ochiul, dîndu-i să înţeleagă că le-o pregăteşte el. Se ridică în picioare, bătu din pinteni, îşi fîlfîi aripile ca două steaguri şi, întinzîndu-şi gîtul — cu gîndul într-adins să le facă să tresară, buimace, din somn — trîmbiţă din guşă, voiniceşte:

— Cu-cu-ri-guuu!...

Făt-Frumos, an. III, nr. 2, 15 martie 1909

CA SOARELE !...

O casă, o livadă şi-o curte mare. În casă stau stăpînii ; în livadă sînt pomi roditori ; în curte, felurimi de paseri.

Aşa, în curtea aceasta s-au întîmplat multe şi mărunte, căci unde-s paseri multe, dragostea-i stăpînă. Nu mai departe, acum o lună, un cucoş a fugit, peste gard, cu bogheta altuia. Nu i-au mai văzut de-atunci nimeni ! Unele paseri spuneau una, altele alta, gîştele şuşoteau, fel şi chipuri, pe socoteala celor doi îndrăgostiţi. Ei şi-au văzut de treabă. Acum o săptămînă, o găină, o *americancă,* zor nevoie după un pichiroi. Au şters-o şi aceştia. Iar zarvă, iar şuşoteli, nimeni nu mai putea nici dormi, nici mînca ; cum se întîlneau două paseri faţă-n faţă, se-ntrebau : „Ce-i cu americanca ?“ Cealaltă : „Ce-i cu pichiroiul ?“ Pichiroiul aşa ; americanca altfel. Şi ei doi habar n-aveau de gura lumii !

De aceea, cînd pichirea, stingheră, hotărî să-şi caute un soţ şi-şi puse ochii pe păun — pasere de neam mare — se feri de toţi, de frică să nu li se aşeze cineva de-a curmezişul dragostei. Şi-a început pichirea să se învîrte-n sus şi-n jos pe lîngă păun. Azi aşa, mîine iar aşa, pînă cînd i-a venit o dată la socoteală şi i-a şoptit, cu glasul ei cel mai dulce : „Pi-chi-chi-chi-chi-ri“ : „Te iubesc !“ Păunul a privit-o dintru-ntîi de sus, dar pe urmă şi-a dat seama că nici pichirea nu e de lepădat, mai auzise că dragostea, dacă o întîlneşti, s-o culegi de oriunde-ar fi, s-a rotit şi-a răspuns : „Chiau !“ : „Bine !“ Şi zilnic s-au curtat. Pichirea, mică şi pestriţă, dar

șireată ; păunul, mare, minunat de frumos, dar cam sec.

Și așa, într-o dimineață, pichirea, harnică titirez, s-a sculat mai divremior chiar decît cucoșul, a ciugulit ce-a putut și, pe urmă, s-a dus supt culmea păunului, de l-a sculat. Și-amîndoi, aripă la aripă, au pornit pe pajiște. Flori, răcoare, mireasmă dulce. Pentru întîia oară și-au apropiat pliscurile : întîiul sărutat ! „Sînt mulțumită !" „Chiau !" „Sînt fericită !" „Chiau !" Ce Dumnezeu, gîndește pichirea, numai atît e în stare să-mi răspundă ? Și-n clipa aceea se înălță, rotund și de aur, soarele !...

Peste lume se revarsă valuri de lumină. Păunul strălucește de parcă ar fi îmbrăcat în fir. Pichirea îl privește încîntată, mîndră de frumusețea iubitului ei. Apoi se întoarce de se uită, uimită, la soare. Și, cu sufletul ei sălbatec, plin de poezie, își îmbie și iubitul : „Privește, privește, dragă !" Dar păunul se supără. Îngîmfala îi descleștează limba : „Ce să te uiți la soare, cînd mă ai pe mine ? Rogu-te, privește-mă !" Și cum pichirea se uită încă spre răsărit, păunul i se pune drept în față și își înrotește coada : „Privește-mă !" Se uită pichirea, se uită mirată, apoi, dumerindu-se, îi răspunde : „Te privesc, dar ascunzîndu-mi lumina soarelui, nu-ți mai văd nici strălucirea ta".

Și, dezamăgită, pichirea îi întoarce spatele...

Numai așa paserile din curte nu mai avură prilejul să șușotească pe socoteala altor doi îndrăgostiți.

Luceafărul, an. IX, nr. 20, 16 octombrie 1910

Soarta se vede că-i menise aşa: să fie vecini şi să fie duşmani. Şi-amîndoi cucoşi frumoşi.

Unul, negru — cu toate lucirile pe care negru le poate da în mîngîierea luminii. Gulerul şi penele subţiri, moi ca mătasea, ce-i atîrnau de pe spate spre pinteni, băteau în verde ca fierea. Aripile, negru-aspru, ca mangalul. Pieptul luciu, cu ape tăioase, uneori sure, ca oţelul. Şi penele lungi, mlădioase şi întoarse ca nişte arcuri, ale cozii, cu sclipiri albăstrii, ce se stingeau îndată. Numai deasupra capului cu ochi neliniştiţi ca nişte gîze, creasta plecată, ştrengăreşte, roşie, aprinsă ca para focului.

Celălalt, alb. Alb pieptul, cu unde brumate, ca argintul odoarelor vechi; albe aripile, un alb moale, ca al omătului de curînd căzut; alb gulerul, cu vîrfurile penelor puţin-puţin gălbui, ca suflate cu aur; albă coada bogată-n pene, uşoară, răsfirată. Şi, deasupra capului cu ochi galbeni, plutitori în mărgeanul pleoapelor, o creastă cărnoasă, bătută şi roşie ca o garoafă.

Nu se puteau suferi; îşi aruncau priviri tăioase printre spărturile gardului; fiecare se silea să trîmbiţeze mai înainte zorii zilei. Şi totuşi prilejul nu-i adusese încă faţă-n faţă, să se măsoare. Astăzi însă clipa dorită de amîndoi sosise pe neaşteptate.

Cucoşul alb, cu găinele lui, ieşise pe tăpşanul de din dosul casei, la scurmat. Era o zi frumoasă de primăvară, pămîntul era jilav, plin de mustul din care se şi hrănea cea dintîi urzeală a lăvicerului ierbii.

Cum scurma aşa cucoşul, îşi auzi tovarăşele şoptind. Ridică semeţ capul, şi, drept înainte, de partea cealaltă, vrăjmaşul negru se proptise, gata de luptă. Găinele se opriră ; înţeleseseră că aveau ceva de privit.

O scăpărare, şi s-au repezit. S-au oprit faţă-n faţă, cu gîturile întinse, cu penele gulerelor zburlite, cu aripile puţin desfăcute şi date-napoi. Cel negru bătu o dată din pinteni, şi se loviră piept în piept ; apoi se dezlipiră repede şi, cu capetele pe spate, se avîntară din nou, prinzîndu-se în gheare, izbindu-se scurt, aprig, cu aripile-n coapse.

Erau grozav de voinici amîndoi : cel negru ceva mai iute, cel alb mai cumpătat.

Şi iarăşi se deteră-napoi, cu gîturile întinse de mai să se desprindă din trup. Ca şi cum i-ar fi suflat o dată vîntul, aşa s-au ridicat de la pămînt. Se îndesară pene-n pene, căutînd să se apuce cu pliscul, să se sfîşie cu ghearele. Se feriră pe urmă în lături, săriră unul deasupra celuilalt, ca şi cum ar fi vrut să se răpească-n văzduh ; şi-n sfîrşit se ţintuiră locului. Cel negru prinse creasta duşmanului în ascuţitul pliscului ; cel alb îi înfipse gheara-n gît. Plini amîndoi de sînge, tremurînd, stătură aşa pînă cînd durerea îi învinse ; atunci se smuciră-napoi, pîndind clipa cînd să se răpuie.

Sîngele clocoti deodată în trupul amîndurora ; ochii le vedeau roşu ; turbaţi, se năpustiră, de astă dată pe viaţă şi pe moarte.

Strînşi în gheare ca-n nişte cleşte, cu pliscurile împlîntate unul în carnea celuilalt, se rostogoliră la pămînt şi iar se înălţară, aprigi, în picioare. Să-

pară pămîntul cu pintenii, şi ţărîna sărea împrăştiată. Penele, negre şi albe, zbîrlite, smulse, răsfirate, se amestecaseră-n lupta abraşă, că trupurile lor se contopiseră, alcătuind parcă o floare ciudată, o floare chinuită de furtuna ce-i împrăştia petalele-n vînt.

Dar puterile li se sleiră. Nici unul nu biruise. Se mai încordară o dată şi se descleştară doborîţi, însîngeraţi, răsuflînd cu greu. Din creasta celui alb se prelingeau picături de sînge. Pe pieptul celui negru se aşternuse o dungă roşie, de care se lipise o pană albă din haina potrivnicului.

Şi cum stăteau aşa, găinele se apropiară, mulţumite şi mîndre parcă fiecare de stăpînul lor ; îi înconjurară. Iar luptătorii, după ce se mai priviră o dată, ca şi cum şi-ar fi zis : „Pe mîine !", se depărtară ţanţoşi, fiecare în mijlocul alaiului său.

Convorbiri literare, an. XLIV, nr. 1, ianuarie 1910

MĂRINIMIE

În revărsat de zori, pe baltă, lumina face minuni. Pe faţa apei sclipesc, ici, sfărîmături de oglinzi ; colo, plăci de oţel ; comori de galbeni între trestii. În nuferi, ca-n nişte potire plutitoare, curg raze de aur. Un colb de argint dă strălucire stufărişului. Peste tot linişte neclintită, de rai.

Cocostîrcul s-a sculat cu noaptea-n cap. A intrat în baltă. Pe picioarele lungi, subţiri ca nişte lugere, trupul lui se leagănă agale. Din cînd în cînd îşi udă pliscul ; uneori se opreşte de se uită, ispititor, în fundul apei, ca şi cum ar fi dat peste ceva ce căuta de mult. E răcoare, şi răcoarea îl încîntă. Nu simte nici o altă dorinţă decît să-şi scalde picioarele în unda rece, care-i trimite fiori pînă supt aripi.

Deodată se opreşte ; încordează gîtul şi priveşte. Pe frunza unui nufăr, o broscuţă se bucură şi ea de frumuseţea şi răcoarea dimineţii. Cînd l-a văzut, biata broscuţă a încremenit pe piciorușele de dinapoi ; cu ochii mari deschişi, cată la cumplitul duşman. În spaima ei, îl vede uriaş, cu capul atingînd cerul, cu pliscul lung, larg, să soarbă dintr-o dată balta şi, dimpreună cu balta, pe ea. Inima i s-a oprit.

Îşi aşteaptă sfîrşitul.

Cocostîrcul o vede şi înţelege. Dar dimineaţa e mărinimos. Ş-apoi i se pare atît de mică, atît de neînsemnată această vietate a bălţii, că, de la o vreme, parcă o pierde din ochi în fundul apei, şi nici n-o mai zăreşte. Ridică piciorul, o păşeşte dispreţuitor şi trece, măreţ, mai departe.

Broscuţei nu-i vine să creadă. Mai stă aşa cîteva clipe. Apoi, de bucurie, sare pe o altă frunză ; şi-ntr-un avînt de recunoştinţă, ea, cea dintîi, taie tăcerea dimineţii :

— Oaac !

Din lumea celor cari nu cuvîntă, 1910

Pe lacul luciu din grădina cu florile neclintite de nici o adiere, cu crengile nestrăbătute de nici un foşnet, pe lacul adormit că pare o uriaşă lespede de cristal ce acoperă o altă grădină fermecată, lebăda — bărbatul rămas singur — trece ca o închipuire, alb ca zăpada, cu aripile ca două scoici de argint, cu gîtul lăsat între ele, subţire, ondulat ca toarta unei amfore. Paserea pluteşte lin, şi în ea parcă poartă, rătăcit, sufletul unei fiinţi duse de pe lume.

Sus, pe bolta adîncă, stelele au pălit ; în haosul albastru, luceafărul sclipeşte tainic, strălucitor, purtînd parcă în văpaia lui viaţa tuturor lumilor cereşti, a lumilor veşnic călătoare în necuprinsul firii. Şi cum, jos, lebăda sidefează faţa apei, sus, luceafărul luminează întinsul tăriei. Numai ei doi sînt pîlpîirile nopţii acesteia, în care lumea pare adîncită într-un somn de moarte. Amîndoi rătăcesc singuri, amîndoi străjuiesc singurătatea, mistuindu-se în tăcere, mîndri, deopotrivă de reci, deşi unul, bulgăre de gheaţă, celălalt, pară de foc. Şi se cunosc, se văd în fiecare seară, merg unul către altul şi se-ntîlnesc : din înalt, luceafărul îşi scoboară raza jos, în adîncul apei, unde răsare ca un mugur de aur.

Iar paserea se apropie de scînteia picurată din cer şi pluteşte uşor împrejurul ei, mai întîi în cercuri largi, apoi în rotiri tot mai strînse, tot mai strînse, pînă ce se opreşte drept deasupra răsfrîngerii stelei ; şi-atunci, din mugurul de aur, pare că se desface

dintr-o dată o floare plutitoare, o floare măiastră de argint.

Şi astfel stau de se privesc : sus, lebăda de aur a cerului, jos, luceafărul de argint al apelor.

Luceafărul, an. IX, nr. 4, 16 februarie 1910

FILOZOFUL

E mare, negru ca întunericul ; numai vîrful labelor sînt albe, ca şi cînd lumina zilei i le-ar fi pătat într-adins. Din capul cu fruntea puternică, mare, ochii verzi înfloresc noaptea ca două scîntei. E cel mai frumos motan al tîrgului. Dar de frumuseţea lui nu-şi dă seama, — de bărbăţia lui însă, da ; pentru aceea, în ceasuri de veghere, cînd i se pare că-şi zăreşte chipul în talerul lunii, şi-şi vede înfăţişarea bărbătească, simte un fior ce-i străbate prin spate şi-l unduleză, de mîndrie, pînă-n vîrful cozii. Trăieşte singur. Ziua stă ascuns cum poate şi unde poate. Ziua doarme ; numai cînd soseşte ceasul prînzului, care îi vine singur în labă, se trezeşte, morocănos.

Căci mîncarea nu l-a ispitit niciodată. Să bei şi să înghiţi aer cînd ţi-e sete de înălţimi ameţitoare, aceasta e adevărata hrană, dar aceasta-i o taină pe care numai el o ştie. Cînd ziua fuge din faţa nopţii, el porneşte ; atotstăpînitor, păşeşte, măreţ, peste acoperemintele întregului tîrg. Se plimbă de la un capăt la altul al mahalalelor, căci n-are dragoste

deosebită pentru nici un colţ. De-aici ca şi de-acolo firea lui îl îndeamnă mereu aiurea.

În sufletul lui nu tresare nimic, decît în cele cîteva zile cînd dragostea îl chinuieşte. Căci dragostea e pentru toţi acelaşi veşnic chin. Şi niciodată nu se simte mai fericit decît după nopţile aceste de zbucium, cînd, liniştit, gîndeşte la ele cu dezgust.

Numai farmecul nopţii îl îmbată. Cînd tîrgul se cufundă-n tăcere de moarte, el veghează, de sus, de pe streşina vreunei case. Şi priveşte. A văzut multe : întîlniri ferite, în colţuri de grădini ; rugăminţi duioase, de după fereşti deschise ; îmbrăţişări pătimaşe, în unghere de ziduri ; despărţiri sfîşietoare, în praguri de uşi. O întreagă ţesătură de patimi, ca şi sus, în lumea acoperişurilor, cu deosebirea că jos firul patimilor se torcea mereu, fără de nici un răstimp. Şi-n schimb liniştea cerului cum îl minuna ! Nici un frămînt, nici un zbucium ; cunoştea cerul şi-l citea ca pe o carte. Ştia cînd răsare luceafărul ; cînd pornea la drum carul mare ; cînd îşi încorda strunele lira ; cînd îşi aduna puii cloşca. Era un astronom. Şi de sus, de unde sta, i se părea cîteodată că şi el făcea parte din lumea aceea, că-mprejurul lui se-nvîrtesc toate, prietenoase, înţelepte, tăcute ca şi el. Şi era fericit. Singura fiinţă fericită ! Iar cînd zorii mijeau şi cînd, liniştit, urca acoperemîntul să se strecoare iarăşi în noaptea vreunui pod, gîndea, mulţumit, că n-are nici o îndatorire către nimeni, cum nimeni n-avea către el. Şi cugeta : „Fericirea e să nu fii al nimănui, nimeni să nu fie al tău, — să trăieşti singur : tu, şi cerul deasupra."

Luceafărul, an. IX, nr. 4, 16 februarie 1910

În odaie, linişte. Linişte şi-un miros! Pe poliţa din dreapta, pe o farfurie, stă uitată o bucată de caşcaval. Mirosul de brînză proaspătă a străbătut pînă în cel mai îngust colţişor al casei. Şi din gaura lui, din gaura de după sobă, şoricelul nu-şi mai găseşte locul. Parcă-l trage cineva de mustaţă afară. Să iasă, să nu iasă? Mai bine să se astîmpere. Să se astîmpere, uşor de zis; dar caşcavalul? Vezi, asta-i asta: caşcavalul. Să-nchidă ochii. I-a închis. Prostul! Dar ce, cu ochii miroase? Şi brînza-i proaspătă. Mai mîncase aşa bunătate acum vreun an. Dar parcă nu-l momise într-atîta ca aceasta de acuma. Să încerce. Face cîţiva paşi mărunţi pînă-n marginea ascunzătoarei lui. Măcar s-o vadă. Unde-o fi? De unde-l vrăjeşte, din ce colţ îl pofteşte cu atîta stăruinţă la dînsa? A! uite-o colo, pe farfurie. Dacă-ar îndrăzni! Dar cum? Să meargă mai întîi pe lîngă perete pînă la divan. Aşa, bun! Pe urmă... Pe urmă pe unde s-o ia? Pe lîngă dulap? Nu. Pe după jilţul cela? Nici aşa. Atunci? Păi lucrul cel mai bun e să se suie de-a dreptul pe perdea, şi de-acolo să treacă pe marginea lăvicerului din perete pînă la poliţă. Şi-o dată la caşcaval, lasă, n-are el nevoie să-l înveţe alţii ce să facă cu dînsul. Dar motanul? E-hei! la dînsul nu se prea gîndise. Şi, Doamne, mulţi fiori i-a mai vîrît în oase motanul cela. Dar poate nu era în odaie. Ha? nu era. Nu. Orişicum, să mai aştepte puţin, să vază, nu se mişcă nimeni, nu-l pîndeşte cineva?

Cum să nu-l pîndească! Dar de cînd aşteaptă motanul prilejul să puie laba pe bietul şoricuţ.

Dacă nu mîncase el caşcavalul, căci mirosul cela îi zbîrlise şi lui mustăţile, păi nu-l mîncase tocmai pentru asta : să-l momească pe lacomul din gaură. Cu botul adulmecînd, cu ochii galbeni şi lucioşi ca sticla, cu mustăţile întoarse, subţiri şi ascuţite ca oasele de peşte, stă neclintit după perna de pe divan şi-aşteaptă. L-a zărit. Uite-l, îi vede mărgelele ochilor. Iese ? Iese oare ? Da, da ; aşa, încă un pas, încă unul, doi, aşaa !

Dintr-o săritură a fost cu laba deasupra lui.

Bietul şoricuţ n-avusese vreme nici să treacă dincolo de sobă. Îl apasă puţin cu unghiile, apoi, repede, îl ia între labele de dinainte, îl strînge, de drag ce-i, îl răsuceşte în aer şi-l lasă ameţit pe podele. Şi-l priveşte, gîndind : „Caşcaval ţi-a trebuit ? Poftim caşcaval ! Doamne ! ce bun o să-mi pară mie după ce te-oi crănţăni !" Dar mai întîi să se mai joace puţin cu dînsul.

Îl pune pe picioare, îl lasă să se dezmeticească, să-ncerce să fugă, şi iar vrea să-l prindă în cleştele labelor. Dar ce s-aude ? Un dupăit grăbit pe sală. Vai, e Corbici, cînele ! Nu-i vreme de pierdut ! Din două sărituri, motanul e în ocniţa sobei, iar şoarecele, mirat că scapă, zăpăcit, cum poate, o şterge în gaura lui. Corbici vine, nebun ca-ntotdeauna ; în mijlocul odăii se opreşte, adulmecă, lacom, mirosul de caşcaval, apoi, zărind motanul, se repede şi latră cu înverşunare. Ar sări în ocniţă, dar e prea sus. Se sprijină pe labele de dinainte, tremură, cască, de neliniştit ce-i, mîrîie şi latră. Apoi tace şi, cu ochii ţintiţi la motan, aşteaptă să se scoboare. Numai uneori întoarce capul spre poliţa de unde brînza parcă-l ademeneşte. Şi astfel,

cîteşitrei duşmanii — şoarecele în gaură, motanul în ocniţă şi cîinele în mijlocul odăii — se pîndesc, munciţi de acelaşi gînd.

Dar paşi apăsaţi cutremură sala. Ce! Stăpînul! Repede atunci: motanul se-nghesuieşte şi mai în fund, iar cînele o şterge supt divan; numai şoarecele, mic cum era, rămîne la locul lui. Stăpînul intră; obosit de muncă, îşi aruncă pălăria pe un scaun, apoi, mirosind, i se face foame; se-ndreaptă spre poliţă, ia felia de caşcaval, taie o bucată de pîine şi, muşcînd cînd dintr-una, cînd dintr-alta, mănîncă din plin, cu poftă.

Şi din trei părţi, trei perechi de ochi îl urmăresc cu pizmă.

Tribuna (Arad), an. XIV, nr. 239,
6 noiembrie 1910

GRIVEI

E bătrîn. Înţelege că-i bătrîn, că-i netrebnic, că cele cîteva zile ce i-au mai rămas sînt o povară pe capul tuturora. De cînd s-a şi îmbolnăvit, nu-l mai strigă nimeni, nu-l mai mîngîie nici o mînă, nu se mai întoarce spre el nici o pereche de ochi. A slujit cu credinţă. Douăzeci de ani, vară şi iarnă, în curtea aceasta a trăit şi a păzit-o. În nopţile de toamnă, cu ploile repezi şi pătrunzătoare, în nopţile de iarnă, cu viforniţele năprasnice, el nu stătea în cuşca lui; suflînd cu greu, încordîndu-si muşchii, căci era vînos, tăia troianul, cutreiera toate colţu-

rile grădinii şi, lătrînd, dădea de ştire că nu e chip să te poţi apropia de casa stăpînului... Dar în seara aceea, cînd prinsese de pulpa piciorului pe hoţul care furase mere din pomul de lîngă gard! Ani de-a rîndul simţise durerile loviturii de ciomag pe care i-o dăduse atunci în creştetul capului. Şi altă dată... Dar cîte nu făcuse, cîte nu suferise Grivei, dulăul credincios al curţii!

Însă vremea trece; viaţa, cu ea. Şi-acuma îmbătrînise! Nu se mai putea duce nici pînă la uşa bucătăriei, să capete un ciolan, să-l lingă. Rămînea uneori zile întregi fără să înghită nimic, fiindcă nu se putea mişca. Şi-acum, în urmă, avea nişte dureri grozave. Urla. Şi mai ales noaptea, cînd nu avea cu ce să se mai ia, cînd nu mai vedea pe ceilalţi cîni, cînd rămînea singur, numai el şi suferinţa lui, mai ales nopţile îl chinuia boala. Şi urla. Mai întîi gemea, înăbuşit, cu gura închisă, cu limba zgîrcită, gemea adînc, ca şi cum i se desfăcea inima din piept. Apoi îl apucau fiorii; spasmurile îi descleştau fălcile, şi gemetele îi ieşeau mai tari, mai ascuţite. Apoi plîngea, plîngea cum plîng oamenii, cu lacrimi fierbinţi, cari îi lunecau pe bot şi parcă-l ardeau. Şi-n urmă, înnebunit de durere, nu mai putea răbda, în urmă urla, urla groaznic, din toată puterea măruntaielor lui, cu toată încordarea glasului, urla înspăimîntător, de răsuna pînă în depărtări, de unde-i răspundea ecoul ca un alt cîne care îi plîngea de milă. Şi dimineaţa, cînd zorii zilei mijeau, adormea, sleit, pe culcuşul lui de paie.

Şi toţi ai casei cari treceau pe lîngă el îl blestemau. Toţi. Urletele lui le tulbura liniştea nopţii, le curma somnul şi-i făcea să tresară speriaţi în

pat. Iar unii credeau că prevesteşte ceva rău, că prevesteşte moartea cuiva. El îi auzea vorbind, îi auzea şi-i înţelegea. Cu ochii blînzi, şterşi de boală, îi urmărea pînă ce se făceau nevăzuţi.

Înţelegea şi aştepta să-i vie ceasul.

Într-o dimineaţă şi-a zărit stăpînul de departe venind spre el, cu mînile la spate, ţinînd ceva ce sclipi la o întorsătură în bătaia soarelui. Pentru el venea. Atunci, în sufletul lui parcă a-ncercat nu o durere, ci o jale, o jale grozavă, o jale adîncă pentru stăpînul pe care-l văzuse copil, cu care se jucase, cu care mersese pe cîmp, la picioarele căruia se culcase de atîtea ori să primească, supus, vergile ce i se cuveneau. Şi jalea aceasta parcă-i dădu puteri ; se sculă şi, scheunînd, plîngînd, se tîrî către stăpînul lui, se tîrî şi, cînd ajunse, îi linse picioarele, ca şi cum şi-ar fi luat rămas bun. Apoi închise ochii şi, încolătăcit, aşteptă. Aşteptă mult. I se făcuse milă stăpînului ?... Bubuitura nu curmă liniştea ogrăzii.

Şi astăzi simţi că nu mai are mult. Şi parcă-i părea rău să închidă ochii în curtea în care trăise, în mijlocul lucrurilor de cari n-ar fi vrut niciodată să se despartă, supt privirile cari nu se mai îndreptau spre el prietenoase. Şi, deodată, o groază, o frică de locul acela în care suferise atîta îl cuprinse. Îşi adună toate puterile, apoi, ca şi cum cineva l-ar fi gonit din urmă, se depărtă cît putu mai repede, ieşi din curte şi o luă pe drum, înspre pădure. Cînd ajunse în marginea ei, intră în cel dintîi stufiş, şi acolo, între crengile cari îi ascundeau vederea, îşi făcu culcuşul. Şi aşteptă. Spre seară, un fior îi

zvîrcoli trupul, apoi altul. Şi-ncă unul, cel de pe urmă. Şi-n clipa în care-şi dete sufletul, se ridică pe picioarele de dinainte şi, cu capul întors spre curte, urlă, ca şi cum şi-ar fi luat un rămas bun.

Şi urletului lui, scurt, de moarte, îi răspunse ecoul, pentru cea din urmă oară, ca un alt cîne care-l chema din depărtări.

Tribuna (Arad), an. XIV, nr. 234,
31 octombrie 1910

FRICOSUL

Iarnă. Noapte lucie pe o lume ca din poveşti: copaci de zahăr, cîmp de cristal, iaz de oglindă. Şi-n cuprinsul larg, uriaşul policandru al cerului îşi aprinde, una cîte una, luminile, ca într-o nemăsurată sală de danţ. Vieţuitoarele pustietăţii sînt îmbătate de farmecul acesta: paserile zbor ca ziua; lupul poposeşte pe labe, în hăţişuri, şi priveşte nemişcat; vulpea stă lîngă vizuină şi nu se-ndură să meargă la vînat; veveriţa pleacă creangă lîngă creangă şi hoinăreşte, ca o deşucheată, pădurea-ntreagă. Iar iepurele a zbughit-o la jucat. Încet, ascultînd, ispitind, a ieşit tiptil-tiptil din curătură, şi cînd a ajuns la margine şi-a văzut întinderea lucie de zăpadă, a-nceput să sară de bucurie:

„Poate mai întîlnesc un prieten“, îşi zise iepuraşul.

Şi gîndul îi răspunse:

„Poate mai întîlneşti un prieten...“

Şi iar ţupai-ţupai, iepurele sare vesel :
„Poate dau şi peste o prietenă."
Şi gîndul :
„Poate dai şi peste o prietenă."
Şi mergînd aşa, iepuraşul cu gîndul îşi vorbesc :
„Ce lumină, şi totuşi luna încă nu a răsărit."
„...Şi totuşi luna încă nu a răsărit."
„Dar o să răsară."
„...O să răsară."

Şi cum mergea pe marginea unei vîlcele, iepuraşul se opri o clipă să se odihnească. Atunci, de la spate, se ridică, albă şi ea, ca de gheaţă, luna. Stelele păliră ; pădurea, copacii, tufele îşi dezbrăcară deodată umbra. Iar iepuraşul împietri de groază : chiar de lîngă el, se întinse pe pămînt o arătare cu două coarne grozave. După clipa de spaimă, iepuraşul se destinse ca o coardă şi o zbughi la goană, se prăvăli în vale, veni de-a dura ca un bulgăre, se sculă şi iar se rostogoli pînă jos ; apoi o luă de-a dreptul, tăind cîmpul. Se opri tocmai în stuhăria iazului. Acolo, de-abia suflînd, se ghemui cu ochii închişi... să nu-şi mai vază umbra !

Din lumea celor cari nu cuvîntă, 1910

MUSAFIRUL

În lungul cîmpiei arse, pustii, se înalţă doar un singur pîlc de salcii ce ocrotesc, supt umbra deasă a crengilor despletite, un izvor din care şi ele îşi

sug viaţa. Izvorul curge subţire, întinzînd în faţă, ca pe o năframă, o baltă mică, pe care, uneori, o împunge, ca un ac de aur, cîte o rază de soare. În frunzişul salciilor acestora se strîng stoluri întregi de paseri, de stau ziulica întreagă să se adăpostească de căldura cotropitoare. Privighetori, scatii, măcălendri, stigleţi, floreni, cîte şi mai cîte alte neamuri de zburătoare, toate îşi găsesc aici sălaşul. E un ciripit, un piruit, spre seară, de te crezi în rai. Nimeni altcineva nu calcă supt acest umbrar singuratic. Şi paserile trăiesc ca-n împărăţia lor...

Azi e o zi înăbuşitoare. E în iulie. Aerul undulează, pare că-i răsufletul pămîntului ostenit de alergătura lui prin haos. Paserile se cobor pe fiecare clipă să ia în gură cîte o picătură de apă din izvorul rece care se prelinge, argintiu, în ciuda arşiţei.

Din pricina dogoarei, mlaştinele sînt uscate peste tot. Şi bietul vieţuitor se topea ; ameţit de căldură, o luă într-un noroc înainte, încotro l-o duce soarta. Şi, cînd se credea pierdut, zări cu ochii lui mici, roşii, fără de gene, cu ochii lui cei îngropaţi în grăsimea capului, pîlcul ademenitor de salcii. Îndată şi-a îndreptat rîtul spre ele, cum îşi îndreaptă luntrea botul spre ţărm, şi-o porni într-acolo. Cînd a ajuns şi-a dat de baltă, se repezi, nebun de bucurie, gonind paserile, cari zburară înfricoşate. Se afundă, pînă la urechi, în baltă, apoi închise ochii, răsuflînd cu poftă aerul răcoritor. O libelulă sosi, zburînd zglobie, şi, crezînd că deasupra apei e o floare, se lăsă, uşoară, pe rîtul trandafiriu. O înfiorare dulce, neînţeles de plăcută, gîdili sufletul musafirului pen-

tru întîia dată în viaţa lui, şi, fericit la culme, prinse a guiţa lung şi ascuţit. Libelula, văzînd că se înşelase, zbură, înfricoşată. Iar paserile ascultară cît ascultară zgomotul acesta, apoi, toate, într-un gînd, împînziră, care-ncotro, largul cîmpiei încropite.

Din lumea celor cari nu cuvîntă, 1910.

CĂPRIOARA

Pe muşchiul gros, cald ca o blană a pămîntului, căprioara stă jos, lîngă iedul ei. Acesta şi-a întins capul cu botul mic, catifelat şi umed, pe spatele mamei lui, şi, cu ochii închişi, se lasă dezmierdat. Căprioara îl linge, şi limba ei subţire culcă uşor blana moale, mătăsoasă a iedului. Mama îl priveşte, şi-n sufletul ei de fugarnică încolţeşte un simţimînt stăruitor de milă pentru fiinţa fragedă căreia i-a dat viaţă, pe care a hrănit-o cu laptele ei, dar de care trebuia să se despartă chiar azi, căci vremea înţercatului venise de mult încă. Şi cum se uită aşa, cu ochi îndureraţi, din pieptul căprioarei scapă ca un muget înăbuşit de durere ; iedul deschide ochii. Căprioara se îmbărbătează, sare în picioare şi porneşte spre ţancurile de stîncă din zare, printre care vrea să-l lase rătăcit. Acolo, sus, e păzit şi de duşmănia lupului, şi de iscusinţa vînătorului, căci pe muchiile prăpastiilor acelora numai ele, caprele, puteau a se încumeta. Acolo l-ar fi ştiut ca lîngă dînsa. Dar pînă la ele erau de străbătut locuri pline de primejdii. Căprioara îşi azvîrle picioarele în fugă fulgerătoare, în salturi îndrăzneţe, să încerce puterile iedului.

Şi iedul i se ţine voiniceşte de urmă ; doar la săriturile ameţitoare se opreşte cîte o clipă, ca şi cum ar mirosi genuna, apoi se avîntă ca o săgeată şi, behăind vesel, zburdă de bucurie pe picioarele subţiri ca nişte lugere.

Dar trebuiesc să scoboare, să străbată o pădure, ca să urce din nou spre ţancuri. Căprioara conteneşte fuga ; păşeşte încet, prevăzătoare. Trece din poiană în poiană, intră apoi supt bolţi de frunze, pe urmă prin hrube adînci de verdeaţă, pînă ce pătrunde în inima întunecată, ca un iad, a pădurii.

Şi-au mers mult aşa, pînă ce au dat în sfîrşit de luminiş. Iedul, bucuros, o ia înainte, sărind. Dar în aceeaşi clipă căprioara se opreşte, ca de-o presimţire, adulmecînd. În faţa ei, de supt o cetină, ochii lupului străluceau lacomi. Un salt, şi iedul ar fi fost sfîşiat. Atunci căprioara dă un zbieret adînc, sfîşietor, cum nu mai scosese încă, şi, dintr-un salt, cade în mijlocul luminişului. Lupul, văzînd prada mai mare, uită iedul şi se repede la ea...

Prăbuşită în sînge, la pămînt, supt colţii fiarei, căprioara rămîne cu capul întors spre iedul ei. Şi numai cînd acesta, înspăimîntat, se topeşte în adîncul pădurii, căprioara simte durerea, iar ochii i se turbură de apa morţii.

Din lumea celor cari nu cuvîntă, 1910

VOINICUL !

L-a adus ciobanul de urechi, ca pe-un biet măgar ce era. I-a pus o pocladă, pe pocladă şeaua de lemn, şi i-a strîns chinga bine, căci aveau să meargă la

tîrg. Apoi a-nceput să-i îngrămădească pe spate: o sarică — a ciobanului; două lăvicere — ale stăpînului; patru tivgi cu lapte, cîte două de fiecare parte, să se cumpănească; opt sedile cu brînză — patru şi patru; iar deasupra, moţ, cei doi băieţi ai stăpînului, veniţi la stînă din ajun, spate la spate, să nu-şi scoată ochii.

Dar pe cînd ciobanul, ştergîndu-şi sudoarea cu dosul mînii, de pe frunte, aducea poclada să o puie pe sărmanul dobitoc, un purice sări de pe mînica ciobanului pe spinarea măgarului şi-şi făcu un locuşor supt o încreţitură a poclăzii, tocmai cît îi trebuia să fie la largul lui. „O să stau la umbră“, gîndea puricele, iar ciobanul încărca mereu. Cît era de mic puricele, ce loc prindea? Iar greutatea care îndoia genunchii măgarului cum putea să-l apese?

Şi-au pornit la drum, şi-au mers zi de vară prin arşiţa lui cuptor. Curgeau năduşelile de pe cioban; băieţii stăpînului se muiaseră; iar măgarul de-abia păşea. Au trecut pe unde au trecut şi, spre seară, au ajuns la tîrg şi-au poposit în ograda stăpînului. Iar puricele, simţind c-au ajuns la capăt, se strecură binişor, binişor, şi hop! deodată, sare sprinten şi odihnit pe mîneca ciobanului.

Cînd dădu însă cu ochii de spinarea măgarului şi văzu ce clădărie stătuse deasupra lui, rămase încremenit: „Măi, greutatea asta am dus-o eu în spate! Pînă acum n-am ştiut că-s aşa de voinic!“ Şi privea cu mulţumire cum descărca ciobanul pe măgar. Iar cînd omul dete toate lucrurile jos, măgarul rămase cu urechile pleoştite, cu genunchii îndoiţi. Iar puricele zise, mîniat, în sine: „Uitaţi-vă ce mămăligă de dobitoc! Eu nu-s nici cît urechea lui, şi nu

mă plîng de cîte am dus în spate, şi el, fiindcă m-a purtat pînă aici, mai să cadă în bot! Ia stai să-l înviorez puţin!" Şi aşa zicînd, sări drept pe botul măgarului, de-l pişcă pînă la sînge.

Măgarul tresări, dete dintr-un picior şi vărsă o tivgă cu lapte. Iar ciobanul îi aşternu pe spate cîteva beţe, să se-nveţe minte de alt' dată.

Convorbiri critice, an. IV, nr. 6, 25 iunie 1910

GÎZA

Calul suia din greu dealul. Năduşise. Muştile îl necăjeau, iar zăbala îi ardea gura. Dădea mereu din cap, să-şi lărgească dîrlogii, pînă ce călăreţul îi lăsă cu totul slobozi. Acum mergea cu capul în pămînt, cu coama împrăştiată în tot lungul gîtului, cu buza de jos spînzurînd, cu mijlocul frînt. De sus cădeau într-una razele soarelui ce-i străbăteau prin păr şi-i beşicau pielea. Dealul se urca rotunjit, ca un sîn, iar marginile lui se prăvăleau repezi, scufundate, acoperite de alunişuri. Unde şi unde, cîte un stejar se ridica din fundul prăpastiei, deodată, mînios parcă, dar vîrful lui rămînea mai jos de înălţimea şoselei, albe, ca un drum de moară, înecată de colb la cea mai mică adiere de vînt. Calul se opri cîteva clipe, suflă puternic, apoi o smucitură a frîului îl sili iar să pornească. În sfîrşit, mai făcu cei cîţiva paşi de ajunse pînă în vîrful dealului. Calul ridică puţin capul. Drumul se în-

tindea neted, scoborînd prin mijlocul pădurii, care începea să se arate mai deasă, mai bătrînă. Tocmai în fund, tîrgul sticlea în soare, crucea bisericii străpungea seninul, în razele soarelui părea că pîlpîie şi dînsa ca o flacără. Un vîntuleţ răcoros îi înfăşura gîtul şi crupa ca într-o pînză udă. Îşi încordă muşchii şi o luă în trap. Deodată, răsărită ca din pămînt, o trăsură trasă de doi cai mari, negri, zbură pe lîngă dînsul. Calul de-abia putu să prindă scînteiarea ţintelor de argint în care erau bătute hamurile. Trecerea celor doi telegari îi dădu şi mai mare putere. Apoi tîrgul se arătă din ce în ce, şi calul, care mai venise o dată, întrezări parcă grajdul mic unde îl aşteptase, atuncea, ieslele cu fînul proaspăt. Era răcoare, nu se găsea măcar o ferestruică prin care să străbată căldura cît de cît. Şi-n faţa lui i se păru că se ridică deodată, în fund, o iesle mare-mare, în care un cal, doi, o sută mănîncă straşnic din iarba coaptă, şi că pentru dînsul e un locuşor mic deoparte. O să încapă tocmai bine.

Lovitura unei vergi îl făcu să tresară. Pînă la tîrg nu mai era mult. Vîntul iar se curmase, pădurea pe margini stătea încremenită, arsă. Cei din urmă copaci rămaseră în urmă ; la dreapta şi la stînga, cîmpul, acoperit mai tot de luminărică, se întindea departe, pînă în poalele munţilor întunecaţi. O smucitură a dîrlogului din dreapta îl îndemnă să ocolească fără întîrziere, trecu şanţul pe o podişcă ce se îndoi supt greutatea lui ; poticni, simţi călăreţul prăvălindu-i-se pînă peste gît ; o ploaie de lovituri îl făcu să-şi ia seama la mers. Cîmpul parcă îl mai învioră. Tîrgul rămăsese în urmă, la stînga : mergeau aiurea. Vedenia cu ieslea se şterse, cele dintîi căsuţe

acoperite cu stuh, ale satului, se împrăştiau printre îngrăditurile de nuiele. Cîţiva purcei fugiră, guiţînd, din drum ; un cîne se luă după el, lătrînd amarnic ; o femeie se întorcea de la fîntînă cu o tivgă plină cu apă pe umăr. La poarta ţarinei stătură. Stăpînul său se scoborî, deschise poarta, căci jitarul lipsea, nu mai încălecă, îi aruncă dîrlogii peste oblîncul şăii de-i încordă gîtul, şi porni pe jos. În mijlocul satului, lîngă biserică, se opri. Ajunsese la crîşmă. Pe laviţe, femei, moşnegi şi cîţiva copilandri stau cu pieptul peste masă, cu capul sprijinit de mînă, cu ulcelele dinainte.

Stăpînul îl duse din dos, lîngă un gard, şi-i legă dîrlogii de un par.

Calul rămase singur. Întoarse capul după stăpînul care plecase grăbit. Primprejur nici un fir de iarbă, de fîn, nimic ; nici un jgheab cu apă. Dincolo de gard, o mulţime de poloboace pline cu huştile borşului vărsat din ele. Din altă parte venea miros de oţet. Spre crîşmă se auzeau glasurile celor ce beau. În cătina de alături vrăbiile îl asurzeau.

Frînt de drum, înecat de colb, plecă în jos capul. Deodată un zumzet uşor îi lovi auzul, şi în aceeaşi vreme un fior îl furnică în tot trupul. O gîză mică, obosită să mai zboare aiurea, îi nimeri într-o nare. Calul se pregăti să sufle, s-o gonească, dar fără veste un miros de cîmp, de flori i se împrăştie pînă în suflet şi-l răcori ca un izvor. Gîza îşi scuturase aripile pline de colbul de aur al florilor prin care zburase. Calul o lăsă, o simţi cum iese şi porneşte, sprintenă, cu picioruşele mărunte, în susul frunţii. Cu coada ochilor de-abia o zări, şi strălucirea ei îi aduse aminte de sclipirea ţintelor de ar-

gint de pe hamurile celor doi fugari. Apoi o văzu cum o ia de-a curmezişul pe lîngă ochiul lui ; o simţi cum merge deasupra pleoapei, înfiorîndu-l uşor, cum i se ridică pe gît, pe supt coamă, cum se suie pînă sus, lîngă ureche, şi rămîne acolo, la umbră...

Mulţumit, calul îşi apropie genele şi dormitează.

Albina, an. XI, nr. 1, 7 octombrie 1907.

PĂRĂSITĂ

Lui Ilarie Chendi

Singură ! În tot cuprinsul cîmpului larg, dînsa nu se zărea decît numai cînd vîntul culca ierburile înalte, şi ea rămînea în picioare, albă cum e laptele, cu coama împrăştiată peste ochii orbi, cu coada lungă, încolătăcită de-a lungul picioarelor subţiri. Venea dimineaţa în urma hergheliei întregi, la pas, ascultînd de departe clinchetul clopoţelului de argint de la gîtul calului care, nu demult încă, se ţinuse pe urmele ei. Pe rînd, clopoţelul a trecut la toţi mînjii ei, cei mai frumoşi de prin ţinuturile acelea. Pe doi dintre dînşii îi ţinea minte încă, pe ceilalţi îi hrănise, îi alintase cu botul ei catifelat, îi simţise lîngă dînsa, dar nu-i văzuse niciodată.

Într-o seară, după o ploaie groaznică, se îmbolnăvise ; scăpase cu viaţă, dar îşi pierduse vederea. Simţea căldura soarelui, mirosea cîmpul, dar lumina nu mai era nicăiri. A fost groaznică cea dintîi

noapte. Înăuntrul grajdului se făcu deodată parcă şi mai întuneric. Ieslea era în faţă, odinioară o mai zărise, aşa ca prin sită, şi peste o clipă se ştersese dinaintea ei. Deasupra capului era fereastra ; ridică ochii şi stete aşa pînă cînd glasurile oamenilor, ciripitul rîndunelelor, ce-şi aveau cuibul chiar deasupra, lipit de-o grindă, îi vesti dimineaţa. Dar fereastra tot nu se lumina. Şi-ntunecată a rămas de-atunci ! Acuma se deprinsese. De trei-patru ani parcă au uitat-o toţi. Pleacă singură din grajd şi se întoarce singură. Ceilalţi cai, îndată ce ajung în cîmp, o iau razna, se împrăştie repede. Dînsa paşte puţin, apoi rămîne cu urechile ciulite, cu ochii în gol, ca şi cum ar aştepta pe cineva. La amiază vine la apă ; îşi ştie locul la jgheab ; pe lîngă ea nu simte nici un cal. Toţi ceilalţi beau mai încolo. Arareori, seara, îşi mai aduc aminte de dînsa. Atunci aude glasul călăreţului, care goneşte caii, cum o strigă prelung : „Martaaa !" Ea întoarce capul şi o ia înapoi. Vine la pas, sleită de puteri, printre tulpinele înalte de lumînărică ce o ating uşor, ca şi cînd ar alinta-o. Şi parcă întreg cîmpul s-a obişnuit cu dînsa, o cunoaşte şi-i e dragă ; cum merge încet, fluturi mici, albaştri, atraşi de albeaţa părului, se ţin după dînsa, se aşază pe crupa lucioasă, se ridică iarăşi, alungîndu-se unii pe alţii, şi o întovărăşesc pînă departe. Vine şi se duce mereu pe acelaşi drum. S-a deprins : o ia mai întîi de-a curmezişul cîmpului, apoi de-a lungul unei prăpastii grozav de adînci, în care dacă ar putea să se uite, ar cădea ameţită poate. Merge drept pe marginea povîrnişului, înfăşurată în mirosul cimbrului ce creşte tocmai pe

fund. Păzitorii hergheliei au privit la început lucrul acesta miraţi, apoi au lăsat-o, doar a luneca odată, să scape de dînsa... Dar ea pune piciorul încrezătoare, merge cu gîtul întins, cu nările umflate, să simtă mai tare mirosul ierbii sălbatice, care parcă o înviorează. Apoi străbate satul ; cînii nu o latră, copiii nu o fugăresc, nimeni nu se apropie de dînsa. În grajd, un grajd părăsit în care numai ea stă, într-o încăpere singură, îşi găseşte totdeauna fînul. Iarna e ca într-o pivniţă ; şi noaptea, cînd viscolul geme la fereşti ca un uriaş rănit, ea se culcă jos, între paiele moi, şi, neliniştită, aşteaptă să audă a doua zi glasul unui om...

În dimineaţa aceasta o luă încet-încet din grajd. Se simţea slabă ; cînd intră în cîmp, în nemărginirea înecată de flori dese, aerul parcă era mai greu ; se înăbuşea, vroi să pască, smulse cîteva fire de iarbă şi se aşeză, ca niciodată, jos. Întinse botul, adulmecă, o greutate parcă o apăsa deasupra creştetului, apoi soarele începu să ardă din ce în ce mai puternic. Seminţele florilor miroseau ca şi cum ar fi fost prăjite, şi iarba se încălzi supt dînsa ca într-un culcuş. Şi, deodată, vîntul începu să sufle, cu suspinuri adînci, venite cine ştie din cari codri, cu vîjîituri puternice, cari culcau tulpinele şi le încurcau într-o reţea. Un tunet de-abia se auzi ; pe deasupra, paserile alergau grăbite, scoţînd ţipete de spaimă. De departe, dinspre munţi, venea ropotul ploaiei. Se sculă în picioare, îngrijată, cînd cele dintîi picături căzură plescăind pe trupul ei. În cîteva clipe ploaia o înecă, nu putea să răsufle, din coamă apa se scurgea ca dintr-un izvor. O apucă un tremur.

Un tropot înăbuşit îi izbi auzul: herghelia se întorcea în fugă; şi prin vuietul ploaiei un glas răsună prelung: „Martaa!" şi a doua oară: „Martaaa!" Apoi nu mai auzi nimic. Atunci, dibuind, înfricoşată, supt potopul ce se revărsa de sus, luă drumul înapoi, păşind ca printr-o băltoagă în care picioarele i se afundau, şi ajunse la marginea prăpastiei. Ploaia cădea cu furie, aproape nu mai putea merge; se opri deasupra deschizăturii adînci, în fundul căreia şuvoiul gîlgîia înfuriat. Şi, fără de veste, i se păru că se mişcă supt ea pămîntul; nici n-avu vreme să se înfricoşeze, malul se desprinse mai întîi domol, răsturnînd-o pe-o coastă, apoi se surpă dintr-o dată, repede, la vale, rostogolind-o pînă în adînc, oprind-o tocmai pe un dîmb dedesuptul căruia fierbea pîrîul. Şi vîntul care sufla printre malurile prăpastiei, curgînd şi dînsul ca o apă, aplecă mănunchiurile înalte ale cimbrului sălbatec peste trupul ei zdrobit.

Viața literară și artistică, an. I, nr. 38, 30 septembrie 1907

CALUL

Lui Corneliu Moldovanu

S-a trezit în cîmpiile întinse, acoperite de ierburile dese, culcate de vînturi, ale Ungariei. În mijlocul lor s-a ţinut cîtăva vreme de mama lui, o iapă oarbă ce sta răzleţită de ceilalţi cai, dintre cari cei mai frumoşi fuseseră mînjii ei. Apoi, cînd a simţit

fiorul sălbatec ce i se revărsase în sînge, în largul pustietăţilor acestea a deprins cele dintîi goane, ş-acolo şi-a ridicat capul, a lărgit nările şi, cutremurîndu-şi coama încîlcită de spini, răspunse la chemări necunoscute, trimiţînd depărtărilor cel dintîi nechezat puternic ce-i ieşise din piept.

Dar cînd se învăţase cu viaţa asta slobodă, se pomeni o dată prins din fugă, înfrînat cu de-a sila de către cineva care se aruncă, dintr-o săritură, călare pe el. Atunci a înţeles că ceva îl ameninţă, că cineva vrea să-i ţărmurească libertatea, s-a strîns ghem, apoi s-a destins repede şi a pornit ca o săgeată. Mînca pămîntul supt copitele lui, simţea că i se aprinde ceva înăuntru, că ochii îi ard şi că limba îl frige ; trupul îi era numai o apă, gura numai o spumă de sînge. Iar în fuga nebună, ierburile îl biciuiau şi i se încolăceau ca şerpii de picioare. De la o vreme se simţi sleit de puteri şi se opri. Un nechezat parcă îl chemă dincotrova ; dar cînd văzu că duşmanul e tot pe spatele lui, că-i smunceşte frîul tot aşa de crunt, puse capul în piept şi, învins, se întoarse încet, purtîndu-şi *stăpînul.* Apoi plecă pe drumuri lungi, prin locuri străine şi depărtate.

L-au necăjit îndelung pînă să-l înveţe cu viaţa înfrînată de zăbală şi pinten. Cînd s-a dezmeticit bine-bine, era de mult deprins cu şaua şi ştia chiar ceasul de dimineaţă la care pornea înspre cîmp ca să-şi poarte călăreţul, prin faţa regimentului, în văzul sutelor de cai ce stăteau nemişcaţi la strigătul goarnei, ca şi oamenii de pe ei. Şi nu mai putea de mulţumire cînd, după alergările prin vînt şi ploaie, se întoarcea în grajdul în care îl aştepta nutreţul.

După cîţiva ani porni la un drum mai greu. Mergeau feriţi, ocolind mereu, oprindu-se la bubuitul tunului; stăteau zile şi nopţi în ploaie şi glod, supt cerul încărcat de norii deşi ce atîrnau pînă lîngă pămînt. Într-o zi, în capul călăreţilor cu săbiile scoase, se simţi mînat la moarte într-un vîrtej înspăimîntător. În faţă le răsări deodată un alt vîrtej, şi se loviră într-un învălmăşag de glasuri, de vaiete, de împuşcături.

I se păru că nu mai e scăpare, se avîntă, sări peste trupuri de oameni şi cai, şi, în goana nebună, îşi duse călăreţul departe, despărţindu-l de ai lui. Un zid de săbii se înălţă deodată împrejurul lui şi-l opri. Atunci se ridică în două picioare, se întoarse şi se aruncă orbiş înapoi.

Simţea că pe urmele lui veneau alţii, simţea zbuciumările celui de pe el, dar nici unul nu-l ajunse. Tîrziu, cînd se opri la un adăpost, în crupă îl ardea o usturime grozavă. O tăietură de sabie îl crestase adînc. Mînile stăpînului îi spălară rana uşor, o legară şi-l mîngîiară îndelung pe coamă.

Trecu şi războiul. Întors acasă, îşi luă locul în grajd, mulţumit de liniştea dimprejurul lui, de lumina ce se revărsa pe ferestruia din faţă, de fînul mirositor ce-l smulgea de deasupra capului. Dimineaţa mergea la cîmp, ca de obicei; serile, arareori. În grajd vara era răcoare; iarna — cald. Şi vremea trecea...

Vremea trecea! anii se scurgeau repede unul după altul. Ehe! cine ştie cînd fusese războiul! Dar o dată cu anii s-au scurs şi puterea şi avîntul lui. Îmbătrînise, picioarele îi tremurau după o cale mai

lungă; gîtul nu mai sta aşa de încordat, ochiul nu mai căta departe. Odată poticni şi se rostogoli jos cu călăreţ cu tot. S-a ridicat repede, dar de atunci îl lua mai rar la cîmp şi-l purta numai la pas. În urmă nu-l mai lua de loc.

Venea dimineţile la el, îl mîngîia, dîndu-i fiori ce-i fugeau pe supt piele, apoi poruncea soldatului să-l plimbe prin ogradă. Parcă nici lui nu-i mai venea să iasă din grajd; îi plăcea să mănînce încet, cu ochii închişi, peste care razele soarelui cădeau ca o ploaie caldă din susul ferestruii înguste.

Într-o zi, uşa grajdului se deschise largă, şi doi soldaţi aduseră un cal tînăr, înspumat. Însuşi generalul arătă unde să-l puie la iesle; el, bătrînul, avea să fie mutat mai încolo, în colţ, iar noul-venit îi lua locul, în faţa ferestruii. Bătrînului parcă îi veni din nou vlaga tinereţii, ridică în sus capul, se uită la stăpînul lui, apoi rămase cu ochii pironiţi pe acel care-l înlocuia. Iar cînd se duseră cu toţii, se închise uşa; şi cînd venitul ridică botul să smulgă din braţul de fîn, din care dînsul mîncase mai înainte, el se smunci, rupse frîul şi, repezindu-se către celălalt, îl muşcă de gît. Îi despărţiră repede, iar el luă, pentru întîiaşi dată, de la soldat, două lovituri de vargă. A doua zi, dimineaţă tare, generalul veni, porunci să se puie, în faţa lui, şaua pe calul celălalt, încălecă şi porni. Bătrînul întoarse capul şi-i urmări cu ochii pînă departe.

În fiecare zi, cei doi cai se măsurau cu privirea, şi cîteodată bătrînul, reînsufleţit, se smuncea să se arunce. În urmă primea loviturile de vergi şi se punea să mestice, liniştit, nutreţul, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic.

Într-o seară, după multă vreme, calul cel tînăr întinse capul, cu ochi cercetători, către bătrînul lui tovarăş. Acesta a stat o clipă, ca şi cum ar fi vrut să se hotărască, apoi, simţind, ca niciodată, mirosul acela de cîmp care-i amintea de herghelia lui, de caii lîngă care nu fusese de atîta vreme, întinse şi dînsul gîtul, şi boturile lor se atinseră. Au stat cîtva aşa, apoi bătrînul se încordă, rupse belciugul şi, rămînînd slobod, veni încet, se alipi de celălalt şi începură să mănînce liniştiţi, unul lîngă altul. Din seara aceea nu-i mai legară.

Se deprinseră împreună ; aproape nu se mai puteau despărţi. Cînd cel tînăr ieşea înşăuat, bătrînul necheza înăbuşit, nu-şi găsea astîmpăr şi pleca încet-încet prin ogradă, după el, pînă îl aduceau soldaţii în grajd. Acolo aştepta să se întoarcă tovarăşul, ca să mănînce. Iar serile, cînd obosea să mai mestice, îşi răzima botul de gîtul celui tînăr şi dormita.

Într-o zi bătrînul nu mai putu să se ţină în picioare. Ochii i se împăinjeniră deodată, genunchii îi tremurau, şi buzele scăpară jos mîna de fîn ce smulsese atuncea. Voi să se rezime de tovarăşul său şi nu izbuti. Încet, încet, bătrînul simţi cum se întunecă ferestruia spre care căta, i se muie încheieturile şi trupul îi alunecă jos. Întîi se ţinu sprijinit în cele două picioare de dinainte, apoi îl părăsiră şi acestea, se rostogoli pe-o parte, horcăi de cîteva ori şi rămase întins, zbătîndu-se încet... Iar calul cel tînăr îşi apropie botul de trupul aproape nemişcat, stătu cîtăva vreme cu ochii pironiţi, apoi tresări, întoarse capul spre uşă şi necheză prelung.

Convorbiri critice, an I, nr. 11, iunie
1907

E încă întuneric. Pămîntul e jilav de rouă, şi brazdele, răsturnate, în ajun, de către fierul plugului, miroase a proaspăt. În văzduh, o raţă-sălbatecă zboară, furişîndu-se, măcăind speriată, ca alungată de glonţ. Pe o grămadă de coceni, plugarul, rămas peste noapte în cîmp, doarme învelit cu nişte saci ; şi mai încolo, boulenii treji, Duman şi Joian, stau cuminţi, cu gîturile întinse, aşteptînd jugul. Dar departe, în sat, încep să cînte cucoşii, căci zorile prind să mijească. Lumina se cerne din ce în ce mai deasă, şi-n vreme ce cununa cerului se luminează, pe pămînt se desluşesc toate : satul ; încolo, pe coastă, ca urnită din loc, pădurea ; în fund, dealurile gemene, unul după altul, ca pe o scară.

Şi-n cea dintîi clipă de revărsare a luminii, grija, care ţîrîie în urechea plugarului ca un greier, îl scoală. Omul aruncă sacii la o parte, sare în picioare, îşi freacă ochii cu dosul mînii stîngi şi cu dreapta îşi îndreaptă şalele. Apoi porneşte spre boi. I-a înjugat... Slabi, de li se văd coastele ca nişte arcuri supt piele, boii îşi încoardă muşchii, îşi potrivesc bine cerbicea în jug şi pornesc, împlîntîndu-şi picioarele ca nişte ţăruşi de oţel. Şi cum merg aşa, aud din urmă fîşîitul cuţitului cum intră în pămînt ca într-un miez de pîne, iar, uneori, glasul plugarului, cum îi îndeamnă şi-i îndreaptă părinteşte :

— Cea, Duman, tată !

Ei îl ascultă ca nişte copii ; şi, mereu, dîra neagră a brazdei se deapănă de la un capăt la altul al lanului ca pe un mosor.

Se luminează încet, încet, în pas cu boulenii parcă. E linişte. Un stol de grauri se lasă, pieziş, în apropiere. Razele soarelui îşi scutură, tremurînd, praful de aur în aer. Şi boii simt, după cum e purtat plugul de coarne, că puterile stăpînului au mai slăbit :

— Hăis, Joian, tată !

Iar la glasul lui, răspunde, ca din nişte dumbrăvi înflorite în adîncuri, ciripitul gîdilitor al ciocîrliei...

E cald. Pămîntul parcă fumegă. Grumazul lui Duman prinde să lucească de sudoare ; jugul îl frige. Şi din urmă glasul mai mîniat al stăpînului îl zoreşte :

— Hai, Dumane, hai !

Boii nu trag nici mai tare, nici mai încet ; căci cunosc ei cuvîntul nerăbdător şi necăjit al stăpînului. Păşesc liniştiţi, înţelepţeşte, şi în ochii lor cuminţi şi negri parcă se răsfrînge şi mai tare faţa neagră a pămîntului scormonit de plug...

S-a încălzit de tot. Soarele frige. Duman parcă-şi simte picioarele tremurînd, mai cu seamă dreptul dinainte, în copita căruia i-a intrat un piron mai acum cîtăva vreme. Îi e sete. Dar din urmă glasul aspru acum al stăpînului nu-i dă răgaz. Bouleanul e deprins, mai aşteaptă încă ceva ; şi nu întîrzie mult : o vargă i se aşterne pe spate, lăsînd o dungă peste pielea udă. Omul ţipă :

— Sireace, sireace ! Mînca-te-ar lupchii !

O albină, rătăcită, se ţine morţiş de plugar, şi el o alungă, înfuriat, cu mîna. Un graur s-a desprins din stol şi s-a lăsat pe spatele lui Joian, care-l poartă, îngăduitor, ca pe-un prieten. Iar înaintea plugului, ca un vornicel ce arată calea, un cocostîrc păşeşte agale, privind cînd cu un ochi, cînd cu altul spre pămînt, înfingîndu-şi uneori ciocul.

— O-ahoo !

Soarele s-a înfipt în creştetul cerului, şi de acolo dogoreşte văzduhul. Ţarina e încropită, ca şi cum ar fi turnat cineva pe deasupra apă fiartă.

Boulenii răsuflă din greu. Împrejurul gîtului simt, ca o zgardă de fier, urma jugului scos. Plugarul le-a dat o mînă de coceni, din cari ei de-abia aleg cîte unul. Un prichindel de copil i-a adus şi omului de mîncare : o bucată de mămăligă cu ceapă. Dar decît mîncarea, odihna parcă e mai priincioasă. Omul face un sac mototol şi-l pune supt cap.

Boulenii nu mai mănîncă ; prichindelul le-a adus o oală cu apă, în care nici nu le intră bine botul. Apoi rămîn aşa, cu puterile sleite, supt arşiţa soarelui. Graurii, cocostîrcul au zburat. Au rămas ei singuri în cîmp.

În dreptul lui Duman doarme plugarul, cu faţa arsă, bătut de razele fierbinţi ale soarelui, ale căror împunsături îi scot broboane de sudoare. Duman se uită la dînsul, şi de la dînsul îşi poartă privirea la umbra ce o aruncă el singur pe pămînt, la umbra care parcă se topise din el, de i se aşternuse, moale ca o ceaţă, la picioare.

Şi parcă înţelege, parcă simte, parcă în mintea lui se face deodată o lumină omenească : porneşte cu paşi grei, se apropie de stăpîn, pînă cînd îl înveleşte în umbra trupului lui trudit, ca într-o pînză răcoroasă. Apoi, cu ochii închişi, bouleanul rămîne în soare, încremenit, cu genunchiul piciorului drept îndoit, gata să urnească iarăşi plugul pe brazdă.

Luceafărul, an VIII, nr. 11, 1 iunie 1909

FRUNZA

Lui Cristinel

S-a desfăcut din mugur, într-o dimineaţă caldă a începutului de primăvară. Cea dintîi rază de soare s-a împletit pe dînsa ca o sîrmă de aur, făcînd-o să tremure de fericirea unei asemenea atingeri. Ziua întîi i s-a părut scurtă, şi apropierea nopţii o mîhni. Lumina se stinse, răcoarea o făcu să se zgribulească, să se vîre între celelalte şi să aştepte, aţipind, pînă a doua zi, venirea soarelui.

Cu ce revărsare de strălucire se ridică stăpînitorul lumii pînă sus, pe cer! Raza se coborî din nou, şi toată ziua, încălzită, frunza se scăldă în albastrul văzduhului.

În scurtă vreme se desfăcu mare, verde, mai frumoasă ca toate, mai sus decît celelalte, tocmai în vîrf. De deasupra îi cădea lumină, dedesupt se ridica, pînă la ea, mireasma crinilor albi, singuratici, cu potirul plin de colbul aurului mirositor.

Un ciripit străin o miră. Şi cea dintîi rîndunică, venită de departe, tăie albastrul ca o săgeată, înconjură copacul de cîteva ori cu strigăte de bucurie, apoi se aşeză pe streşina casei, cîntînd mereu...

Dar într-o dimineaţă raza de soare nu mai veni. Cerul rămase acoperit de nori. Cea dintîi picătură de ploaie o izbi rece, greoaie. Cîteva zile a plouat. Nici rîndunelele nu se mai vedeau. Dar mirosul crinilor, seara, se împrăştia puternic, umed: o ameţea.

După zilele acestea, lipsite de scînteiere, soarele răsări într-o dimineaţă înfocat, vărsînd parcă flăcări, încălzind totul în cîteva clipe. Raza o fripse.

În după-amiaza zilei acesteia, o păsărică cu pene verzi şi galbene, un scatiu, veni, moleşit de căldură, de se furişă supt dînsa, la umbră, la adăpost. Şi frunza se bucură, acoperi cum putu mai bine păsărica ; iar aceasta ciripi, întîi înăbuşită, din guşă, apoi mai prelung, mai dulce, cum nu auzise frunza cîntec.

Şi în fiecare zi paserea venea să se ascundă de căldura cotropitoare, în fiecare zi frunza o ferea, şi seara cîntecul se împrăştia vesel.

Cît n-ar fi dat acuma frunza pe o picătură de ploaie ! Dar norii fugeau goniţi de vînturile din înălţimi ; cerul de sticlă, înflăcărat, uscase totul. Crinii nu mai miroseau ; cînd şi cînd, rozeta, care îşi scutura sămînţa coaptă, împrăştia mireasma ei în zorii unora din dimineţi. Prea multă lumină, prea multă căldură.

Nopţile senine, cu crai nou, cerul spuzit de stele o fermecau. Ar fi vrut să fie veşnic noapte...

Paserea venea mereu, cîteodată şi noaptea rămînea acolo, aţipind, cu căpuşorul supt aripă.

Şi trecu mult pînă ce, odată, vîntul de toamnă începu să bată. Zilele erau mai răcoroase, nopţile mai reci ; cerul arareori curat. Puternic suflă vîntul tomnatic ! Apusurile erau ca sîngele şi parcă înroşeau şi pămîntul. Frunza îşi simţi puterile slăbite ; cu greu putea să ţie piept vîntului, care o clătina în toate părţile ; cîteva tovarăşe, smulse, fluturară prin aer, apoi fuseseră duse departe.

Paserea îi venea mai rar, nu mai cînta, şi asta o mîhnea cumplit.

Frunza tînjea, se îngălbenea ; celelalte, de pe acelaşi copac, parcă se îngălbeniseră şi mai repede.

începuseră să cadă. Frunza auzea mereu, de acolo, din vîrf, foşnetul cobitor al tovarăşelor ce o părăseau, strecurîndu-se uşor, ca o şoaptă, ca o rugăciune, aşternîndu-se jos, într-un lăvicer de deasupra căruia vîntul alerga grăbit.

De dimineaţă pînă seara, şi noaptea, frunzele cădeau într-una. Unele mai repezi, altele mai domoale, legănîndu-se în aer ca o aripă de fluture, aninîndu-se de ramuri ca cerînd ajutor ; numai într-un tîrziu, dîndu-se învinse, cădeau, îngropîndu-se între celelalte.

Într-o dimineaţă se sperie. În tot copacul rămăsese numai ea ! Ramurile goale se loveau unele de altele, tremurînd ca de frig. Deasupra, cerul cu nori greoi ca de bumbac ; în largul lui, stoluri întregi de paseri plecau în şir ; atunci băgă de seamă că şi cuiburile rîndunelelor rămăseseră goale.

Un fior o străbătu şi se gîndi la paserea care nu o văzuse de cîteva zile. În clipele acestea, cînd parcă se cutremura la gîndul că poate şi dînsa va trebui să se desprindă, să moară, ca şi celelalte, vederea prietenei pe care o adăpostise atîta i-ar fi fost de ajutor.

Şi paserea parcă auzi chemarea tovarăşei de altădată ; veni, dar se opri puţin, pe o altă ramură, ca şi cînd n-ar fi cunoscut locul obişnuit în care cîntase ; apoi îşi luă zborul şi, în trecerea grăbită, fără să întoarcă măcar capul, lovi cu vîrful aripei frunza care, de-abia mai ţinîndu-se, căzu la rîndul ei.

Şi lăvicerul de jos nu se mai îngroşă, din ce fusese, cu această, cea din urmă, moartă.

Albina, an X, nr. 52, 23 septembrie 1907

O RAZĂ

S-a desprins raza din ghemul ei de aur şi a rătăcit prin senin. Şi-n întîia zi, tremurătoare, căută pe ce să se oprească.

Într-o poiană din mijlocul unei păduri găsi urma copitei unui cerb plină ochi de apa ploilor. Vroi să se strecoare în unda rece, dar în clipa aceea, un biet lup, slab de i se vedeau coastele, dădu buzna dintr-un desiş, se repezi, sorbi apa, turbură ce mai rămase, apoi se prăbuşi în cealaltă margine a pădurii, după o căprioară care tocmai trecea.

Raza călători mai departe.

Munţi, dealuri, văi : ai ce cutreiera în lume cînd te-ai aşternut la drum.

Pe-un cîmp, o grămadă de oameni prăfuiţi, osteniţi, aduşi de şale, merg delaolaltă. Pe umeri de-abia îşi duc puştile cu spăngile ascuţite. Raza îi urmăreşte ; ar vrea să se înfăşoare ca o sîrmă de aur împrejurul spăngii călătorului celui mai obosit, rămas în urmă. Dar, deodată, un sunet de goarnă răzbate pînă în adîncuri. Călătorii se opresc, îşi îndreaptă trupurile, privesc, iscoditori şi crunţi, înainte, scot puştile, şi-ntr-o clipă, dimpotriva lor alţi oameni se arată. O clipire : duşmanii se aruncă unii spre alţii, puştile răzbubuie, spăngile se-nroşesc în piepturi. Călătorul obosit din urmă, însetat adineoare poate ca şi lupul din pădure, acum e şi el o fiară. Pe luciul de oţel al puştii lui se prelinge sîngele.

Înfiorată, raza călătoreşte mai departe. Cînd vrei să rătăceşti, ai unde. Aşa, raza ajunge deasupra unui tîrg.

Într-o casă mare, bogată, într-un salon, o mulţime de femei şi de bărbaţi sorb ceaiul aromat. Rîs, vorbă ; şi-un vals molatec se desprinde de pe cla-

pele pianului, supt degetele subţiri şi albe ale cîntăreţei. Ce mîini frumoase! Iar la degetul cel mic, o piatră preţioasă, un diamant, parcă atrăgea raza: din înalt, ea se scoboară, şi-n clipa ceea degetul fetei pare că fulgeră de focuri. Uimită, mîndră, cîntăreaţa se opreşte, frînge cîntecul şi se uită cu îngîmfare împrejur:

— Uitaţi-vă la diamantul meu, zice celor din odaie.

Dar raza se furişează, şi ochii tuturor privesc răutăcioşi.

Mai departe. Un colţ curat, senin şi liniştit nu e pe lumea aceasta?

Într-alt tîrg, într-o mahala sărăcăcioasă, la o colibă. Fereastra mică e deschisă; lîngă fereastră, mama, cu faţa suptă de neodihnă, îşi leagănă copilaşul bolnav pe genunchi. Micuţul stă cu ochişorii verzi deschişi, pieptul mai nu i se ridică, buzele albe nu se pot mişca. Se gîndeşte mama: cîte necazuri, cîte nădejdi, şi acum! Şi cum gîndea astfel, o lacrimă, curată ca un mărgăritar, îi izvorăşte din ochi, mamei, şi i se anină de geană. Şi-atunci raza pribeagă se topi în lacrimă şi-o polei.

Iar copilaşul, care de mult nu se mai înviorase, o zări; întinse mînuşiţa spre obrazul mamei şi zîmbi uşor.

Ramuri, an. VI, nr. 1, 10 octombrie 1910

CUPRINSUL

DIN PERIODICE

POSTUME

Pag.

DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ

Redactor responsabil : ELENA MURGU
Tehnoredactor : ION TUDOR

Dat la cules 18.08.1964. Bun de tipar 10.11.1964. Apărut 1964. Tiraj 60.140 ex. broşate. Hîrtie tipar de 50 g/m². Format 700×920/32. Coli ed. 19,49. Coli tipar 14,25. Planşe tiefdruck 1. A. nr. 12.169/1964. C.Z. pentru bibliotecile mari 8R. C.Z. pentru bibliotecile mici 8R—32.

Tiparul executat sub comanda nr. 40.641 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti — R.P.R.

